

2-25486

ÁSTANÉISKOLAKÖNYVEK

2. SZÁM

SZEMELVÉNYEK

PRÓFÉTAI KÖNYVEKBŐL.

BEVEZETÉSSSEL,
TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOKKAL.

X ESZ

A PESTI IZR. HITKOZSÉG TANTERVEI ALJÁN

SZEPÍTETTETVE

Dr. FRISCH ÁRMIN.

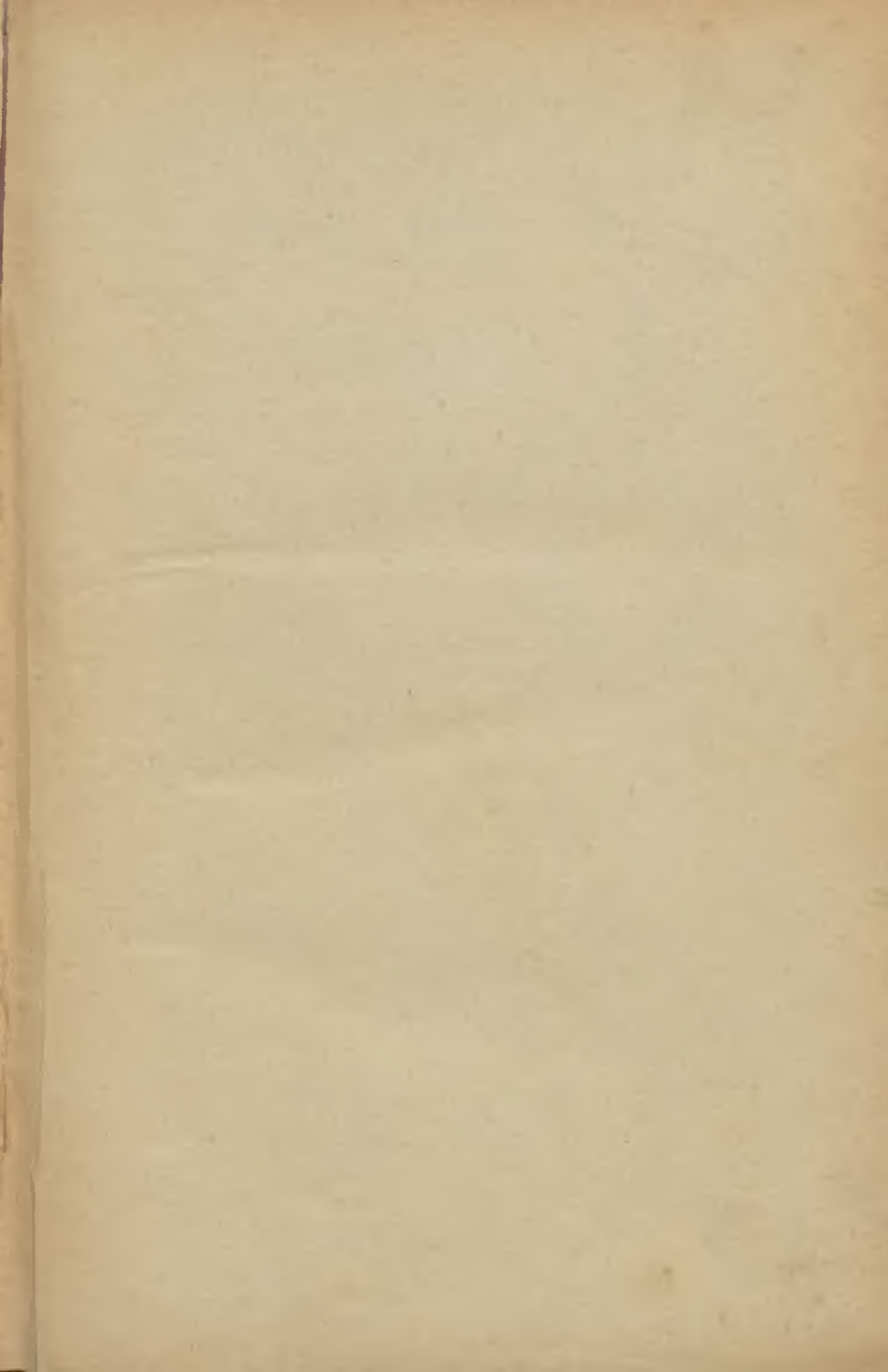

BUDAPEST, 1903.

Kiadó a Pesti izr. hitközség könyvtárából,
a Pesti könyvnyomda részvénytársaság (rész. Hosszútelep 7.)

Kapható Singer és Wolfner könyvtárákban és minden más
könyvkereskedésben.

492-1981

VALLÁSTANI ISKOLAKÖNYVEK.

2. SZÁM.

SZEMELVÉNYEK
A
PRÓFÉTAI KÖNYVEKBŐL.

BEVEZETÉSSSEL,
TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOKKAL.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG TANTERVE NYOMÁN

SZERKESZTETTE

Dr. FRISCH ARMIN.

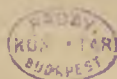

BUDAPEST, 1903.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG.

2-25486

2-25486

BEVEZETÉS.

A próféták hivatása és eszméi.

1. **Próféta és prófétaság.** A próféták a zsidó történetnek ama kiváló alakjai, kik a bibliai korban népüknek szellemi és erkölcsi vezetői voltak s a mindenkori eseményekből kifolyólag az *Egy-Isten hitet*, valamint ezzel kapcsolatosan a *zsidó vallás eszméinek igazságait, örökkévalóságot és világfenntartó képességét* hirdették. E tanítások összefoglaló neve a *prófétaság* (prophetismus).

2. **A próféta szó eredete.** A próféta héber neve נָבִיא és olyan férfiút jelent, kit belső érzése arra ösztönöz, hogy Isten kijelentéseit a néppel tudassa. A görögök is *próféták*-nak nevezték azokat a férfiakat, kik a dodonai Jupiter tölgyfája leveleinek zörgéséből, vagy a pythiai jóslás értelmetlen szavaiból az istenek akaratát nyilvánították a népnek. Csakhogy a görög próféta az ő kijelentéseit semmiféle erkölcsi magyarázattal nem kísérte. Nem hirdetett általános igazságokat s kijelentései a kérdezőnek erkölcsi tökéletesítését sem czélozták. Másképpen áll a dolog a héber prófétával, ki minden megkérdezés nélkül intézte Isten szavait a néphez s költői beszédeiben legszentebb céljául a nép vallásos tanítását és erkölcsi javítását tekintette. A נָבִיא és *próféta* között tehát belső, szellemi rokonság nincsen. Hogy a נָבִיא-t mi is legtöbbszörre prófétának mondjuk, ennek csak az az oka, hogy a szentírás legelső fordítása görög volt és a fordítók a נָבִיא szót *prófétas*-szóval magyarázták. Azóta mi is megtartottuk ezt a különben nem szorosan megfelelő elnevezést.

A próféta egyéb héber nevei. A prófétákat régebben **נביא** vagy **רואה** (látó) néven is nevezték. Ezen elnevezés oka, hogy a néppel Isten látomásait közölték. Maga Mózes, kit a legelső prófétának ismerünk, csak ritkán neveztetik **נביא**-nak, hanem inkább **עבד יי** Isten szolgájának, vagy **איש האלהים** az isteni férfinak. Későbbben a prófétákat **נביא** örnek is nevezték, értvén ez alatt a nép vallásos életének őrét.

3. A próféta-ság közös eszméi. A próféta-ság eszméi részben erkölcsi, részben történeti igazságok. Az előbbiek közt kiemelendők az Egy-Isten hite s a vallásos szellem tisztasága az utóbbiak közt a kiválasztottság s messianizmus eszméi.

A) Erkölcsi igazságok:

1) Az Egy-Isten hite. Ezen eszmének megerősítése a nép lelkében alkotja a próféták legfőbb törekvését, e köré csoportosul minden gondolatuk és minden tevékenységük. Isten egyedülisége a prófétai gondolkozásban nem annyira bölcsészeti, mint erkölcsi eszme: alapja az ember erkölcsi földadatának. Ugyan a pogány hit hibás tanaival nem képes az embert arra az erkölcsi magaslatra emelni, melyet elérnie kell. A pogány többistenséggel együtt járt az istenek egymásközötti versengése és így igazságszolgáltatásuk részrehajlósága. A példa, melyet a pogány ember a maga istenében találhatott volna, nem buzdíthatta igazságos érzületre: az emberi tulajdonságok legnemesebbikére s miután istenében soha erkölcsi tökélyt nem látott, ki volt zárva annak lehetősége, hogy az ember igazán erkölcsi lényynyé válhasson.

2) A vallásos szellem tisztasága. Az Egy-Isten hite mellett hirdetik a próféták a vallásos szellem tisztaságát. Ez ama tudatban áll, hogy az igazságtalan ember nem lehet vallásos még akkor sem, ha külsőleg hiven teljesíti a vallásos élet összes cselekedeteit. A vallásos cselekedeteknek az a ozélja, hogy figyelmünket a jóra és az igazságos életmódra terelje. Ezt hirdetik és tanítják a próféták, mint végczélt, melyet Isten az emberek számára föllállított. Az igazságra való törekvésnek kell minden tettünket irányítania; a vallásos cselekedetek tehát ne

legyenek pusztá alakiságok, hanem igazságos érzéstől áthatott tettek.

A vallásos szellem s vele együtt a vallásos élet tisztaságának prófétai tanaiban három magasztos erkölcsi eszme válik ki, ú. m. az אמת (igazság) חסד (jóság), és צדקה (igazságosság) eszméi.

a) אמת jelenti a föltétlen igazságot gondolkozásban s ennek megnyitakozásában a beszédben. Kizárja tehát a hazugságot, csalást, rágalmat és szószegést. Tágabb értelemben kiterjed az אמת fogalma a hűségre is. A hűségre felebardtainkkal, hozzánk tartozókkal és ősi vallásunkkal szemben, a melyek mellett mindig kitartunk és javukat áldozatok, sőt önfeláldozás árán is előmozdítani a legszentebb kötelességünk.

b) חסד jelenti az igazán emberi (humánus) gondolkodást és a nemesebb érzést, melyeknek nyilvánulásai a szeretet s főkép az emberszeretet, az irgalom és a kegyelet. Összefoglaló szóval mindezt jósnak mondhatjuk, melyet gazdaggal és szegény-nyel egyaránt gyakorolhatunk, mely visszatart attól, hogy a különbben igaz vagy jogos cselekedeteinkkel bárkinek érzületét megsértsük. A חסד érzelme mutatkozik abban, midőn arra igyekszünk, hogy mindenki iránt nemcsak igazságosak, hanem méltányosak is legyünk. Embertársainkat még akkor sem ítéljük el, ha észreveszszük, hogy ballépés következtében egyszer hibát követtek el. Nem örülünk másnak a kárán, nem terjesztünk senkiről megszégyenítő dolgokat, még ha azok meg is történtek. A חסד kiterjed a kegyelet törvényeire is, a midőn kötelességünkkel tétetik szüleink, tanítóink és az öregek tisztelete és magába foglalja végre — átvitt értelemben — tiszteletben tartását mindazon szokásoknak, melyek az emberi méltóságot még a halottakban is megbecsülik és azoknak tisztességes eltakarításával való foglalkozásunkat előírják (וישליחם).

c) צדקה a cselekedetben nyilvánuló igazságot tehát az igazság szeretetét — az igazságosságot — jelenti első sorban: tehát azt, melyet embertársainkkal való érintkezésünkben gyakorolhatunk. Így az igazságos ítéletet, az igazságos cselekedetet és az igazság-

talanság megszüntetését. Jelenti továbbá a *jótekonyságot* is, melyet szűkölködőkkel szemben gyakorlunk. Mert a próféták és a tóra szerint a jótekonyság nem egyéb, mint a *sors igazságtalanságának megszüntetése*. Ha jótekonnyak vagyunk, csak igazságosak voltunk. A bibliai törvények szerint a jótekonyság elmulasztása azonos elbánás alá esik az igazságtalan cselekedettel. Mind a kettő olyan bűn, melynek következtében az országok elpusztúlnak.

Az *אמת*, *חסד* és *צדקה* e szerint *keretét képezik a vallásosságnak, de nem meritik ki a vallásos élet tételeit*; csak annyit jelentenek, hogy ezeken túl nem szabad lépni, bármilyen látszólagos vallásos érdeken sem. A vallásos tételek és parancsok az említett három eszme megerősítésére szolgálnak és csak akkor birnak érvénnyel, ha ezekkel nem ellenkeznek. Nem cselekedhetünk sohasem vallásunk szellemében, ha igazságtalanok vagyunk, még akkor sem, ha igazságtalan cselekedetünk végeredményében a vallás megerősítésére szolgál. A vallásnak nem lehet magasabb célja, mint az *igazság diadalra juttatása* és az igazságtalan eszköz éppenséggel nem erősítheti meg a vallásos eszmék uralmát. Későbbi bölcseink a talmudban ezt a következőképpen fejezték ki: *מצוה הבאה בעבירה פסולה*: »vallásos parancs, mely csak véték által érhető el, nem teljesítendő«.

B) Történeti igazságok:

A prófétai tanításoknak másik csoportja a zsidó vallásnak az emberiség történetében való magasabb rendeltetését s evvel együtt a zsidó vallás eszményeinek egykori általános diadalát hirdetik. Amaz a *kiválasztottság* ez a *messianismus* eszméje.

1. A *kiválasztottság* lényegét az képezi, hogy Izrael ismerte föl legelőbb az erkölcsi élet legmagasztosabb föladatait s minden nép közül egyedül ő tekintette népi és vallásos élete főcéljának ezen föladatok megvalósítását. Isten Izraelnek nyilatkoztatta ki az ő tanait, az ő szómára a tórát avval a kötelességgel, hogy *szentséges papi nép* legyen, azaz hogy valamint a pap szellemi és erkölcsi vezetője községének,

úgy legyen Izrael is szellemi és erkölcsi vezetője az emberiségnek. A kiválasztottság eszméje már a tórában is ki van fejezve, de bővebb kifejtése, *magyarázása és erkölcsi eszméje a prófétai irodalomnak köszönhető.* A prófétai tanítások hangoztatják, hogy a kiválasztás eszméje a zsidó nép számára az erkölcsi élet és példaadás forrásává lett; hogy a zsidó embernek kötelessége cselekedetének nem csak erkölcsös voltára ügyelnie, hanem arra is, hogy az *ő tette homályt ne vessen a zsidó vallásra.* Ez a tanítás teremtette meg a *felelősségnek* fontos vallási elvét, mely az egyén bűnéről rója föl mindazokat a károkat, melyeket vallása jó hírneve szenved az ő bűnös cselekedetei, vagy vétkes mulasztásai által (חַטָּאת הָעַם).

2. S mialatt a próféták a *kiválasztás* eszméjét hirdetik, egyre utalnak arra a történeti tényre, hogy *a zsidó nép közvetítője az isteni tanoknak a földön és hogy általuk ismerkednek meg a népek az Egy-Isten hitével és az ember erkölcsi rendeltetésével.* A zsidó népnek jutott tehát az a magasabb rendeltetés, hogy általa lépjenek be a nemzetek az igazság templomaiba, az ő tanítása révén fejleszszék magukban nemes érzéseiket, hogy az igazság uralma a föld egész kerekiségén elterjedjen és telve legyen a világ Isten ismeretével »a mint a vizek elborítják a tenger fenekét.«

3. A *messianismus* tisztán prófétai tan s alapjában nem egyéb, mint a *zsidó vallás eszményeinek győzelmébe vetett hit.* Más szóval azt jelenti, hogy jön idő, midőn az egész emberiség a prófétáktól hirdetett isteni igazságok szerint fog élni s élete minden viszonyában az erkölcsi célokat fogja szem előtt tartani. Ez az igazság hitelvvé csak a zsidóság belső életében fejlődött, minek részben vallási, részben történeti okai vannak. Ugyanis az igazságra való törekvést az élet minden terén, a törával való foglalkozást, a vallás tanai ismeretének és megértésének kötelességét *egyedül* a zsidó vallás tette kötelezővé *összes hiveinek.* A vallás parancsainak ismerete és megtartása *egyedül* itt nem ismert különbséget papi és nem papi osztály között. Ez a tudományhoz való ragaszkodás megerősí-

tette a tudomány erejébe vetett hitet is: azt a hitet, mely az *általános emberi igazságok fejlődését, megszilárdulását és általános megvalósulását lehetőnek tartja, sőt biztosnak veszi.* Hozzájárult, hogy a zsidó népet több évezredes megaláztatása mind jobban és jobban kényszerítette, hogy vallásos elvei megvalósításával a saját beléletében szolgáltasson példát arra, mint képes egy maroknyi kis nép a halált és az élet összes szenvedéseit elviselni azokért az igazságokért, melyeket magáénak vall. S mindig akadtak nemzetek és egyes kiváló férfiak, kik a zsidóság ügyét védték azokkal az okokkal és elvekkel, melyeket a zsidók éppen az ő legkiválóbb mestereik, a próféták könyveiből olvastak. Ezek az igazságos hangok a zsidó nép érzésére hatottak legerősebben és megszilárdították benne a próféták messianikus eszméit és azt a hitet, hogy azok az *eszmék lassankint az egész emberiség tulajdonába átmennek.*

4. A próféták jelentősége. a) *Az általános erkölcsök fejlesztésében.* A próféták az emberi erkölcsök fejlesztésére igen nagy hatással voltak. *Az igazság hatalmát a nyers erő fölött ők hirdetik legelőször.* Tanításaikban kiemelik, hogy nagy erő van az igazságban, s hogy ez egyedül képes az emberek jólétét és boldogságát biztosítani. Az igazság uralma nemcsak az egymás mellett élő emberek között teremti meg a béke áldásait, hanem közelebb hozza egymáshoz a távol álló népeket is barátságban és szeretetben. Az igazság uralmának egyenes következményeként a próféták *a világbékét hirdetik,* a mikor majdan az öldöklő fegyverekből a munka hasznos eszközeit kovácsolják s így a műveltség útjait egyengetik az összes népek számára.

b) *A vallásos élet fejlesztésében.* A vallásos élet fokozatos tisztulása is a prófétáknak köszönhető. Az Egy-Isten hitének (monotheismus) tanításával lerombolták a régi bálványok tekintélyét és ez által a művelt népeket a láthatatlan Isten igazságára tanították. Evvel az istenségről szóló fogalmak és balvélemények is teljesen átalakultak, a mint az istenszolgálat alakja is megváltozott. Az isteneknek bemutatott

áldozatokat és az ezekkel kapcsolatos erkölcstelenségeket nem tekintették többé vallásos cselekedeteknek. A vallásos élet külső nyilvánulásai az emberi érzés nemesbitésének állottak szolgálatába. Az áldozattal szemben a próféták az ima és áhitat jelentőségét hangsúlyozták, »*tulkok helyett ajkaikkal hódoltak*«. Az egész zsoltárirodalom annak a vallásos érzésnek köszönheti létesülését, melyet a próféták teremtettek.

c) *A társadalmi életben.* Minthogy a próféták *Isten igazságát* követendő eszményként állították az ember elé, az embernek erőszakosságra és igazságtalanságra való hajlandósága tetemesen szelidült. Egyre hirdették, hogy *a szegényt, az árvt, az özvegyet és az idegent segíteni kell, hogy azok erőszakos elnyomása a legnagyobb bűn, a mit ember csak elkövethet.* Így tanították meg az embereket *érezni és embertársaikkal jól tenni.* A zsidó vallásnak az *emberszeretetről* szóló törvényei idővel mindinkább közös törvényeivé lettek az egész föld művelt társadalmának. Az újabb kor szegényügyét fölkaroló intézmények a próféták által fölébresztett szellem termékei.

d) *A szentírásban.* A próféták a szentírásban a *zsidó vallás magyarázóit.* Mózes öt könyve tartalmazza az Izrael népének adott isteni törvényeket, valamint azokat az eseményeket, melyek Izrael népi életének legrégibb korszakában lejátszódtak. A próféták ezen *törvények szellemét* kutatják és amaz érzületre és gondolatokra figyelmeztetik a népet, melyek a szentírás által előirt életmódot kísérik. Mózes öt könyve *parancsol,* a próféta *magyaráz,* megérteti a parancsok szükséges és üdvös voltát. Ebben áll nagy jelentőségük a szentírásban. Egyedül az ő tanításaik által váltak lehetségessé azok a megtisztult vallásos érzések, melyek a zsoltárok irodalmából felénk áradnak.

e) *A zsidó vallás megítélésében.* Előttünk emeli a próféták jelentőségét az a tény, hogy a zsidó vallás törvényeinek szelleme az ő tanításukban hódította meg idővel az egész művelt emberiséget. A mi tóráuk s prófétáink tanai teremtették az emberiség legkiválóbb szellemi hőseit; az *emberiség erkölcsi*

javitásában ezek foglalják el a legelső helyet. Egyedül ezek a tanok hatottak átalakítólag az egész művelt emberiség vallásos gondolkodására; általuk lett a zsidó vallás az egyistenű vallások szülőjévé.

5. A próféták iratai mint a szónoki művészet remekei. A próféták nemcsak mint az eszményi harczok bajnokai vívták ki maguknak a legelőkelőbb helyet az emberiség történetében, hanem a szónoklat művészetében is magasan kiválók. Beszédeik tartalma a legnemesebb idealismust, az emberszeretetet és az eszményi vallásosságot tükröztetik, formájuk pedig a magasan szárnyaló nyelvezet, mely a hallgatót magával ragadja. Képeik, hasonlataik abból a körből valók, melyben éltek és egy-egy jelző sok esetben festői hatást tud elérni az egész helyzet fölismerésére. Izrael népéből és annak életéből indulnak ki, de a mellett, hogy beszédeik rég elmúlt eseményeket vesznek alapúl és kizárólagosan egy-egy nemzethez intéztetnek, mégis oly örök és megkapó költői formában szólnak hozzánk, hogy hatásuk is örök és soha el nem múló. Minden alkalommal Isten nevében beszélnek s mégis mindig az emberi érzés melegsége árad felénk. Az elégikus és bánatos hang, mely olykor-olykor megrezeg szavaikban, érezteti velünk emberi mivoltukat és gyöngeségüket, a mi által minden rokonérzésünk feléjük száll. Emberi szenvedéseiken keresztül bontakozik ki hatalmas egyéniségük és kitartásuk a jobb ügy érdekében, melyet lángoló nyelvezetben hirdetnek.

6. A próféták iratai a liturgiában. A próféták iratai a zsinagógában is fölolvadásra kerülnek és haftára (חֲפֵטָה) név alatt szerepelnek a liturgiában.*)

A haftára mindig egy részlet a próféták könyveiből, mely tartalmilag rendesen megfelel a tóra föl olvasott szaka-

---

*) A ki a haftárát olvassa, annak חֲפֵטָה a neve. A חֲפֵטָה befejezőt jelent, mert a szentírás föl olvasását a zsinagógában ő fejezi be. חֲפֵטָה-nak 13 éven aluli fiú is szólítható, míg a tóra szakaszaihoz csak olyan, a ki a vallásos kötelességekhez való nagykorúságát (בֶּר מִצְוָה) elérte, azaz tizenharmadik évét már betöltötte.

szának, vagy az ünnepi alkalomnak. Így állapítottatott meg mindegyik szombatra külön *הַפָּסָקָה*. Ha a szombat összeesik valami ünneppel (*יום טוב*), chanukkával (*חֲנֻכָּה*), újholddal (*ראש חודש*), vagy az újholdat megelőző nappal (*מקור חודש*), akkor erre a szombatra külön haftárát jelölték ki a liturgiában. Ugyancsak külön haftárát olvasnak az u. n. »négy szombaton« (*ארבע פרשיות*), a mely rendesen *adár* (szőkdévben *veadár*) négy szombatján van.

Egy másik szempontját a haftárak megválasztásának ama történeti események szolgáltatják, melyek miatt a zsinagóga bizonyos hetekben gyászol vagy hiveit vigasztalja. Így tamuz hó 17-től (*שבועה עשר בתמו*) ab hó 9-ig (*השבועה ברא*) az u. n. »három héten« (*בן המצרים*) Jeremiás és Jézsajás feddő beszédeiből olvasnak. A zsinagóga ugyanis e három hétben a jeruzsálemi templom elpusztulását gyászolja és a próféták az említett feddőbeszédekben éppen Izraelt bűnös cselekedetei következményeire figyelmeztetik. A *השבועה ברא*-ot követő hét szombaton, a melyek *ראש השנה*-ig terjednek, a zsinagóga vigasztalja hiveit a jeruzsálemi templom elvesztése miatt; ezen a hét szombaton tehát Jézsajás könyvének második részéből a prófétának Izraelhez intézett vigasztaló beszédei vannak fölvéve haftáraknak.

Vannak haftárak, melyekkel azon hét nevét jelöljük, melyeknek szombatján fölolvastatnak. Így a *השבועה ברא* előtti szombat neve: *שבת תולדות*, mert haftárája *תולדות*-val kezdődik, a *השבועה ברא* utáni szombat *שבת נחמו*, mert haftárájának kezdete *נחמו נחמו עמי* (Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet). A *ראש השנה* és *יום קפור* közötti szombat: *שבת תשובה*, mert haftárája Hósea próféta azon beszédét tartalmazza, mely azzal a fölszólítással kezdődik, hogy *שובה ישראל* (»Térj meg Izrael«). Ez utóbbi szombatot különben *שבת תשובה*-nak is mondják (A megtérés szombatja), mivel a *ראש השנה* és *יום קפור* közötti napokat a zsinagóga a magábatérésnek és a bűnbocsánatért való esdekülésnek szentelte. (*עשרת ימי התשובה*: a magábatérés tiz napja).

A próféták kora és működése.

1. A próféták működésének kora. A próféták működésének kora sok századra terjed. Tevékenységük fénypontja összeesik a zsidó vallásos köztudat hanyatlásával és nemzeti öntudata ébredésének korával; de úgy megelőzőleg, a zsidó állami élet megszilárdulása előtt, mint később, a zsidó nemzeti függetlenség megszűnésével is találkozunk prófétákkal. Föllépésük kezdete az őskor homályában vész el. Saul idejében már próféta-szervezzettel találkozunk és a próféták legnagyobbjainak egyike a babiloni fogság korában él. Ezután már csak rövid ideig tanítanak Izrael mesterei próféta elnevezés alatt. A második templom fölépítéskor és egynehány évvel ezután Ezráig (az 5. században) egy-egy kisebb próféta még működik a zsidó szellem fölébresztésén, de ezek úgy eszmék, mint nyelvezet tekintetében elődeik hatása alatt állanak. Az utolsó próféta, kinek iratai megmaradtak, Maleáchi (מלאכי), kit a hagyomány Ezrával, a zsidó vallás újjáalkotójával azonosnak mond.

2. A próféta-ság kezdetei. Mózes neveztetik a próféták atyjának (אבאנון). Ábrahámot is prófétának mondja ugyan a tóra (I. 20 : 7), de mint az isteni tanok legkiválóbb hirdetője Mózes áll első helyen és róla mondja a tóra (III. 12 : 7), hogy más prófétával nem hasonlítható össze és (V. 34 : 10), hogy Mózeshez hasonló próféta Izraelben még nem volt. Mindazonáltal a próféták működésének fénypontja éppen a Mózes utáni időre esik, a mi nem a véletlen műve, hanem következménye a zsidó vallás megszilárdulásának, a mely már elég erős volt, hogy fölvegye a harczot minden ellen, a mi a zsidó vallás létét veszedelelemmel fenyegethette. A zsidó vallás ugyanis Mózes után Józua és a bírák korán át elég mély gyökeret vert a szent föld talajában, de a zsidó nép még mindig nem bontakozhatott ki a körülötte levő nemzetek szokásaiból és a babonának minden nemét, különösen pedig a halottak föltámasztását és a bűvészetet egyre művelték.

Első sorban tehát a babonára való hajlamot kellett kiirtani a nép gondolkozásából, mert ez gátolta az Egy-Isten hite tiszta megnyilatkozását. A régibb próféták egyik legkiválóbbja — *Sámuel* — támogatva az első király, Szaul, hathatós segítségével csakugyan eredménynyel működik a babona uralmának kiirtásán. Az utána élő próféták — *Gád* és *Nátán* — Dávid király idejében, különösen a királyi udvar környezetében érvényesítik befolyásukat a vallás érdekében. A próféták iránti tisztelet nőttön nőtt olyannyira, hogy maga Dávid király fia, Salamon nevelését Nátán prófétára bizza. Ugyancsak Nátán próféta segítette Salamont a trónra szemben testvérével, Adónijjáhuval.

3. A próféta a birodalom kettészakadása után.

Salamon halála után Rehabeám következett volna a trónon, de mindjárt uralma kezdetén az egységes zsidó birodalom két részre oszlott: Júdára és Izraelre. Az előbbi országban a Dávid királytól létesített intézmények megmaradtak és ezekkel együtt az Egy-Isten hite is megtartotta egyeduralmát. Nem úgy Izraelben. Az itteni királyok egyre arra törekedtek, hogy a Júda és Izrael közötti kapcsolatot szétszakítsák és a testvérnépből két külön nemzetet teremtsenek. A Dávidtól teremtetett állapotok Izraelben nem állandósultak, sőt a királyok behozták a bálványimádást és a pogány istentiszteletet. A próféták éber szeme tehát arra irányult, hogy a Júda és Izrael közötti meghasonlás a vallás uralmának megcsorbitását ne vonja maga után. *Élijáhu* próféta minden erejével sikra száll az Egy-Isten nevében és harcot üzen az Omri-házból való Áhábnak és feleségének. Akaratukkal állandóan szembe száll, a míg az általuk meghonosított bálványimádás papjait végleg meg nem semmisíti.

4. A próféták szónokokká lesznek. a) Izraelben.

Izraelben nagyobb veszély fenyegetvén az Egy-Isten hitét mint Júdában, a próféták itt hatalmasabb eszközökkel is dolgoztak. Egészen *Élijáhu*ig és még utána két nemzedéken át a próféták megelégedtek az egyisteniség hirdetésével, melyet a maguk körében minél jobban és jobban terjesztettek. Csakhogy Izrael

királyai a nép ezen lelkes tanítóinak működését ellensúlyozták azzal, hogy a bálványimádás tanítóit az országban letelepítették, azokat az élet minden szükségletével ellátták s tanácsaikban is őket előnyben részesítették. Ezen idegenből átjött tanítók, kiket »hamis próféták«-nak neveztek, azt a veszedelmet hozták magukkal, hogy saját istentiszteletük és vallásuk idővel az egész nemzetet félrevezeti. Ez ellen tehát igen erősen kellett védekezni. A védelem szükségének érzete azután megteremtette a prófétákban azt az elhatározást, hogy tanításaikat nyilvános tereken a néppel közöljék és beszédeik tartalmát írásban terjeszszék. Így honosodott meg az a szokás, hogy a próféták egyúttal a nép szónokai is lettek. Az első író próféták ezeknél fogva az északi birodalomban lépnek föl.

b) *Júdeában.* A júdabeli próféták tanításaikat eleinte szintén csak környezetükben folytatják. Későbbben, mikor Izrael birodalma már a végpusztulás előtt áll és Júda is hanyatlásnak indul, a hatalmasabb népek szokásai és erkölcstelenségei itt is lábra kapnak. Akkor Júdában is föllépnek a próféták mint szónokok és igyekeznek a népet és a királyokat erkölcstelen és istentelen útjaiktól eltéríteni. A próféták tevékenyebb működésének ideje tehát itt is összeesik ez Egy-Isten hite meglazulásával, egészen úgy mint Izraelben.

c) *A későbbi időkben.* A prófétaí szónoklat ezután hagyományos kötelessége lesz a prófétának. Gondolataikat ezentúl legtöbbszörre beszéd alakjában közlik a néppel vagy legalább leírják beszédeiket. Júda birodalmának elpusztulása után a zsidóknak Babiloniában is vannak prófétáik, a kik a vallásos tudat ébrentartását és a vallás eszményiségét hirdetik a népnek. Jeruzsálem és Czijjon dicsőségének helyreállítására ők buzditanak legjobban. Mikor a zsidók a szentföldön másodszor letelepednek, tevékenységük a templom fölépítésére és a papok gondolkodásának irányítására terjed ki. Ezután a zsidó népben vallása ismerete mindjobban tért foglal, a bálványok tisztelete megszűnik és a nép tanítói már a סופר (írástudó) nevét veszik föl. A נביא hivatására nézve voltaképpen azonos a

אֲנִי-val. A névcserének az az oka, hogy ez időben אֲנִי alatt már csak oly szónokot vagy író-t értettek, a ki a bálványok és az idegen istentiszteletek ellen szól vagy ír. A אֲנִי szellemi utódjai tehát אֲנִי-lettek.

A prófétai iratok fölosztása.

A prófétáknak reánk maradt iratait azon korok szerint csoportosítjuk, a melyekben elmondattak. Körülbelül négyszáz évi időtartamban hangzottak el és az időközben egymást háromszor fölváltó világuralom eseményeihez fűződnek. A legelsők az *asszir*, a következők a *babiloni* és *perzsa* világuralom idejéből valók. A prófétai iratok fölosztása tehát a következő:

1. Az asszir korszak prófétái. Ide tartoznak mindazok, melyek még *Izrael birodalmának fönnállása utolsó idejében és utána működnek* mindaddig, míg *Babilonia az asszir hatalmat meg nem törte*. E korszak első prófétája Ámósz, utolsója Micha. Az asszir próféták kezdetben Izraelben, későbbben csak Júdea-ban működnek. Ide tartoznak: 1. Ámósz (אַמּוֹשׁ), 2. Jóna (יוֹנָה), 3. Hóséa (הוֹשִׁיעַ), 4. Jóél (יֵאוֹל), 5. Óbadja (עִיבְדִּיָּהּ), 6. Jézsajás (יֵשַׁעְיָהּ) és 7. Micha (מִיכָה).

2. A babiloni korszak prófétái. Ide tartoznak azok a próféták, melyek a *babiloni világuralom kezdetétől annak teljes hanyatlásáig működnek*. Működésök tere Júda és Babilonia. A legelsők közül való Jeremiás, az utolsó közöttük az a próféta, kinek beszédei Jézsajás beszédei mellé kerültek. Ez utóbbi működése már az átmeneti időbe esik. Ide tartoznak: 1. Chabakuk (חֲבַקּוּק), 2. Náchum (נָחֻם), 3. Jeremiás (יֵרֵמְיָהּ), 4. Czufánja (צְפַנְיָהּ), 5. Ezékiel (יְחֶזְקֵאל) és 6. Jézsajás (יֵשַׁעְיָהּ).

3. A perzsa korszak prófétái. Ide tartoznak mindazok, kik *Cyrus hódításai befejezésével lépnek föl*, a midőn a zsidók nagy része a babiloni fogságból visszatért. A legelső közöttük Zecharjá, a legutolsó Maleáchi. Jellemzi a perzsa korszak prófétáit, hogy

kizárólagosan belső zsidó ügyekről beszélnek, eszmék tekintetében pedig már csak a régi gondolatok körében mozognak. Ide tartoznak: 1. Zecbarja (זכריה), 2. Chaggaj (חגי) és 3. Maleáchi (מלאכי).

A szentírás gyűjteményében különben a próféták más sorban következnek egymásután. Ott leginkább beszédek száma állapította meg az elsőbbséget a sorban. Van három nagy próféta: Jézsajás, Jeremiás, Ezékiel és tizenkét kis próféta (תרי"ג), a kik között Hóséa áll a legelső és Maleáchi a legutolsó helyen. Mindezek együtt az »utóbbi próféták« (נביאים אחרונים).

I. Az asszír korszak prófétái.

Ámós.

Ezen időszak legnagyobb prófétája Ámós, ki az Izrael országában élt legelső író próféták közül való. Az ő tanításai utalnak legelőször a *kiválasztás eszméjének igaz és egyedül helyes értelmezésére*. Ugyancsak nála találjuk legelőször világosan kifejezve Isten *általános igazságosságának elvét, mely a föld összes nemzeteivel szemben egyenlő mértékben érvényesül*.

Ámós Tekoában, Júda egyik városában élt, a hol pásztor volt. Nem tartozott az iskolázott prófétákhoz és csak szíve sugallatának engedve hagyta ott nyáját, hogy a bálványimádás bűneibe süllyedt Izraelt vétkeinek következményeireintse. Izraelben akkor a Jéhu házból való II. Jerobeám uralkodott, kinek első őse az Omri ház kiirtása után emelkedett a trónra. Istenimádás helyett az egész országban a bálványokat tisztelték, sőt egyes nagyobb városokban ezeknek templomaik is voltak. Jerobeám a VIII. században élt és országát, az éjszaki Izraelt, szerencsés hódításokkal megnagyobbította. Efrájim — ez volt egyik neve az éjszaki Izraelnek — rendkívül meggazdagodott. A lakosság téli és nyári palotákat épített magának, elefántcsontokból emeltek lakóházakat és a meggazdagodott néposztály hatalmát és befolyását a szegények elnyomására használta föl. A külsőleg hatalmas Izrael egész belsejében beteg volt, a csillámló fény a rothadásnak volt a fénye. Csak egy erősebb lökés kellett hozzá, hogy Izrael összeomoljék.

Ámós tanai. Ezt látta Ámós és kemény szavakkal hirdette előre a végveszélyt, mely Izraelt tönkre teszi föltartóztatatlanul. A keleten éppen akkor emelkedett föl az »asszír

oroszlán» és a próféta látta, mint fog örülni Izrael pásztora, ha nyájából legalább »egy-egy térdet vagy egy-egy fülcimpát fog megmenthetni«. Mert nincs menekvés: ezt hirdette Ámós. Isten igazságos, a világot igazságos törvényekre alapította, a hol okra mindig okozat következik. Ez alól nincs kivétel. A bűnösnek bűnhódnie kell. Isten a seregek, tehát az egész mindenség Ura és Izrael miatt nem tehet kivételt. Isten más népekkel is jót tesz, nemcsak a zsidókkal. A Kúsimokat (aethiopiai néptörzs) is megszabadította, nemcsak az Izraelitákat. Igaz, hogy Izrael Isten kiválasztott népe, de éppen azért még jobban kéri tőle számon bűneit. Mert a kiválasztás erkölcsi kötelezettségeket rótt a zsidó népre és ha ezeknek meg nem feleltek, büntetésük annál nagyobb lesz. Ámós összes beszédein végigvonul a szigorú, engesztelhetetlen, sőt mondhatni kegyetlen hang. Ostorcsapásai mind egy-egy fájó sebet értek, a mely alatt azok, a kik találva voltak, erősen fölzúdultak. A főpap Ámós ellen fölizgatta a királyt, bevádolta forradalmárnak s meg akarta neki tiltani, hogy Bész—Élben, a király és főpapja székhelyén, föllépjen. De Ámós rettentetlenül ott állott és előbbi intéseit a bálványimadásba süllyedt Izraelről és királyáról jelenlétökben megismételte.

ÁMOSZ III.

Mindenben ok és okozat nyilvánul.

- ¹ שָׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הָעֵלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
² לֵאמֹר: רַק אַתֶּם יָדַעְתִּי מְכַל מִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־בֶּן
³ אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנוֹתֵיכֶם: הֵילֹכוּ שְׁנַיִם יַחְדוֹ בְּלִתִּי
⁴ אִם־נוֹעְדוּ: הֵישָׁאג אַרְיָה בִּיעַר וְטָרַף אֵין לוֹ הֵיתָן כְּפִיר
⁵ קוֹלוֹ מִמִּעֲנָתוֹ בְּלִתִּי אִם־לָכֵד: הַתְּפוּל צִפּוֹר עַל־פֶּחַח
 הָאֶרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֵיעֶלַח־פֶּחַח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכֹד לֹא

6 יִלְכּוּד : אִם־יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחָרְדוּ אִם־תִּהְיֶה
 7 רָעָה בְּעִיר וַיְהִי לֹא עָשָׂה : כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנִי יְיָהוָה
 8 דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוּדוֹ אֶל־עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים : אֲרִי־הָאֵל
 9 מִי לֹא יִירָא אֲדֹנִי יְיָהוָה דָּבָר מִי לֹא יִגְבֹּא : הַשְּׁמִיעוּ עַל־
 אַרְמְנוֹת בַּאֲשֶׁדוּד וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאַרְצָן מִצְרַיִם וְאָמְרוּ
 הָאֲסָפוּ עַל־הָרֵי שׁוֹמְרוֹן וְרָאוּ מְהוֹמַת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ
 10 וְעֹשׂוֹקִים בְּקִרְבָּהּ : וְלֹא־יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נִבְלָהָה נְאֻם־יְיָהוָה
 11 הָאֲזָרִים חָמָס וְשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם : לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנִי
 יְהוָה צָר וְסָבִיב הָאָרֶץ וְהוֹרֵד מִמֶּנּוּ עוֹד וְנִבְּוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ :
 12 כֹּה אָמַר יְהוָה בְּאֲשֶׁר יֵצֵל הָרָעָה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי קָרְעִים
 אִזְּ בְּדֹל־אֶזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשִׁמְרוֹן בְּפֹאת
 13 מִמָּוָה וּבִדְמָשֶׁק עָרָשׁוֹ : שִׁמְעוּ וְהַעֲדוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־
 14 אֲדֹנִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת : כִּי בְּיוֹם פִּקְדֵי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל
 עָלָיו וּפִקְדָתִי עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ
 15 וְנִפְּלוּ לָאָרֶץ : וְהִכִּיתִי בֵּית־הַחֹרֶב עַל־בֵּית הַקִּיץ וְאָבְדוּ
 בָתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָתִּים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה :

Tartalom. Isten Izrael egész népéhez szól, melyet kivezetett Egyiptomból. Minden nép közül őt választotta ki, hogy az erkölcsi élet mintaképe legyen. Izrael azonban e hivatását nem teljesíti, Isten azért számon kéri tőle bűneit. A mi csak történik, mind az ok és okozat törvényén alapul. Semmi sem történik, a mit valami meg nem előzőtt volna. Ha baj ér egy várost, akkor Isten hozta reá a bajt s hogy mért hozta, azt az ő prófétáinak mondja el, a kiknek kötelessége az isteni szöveget tovább hirdetni. S ez az isteni szózat már föl is szólítja az Asdod és Egyiptom városaiban lakó népeket, hogy körülnézzenek Sómron hegyeégein és lássák a

sok zavart és elnyomatást. Olyanok már itt az emberek, hogy a jót már nem is képesek gyakorolni. Azért bizony, így szól az Örökkévaló, ellenség veszi körül az országot s leszedi disztét és fényét róla. Pusztulása után alig marad nyoma régi dicsőségének és miként a pásztor örül, ha az oroszán torkából egy fülczimpát ragadhat ki, úgy fog a gazdag Izrael örülni, ha az ellenség zsákmányolása elől az ágy szélén levő damaszkuszi szőnyeget fogja megmenthetni. Beáll a pusztulás minden téren: Bész-Él oltáraival, a téli és a nyári paloták elefántcsontos házaikkal együtt elpusztulnak.

Egyes szavak jelentése.

1. **אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה**: halljátok azt az ígét. — **עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה**: melyet az Örökkévaló beszélt rólatok. — **אֲשֶׁר הִזְעֵיתִי**: az egész nemzetségről. — **אֲשֶׁר הִזְעֵיתִי**: melyet fölvezettem.

2. **רַק אַתֶּם**: csak titeket. — **יָדַעְתִּי**: ismertelek. — **מִכָּל־הָאֲרָצָה**: a föld összes nemzetiségei között. — **עַל־כֵּן**: azért. — **אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵיכֶם**: számon kérem. — **עַלֵּיכֶם**: tőletek. — **אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵיכֶם**: összes bűneiteket. — Értelme, ha Izrael nem volna Isten kiválasztott népe, talán képzelhető volna, hogy bűnei megbocsátást találnak. De mivel ők fölismerték az isteni tanok igazságait és azokat a tóra törvényei által a gyakorlati életbe is átvitték, azért ezeknek a törvényeknek a megszegése náluk még nagyobb büntetést von maga után.

3. **הָלַכְוּ**: mehet-e. — **שְׁנֵים**: kettő. — **יַחַד**: együtt. — **בִּלְתִּי אֵם**: a nélkül hogy. — **נִפְגְּעוּ**: találkozottak volna. Értelme az együttmenés, mint okozat, következménye a találkozásnak.

4. **הִישָׁאֵה**: ordit-e. — **אֶרֶץ**: az oroszán. — **בְּיָד**: az erdőben. — **וְאֵין־לָהּ**: ha nincs zsákmánya. — **הִשָּׁאֵה**: fölemeli-e. — **בְּיָד**: az oroszánkölyök. — **קוֹלוֹ**: hangját. — **בְּיָדוֹ**: odujából. — **בִּלְתִּי אֶם־יִקָּח**: ha nem fogott zsákmányt.

5. **הִשָּׁאֵה**: beleesik-e. — **צִפּוֹר**: a madár. — **עַל־פֶּחַח הָאָרֶץ**: a földön (levő) törbe. — **וְאֵין־לָהּ**: ha nincs haló (vetve). — **הִשָּׁאֵה**: fölszáll-e. — **פֶּחַח**: a tör. — **מִן־הָאֲרָצָה**: a földről. — **וְלֹא־לֵא**: és ne fogna?

6. **אֶם־יִתְקַע**: megfűjják-e. — **שׁוֹפָר**: a kürtöt. — **בְּעִיר**: a városban. — **וְגַם־לֹא־יִתְרֹוּ**: és a nép meg ne rettenjen. — **אֶם־יִתְקַע**: lehet-e. — **רָעָה**: baj. — **לֹא־עָשָׂה**: ne tette volna.

7. **כִּי לֹא יַעֲשֶׂה**: mert nem tesz. — **אֲדֹנֵי יְהוָה**: az Örökkévaló Isten. — **דָּבָר**: semmit. — **כִּי אִם יִכְסֶה**: csak ha fölfedezte. — **סִירוּ**: titkát. — **אֶל-עַבְדֵי הַנְּבִיאִים**: szolgálainak, a prófétáknak.

8. **אֲרֵה שָׂאָה**: az oroszlán ordit. — **כִּי לֹא יִרָא**: ki ne félne. — **כִּי לֹא יִנְבֵּא**: ki ne prófétálna?

9. Itt kezdődik az igazi beszéd. A mit idáig mond: általános igazságok, a melyekkel igazolja, hogy őt Isten kényszeríti arra, hogy mint az ő prófétája, hirdesse is Isten akaratát a népnek. A nép jövőjét előtte Isten fölfödözte és neki most kötelessége, ezt a néppel tudatni. Hogy mit határozott Isten, azt a következőkből tudjuk meg. — **הַשְׁמִיעִי**: hallassátok. — **עַל-אֲרָמוֹת בַּאֲשֹׁד**: a palotákban Asdodban. — **בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם**: Egyiptom országában. Asdod (philiszteusi város) és Egyiptom Izraellel ellenséges viszonyban él. Nevezetesen a philiszteusok régi ellenségei Izraelnek és Jerobeam király hódításai még ellenségesebbé tették. A próféta keserű gúnyral arra figyelmezteti a népet, hogy most még csak az szükséges, hogy azok az ellenséges városok megtudják Izrael viselt dolgait, és akkor bizonyos, hogy sikerrel betörnek. — **עַל-הַרֵי שְׁמֵרֹן**: gyűljetek össze. — **הַחֲקֹבִי**: és mondjátok. — Szamária hegyeire (Omri óta Szamária volt Izrael fővárosa). — **וְרָא**: és nézzétek. — **קְדַשְׁמוֹת רַבּוֹת**: a sok zavargást. — **בְּתוֹכָהּ**: benne. — **וַיַּשְׁקִים**: és az elnyomatást. — **בְּקִרְבָּהּ**: közepette.

10. **וְלֹא יָדְעוּ**: és nem képesek. — **עֲשׂוֹת נִבְחָה**: helyesen cselekedni. — **וְנֹאם יְהוָה**: így szól az Örökkévaló. — **הַחֲקֹבִי**: a kik összegyűjtenek. — **הַחֲקֹבִי וְשָׂאָה**: erőszakot és elnyomatást. — **בַּאֲרָמוֹתֵיהֶם**: palotáikban.

11. **לָכֵן**: azért. — **צָר**: szorongatás (van). — **וַיִּסְבֵּב הָאָרֶץ**: még pedig az ország körül. — **וַיִּהְיֶה רָעָב**: és az leveszi. — **רָעָב**: rólád. — **אֶת-הַחֲקֹבִי**: hatalmat. — **וַיִּבְּאוּ**: és kifosztatnak. — **אֶת-הַחֲקֹבִי**: palotáid.

12. **כַּאֲשֶׁר נִצָּל**: a mint megment. — **הַרְעָה**: a pásztor. — **שְׁנֵי קְרָעִים**: két térdet. — **מִפִּי הָאָרֶץ**: az oroszlán szájából. — **אִם יִנְבֵּא**: vagy egy fülczimpát. — **וְיִנְבֵּא**: úgy fognak megmenekülni. — **הַיִּשְׁבִּי**: a kik laknak. — **בְּבֵית מֶשֶׁה**: az ágy szélén. — **וַיִּבְרַח עֲרֹשׁ**: és damaszkuszi szőnyegen.

13. **וַיִּשְׁמְעוּ**: és figyelmeztessétek. — **בְּבֵית יַעֲקֹב**: Jákob házat.

14. **בַּיּוֹם הַהוּא**: a mely napon megbüntetem. — **יִשְׁמְעוּ**: Izrael bűneit. — **עָלֵי**: rajta. — **וַיִּבְרַח**: akkor megbüntetem. — **עַל-מִקְדָּשׁוֹ**: Bész-El oltárait. — **יְהוָה**: I. Jerobeam király, hogy a

jeruzsálemi templom szentségét ellensúlyozza, Bész-Élben állítottatott föl szentélyt. Bész-Él nevéhez szent emlék fűződött: ott pihent meg Jákob vándorútjában, midőn Ezsau elől elmene-kült és álmát a lajtorján föl és leszálló angyalokkal is ott látta. — וַיִּקָּדְעִי: és levágatnak. — קַרְנֵי הַזֶּבֶחַ: az oltár szarvai. — וַיִּפְּלוּ לָאֲדָמָה: és a földre esnek.

15. וַיִּבְנֵי: és leütöm. — בֵּית הַחֹרֶף עַל-בֵּית הַקֶּץ: a téli palotákat a nyári palotákkal. — וַיִּשָּׂא: és elvesznek. — בֵּית חֵשֶׁן: az elefántesontos házak. — וַיִּסְפוּ בָתִּים רַבִּים: és oda vész sok ház. Ámósz idejében a gazdagság nagy volt Izraelben. Az emberek a legnagyobb fényűzéssel rendezték be életüket. A legdrágább anyagokból, jelesen elefántcsontból is, téli és nyári palotákat építettek maguknak.

Hóséa.

Ámósz után az Izrael országában élt kiválóbb próféták egyike: *Hóséa*. Ő egész ellentéte Ámósznak; a mennyiben az isteni tulajdonságok tanításában az isteni *könnyörületességet* emeli ki. Az ő idejében Asszírria már erősen támadta Izraelt. Ámósz jóslatai teljesen megvalósultak és Hóséa testvéreivel együtt már csak hazája elpusztulását sirathatta. A Megidó melletti katasztrófa ugyan még csak későbbben állott be, de a baj már nem volt föltartóztatható. Ilyen a nép helyzete Hóséa fölléptekor, a ki a legnagyobb fájdalommal vissza tekint Izrael multjára és fölolvassa bűnlajstromát; de inkább panasz-kodik, mint dorgál. A legkeményebb dorgálása mellett ott van mindjárt a vigasztaló hang, melyben az izraelitákat a megtérésre buzdítja. *Isten ütötte a nép testén a sebeket és Ő az egyedüli, a ki ezeket be is gyógyíthatja.* Megható az az ima, melyet Izrael szájába ad, hogy azzal forduljon Istenéhez, az *írgalom atyjához, a kinél, miként minden árva, úgy az elár-vult Izrael is könnyörületet fog találni. Izrael valamikor újból fog fölvirágozni és az ő árnyékában még más népek is keresnek és találnak menedéket, mert Isten megsegíti a Hozzája bizalommal fordulókat.*

HOSEA XIV.

A megtérés jutalma.

1 יִשׁוּבָהּ יִשְׂרָאֵל עַד יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ כִּי כִשְׁלֹת בַּעֲוֹנֶךָ :
 2 קָהוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱמָרוּ אֵלָיו פֶּלֶא־שָׂא
 3 עֶזְךָ וְקָח־טוֹב וְנִשְׁלַמָּה פָּרִים שְׁפָתֵינוּ : אֲשׁוּר ! לֹא יוֹשִׁיעֵנו
 4 אֲשֶׁר־בָּךְ יִרְחֹם יָתוֹם : אֶרְפָּא מְשׁוֹבְתָם אֲהִיבֶם נִדְכָּה כִּי
 5 שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ : אֲהִיָּה כִּסֵּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח בְּשׁוֹשְׁנָה וַיִּדֹּךְ
 6 שְׂרָשָׁיו כַּלְבָּנוֹן : יִלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וַיְחִי בְּיַת הַחֹדֶר וַיִּרֶחַ לֹו
 7 כַּלְבָּנוֹן : יִשְׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצֵלוֹ וַיְחִי דָגֶן וַיִּפְרְחוּ כִנְזָן וְכָרוּ
 8 בְּיַיִן לִבְנוֹן : אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לַעֲצָבִים אֲנִי עָנִיתִי
 9 וַאֲשׁוּרֵנוּ אֲנִי כִבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פָרִיד נִמְצָא : מִי חָכֵם
 וַיִּבֶן אֱלֹהֵי נֶבֶן וַיִּדְעֵם כִּי־יִשְׂרָאֵל דָּרְכֵי יְהוָה וַצַּדִּיקִים יִלְכוּ
 בָּם וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם :

Tartalom. Fölszólítás Izraelhez, hogy elkövetett botlásai után térjen végre vissza Örökkévaló Istenéhez. Forduljon Hozzá igaz őszinteséggel és kérje, hogy ajkai rebegését fogadja áldozatok helyett. Mert elárvultan és egyedül az Ő könyörüle-
 teért esedezik csupán és nem akar többé Asszírria segítségeért folyamodni, nem tekinti többi a saját készítésű bálványokat istenének. A szív ilyen őszinte megnyilatkozását Isten nem hagyja meghallgatás nélkül. Maga válaszol népének és megígéri, hogy Izrael régi dicsőségét újra visszanyeri s a népek is örömmel fognak megpihenni Izrael árnyékában. S míg Efrajím teljes határozottsággal a bálványokról többé tudni sem akar, az isteni kegyelem feléje fordul s biztatja, hogy Ő benne munkája gyümölcsét megtalálja. Mert ilyenek az Isten útjai — ezzel fejezi be a próféta fölszólítását — a gonosz és a jámbor egyaránt jár

rajta, de az igazságos sikerrel, ellenben a gonosz megbotlik. — A próféta ezen beszéde párbeszédekben szólaltatja meg Istent és Izraelt. Az egyik beszélő fél az imádkozó Izrael, a másik Isten. A párbeszédet a próféta megjegyzése zárja be. A boldog és megelégedett Izrael láttára az isteni egyenesség tudata meggyőződéssé érik szívében. A jó mégis csak megtalálja jutalmát. Hóseának ezt a fejezetét haftarának olvassuk a **וְאֵשׁ הַקֶּזֶחַ** és **יֹם קָפָר** közötti szombaton. (L. fent a 9. lapon)

Egyes szavak jelentése.

1. **שׁוּבָה**: térj vissza. — **עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**: az Örökkévaló Istenhez. — **מִגְבֹּלָתָהּ**: megbotlottál. — **בְּעִנְיָךְ**: vétkebben.

2. **קָחוּ**: vegyetek. — **אֶפְסָם**: magatokkal. — **דְּבָרִים**: szavakat. — **וְשׁוּבוּ**: és térjetek vissza. — **אֲדַר אֵלֶיךָ**: mondjátok neki. Idáig tart a próféta fölszólítása. Ezentúl a nép imádsága következik. — **בְּלִי־חַסָּד עֵינִי**: bocsásd meg minden vétkünket. — **וְנָתַתְּ טוֹב**: és fogadd el (a) jót. — **וְיִשְׁלַחַהּ**: fizetni akarunk. — **פְּרִים**: tulkok helyett. — **שִׁשְׁתֵּי**: ajkainkkal. A nép ezentúl az imádságban inkább találja vallásos érzése kifejezését, mint az áldozatokban. A megtéréssel együtt vallásos szíve is megtisztul.

3. **אֲשׁוּר**: Asszír. — **לֹא יִשְׁעֵנוּ**: nem segít többé rajtunk. Értelme, nem akarjuk ezentúl Asszír. segítségét igénybe venni, sem Egyiptomét. — **עֲרִיסִים לֹא נִרְכָּב**: lóra nem ülünk. Egyiptomban voltak a legjobb lovak. A nép tehát nem akar többé Egyiptomba menni. Kifejezésre jut itt az a gondolat is, hogy Izrael jövőjének boldogságát nem látja többé a szerencsés hadjáratokban, hanem igaz istenhitében. — **וְלֹא־נֹאמַר**: és nem mondjuk többé. — **אֱלֹהֵינוּ**: istenünknek. — **אֲשֶׁר בְּךָ יְהוָה יָתִים**: (oh Te,) kiben könyörületet talál az árva.

4. Isten válasza. — **אֲרַפָּא**: gyógyítom. — **מִשְׁכָּחֶם**: elpárolásukat. A próféta nemesszívűségét hiven tükrözi a kifejezés módja, melyben Istent megszólaltatja. Az ima hatása alatt a mult teljesen meg van bocsátva. Az a súlyos vétek, mely a népet terheli, voltaképpen nem is bűn, melyet Izrael *elkövetett*, hanem betegség, melyet *átszenvedett*. Isten nem a *vétkes* Izraelnek bocsátja meg bűnét, hanem a *beteg* Izraelt gyógyítja. A próféta nemes gondolkodását jellemzi tehát, hogy midőn a megbocsátást emlegeti, a bűnnek még a meg-

említését sem adja a megbocsátó ajkára. A megbocsátó nagylelkűsége nem jut kifejezésre a megbocsátottakkal szemben; a megbocsátó saját érdemét kicsinyíti csak azért, hogy a magábaszállott a rajtagyakorlott nagylelkűség által magát megalázottnak ne tekintse. — אהבם: szeretem őket. — נקדה: önkényt. — שם: megszűnt. — אחי: haragom. — סמני: ellenők.

5. אדמה: (olyan) leszek. — כשל: mint a harmat. — וסרה: virágozni fog. — כשופנה: mint a liliom. — נד שרשי: és gyökerét veri. — עלקטן: mint a Libanon.

6. ולכו: elterjednek. — ונקותי: hajtásai. — ויה: és (olyan) lesz. — כמות: mint az olajfa. — חידו: az ő disze. — וריח לו: és illata. — עלקטן: mint a Libanon.

7. וישיבו ישיבי באלו: újból árnyékában ülnek. — ויסי דנו: gabonát termesztene. — ויחדו: és virágoznak. — כנפן: mint a szőlőtő. — וקרו: neve (olyan lesz). — קינו לבנו: mint a Libanon bora.

8. Ez még folytatása Isten beszédének. Efrájim maga fogja átlátni, hogy a bálványokhoz neki semmi köze. — אפרים: Efrájim (azt mondja majd). — מהי עיר: mi közöm többé. — לעצבים: a bálványokhoz. — אני: Én (t. i. Isten). — אחי: meghallgatom. — ואשקט: és reája nézek (a kire Isten haragszik, attól elfordítja az arcát, a kit szeret, arra néz). — אני קרויש כנפן: én olyan vagyok, mint a zöldelő cyprus. — טעם: Tőlem. — פרוה וסא: nyered gyümölcsödöt (tk. Tőlem talál-tatik gyümölcsöd).

9. A próféta az említett párbeszédet megtörténtnek tekintí s a maga megjegyzéseit csatolja hozzá. — כי קדם: ki az a bölcs. — הן אלה: hogy ezeket megértse. — נבון: az az értelmes. — וידעם: hogy ezeket megtudja. — כי ישרים: hogy egyenesek. — דרכי יהוה: az Örökkévaló útjai. — ויצידיקים: és az igazságosak. — וילכי בם: haladnak rajtuk. — ויפשיגים: és a bűnösök. — ויפשילו בם: megbotlanak rajtuk. — Értelme, csak az esztelen hiszi, hogy a gonoszság gyümölcsöt hajt. A való tény az, hogy a jámborság, ha későbbben is, megtalálja jutalmát; de a bűn nem ér el eredményeket, ha kezdetben gazdag reményekkel kecsegtet is. A zsoltáirodalom ezt a gondolatot több alkalommal tárgyalja, így a 73. fejezetben.

Jézsaías (I. rész.)

Az asszir korszak valamennyi prófétája között a legkiválóbb Jézsaías. Júdabeli férfiú, sőt a hagyomány szerint

a királyi ház egyik sarja volt és Júdában működött. Idők folyamán a viszonyok itt is egészen megváltoztak. Az Egy-Isten hite és uralma Júdában már gyöngülni kezd, a mióta Asszírria az éjszaki birodalomban a lábát megvetette. Az asszír műveltség s az asszír szokások Júdában elterjednek. Ácház, Júda gyöngé és tehetetlen királya teljesen eltért elődei szokásaitól és még a templomi istentiszteletet is asszír minta szerint rendezte be. Országában nagy fényűzés terjedt el és ugyancsak mint Izraelben Jerobeám alatt, úgy most Júdában is a gazdagok a szegényebb néposztályt elnyomták. Ácház atyja Jótám volt, a ki még a beteg Uzzijáhu életében mint kormányzó az ország ügyeit vezette. Jótám sokban járult hozzá Júda anyagi jóléte emeléséhez és újabb építkezésekkel Jeruzsálem díszét és szépségét is emelte. Csak-hogy az Uzzijáhu és Jótám alatt szerzett gazdagság Ácház alatt a meghasonlás és a szétvonásnak lett a forrása. A király gyenge és tétovázó jellemű volt, a mellett alattomos és megbizhatatlan. E tulajdonságai folytán háborúba keveredett Izrael és Szíria királyaival, a kik már a fővárosig nyomultak. Jézsajás tanácsára Assziriával szövetséget köt és az ostromlók elvonulnak. Jézsajás ezen tanácsa megakadályozta azt, hogy Asszírria ellenséges indulattal viseltessék Júda ellen és neki köszönhető, hogy a 136 évvel későbbben beállott katasztrófa nem most következett be.

Jézsajás politikai működése. Jézsajás ugyan már Ácház alatt kiváló szerepet játszik a közéletben, de politikai működésének súlypontja Chizkijjáhu király idejére esik. Chizkijjáhu Ácháznak a fia és apjától eltérőleg a Dávid-ház hagyományainak föllelevenítésére törekszik, a miben Jézsajás hathatósan segítette. A király és a próféta között rendkívül barátságos viszony fejlődött ki. Chizkijjáhu jó és becsületességtől áthatott király volt, de jóhiszemű és kevésbé előrelátó. Vallásos buzgalma sok jót tettetett vele. A királyok könyve számos üdvös intézkedését sorolja föl, így ő távolított el minden bálványemléket és ő pusztította el a még Mózes által fölállított réz-

kigyót, melyet kortársai istenítettek. Sokat fáradozott, hogy Jeruzsálem középponti jellegét megerősítse, a miért a különböző helyeken fölállított magaslatokat, melyeken a nép Istennek és bálványoknak áldozott, leromboltatta. De az atyja által az országon ejtett sebeket nem volt képes meggyógyítani. Chizkijjáhu, hogy az assziroktól megszabadúljon, kisebb államokkal szövetekezett és Egyiptommal egyetemben Asszírira erejét akarta megtörni. De vesztére. Mert az asszirok Jeruzsálemet ostrom alá vették és az asszir hadvezér, Ravsaké, a király és az országnagyok jelenlétében a zsidó népet meghódolásra szólította föl. A király mindenét elvesztettnek hitte, tanácsosai is elcsüggedtek, csak egyedül Jézsajás bátorította Isten nevében, jóllehet kezdetben éppen Jézsajás volt az, a ki a királyt vállalata következményeitől nagyon óvta. De most, hogy a baj nagy volt, egész erejével fáradozott, hogy a királyt bátorítsa és lelkesítse. Asszíria csapatai Jeruzsálemet el nem foglalhatták; mert egy hirtelenül beállott dögvész az ellenséges csapatokat visszavonulásra kényszerítette.

Jézsajás vallásos működése. Mindazonáltal Jézsajás politikai működése egészen eltörpül azon óriási tevékenysége mellett, melyet a vallásos eszmék terén kifejtett. A hagyományos zsidó fölfogás őt tartja Mózesen kívül a próféták legnagyobbikának. S méltán, mert *örök és elvülhetetlen eszméket és igazságokat hirdetett.* Figyelme kiterjedt mindenre, a mi körülötte volt. Dorgált, fenyített, ostromozott, de a bűnök felsorolása mellett *a kibontakozás útját is meg tudta jelölni.* Egyesült benne Ámósz erős jelleme és Hóséa lágy kedélye. Előmozdította ténykedését a helyzetek kiváló ismerete, óriási befolyása, a királylyal való szoros barátsága, melylyel legkivált az ország nagyjai és a gazdagabb néposztály előtt hatott. Az egyetlen arisztokratikus próféta, a ki nem a nép alsóbb rétegeire akar hatni, hanem a gazdagabb, előkelőbb, a lelkileg megtisztult embereket tanítja és arra igyekszik, hogy fölülről induljon ki a jóra való törekvés, a melyet az alsóbb néposztály okvetlenül követni fog. A zsidóság újjá szervezését

is csak *Izrael egy maradékára* (יִשְׂרָאֵל אֶחָד) szeretné bízni. Legkedvesebb gondolata, hogy Isten igazságának uralma csak annak a maradéknak segítségével állítható helyre. Ezekhez beszél minduntalan.

Jéz�ajás vallásos eszmei. a) *Az istenismeret* (דַּעַת אֱלֹהִים). Jéz�ajás tanításai szerint az emberi tökéletesség igaz alapja az istenismeret (דַּעַת אֱלֹהִים). Izrael bűne abban áll, hogy »nem ismeri« urát és fogságba is azért megy, mert »nincs tudása.« Béke és nyugalom akkor fog uralkodni, mikor a föld »megtelik az Isten ismeretével.«

b) *Az istenismeret elterjedésének föltételei.* 1. *Igazság* (אֱמֻנָה). Istent úgy ismerjük, ha fölfogjuk, hogy lénye alaptulajdonságát az igazság (אֱמֻנָה) képezi. Szentnek is csak azért ismerjük el Istent, mert ligazságos (וְהָאֵל הַקְדוֹשׁ יִקְרָא בְּצִדְקָה). Isten »Izrael szentje« (קִדְּוֶה יִשְׂרָאֵל), mert Izrael tanításai hirdetik Isten alaptulajdonságának az igazságot. Izrael földadata tehát, hogy mindenben igazságos legyen, a mit Istene tőle nemcsak követel, de el is vár (וְיִצְחָק לֵשֵׁעָם). Legyünk igazságosak a tettben, a gondolkodásban, érületben és vallásosságban. Nincs bűn, melyet igazságos érülettel és az igazság gyakorlásával jóvá nem tehetünk. Az igazság a legmagasztosabb cél, melyet Isten az ő népének kijelölt és népe romlását nem is okozta más, mint az igazság elhanyagolása. Isten azért adott Izraelnek kiváltságos állást a népek között, azért ültette el az ő »kedvelt szőlőjét« a legtermékenyebb talajra, mert jogot várt tőle és igazságot, de a helyett jogfosztás burjánzott mindenütt.

2. *Az erkölcsileg tiszta érület.* Minthogy Isten szent, még pedig »Izrael szentje« (קִדְּוֶה יִשְׂרָאֵל), azért Izrael köteles Istenben a szentség megtestesülését tisztelni és imádni. Mindjárt első látomásában az Örökkévalót, a seregek urát, angyaloktól látja körülvéve, a kik mind Isten szentséges voltát hirdetik. Izrael vétke, hogy megveti »Izrael szentjét« és az ő fenségének félelme meg nem szállja, minélfogva az iránta való tisztetletet csak külsőségekben rójja le. Isten szent voltának el-

ismerése magában foglalja azt a követelést, hogy *erkölcsileg tiszta érülettel közeledjünk hozzá, a midőn szolgáljuk.*

3. *Az alázatosság.* Az emberek Istenben csak úgy imádják a szentség megtestülését, ha az isteni igazságban látják éltök iránytűjét és nem saját hatalmukban. Isten neve ismeretének előfeltétele tehát, hogy ennek az igazságnak főlényét elismerjük és ennek ellenére akaratunkat ne akarjuk érvényesíteni. Isten akaratával szemben tehát *alázatosak* legyünk. *Az emberi gőg és elbizakodás beleütközik az isteni szentség fogalmába, mert nem az igazságban, hanem az önkényben gyökereznek.*

A rossz is azért bukik el, mert elbizakodás teremti és mert uralmának fennállása ellenkezik Isten igazságának fogalmával. Ez az oka, hogy Isten fensége Czijjont megalázta.

4. *Izrael maradékának fennállása.* Mindjárt a bevezető beszédében, a hol prófétai föladatát megjelöli — ez a fő szempontja: *Izrael egészséges törzsének a megmaradása.* Izrael »*szent magzatának*« fenn kell maradnia, hogy általuk lehessen Jeruzsálem és Czijjon továbbra is az a mi volt — *az igazság városa. Izrael szent magzatának fenmaradása előfeltétele Czijjon dicsőségének, mely a föld egész kerektségét elárasztja az igazság és ennek nyomán a békeszeretet tanával, vagyis az istenismerettel.* A nép nagy tömege nem lát és nem hall semmit s az általános gyógyulás nem is fog bekövetkezni, a míg az egész ország el nem pusztúl. De egy kis maradéka meglesz s annak legnagyobb támasza lesz »*Izrael szentje*«, a seregek ura. Úgy hogy ez a büntetése nem más, mint *az igazság uralmának helyreállítása.* Az igazság győzelme az igazságtalanság elpusztulásával együtt jár.

c) *Az istenismeret következményei. A messianizmus.* Ha ezek a feltételek teljesednek, az isteni uralom ideje fog bekövetkezni. Akkor a Jisáj törzséből egy sarj támad, ki a *bölcsesség és belátás, a tudás és az istenfélelem szellemében fog uralkodni és megteremti a béke és az összetartás uralmát az egész földön. A béke uralma az emberiség végcélja és ennek az uralomnak az alapja az az istenismeret, mely az Örökkévalót úgy fogja*

ismerni és olyannak, hogy az ő szolgálatának ismertető jele az igazság és az egyenesség. A nagy fölfordulásból, melynek a gőg és a döllyf áldozatúl esik, Isten szentsége és dicsősége diadalmasan fog kikerülni, hirdetve attól a kis maradéktól, mely életben marad.

Igy olvasztja össze Jézusajás összes beszédeit egy gondolatba. Izraelhez beszél, az ő történetéből indul ki, de tanai Istenről és Izraelről az egész emberiségre üdvös igazságot hirdetnek. Izrael örök életét hirdeti ugyan; de a cél általánosan: az egész emberiséget felölelő igazság uralma. Mert Izrael létjogosultságát éppen az adja meg, hogy az igazságot keresi.

I.

Igazságszeretethen él a vallásosság.

- 1 אֵלֵינוּ יִשְׁעֶיהוּ בְּרָאמוּן אֲשֶׁר הָיָה עֲלֵיהֶנּוּ וִירוּשָׁלַם
 2 בְּיָמֵי עֲזִיזוֹ יוֹתֵם אָחֵז יְחֻקֶּיהוּ מִלְכֵי יְהוּדָה : שְׁמַעֲנוּ שְׁמַיִם
 3 וְהֶאֱזִינֵנוּ אֶרֶץ כִּי יִהְיֶה דְבַר בָּנִים גְּדֻלָּתִי וְרוֹמְמָתִי וְהֵם
 4 פָּשְׁעוּ בִּי : יָדַע שׁוֹר קִנְהוֹ וְחִמּוֹר אָבוֹם בְּעַלְיוֹ יִשְׂרָאֵל
 5 לֹא יָדַע עָמִי לֹא הִתְבּוֹנֵן : הָיָה גֹי חָטָא עִם כָּבֵד עֹן
 6 זָרַע מִרְעָב בָּנִים מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ אֶת־יְהוָה נֶאֱצָו אֶת־
 7 קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כֹּזְרוֹ אַחֲזֹר : עַל־מָה תָּפּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה
 8 כָּל־רָאשׁ לַחֲלִי וְכָל־לֵבָב דָּוִי : מִכְּפֻדְגָּל וְעַד־רָאשׁ
 9 אֵינְבוּ מֵתָם פָּצַע וְחַפּוּרָה וּמָכָה טָרָה לֹא־זָרוּ וְלֹא חָבְשׁוּ
 10 וְלֹא רָכְבָה בְּשִׁמּוֹן : אֶרְצְכֶם שְׁמָמָה עֲרִיכֶם שְׁרִפּוֹת אֵשׁ
 11 אֲדַמְתֶּכֶם לְגִגְדְּכֶם זָרִים אֲכָלִים אֹתָהּ וְשְׁמָמָה כְּמִזְבֵּחַ
 12 זָרִים : וְנוֹתָרָה בַת־צִיּוֹן כְּסָכָה בְּכָרֶם כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה
 13 כְּעִיר נְצוּרָה : לֹא־יִי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כְּמִעֻט
 14 כְּסֹדֶם הָיִינוּ לְעַמָּה דְּמִינוּ : שְׁמַעֲנוּ דְּבַר־יְהוָה קָצִינוּ סֹדֶם

11 האוינו תורת אלהינו עם עמרה: למה לי רב־זב־חִיכֶם
 יאמר יהוה שוב־עתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים
 12 וכבשים ועתודים לא חפצתי: כי תבאו לראות פני מִי־
 13 בקש זאת מידכם רמס חצרי: לא תוסיפו הִבִּיא מִנְחַת־
 שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מקרא לא־
 14 אוכל אֶון ועצרה: חדשיכם ומועדיכם שָׁנָא נִפְשִׁי הִי
 15 עָרִי לַטֶּרֶח נִרְאִיתִי נָשָׂא: ובפרשכם פִּיכֶם אֲעֲלִים עֵינִי מִכֶּם
 16 גם כִּי־תִרְבוּ תִפְלֶה אִינִנִּי שִׁמְעֵ יִדְיֶכֶם דָּמִים מִלֵּאוֹ: רחצו
 17 חֻבּוֹ הִסִּירוּ רַע מֵעַדְלֵיכֶם מִנְּגִד עֵינֵי הַדָּלוּ הָרַע: לִמְדוּ
 הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁר־חֻמוֹן שִׁפְטוּ יְתוֹם רִיבֹו אֲלֻמְנָה:
 18 לְכוּ־נָא וְנִזְכָּח־הָ יֹאמֶר יְהוָה אֲסִי־הִיוּ הַטָּאִיִּם כְּשָׁנִים
 19 כְּשִׁלָּג יִלְבִּינוּ אֲסִי־אֲדִימוּ כְּתוֹלַע פִּצְמֹר יִהְיוּ: אֲסִי־תֹאבִו
 20 וּשְׁמַעְתֶּם טוֹב הָאָרֶץ תֹּאכְלוּ: ואֲסִי־תִמְאֲנוּ וּמִרִיתֶם חֶרֶב
 21 תֹּאכְלוּ כִּי כִי יְהוָה דִּבֶּר: אֵיכָה הִיְתָה לְזוֹנָה קְרִיָּה נְאֻמְנָה
 22 מִלֵּאתִי מִשְׁפָּט צָדֵק יֵלֵן בָּהּ וְעַתָּה מִרְצָחִים: כִּסְפָּךְ הָיָה
 23 דְּסִיגִים סְבֹאךָ מִדּוֹל בָּמִים: שְׂרִיף סוֹרְרִים וְחִבְרֵי גִבִּיִּם
 24 פָּלוּ אֲהֵב שָׁחַד וּרְדָף שְׁלֹמֹנִים יְתוֹם לֹא יִשְׁפְּטוּ וְרִיב
 25 אֲלֻמְנָה לֹא־יָבֹוא אֲלֵיהֶם: לֵבֶן נָאִם הָאֲדוֹן יְהוָה צְבֹאוֹת
 26 אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנַחֶם מִצָּרֵי וְאֲנַקְמָה מֵאֹיְבָיו: ואֲשִׁיבָה
 27 יָדִי עָלֶיךָ וְאַצְרֶךָ בְּכַר סִגְיָךְ ואֲסִירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ: ואֲשִׁיבָה
 שְׁפִטֶיךָ כְּבִרְאשָׁנָה וְעֵצֶיךָ כְּבִתְהֻלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לָךְ
 28 עֵיר הַצָּדֵק קְרִיָּה נְאֻמְנָה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וּשְׁבִיָּה
 29 בַּצִּדְקָה: וּשְׁכַר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יִחָדּוּ וְעוֹבֵי יְהוָה יִכְלוּ:

79 כִּי יֵשׁוּ מַאֲלִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם וַתִּזְכְּרוּ מַחֲנֹנֹת אֲשֶׁר
 80 בְּחַרְתֶּם: כִּי תִהְיוּ בְּאֵלָה נִבְלָת עָלֶיהָ וּבְגִנָּה אֲשֶׁר-מִים
 81 אֵין לָהּ: וַהֲיָה הַחֶסֶן לְנִעֲרַת וּפְעֻלוֹ לְנִיצוּץ וּבְעֵרֵי שְׁנֵיהֶם
 יִהְיוּ וְאֵין מִכְבָּה:

Tartalom. Ég és föld hallja Isten panaszát Izrael romlottsága és hűtlensége miatt, a mely vesztét okozta. Rosszabb az állatnál, mert ez ismeri urát, de Izrael az ő Istenéről nem tudott semmit. Bekövetkezett hát a pusztulás. Izrael teste tetőtől talpig sebekből borítva, országa pusztá, városai a tűz martaléka, a mi még fenmaradt, azt is idegenek emésztik föl. Egyedül Jeruzsálem — Cizjon leánya — áll még fenn, de az is az ostromlott város képét mutatja. Valamikor úgy nézhetett volna ki Szodoma és Gomorra, ha lakói túléltek szerencsétlenségét. S most egykori jóléte romjain állva, hallja, mi bűnöket követett el. Az isteni szolgálatot teljesíteni vélte áldozatok és drága ajándékok bemutatásával. *Ezt* hozta magával Isten templomába, *ezzel* ünnepelte az újhódat és a szombatot és *vörös kezét* imára terjesztette ki, hogy Isten meghallgassa könyörgő szavát. Izraelben Isten még a vallásos cselekedetet is megutálta, mert *nem nézhette azt a jámborságot, mely nem fakad vallásos érzésből*. Ne áldozatokon kezdjék meg a jámborságot, hanem a jogon és a méltányosságon! *Szokjanak hozzá a jóhoz, erősítsék meg az elnyomottat, védjék meg az özvegyet és ne tűrjenek el jogtalanságot az árván*. Csak akkor várhatnak javulást helyzetükben, csak *ezzel* tehetik jóvá a multat. Csak *ezzel* érhetik el, hogy ha életük vörös is volt, mint a skarlát, még fehérré lehet, mint a hó és ismét övök lesz a föld áldása. Mert bizony Izrael vesztét az okozta, hogy *eltértek a jogtól és a méltányosságtól*. Jeruzsálem egykor az igazság hajléka volt és most rablók tanyája. Ezüstje, étele, itala mind hamis. Fejedelmei és urai valóságos tolvajbanda, mely a megvesztegetés után szalad és a meggazdagodást hajhászsa s az árva és özvegy ügyét senki föl nem karolja. De Jeruzsálemnek fenn

kell maradnia. Isten az ő kezét le nem veszi városáról. Újra visszahelyezi házait, újra hajlékot nyer Czijjonban az igazság, mert *Czijjont egyedül a jog és az igazság fogja megmenthetni.* — E beszédhez alkalmat szolgáltat a prófétának Júda akkori helyzete. Az egész ország, Jeruzsálemet kivéve, már az ellenség kezébe került, lakói pedig, főleg a kiváltságos osztálybeliek, csak meggazdagodásra törekedtek s a szegényebb sorsuakat a legigazságtalanabb módon kiszípolyozták. A vallás külső törvényeit megtartották, a nélkül hogy belsőleg legkevésbé is nemesedtek volna. Ezt az országos csapást használja föl a próféta, hogy a népet eddigi életmódjától és eddigi balvéleményétől eltérítse.

Egyes szavak jelentése.

1. Chronologiai adat Jézsajás működéséről. **הָיָה וְשָׂאֵתִי בְּיָדָיו**: Jézsajás Ámocz fiának látomása. — **אֲשֶׁר רָאָה**: melyet látott. — (**רָאָה**: látott, rendszeren prófétai látomásra használtatik; ebből **הָיָה**: látó [a. m. **רָאָה**] próféta v. ő. Bevezetés: *A próféta egyéb héber nevei*). — **עַל־יְהוּדָה וְיִרְשָׁלָיִם**: Júda és Jeruzsálem fölött. — Jeruzsálem Júda fővárosa és egyúttal az ország székhelye. Az itteni szokások és életmód az egész zsidóságra kiterjedtek. Jézsajás beszédeit más alkalommal is egyenesen Jeruzsálem lakóihoz intézi. Ő első sorban az ország fővárosát akarja megjavítani. A többi ügyis *az* után indul. Czijjonból és Jeruzsálemből kell kiindulnia az új alakulásnak, innen terjedjen az isteni ige (**כִּי מֵעַתָּה הֵנָּה חֹרָה וְקִרְבָּר יְהוָה מִיְּרוּשָׁלָּיִם**). — **בְּיָמָיו**: napjaiban. — **מֶלֶךְ יְהוּדָה**: Júda királyai.

2. Itt kezdődik az isteni panasz a nép ellen. Isten mint egy mély fájdalomban a csapások miatt, melyek Izraelt érték, az eget és a földet hívja föl tanukúl, arra hogy Izrael maga okozta vesztét. Isten fölnevelte és nagyra emelte, de ők elpártoltak tőle. Nem *Isten büntette Izraelt, de a büntetés a bűn folyomnyaként magától jött.* Az ökörr megismeri az urát, a számár ura jászolát, csak Izrael nem akar tudni az ő jótevőjéről és, mint romlott gyerekek, mindig hátrafelé fordultak. Ujabb és újabb seboritotta testüket és még arra sem ügyeltek, hogy beteg testüket legalább gondozzák. Így pusztult el minden, egyedül Czijjon leánya maradt meg, de ez is elhagyatottan. — **שָׂאֵתִי**: halljátok. — **עֵצִים**: egek. — **וְהַרְעִי**: és figyelj. — **אֶרֶץ**: föld.

— **מִי יִהְיֶה דֹבֵר**: mert az Örökkévaló beszél. — **Értelme**: Az ég és a föld, mely mindent lát, mert alatta, illetve rajta történik minden, az hallgassa meg Isten szavát és ítélje meg, mennyire idézte elő a nép saját vesztét. **בָּנִים**: gyermekeket. — **וַיִּלְמֵם**: neveltem nagyra. — **וַיִּשְׁמְעֵם**: és emeltem föl. — **וְהֵם**: ők pedig. — **וַיִּשְׁעֵם בִּי**: elpártoltak ellenem. Ez a rövid vázlatban foglalt vád Izrael ellen. A vád egyúttal még is magyarázza a már bekövetkezett büntetést. Izrael elpártolt, tehát *bűnhődnie kellett*. Nem Isten büntette, hanem az elpártolás *következményeként* jelentkezett a bűnhődés. Ezzel a gondolattal még több ízben fogunk találkozni.

3. **יָדַע**: ismeri. — **שׂוֹר**: (az) ökör. — **קִדְּוֹ**: gazdáját. — **וַיִּשְׁמַע**: és (a) számár. — **אֲבוֹתַי דָּגְלִי**: ura jászolát. — **וַיִּשְׁמַע**: Izrael nem ismert meg (engem). — **אֲנִי לֹא הִכְרַחְתִּי**: népem nem eszmélt föl.

4. **הוּא**: jaj. — **בְּנֵי חַטָּא**: vétkes (tk. vétkező) nemzet. — **וַיִּשְׁמַע**: bűn terhelte nép. — **וַיִּשְׁמַע**: gonoszok magzatja. — **בָּנִים מִשְׁחָרִיִּים**: romlott gyermekek. — **וַיִּשְׁמַע**: elhagyták az Örökkévalót. — **וַיִּשְׁמַע**: megvetették Izrael szentjét (**קָדוֹשׁ**: szent, állandó jelzője Istennek Jézusajánál. — **קָדוֹשׁ**: a szent, a *ki Izrael Istene* és nem a *kit Izrael szentnek tart*). — **וַיִּשְׁמַע**: visszafelé fordultak.

5. Gúnyos kérdés: A próféta maró gúnynyal azt akarja mondani, hogy a népnek már azért sem szabadna tovább is rosszat cselekednie, mivel testének minden porcikája beteg, és ha még tovább is vétkeznék, Isten sem találja rajta oly testrészt, melyre a megérdemlett büntetést kiszabhatná. — **וַיִּשְׁמַע**: mire. — **וַיִּשְׁמַע**: sujtusalak (tk. sujtassatok). — **וַיִּשְׁמַע**: ha még szaporitjátok. — **וַיִּשְׁמַע**: (az) elpártolást. — **וַיִּשְׁמַע**: az egész fej. — **וַיִּשְׁמַע**: a betegségé. — **וַיִּשְׁמַע**: és az egész szív. — **וַיִּשְׁמַע**: synlő.

6. Részletezése a nép betegségének. **וַיִּשְׁמַע**: a láb talpától. — **וַיִּשְׁמַע**: a fejig. — **וַיִּשְׁמַע**: nincs rajta. — **וַיִּשְׁמַע**: egészséges hely. — **וַיִּשְׁמַע**: seb (vágástól eredő). — **וַיִּשְׁמַע**: és daganat. — **וַיִּשְׁמַע**: és friss ótvár. — **וַיִּשְׁמַע**: a melyet ki nem nyomtak. — **וַיִּשְׁמַע**: és melyet be nem kötöttek. — **וַיִּשְׁמַע**: és melyet be nem kentek. (**וַיִּשְׁמַע** és **וַיִּשְׁמַע** pual alakok. A személytelenség az első kettőnél a hn. többessz. harmadik, **וַיִּשְׁמַע**-nál az egyessz. nn. 3. személyével fejeztetik ki). — **וַיִּשְׁמַע**: olajjal. A próféta nem csak a sebeket látja a nemzet testén, hanem azt is, hogy nem gondozzák. Ez utóbbiban látja a

nagyobb szerencsétlenséget. Beszéde folyamán a javulás útját is kijelöli és ott mondja, hogy nincs szerencsétlenség, melyből kibontakozás nem volna lehetséges. Jézusajás beszédeiben figyelembe veendő, hogy a jövő útjait mindenütt kijelölte.

7. A milyenek az emberek, olyan az ország állapota. — ארצות: országok. — שומה: puszta. — גררים: váresaitok. — שרבות אש: tűztől elégettek. — ארצות: földeteket (tk. a mi a földeteket illeti. Ha a tárgy a mondatban hangsúlyos, akkor a mondat elejére kerül és את tárgyszócska ragozva a mondat végére. A *hangsúlyos tárgyeset* neve *accusativus absolutus*). — קדנחם: szemetek láttára — אכלים: megemésztik. — אזה: azt. — ושקפה: és puszta. — בנהפכת גרים: mintha barbárok dúlták volna föl (tk. mint a barbárok földülése).

8. Egyedül Czijjon leánya áll még fenn. — ונותרה: és fenmaradt. — בת ציין: Czijjon leánya. Az országok és városok női alakban képzeltetnek és azért gyakran a *ledny* jelzővel illetnek. — כסדר: mint (a) sátor. — סדר: a szállóban. — כסדר: mint (a) függőágy. — בסדר: az uborkamezőn. — צעיר: mint az ostromlott város.

9. Lóli יהודה זכאת: ha az Örökkévaló, a seregek Ura nem. — הותר: hagyott volna. — לנו: nekünk. — שריר כמקט: csekély maradékot. Ez a *csekély maradék* Jézusajásnál szerepet játszik. Izrael egy *csekély maradékkal* akarja ő fölépíteni a hatalmas nemzetet. Ő egyáltalában nem az egész néphez intézi beszédeit. Inkább az *előkelőbb* osztályokra gondol és azok megjavítására törekszik. Az alacsonyabb rétegek amazok utánzására fognak törekedni. — בסדר: mint Szodoma. — קיי: volnánk. — לעמך: Gomorrához. — דמי: hasonlitanánk. Szodomát és Gomorrát — Mózes I. könyvének elbeszélése szerint — Isten a föld színéről eltörölte, mert lakói »gonoszak és vétkesek voltak az Örökkévaló előtt«. Égről tüzet bocsátott reájuk és elemésztette, úgy hogy egy lakója sem maradt élve. Csak Lótót, Ábrahám rokonát mentették meg az angyalok úgy, hogy még a pusztulás előtt kivitték a városból. *Szodomabeli férfi* a. m. *gonosz ember*. — Itt fejeződik be a beszéd első része, a melyben a próféta a nép előtt föltárja helyzetét. Ritka szónoki művészettel a szívekre akként hat, hogy elájuk állítja saját mindenféle betegségtől eltorzított képüket s csak azután mutat az okokra, melyek azt a szomorú helyzetet létrehozták. A beszéd ezen részének hallatára a hallgatóság már megilletődve áll s ha a próféta most szemükre lobbantja bűneiket és hibáikat, bizonyos, hogy a megjavulásra

való törekvés tettekben fog nyilvánulni. A szónoki művészet eme nagy tökéletessége magyarázza meg azt az óriási hatást, melyet Jézsajás beszédei kortársaira gyakoroltak. Még a későbbi midrásirodalomban is Mózes után Jézsajást mondták a legnagyobb prófétának.

10. Miután a várost Szodomával és Gomorrával összehasonlította, a következőben Jeruzsálem és Júda lakóit Szodoma és Gomorra népének nevezi. S első sorban **הַצִּי קָדָם**: Szodoma *fejedelmait* szólítja, mert leginkább az előkelőbb osztályhoz beszél. — **שָׁמְעוּ**: halljátok. — **דִּבֶּר יְהוָה**: az Örökkévaló szavát. — **קִצְצִי קָדָם**: Szodoma fejedelmei. — **הִשָּׁמְעוּ**: figyeljetek. — **חֹרֵת אֱלֹהֵינוּ**: Istenünk tanára. — **עַם גִּמְזָרָה**: Gomorra népe.

11. A következő versekben (11–15) a próféta kikel az *áldozat*, a *templombajárárs*, az *ünnepek megtartása* és az *imádkozás* ellen, mely kortársainál érzés nélküli formassággá süllyedt. Keményen ostorozza azt a vallásosságot, mely nem az érzés nemességében tud nyilvánulni. A próféták mind — nem csak Jézsajás — igen gyakran korholják a vallás külsőségéhez való merev ragaszkodást. *Nem szabad azonban föltételeznünk*, mintha Jézsajás vagy bármely más próféta az imádkozást fölöslegesnek tartaná. Akárhányszor előfordul, hogy a próféták *maguk is imádkoznak*, máskor *a néppel mondatnak imákat*, a templomról pedig mindenütt a *legmélyebb tisztelet hangján* emlékeznek meg. Ha tehát itt, vagy bárhol másutt, az imádkozást vagy más vallásos cselekedetet gúny tárgyává teszik, mindig csak annak az osztálynak *akkori* imádkozását és *akkori* vallásosságát értik. A próféták az imádkozásról és a templombajárásról, valamint minden vallásos cselekedetről azt tanítják, hogy ezek *nem annyira Isten iránti kötelességek*, mint inkább *magunknak tartozunk vele*, hogy szívünk óhajításait és háláit Isten előtt kifejezzük. A vallásos cselekedet *egyrészt* a megnemesedett léleknek *önkéntelen megnyilatkozása*, másrészt *nemesítő* hatással van egész valónkra. A próféták kortársai az imádságot Isten iránti kötelességnek tekintették, mintegy *adónak*, melylyel Istennek *tartozunk* azért, hogy el nem pusztultunk és *engesztelésül* azért, hogy vétkeztünk. Ha az adót lefizettük, tovább vétkezhettünk, mert az adó lefizetése mintegy *menedéklelél az élet összes útjaira s így a gonoszságokra is*. Ezt a következményeiben oly végzetes fölfogást akarták a próféták kiirtani. Azért nevezi Jézsajás is *azt* a templombajárást »a templom csarnokai toposásának« és azért mondja *ezekről* az imádságra összekulcsolt kezeiről, hogy Isten elfordítja tekintetét

tőlük, mert véres kezekre nem bir nézni. A *tiszta kezű* ember imádságát — így mond a próféta — meghallgatja Isten, de a *tisztátlan kezűét*, a ki azt hiszi, hogy imádagával az embertársai élete ellen elkövetett bűnöket jóvá tette, nem veszi figyelembe. — Hasonló szellem hatja át a prófétának a szombatról és ünnepekről szóló beszédét is. Itt is azt mondja: *קְדֻשָּׁתְכֶם וְיִשְׁעֵיכֶם שְׂנֵאָה נָפְשִׁי* »A *ti* újhaldaitokat és a *ti* ünnepeiteket gyűlöli az én lelkem.« Nem az ünnep megtartása van Isten ellenére, csak a próféta *kortársainak* ünneplése. A szombatot és az ünnepeket a szentírás azért rendelte, hogy távol a mindennapi munka zajától lelkünket művelhessük, a miben a hétköznapi megakadályoz. A szombatról mondjuk: *בְּיָמֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הָיָא יְעֻלִּים* »Köztem és Izrael fiai között jel az örökre«. Nem a test pihenése a főcél, hanem a *lélek művelése*. Kell, hogy bizonyos napokon *jobban* ébredjünk tudatára annak, hogy Isten képmására teremtett emberek vagyunk. Minden szombati és ünnepi vallásos szabvány a *lélek művelése* eszméjének áll a szolgálatában. Ha ezt nem teszi és a szombati pihenésből csupán a tétlenséget tartjuk meg, nem teljesítjük a magunk iránti köteleességünket, nem nemesbedünk és az ilyen ünneplés nem felel meg a vallás eszméjének. A tétlenség a bűn terjesztője; ezért mondja a próféta kortársai ünnepeiről »nem bírom a bűnt ünnepi gyülekezettel«. Azaz: az ünnepi gyülekezet nem arra való, hogy a bűn fölburjánzását előmozdítsa, hanem arra, hogy a jót és a szépet megerősítse. *רַב וּבְחִיבָם לָהֶם*: minek nekem — áldozataitok sokasága. — *יֵאָמֵר הָיָא*: mondja az Örökkévaló. — *וְחֵלֵב*: jóllaktam. — *עֲרוֹת אֵילִים*: a kosok áldozataival. — *מִדָּמָיִם*: és a hizlalt borjuk zsirjával. — *וְדָם*: és vérét. — *לֹא־חֲסָדִי*: a tulkok, juhok és kecskéknak. — *לֹא־חֲסָדִי*: nem kívánom.

12. *לִרְאוֹת פָּנַי*: ha jöttök. — *בְּיָמֵינוּ*: megjelenni arczom előtt. — *מִיִּבְקֶשׁ זֶה*: ki követelte ezt. — *מִדָּמָיִם*: tőletek (tk. kezeitektől). — *כִּדְמָיִם*: hogy tapossátok. — *מִדָּמָיִם*: csarnokaimat. Azt a templombajarást a próféta csak »templomtaposásnak« nevezi.

13. *לֹא־חֲסָדִי*: ne hozzatok többé. — *מִדָּמָיִם*: hamis áldozatot. Az ő áldozatuk hiábavaló, és ha a legszebbet és legértékesebbet teszik le Isten oltárára, Isten azt úgy nézi, mintha ajándékuk meghamisítva kerülne az oltárra. Nem a rossz áldozat ellen van kifogása a prófétának, hanem az áldozat rossz alkalmazása ellen. — *מִדָּמָיִם*: a mi a tömjént illeti. (Ha az alany a mondatban hangsúlyos, akkor az alany a

mondat elején kiemeltetik és a mondat végére névmás jön. Ennek neve: *nominativus absolutus*). — תוֹנָה: utálat. — הָא: az. — לִי: nekem. — הַדָּשׁ וְשַׁבָּת: az újhold és a szombat. — קָרָא מִקְרָא: szent gyülekezet (tk. gyülekezet egybehívása). — לֹא אֵילִי: nem birom el. — אֲנִי וְנִצְרָה: a bűnre gyülekezetet (tk. a bűnt és a gyülekezetet).

14. וַיִּזְכְּרוּ: újholdaitokat. — וַיִּזְכְּרוּ: és ünnepeiteket. — שָׂאָה נִשְׂאִי: gyűlöli a lelkem. — הָיוּ עָלַי לְטָרָה: terhemmé lettek. — נִלְאִיתִי: elfáradtam. — נָשָׂא: hogy elviseljem.

15. וַיִּקְרָשְׁכֶם: és ha kiterjesztitek. — כַּפֵּיכֶם: kezeiteket. — אֶפְסִים: elfordítom. — אֵינִי: szememet. — מִכֶּם: tőletek. — בְּיָדֵי: ha még oly nagyon szaporítjátok. — תַּפִּלָּה: az imát. — אֵינִי שׁוֹמֵעַ: nem hallgatok (azaz: oda se figyelek). — יָדֵיכֶם: kezeitek. — דָּמִים מְלֵאִי: telve vérrel. Megokolja, miért nem hallgat oda, ha imádkoznak. Azért, mert kezeikhez ártatlan emberek vére tapad. Az ártatlan vérenél nem kell okvetlenül gyilkosságra gondolnunk. Erthet alatta jogtalanul szerzett vagyont, a mit erkölcsi értelemben a gyilkossággal egyenlő bűnnek minősít.

16. A következő két versben mondja, miben áll az igazi vallásosság, miután a megelőzőkben megmondta, hogy mi nem nevezhető vallásosságnak. E szerint az igazi vallásosságot képezi: *a tiszta, mocsoktalan érzület, a gonosz tettek abban-hagyása, a jó cselekedet, a jog utáni törekvés, a gyenge megerősítése*. Valamennyi olyan tett, melyeknek teljesítése *embertársaink javára valik*. Mindezen itt felsorolt cselekedetek *benfoglaltatnak* a felebaráti szeretetről szóló szentirási parancsban, hogy וְאַתָּה לְרֵעֲךָ כְּמוֹדָךְ: Szeresd felebarátodat mint tenmagadat. Azért mondta Hillél, hogy a felebaráti szeretetről szóló törvény magába foglalja az összes vallásos törvényeket. Megjegyzendő, hogy vallásos fölfogásunk szerint a felebaráti szeretetnek nem szabad másra kiterjednie mint a felebarát földi életének megkönnyítésére. Abban állhat csak, hogy azt, a ki segítségünkre szorúl, támogatjuk. A szentírás is a felebaráti szeretetről szóló törvény mellé oda állította a szegények gondozásáról intézkedő parancsokat, hogy pl. a mező végeit a szegényeknek, idegeneknek, árváknak és özvegynek hagyjuk. Ezzel azt jelzi a szentírás, hogy felebarátunk életéből csak annyi tartozik reánk, a mennyit neki mások jogainak megsértése nélkül adhatunk. De nem erőszakoljuk reá semmifelé meggyőződésünket, legkevésbbé pedig *vallásos hitünket*,

mert azért, hogy valakit erőszakkal kiragadtunk abból a körből, melyben született és abból a hitből, melyben élt, szétszakítottunk olyan kötelékeket, melyek szétszakításához nekünk nincs jogunk. Ugyancsak a fent említett Hillél a felebaráti szeretet ismertető jelének mondja: *מִדְּרֹשִׁי לֹא לְחִבּוּדֵי לֹא תִּקְבִּיר*. »A mi magadnak gyűlöletes, ne tedd másnak«. Azaz, ha tudni akarjuk valamelyik cselekedetünkről, hogy a felebaráti szeretet törvényeinek megfelel-e, azt kell néznünk, minő érzelmekkel fogadnók mi, ha valaki azt velünk szemben tenné. Ha mi szívesen vennők másoktól, akkor mi is tehetjük; ha nem, akkor nem. — *וְרָחֵם*: mosakodjatok. — *הַיּוֹם*: tisztuljatok. — *הַיּוֹם*: távolítsátok el. — *רַע מַעֲלֵלֵיכֶם*: gonosz tetteiteket. — *עֵינֵי*: szemem elől. — *קִדְּוֵי הָרָע*: hagyjatok föl rosszat cselekedni.

17. *לִמְדוּ חֻשָׁב*: tanuljatok jót tenni. — *דְּרִשׁוּ מִשְׁפָּט*: keressétek a jogot. — *אֲשִׁרוּ חֲמוֹץ*: erősítsétek meg az elnyomottat. — *שִׁקְצוּ יְרוּסָה*: szerezzetek jogot az árvának. — *רִיבוּ אֶלְמָנָה*: küzdjétek az özvegyasszony ügyében.

18. Innen kezdve a fejezet végeig új rész következik. A próféta visszatér újból azon gondolatához, hogy nem Isten büntette a népet, hanem bűnös tetteik következménye volt az a szerencsétlenség, mely a nemzetet érte. S itt megjelöli a kibontakozás útját. A kibontakozás útja csak egy módon lehetséges, ha Izrael *a jogot és a méltányosságot* írja zászlajára; ez mentheti meg csupán. Jeruzsálem hajdanában azért volt erős, mert igazság lakott benne; ismét erős lesz, ha az igazság hajlékot üt benne. Ezt megelőzőleg azonban kell, hogy a jók és a nemeslelkűek összeálljanak és kiolvaszszanak magukból minden salakot. Ime: Jézusajás egyik fontos erkölcsi tétele: *A jó csak a jóval egyesülten képes a jóra*. A gonoszat ki kell küszöbölni a nemes emberek társaságából, de nem azért, hogy végképpen eltaszítsuk, hanem azért, hogy a jók *egyesült erővel* jót alkossanak és *nemes tetteik áldása a kevésbbé jókra is kiterjesztessék* és nemes meg áldásos működésükkel *hatással lehessenek az egész környezetükre*. Így tehát Jézusajást nem a gőg hajtotta oda, hogy a kiváltságos osztályokhoz intézte leginkább szavait, hanem az az igyekezet, hogy azokat megnyerje és innen induljon ki a megtisztulásra való törekvés mindenfelé. Miután megtanította őket, hogy mi a jó, mintegy csendes eszmecserére szólítja fel őket mondván, hogy meg mindent jóvá tehetnek. *Nincs olyan hiba, melytől a megtérés útja el volna zárva* — ezt mondja ebben a versben. — *לְבִרְיָה*:

jertek hát. — **וְאָמַר יְהוָה**: hadd beszéljünk egymással. — **אָמַר יְהוָה**: mondja az Örökkévaló. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: ha (olyanok) lesznek bűneitek. — **כַּשָּׁלִי**: mint a skarlát. — **כַּחֲלִי**: mint a hó. — **וְלִבִּי**: (kell) megfehéredniök. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: ha pirosak. — **כַּתִּירָה**: mint a bibor. — **כַּצֵּמֶר הָיָה**: (olyanokká) lesznek mint a gyapju.

19. **וְשָׁמַעְתֶּם**: ha szót fogadtok. — **וְשָׁמַעְתֶּם**: és engedelmeskedtek. — **וְשָׁמַעְתֶּם**: az ország javát. — **וְשָׁמַעְתֶּם**: fogjátok élvezni.

20. **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: de ha nem akarjátok. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: és engedetlenkedtek. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: (a) kardtól fogtok fölemésztetni. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: mert. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: az Örökkévaló szája beszél.

21. A következő három versben (21—23) ismét kitér a nép bűnére s kiemeli, mint a *legnagyobb* bűnt, a *jogérzés hiányát*. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: miként. Ezzel a szóval vezettetnek be a gyászdalok. A próféta is, mikor bűnököt sorol föl, gyászdal alakjában zengi el. Jeremiás Siralmi is **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**-val kezdődnek s miután Jer. Sir. (**וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**) ab hó 9-én (**וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**) a templomban föl-vassák, a megelőző szombat a **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**-nak Jezs. első fejezetét olvassák föl. Ennek oka, hogy mindkettőnek **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**-val kezdődő dalai Jeruzsálem bűnein szomorkodnak. A **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי** előtti szombatot **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**-nak nevezik, mert haftárája **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**-val kezdődik. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: lett. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: paráznává. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: (a) hűséges város. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: telve (volt) joggal (**וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי** nn. mn. [e. h. **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**] költői alak). — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: igazság. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: lakott benne. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: és most gyilkosok.

22. **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: ezüstöd. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: salakos lett (t. i. annak a kezében, kinek adta. Gúnyos megjegyzés arra vonatkozólag, hogy ezüst helyett salakkal fizetnek. Mikor az ember az ő kezükből a fizetést fölvette, azt látja, hogy a mit ők ezüstnek adtak, abból hirtelenében salak lett). — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: borod. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: vegyítve. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: vízzel.

23. **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: fejedelmeid hűtlenek (t. i. az országhoz) (**וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: allitteratio). — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: és tolvajbanda. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: mindnyája. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: szereti a megvesztegetést. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: és fut. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: fizetés után. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: az árva (ügyében). — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: nem ítélnek. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: és az özvegy püre. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: nem jut el. — **וְאֵלֵיהֶם הָאֲנֹכִי**: hozzájuk. — Azaz árvának és özvegynek soha sincs igaza.

24. Ott, hol a jogérzet annyira hiányos, mint Jeruzsálem lakóinál, csak erős eszközökkel lehet a rendet helyreállítani. *Egész büntetlenül oly nagy bűnt nem lehet elkövetni. Az esemé-*

nyek megboszulják magukat. S minthogy az isteni gondviselés vezeti az eseményeket, a próféta ezt így fejezi ki, hogy Isten boszút áll ellenségein. De az isteni Gondviselés büntetései közepette szem előtt tartja az ország javát és az emberek boldogságát, Nem a *büntetés a cél*, hanem a *megjavítás*. Az emberi társadalmat meg akarja tisztítani és kiválasztani a salakot az ezüstből. Ez az egynehány ember azután helyreállítja a jogot és annak révén a többiben is föléled a jogérzet és Jeruzsálem megint az igazságnak lesz a székhelye. — לָקֵן: azért. — אֵם: így szól. — הָאֵלֹהִים: az ur. — יְיָהוּה צְבָאוֹת: a seregek ura. — הֵי: jaj. — אֶתֶּם: hadd szerezzek megnyugvást magamnak. — קִצְרִי: ellenségeimen. — וְאֶקְרָא: és hadd álljak boszút. — מִמֶּנִּי: gyűlölőimen.

25. וְאֶשִׁיב: és hadd tegyem. — יָדִי: kezemet. — אֶלֶד: read. — וְאֶחַד: és megtisztítlak. — קֶבֶר: mint a lugsó. — קִצְרִי: a salakodtól. — וְאֶשִׁיב: és hadd távolítsam el. — אֶלֶד־אֶלֶד: mind az ólmodat.

26. וְאֶשִׁיב: és hadd tegyem újra (olyanokká). — שִׁפְטֶךָ: birádat. — כְּקִדְמָתָהּ: mint azelőtt. — וְיִעָדֶךָ: és tanácsadóidat. — כְּהַתְחָלָהּ: mint kezdetben. — אַחֲרָיוֹן: azután. — יִקְרָא לְךָ: nevezni fognak téged. — עִיר הָאֵלֶּה: az igazság városának. — קִרְיָה נִחְמָה: hűséges várnak.

27. צִיִּי: Cizijon. — כְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה: jog által fog megváltatni. — וְיִשְׁפְּרֶה: és az ő megtértjei. — כְּיִדְרָהּ: igazság által. — Cizijont csak az válthatja meg a végső romlástól, a minek hiánya a romlásba sodorta: az *igazság*. Jezsájásnak eszméje, hogy *igazságon alapszik a világ*, ebben a mondatban ismét kifejezésre jut. Ha egy nép vagy egy ember *határozott szándékkal az igazság útjára tér*, akkor bármennyit vétkezett vagy hibázott volna máskülömben, *még mindig* biztos lépéssel haladhat a jövő cél felé. A büntetés, az események boszúja vele is érezteti sujtó kezét, de az a büntetés csak megtisztítja és fölemeli, mert látja, hogy az ő bűnhődése voltaképen *az igazság diadala az igazságtalanság fölött*. Azé az igazsága, melyre ő is ezentúl élte jövő útjain támaszkodni akar.

28. A jog és az igazság uralmának következménye a bűnösök és vétkesek összeomlása. A prófétai tanítások szerint ez az erkölcsi világrend állandóságának legerősebb biztosítója. A gonosz, nem boldogulhatván igazságtalan életmódjában, megszűnik olyannak lenni és cselekedetével beleilleszkedik az erkölcsi törvények keretébe. Tehát nemcsak az egyén

kötelessége, hogy magát tökéletesitse, hanem a társadalom élén álló emberek legszentebb föladata a igazságos érzületükkel és igazságos cselekedetükkel irányt jelölni a nép zömének. Ha Czijjonban jog és igazság fog uralkodni, akkor a nép is megnemesbedik tetteiben. Így hirdeti Jézsaid a társadalom felszínén levő előkelőknek, hogy első sorban az ő föladatuk az erkölcsi rend teljes helyreállítása és őket teszi felelőssé mindazokért a szerencsétlenségekért, melyek a népet érik. A többi próféta is dorgálja a királyokat, papokat és bírákat, de egy próféta sem emeli ki annyira, hogy a javulás művelete csak fölülről indulhat ki, mint Jézsaid. Jézsaid maga tevékeny részt vesz a közügyekben és mint számottevő tényező az ország intézésében azokhoz intézi első sorban beszédeit, kikkel leginkább érintkezik. וְיִשְׁכַּר בְּשָׁעִים וְחֲטָאִים: és megsemmisülésük léssen a bűnösöknek és a vétkeseknek. — יחדו: együtt. — וְעַנְיָ יְהוָה: és a kik elhagyják az Örökkévalót. — מְגֻשָּׁיִם: megszűnnek.

29. מֵאֵלִים: a terebintusok miatt. — וְסִמְכָרוּ: melyeket kívántatok. — וְסִמְכָרוּ: és pirulni fogtok. — מִהַגְנוֹת: a kertek miatt. — אֲשֶׁר בְּתוֹרָתָם: melyeket választottatok. Terebintusok alatt erdei szellemeknek áldoztak és a gazdagabb emberek gyönyörű kerteket ültettek, melyeket a bálványok tiszteletére berendeztek.

30. מִיֵּהוּ: mert olyanok lesztek. — כְּאֵלֶּה: mint a terebintus. — יִבְלֶת עֲלֶיהָ: melynek levele elhervad. — קִנְיָה: és mint a kert. — אֲשֶׁר מִים אֵין לָהּ: melynek nincs vize.

31. וְהָיָה: és lesz. — הַהֶסֶן: a hatalmas fa. — לְעֵצָה: osepüvé. — וּפְעָרוֹ: és alkotása. — לְעִצָּיוֹ: szikrává. — וְקִדְדָה: és égni fog. — שְׁנֵיהֶם: mind a kettő. — יחדו: együtt. — יֵאָן מִכֶּבֶד: és nem lesz, ki kioltsa.

II.

Az isteni tan győzelme.

1. הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה יִשְׁעֵיהֶו בְּדֹאמוֹן עַל־יְהוּדָה וְיְרוּשָׁלַם:
2. וְהָיָה | בְּאַתְרוּת הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיָה הָר בֵּית־יְהוָה בְּרָאשׁ
3. הַהָרִים וְנִשָּׂא מִגְבְּעוֹת וְנָהָרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם: וְהָלְכוּ עִמָּם וּבָיִם וְאָמְרוּ לָכֵן | וְנִעְלָה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בֵּית

אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיּוֹרְנוּ מִדֶּרֶכֵּי וַיְלַכְּהוּ בְּאַרְחֵיהֶם כִּי מִצִּיּוֹן
 תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלַם׃ וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם
 וְהוֹכִיחַ לַעֲמִים רַבִּים וּכְתַתּוּ חֲרָבוֹתָם לְאֵתִים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם
 לְמִזְמוֹרוֹת לֹא־יִשָּׂא גֹי אֶל־גֹּי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד
 מִלְחָמָה׃ בֵּית יַעֲקֹב לָכֵן וַיְלַכְּהוּ בְּאוֹר יְהוָה׃ כִּי נִמְשְׁתָּה
 עִמָּךְ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ מִקְדָם וְעַנְגִּים פִּפְלִשְׁתִּים וּבִילְדֵי
 נָכָרִים יִשְׁפִּיקוּ׃ וַתִּמְלֵא אֶרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאִין קֶצֶה
 לְאַצִּרְתּוֹ וַתִּמְלֵא אֶרְצוֹ סוּסִים וְאִין קֶצֶה לְמִרְכָּבוֹתָיו׃
 וַתִּמְלֵא אֶרְצוֹ אֱלִילִים לַמַּעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשָׂה
 אֲצַפְעֵתָיו׃ וַיִּשָּׂח אָדָם וַיִּשְׁפַּל־אִישׁ וְאֶל־תִּשְׂא לָהֶם׃
 בּוֹא בַצּוֹר וְחֲטִימָן בְּעָפָר מִפְּנֵי פַחַד יְהוָה וּמִחֲדָר גְּאוֹנוֹ׃
 עֵינֵי גִבְהוֹת אָדָם שָׁפַל וְיִשָּׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגַּב יְהוָה
 לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃

Tartalom. Az idők végével szilárdan áll Isten háza a
 hegyek csúcsán és hozzá zarándokolnak a népek mind. Vala-
 mennyien föl akarnak oda jutni, hogy megtanulják Isten útját,
 mert »Czizjonból indul ki a tan és az Örökkévaló szava Jeru-
 zsálemből« Isten pedig ítéletet tart a népek között, a kik
 kardjaikat kaszákká kovácsolják és dárdahegyeikből vinczellér-
 késeket készítenek. Nép nép ellen fegyvert többé nem emel
 és nem is tanulják a háborút. Rajta hát Jákob háza, menjünk
 Isten világossága után. Bizony néped már régen elhagyta
 ennek útjait és megtelt felhő varázslókkal, egyre csak a philisz-
 teusokkal és idegen ifjakkal szövetkeznek. Megtelt az ország
 ezüsttel, arannyal, lovakkal és végtelen számú kocsikkal,
 meg bálványokkal, melyeket ők készítettek, de az ember egyre
 stülyedt és mélyebben esett. S most el kell bújni sziklákba,
 el kell rejtőzni a porba, oly nagy a félelem Isten feuségétől.

S mialatt a döllyf lealacsonyodik és a gőg alább száll, Isten fensége egyre emelkedik.

Egyes szavak jelentése.

1. **אֶרֶץ**: az ige. — **אֶשֶׁר קָדְשָׁהּ**: melyet jósolt. — **עַל-יְרוּשָׁהּ**: Júda és Jeruzsálem fölött.

2. **וְהָיָה**: és leszén, — **בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים**: ez idők végével. Rendkívül fontos a zsidó vallásnak az a tanítása, mely az eszményi korszakot a jövőbe helyezi s ennek előkészítésére kötelez. Ezen előkészítésnek módja, hogy életünk minden cselekedetében az emberek közötti egyetértés nemes művén munkálkodjunk. E végből első sorban *igazságérzet* vezérelje tetteinket. Az igazság uralma megakadályozza, hogy mi jogtalan sérelmet szenvedjünk s nem engedi, hogy általunk valaki jogaiban, *vagy akár csak érzelmeiben is*, megrövidíttessék. Ez által az emberek közötti surlódásokat és meghasonlásokat nemcsak beszünteti, de meg is akadályozza azok keletkezését. Tágabb értelemben az igazság a *jótekonyságot* is foglalja magában, a mint héberül a jótekonyság szó csakugyan azonos az igazsággal (**אֱמֶת**: igazságot és jótekonyságot jelent). Az igazságérzet ugyanis az igazságszeretetet is jelenti. Ez utóbbi határozottan megköveteli tőlünk, hogy embertársainkat, a kik reászorulnak, segítsük, nehogy a szükség valami önfeledt pillanatban igazságtalan útra vezesse őket. Azért kötelességünk az árvát, az özvegyet és a szegényt támogatni nemcsak egyénileg, hanem úgy is, hogy intézményeket tartsunk föl, melyek a segítségre szorulókat szárnyaik alá veszik. Ezért vannak minden zsidó hitközség kebelében jótekonysági intézetek, mert a jótekonyság (**אֱמֶת** vagy **וְיִסְדֵּי הַחַיִּים**) szerves része a zsidó vallásnak, a jótekonyság közelebb hoz bennünket a próféta által hirdetett eszményi korhoz. De a jótekonyság legeszményibb oldala az a jótekonyság, mely nem csupán az elesett fölemelésében áll, hanem abban is, hogy az elesést lehetőleg korlátozza. Az a valódi jótekonyság, melyet akkor gyakorolunk, midőn embertársainkat abba a helyzetbe hozzuk, hogy saját erejükből is tudjanak megélni. Ehhez vezet bennünket az iskoláztatás, a műveltség.

Igy válik a zsidóknak az eszményi korra való törekvése forrásává a nemes tulajdonságok fejlődésének és megerősödésének. A régi pogány hit az arany korszakot a rég múlt idők ködébe helyezte. Ez a valósággal ellenkezik, mert hisz a

történet előtti korszakban az emberek sokkal kegyetlenebbek és vérengzőbbek voltak, mint később, de *ellenkezik* az ember erkölcsi földadatának tudatával is, mert azt jelentené, hogy minél később él valami nemzedék, erkölcsileg annál alacsonyabb színvonalon áll s így önkénytelenül azt hirdeti, hogy az ember hiába törekszik a jóra. — **יָבוֹן יִהְיֶה**: szilárd lesz. — **הָרַשׁ הַהוּא**: az Örökkévaló házának hegye. — **בְּרֹאשׁ הָהָרִים**: a hegyek csúcsán. — **וַיִּשָּׂא**: és kiemelkedik. — **הַמִּדְבָּרֹת**: a dombok közül. — **וַיִּשְׁרֹף אֶת־**: és hozzá özönlenek. — **בְּיָמֵיהֶם**: a népek mind.

3. **וַיָּבֹאוּ**: és oda mennek. — **לְעַמִּים רַבִּים**: sok népek. — **וַיֹּאמְרוּ**: és mondják. — **לָבִי**: rajta. — **וַיַּעֲלֶה**: és menjünk föl. — **אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב**: az Örökkévaló hegyére. — **אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב**: Jákob Istenének házához. — **וַיֹּאמְרוּ**: hogy tanítson bennünket. — **וַיִּלְכְּדוּ**: útjaira. — **וַיִּלְכְּדוּ**: és haladhassunk. — **בְּאַחֲזֵרוֹתָיו**: pályáin. — **כִּי**: mert. — **מִצִּיּוֹן**: Czijjonból. — **הֵנָּה**: indul ki. — **הַיּוֹרֵד**: a tan. — **וַיִּדְבֵּר יְהוָה**: és az Örökkévaló szava. — **מִיִּרְדְּדָן**: Jeruzsálemről. A zsidó vallás tanításai tartalmazzák mindazokat az eszméket, melyeket a jövőben a föld összes népei elsajátítani óhajtanak. A zsidó vallás eszméinek igazsága, törvényeinek szelleme fogja áthatni az embereket. *Ebben* áll a prófeta szerint a zsidó eszmék diadala és nem abban, hogy a népek mind a zsidó vallásra térnek át. Ez utóbbit prófétáink sohasem hirdették és vallásunk egyéb tanításai is abban látják eszményképük megvalósítását, ha a föld egész kerekiségén az Egy-Isten nevének uralma áll be. Az Egy-Isten ismeretének forrásához jönnek a népek, hogy onnan merítsenek oly szellemet, melynek meghonosítása náluk is a nemesbedést fogja eredményezni.

4. **וַיִּשְׁפֹּט**: és akkor Ő ítélni fog. — **בֵּין הָעַמִּים**: a nemzetek között. — **וַיִּבְרָךְ**: és oktatja. — **לְעַמִּים רַבִּים**: a sok népet. — **וַיִּכְרֹת**: és verik. — **בְּחַרְבֵּיהֶם**: kardjaikat. — **לְאֵמִים**: kaszákká. — **וַיִּשְׁתַּחֲוֶינָם**: és dárdahegyeiket. — **לְמִסְכָּתֹת**: vinczellérkésekké. — **וַיִּשָּׂא**: nem emel. — **נֶגֶד אֶת־**: nép nép ellen. — **הָרֶבֶץ**: kardot. — **וַיִּלְכְּדוּ**: és nem tanulnak többé. — **מִלְחָמָה**: harcot.

5. Ez volt a bevezetés, a melyhez a prófeta egész beszédét fűzi. Miután leírta, mint fog alakulni a messze jövőben az emberi társadalom, a melyben Isten szelleme uralkodik, rátér beszéde másik részére, melyben szemére lobbantja Izraelnek, hogy Isten ismeretétől annyira eltávolodott s az ember a helyett, hogy Istenbe vetné bizalmát, lovakat és hadiszereket gyűjt össze és bálványokat készít, a mi azután csak súlyodé-

sét eredményezte. Azért nem is birtak emelkedni. בית עקב : Jákob háza. — לנו : rajta. — ונלכה : és haladjunk. — באור יורה : az Örökkévaló világosságában.

6. כי : mert. — נטשתה : elhagytad. — גאון : népedet. — כי חלא : mert megteltek. — בקרבם : a Kelettel (t. i. a Kelet bálványimádó szokásaival). — ועננים : és felhővarázslói (vannak). — כפלתם : mint a philiszteusoknak. A felhővarázslást a szentírás, mint bálványszokást megtiltja. — ויגללו נקרים : és idegen gyermekekben. — וישפכו : bővelkednek. A kik t. i. ezeket a szokásokat itt meghonosítják.

7. וחמלא : és megtelt. — ארצו : országa. — כסף וזהב : ezüst és arannyal. — ואין קצה : s nincs vége. — לאצרותיו : kincseinek. — וחמלא : és megtelt. — סיסם : lovakkal. — למרכבותיו : kocsi-jainak.

8. וחמלא : és megtelt. — ארצו : országa. — אליהם : bálványokkal. — לשחטו : kezük munkájához. — וישחטו : leborúlnak. — לאשר : ahhoz, a mit. — גשו אצבעתיו : ujjaiak készítettek.

9. וישב אדם : így alacsonyodik le az ember. — ויטפל אדם : így alázkodik meg a férfi. — ואליהם : és nem bocsáthatsz meg nekik. Hirtelenül félbeszakítja a beszédet és Istenhez fordul elpanaszolva, hogy a sülyedés oly mély, hogy Isten már nem is bocsáthat meg nekik. Az isteni megbocsátás lehetősége az embertől függ első sorban. A megbocsátás ugyanis nem Isten egyik tőlünk független cselekedete, hanem csak *következménye a mi megváltozott érzésünknek*. A mikor rossz életutunk közepén megállunk, hogy jó útra térjünk és erős akarattal igazságtalan cselekedeteinket jóvá igyekszünk tenni, akkor a mi lelkünkben keletkezik oly érzés, mely a jövő jó tudatában kiengesztel bennünket a részünkről elkövetett rosszért. Ezt nevezzük *mi Isten megbocsátásának*. Sokszor azonban igazságtalanságainkban oly messzire mentünk, hogy hijjával vagyunk annak a lelki erőnek, mely a megtéréshez szükséges. Ilyenkor a jóvátétel lehetetlen, a mit a próféta így fejez ki, hogy »Isten már nem bocsáthat meg«. Nem mintha a megtérés el volna zárva bárki elől, bármennyit vétkezett volna is, de az emberi lélek igen gyenge és ha a rossz benne gyökeret vert, akkor csak nehezen bír kibontakozni.

10. באור כבוד : menj be a sziklába. — ויפסן כבוד : és rejtőzél a porba. — מפני פחד יהוה : az Örökkévalótól való félelem miatt. — ומדבר נא : és a fenséges dísze elől.

11. עיני נברות אדם : a dölgyös ember szeme. — יפאל : lealázódik. — וישם : és meghajlik. — רום אנשים : a férfiak büszke-

sége. — וְנִשְׁבַּח: és fenséges lesz. — יְהוָה קָדוֹ: az Örökkévaló egyedül. — בַּיּוֹם הַהוּא: ezen a napon. Az isteni fenség magasztossága nyilvánul az emberi dölýf megtörésében. A dölýf, a góg, a mások fölé való helyezkedés önkénytelen lealacsonyítása az isteni fenségnek és megtagadása a mások emberi méltóságának. A szentírás Mózes legkiválóbb tulajdonságául a szerénységet emelte ki. וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִי מְאֹד מִכָּל-הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה (IV. k. 12: 3.). »Es a férfi Mózes a legszerényebb volt az összes emberek között a föld színén.« Szerénységünk ugyanis mindig figyelmeztet azokra a gyengeségeinkre, melyek bennünk élnek és így figyelmeztet jó tulajdonságaink fejlesztésére. Csak a szerény lélekben ébredhetnek azok a gondolatok, melyek megvalósítását vallásunk óhajtja. Isten uralma csak ott lehet teljes, hol a góg és a dölýf megtörik.

V.

Az ország pusztulása csak következménye a nép vétkes életének.

- 1 ה' אֲשִׁירָה נָא לִידִידִי שִׁירַת דּוּדִי לְכַרְמוֹ כָּרֶם הָיָה לִידִידִי
- 2 בָּקָרָן בְּדִשְׁמֹן: וַיַּעֲזֹקְהוּ וַיִּסְקָלְהוּ וַיִּשְׁעֲהוּ שׂוֹרֶק וַיִּבֶן
- 3 מִגְדָּל בְּתוֹכּוֹ וַגְּמִיָּקָב הָיָב בּוֹ וַיִּקְוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ
- 4 בְּאֲשִׁים: וַעֲתָה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שְׁפָטִירָנָא
- 5 מִדּוּעַ קִנִּיתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים: וַעֲתָה אוֹדִיעָה
- 6 נָא אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר-אֲנִי עֹשֶׂה לְכַרְמִי הֵסֵר מִשׁוֹכְתּוֹ
- 7 וְהָיָה לְבָעַר פֶּרִץ גָּדְרוֹ וְהָיָה לְמֶרְמֶס: וְאֲשִׁיתָהוּ בְּתֵרָה
- 8 לֹא יִזְמֹר וְלֹא יַעֲדֵר וְעָלָה שְׁמִיר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים אֲצִיָּה
- 9 מִהַמְטִיר עָלָיו מָטָר: כִּי כָרֶם יְהוָה צִבְאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל
- 10 וְאִישׁ יְהוּדָה נָטַע שְׁעִשׁוּעִיו וַיִּקְוּ לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׁפָּח
- 11 לְאֶדְרָקָה וְהִנֵּה אֶעְקָה: הוּא מִגִּיעֵי בֵּית בְּבֵית שָׂדֶה בְּשָׂדֶה

יִקְרִיבוּ עַד אֶפֶס מְקוֹם וְהוֹשִׁבְתֶּם לְבַדְכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ :
 9 בְּאֲזֵנֵי יְהוָה צְבָאוֹת אֲסִילָא בָתִּים רַבִּים לְשִׁמָּה יִהְיוּ גְדָלִים
 10 וְטוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב : כִּי עֲשֹׂרֶת צַמְדֵי־כָרֶם יַעֲשׂוּ בֵּת אַחַת
 11 וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה : הוּא מִשְׁפִּימִי בִּבְקָר שֹׁכֵר יִרְדְּפוּ
 12 מֵאַחֲרֵי בְּנֵשֶׁף יִזְן יְדֻלִּיקָם : וְהָיָה כְּנֹזֶר וְנִגְבֵּל תָּהָ וְהַלִּיל
 13 וַיִּזְן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֶּעַל יְהוָה לֹא יִפְסֹדוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא
 14 יִכָּזֶוּ : לָכֵן גָּלָה עָמִי מִבְּלִי־דַעַת וּכְבוֹדוֹ מִתִּי רָעַב וְהִמּוֹנִי
 15 צָחָה צָמָא : לָכֵן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נַפְשָׁהּ וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלִי־
 16 חֶק וַיִּרֶד הַדָּרָה וְהִמּוֹנָהּ וּשְׂאוֹנָהּ וְעָלָו בָּהּ : וַיֵּשֶׁה אָדָם
 17 וַיִּשְׁפֹּל־אִישׁ וְעֵינָיו גְּבוּהִים תִּשְׁפֹּלֶנָה : וַיִּגְבֶּה יְהוָה צְבָאוֹת
 18 בְּמִשְׁפָּט וְחָאֵל הַקְּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצַדִּיקָה : וְרָעוּ כִּבְשִׁים
 19 בְּדִבְרָם וְחִרְבוֹת מַחִים גָּרִים יֹאכְלוּ : הוּא מִשְׁבִּי הָעֶזְן
 20 בְּחִבְלֵי הַשָּׂוֵא וּכְעֵבוֹת הָעֵגְלָה חֲפָאָה : הָאֲמָרִים יִמָּחֵר
 21 יִחְיֶשֶׁה מַעֲשָׂהוּ לְמַעַן נִרְאָה וּתִקְרַב וּתְבוֹאָה עֲצַת קְדוֹשׁ
 22 יִשְׂרָאֵל וְנִדְּעָה : הוּא הָאֲמָרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׁמַיִם
 23 חֶשֶׁד לְאוֹר וְאוֹר לְחֶשֶׁד שָׁמַיִם מֵר לְמִתּוֹק וּמִתּוֹק לְמֵר :
 24 הוּא חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנִגְדַּר פְּנִיָּהֶם גְּבוּרִים : הוּא גְבוּרִים
 25 לְשִׁתּוֹת יִזְן וְאֲנָשִׁי־חֵיל לְמִסַּךְ שֹׁכֵר : מִצְדִּיקוֹ רָשָׁע עֲקֹב
 26 שָׁחַד וְצַדִּיקָתָהּ צִדִּיקִים יִסִּירוּ מִמֶּנּוּ : לָכֵן כָּאֵפֶל קֵשׁ לְשׁוֹן
 27 אִשׁ וְחֶשֶׁשׁ לְהִבָּה יִרְפָּה שְׂרָשָׁם כִּמְקַיֵּם יִהְיֶה וּפְרָהֶם כָּאֵבֶק
 28 יַעֲלֶה כִּי מֵאֲסוֹ אֵת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ־
 29 יִשְׂרָאֵל נִאֲצוּ : עַל־כֵּן חָרָה אֶת־יְהוָה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ עֲלֵיו
 30 וַיִּכְהוּ וַיִּרְגְּזוּ הַהָרִים וַתֵּהִי גְבֻלָּתָם כַּסּוּתָהּ בְּקֶרֶב חֲצוֹת

בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אִפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְמוּיָה׃ וַנִּשְׁאַנֶּם לְגוֹיִם 26
 מִרְהוֹק וּשְׂרָק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְהִנֵּה מִחֵרָה קָל יָבוֹא׃
 אִי־עֵינָהּ וְאִי־כּוֹשֶׁל בּוֹ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתָּה אָזְנוֹ 27
 חֲלָצִיו וְלֹא נָתַק שְׂרוֹךְ נַעֲלָיו׃ אֲשֶׁר חָצִיו שְׁנוּנִים וְכָל־ 28
 קִשְׁתָּתָיו דְּרָכוֹת פְּרָסוֹת סוּסָיו כָּצֹר נִחָשְׁבוּ וְנִלְגְּלוּ כַּסּוּפָה׃
 שְׁאָנָה לוֹ בִּלְבָיָא יִשְׁאַג בְּכַפִּירִים וַיִּנְהֵם וַיֵּאָחֶז טָרֶה וַיַּפְלִיט 29
 וַיֵּאֵן מִצִּיל׃ וַיִּנְהֵם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא בְּנִהְמַתֵּי־ם וּבִבֹט 30
 לָאָרֶץ וְהִנֵּה־הַשֶּׁךְ צָר וְאֹרֹךְ הַשֶּׁךְ בַּעֲרִיפָה׃

Tartalom: Szőlőt ültetett valamikor Isten, a melyet
 kövér hegycsúcsra helyezett. Mindent megtett, hogy a szőlő
 termékeny lehessen, s arról is gondoskodott, hogy nedvéből
 a szőlőtelepen fölállított présházban bort lehessen készíteni.
 Minden a legszebb reményekre jogosított s mégis a kövér
 hegycsúcs megtagadta az áldást: szőlő helyett egres termett.
 Nincs más hátra, mint hogy a szőlőkertet elvonja rendeltetésé-
 től és legelővé alakítsa át. Pedig az a szőlő, melyet Isten
 ültetett, nem más, mint Izrael háza. Itt kellett volna a jognak
 és az igazságnak sarjadoznia s mégis mindenütt jogfosztás
 burjánzott. Az emberek csak úgy tolják a házaikat és mezői-
 ket a szomszéd határába, ezért pusztúl el a sok ház és ter-
 méketlen a sok mező. Csak borra és zenére gondolnak, Isten
 alkotásait semmibe sem veszik: lealacsonyodnak, és ezért kell
 megalázkodniok. S így vétkeznek valamennyien: gúnyosan
 hívogatják az isteni határozatok teljesedését; a rosszat jónak,
 a jót rossznak, a keserűt édesnek, az édeset keserűnek mondják;
 a mi sötét, az előttök világos és a világosságot sötétnek tart-
 ják. Saját szemükben persze bölcssek; hősök is, ha boriváson
 a sor, de megvesztegetésért fölmentik a bűnöst és elítélik az
 igazságot. Így vetik meg Isten töráját, a minek az a követke-
 zménye, hogy ellenség pusztítja az országot és idegen népek
 diadalra emelik zászlójukat. — Az egész fejezet három főrészsre

oszlík. Az elsőben a szőlőről való hasonlatot mondja el a próféta, a másodikban felsorolja azokat a bűnöket, melyek a nép lelkét terhelik. S végigmegy a bűnök egész sorozatán, kezdve az igazságtalan birtokláson, melyre sorrendben a könynyelmű és tivornyázó életmód következik, arra az isteni büntetés semmibevétele, a melyet az elbizakodás követ s annak nyomában a tudatos igazságtalanság az életben. A harmadik rész a büntetést tartalmazza: a fogságot és a száműzetést, mely a népre vár. Az egész beszéd összefüggő egészet alkot és első része kicsinyben az egész beszéd tervezetét tartalmazza: Isten szőlőt ültetett, de a termés rossz, tehát legelővé változtatja. Ennek a gondolatmenete vonul aztán végig az egész beszéden: Izrael sok mindenféle bűnt követett el s tetteivel minden hozzáfűzött reményt lerontott; ezért őt is ellenség fogja elpusztítani.

Egyes szavak jelentése.

1. **אֶשְׂרָא נָא**: hadd énekeljek csak. — **לְרֵדִי**: barátomról. — **שִׁירַת רֵדִי**: barátom énekét. — **לְקַדְשׁוֹ**: szőlőjéről. — **כֶּסֶם הָהָר**: szőlője volt. — **לְרֵדִי**: barátomnak. — **קֶדֶרֶן קִדְשָׁא**: kövér hegy-csúcson. A próféta mondani valóját dallal vezeti be, hogy így nagyobb hatást érjen el. Tárgyilag a hasonlat a szőlővel Jézusajás gondolatmenetét tükrözteti vissza. A vallásos érzés olyan mint a szőlő. *Tehát ápolásra szorul. Tudatosan kell a jót ápolnunk*, mert csak úgy mehet át annak szükségére érzés-világunkba. *A vallásos tudat meg van bennünk születésünktől kezdve. Isten teremtette* és belénk oltotta. *Rajtunk áll, hogy önmivelés által ezt a tudatot folyton ébreszszük magunkban* s ez akkor áll be, ha azon vagyunk, hogy cselekedeteink mindig nemes gyümölcsöt teremesszenek és nem savanyu szőlőt.

2. **וַיִּקְרָא**: és megkapálta. — **וַיִּסְתַּחֲרֵהָ**: és kövektől megtisztította. — **וַיִּנְטְעָהָ**: és elültette. — **סִרְקָא**: venyigével. — **וַיִּבְנֵהָ טוּרָא**: és tornyot épített benne. — **וַיִּשְׁכְּנָהּ**: présházat is. — **וַיִּשְׁכַּח בָּהּ**: vájt beléje. — **וַיִּיָּדַע**: és remélt. — **וַיִּשְׁתַּחֲוֶה**: természeteni. — **וַיִּשְׁתַּחֲוֶה**: szőlőt. — **וַיִּשְׁתַּחֲוֶה**: és termesztett. — **וַיִּשְׁתַּחֲוֶה**: egrest. Istennek joga van elvárni Izraeltől, hogy erkölcsileg egyre tökéletesedjék. Midőn Isten Izraelnek a törát adta,

mindent megtett, hogy a népben a tökéletesedésre való képesség meglegyen.

3. **וְעַתָּה**: és most. — **יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם**: Jeruzsálem lakossága. — **וְאִישׁ יְהוּדָה**: és Júda férfiai. — **יִשְׁמְעִינָהּ**: itéljetez csak. — **בֵּינִי**: köztem. — **וּבֵין בָּרְמִי**: és szőlőm között.

4. **מִדְּלַעֲשׂוֹת עוֹד**: mit lehet még tenni. — **לְדַרְסִי**: szőlőmmel. — **וְלֹא עָשִׂיתִי כֵן**: a mit nem tettem volna vele. — **מִדְּמֵי קִנְיִי**: mért reméltem. — **לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים**: szőlőt termesztetni. — **וַיַּעַשׂ**: és egrest termesztett.

5. **וְעַתָּה**: és most. — **אֲדִירְעֶהָנָא**: hadd tudassam csak. — **לְדַרְסִי**: veletek. — **אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה**: a mit én teszek. — **לְדַרְסִי**: szőlőmmel. — **הִסְתֵּר**: eltávolítottam. — **מִשְׁוֹקְתִּי**: kerítését. — **וְהִתָּה**: és le fog legeltetni. — **בָּרְמִי**: letöröm. — **וְגִרְדִּי**: sövényét. — **וְהִתָּה לְדַרְסִי**: és le fog tapostatni (t. i. a szőlő).

6. **וַיַּעֲשֶׂה**: és teszem. — **בְּתֵהָ**: kopárrá. — **לֹא יִקְרַע**: nem fog megnyesetni. — **וְלֹא יִעֲדֶר**: és nem fog megkapáltatni. — **וְיִצְלָהּ**: és fölburjánzik. — **שִׁמְרִי**: dudva. — **וְנִשְׂתָּה**: és csalán. — **מִתְקַמְרִי**: és a felhőkre. — **אֲצִנֶּה**: reáparancsolom. — **וְנֹשֵׁל עֲנָבִים**: hogy ne essék. — **עָלָיָהּ**: reája. — **בָּרְמִי**: az eső.

7. **מֵדֵי**: mert. — **כִּי־יִהְיֶה צָבָאוֹת**: az Örökkévaló a seregek urának szőlője. — **בֵּית יִשְׂרָאֵל**: Izrael háza. — **וְאִישׁ יְהוּדָה**: és Júda férfiai. — **וְנִשְׁמַע מִשְׁשִׁינִי**: kedves ültetvénye. — **וְיִקְרַע לְמִשְׁשִׁינִי**: és jogot remélt. — **וְהִתָּה**: és ime. — **מִשְׁשִׁינִי**: jogfosztás. — **לְדַרְסִי**: igazságra. — **וְהִתָּה צָבָא**: és ime jajgatás. — Megint a próféta eszméje. Isten a szellemi és érző képességet csak azért adta az embereknek, hogy *igazságosak* legyenek. Az *igazságérzet* — a próféta szerint — *a legnemesebb emberi tulajdonság*. Ez az, a mit Isten a vallásos nevelés által akart Izraellel elérteni. A vallásosság is *csak akkor gyümölcsöző, ha igazságérzetre nevel bennünket*. Ellenkező esetben eredménytelen és semmivel sem pótolható. Az önmívelés, az önmegfigyelés, a káros tulajdonságaink eltávolítása önmagunktól — az út, mely ahhoz vezet.

8. Itt kezdi meg a bűnök csoportos felsorolását, melynek végén mindig a büntetés következik. Mindegyik bűncsoport **הֵן**-jal vezettetik be. **הֵן**: jaj (t. i. azoknak). — **מִיִּצְיָהּ בֵּיתָהּ**: a kik házat tolnak (tk. a házak érintői). — **בְּבֵיתָהּ**: házhoz. — **וְהִתָּה**: mezőt. — **בְּשָׂדָהּ**: mezőhöz. — **וְהִתָּה**: közelebb hoznak. — **וְהִתָּה**: mig nincs hely. — Értelme: Mindenki a házát és a mezejét egészen a szomszéd határáig kitolja. Ezt persze egészen ártatlanul teszi, mert hisz a saját területén csak építhet és szánthat tetszése szerint. Valójában azonban az a

gondolat vezérli, hogy idővel talán majd beépíthet a szomszéd telkébe és beszánthat a szomszéd mezejébe. A próféta a ravasz természetből folyó csalást ostorozza, midőn a bűnös elég óvatoss, hogy rajtakapás esetén magát igazolhassa, de minden gondolata arra irányul, hogy kedvező helyzetet találjon mások megrövidítésére.

9. A következő két vers ezeknek az embereknek megbüntetéséről szól. **אֲנִי**: a fülembé (t. i. szól). — **אֲבִירָא**: bizony. Fenyegetések és esküvések **אֲבִירָא**-val vezet be a héber nyelv. Tulajdonképpen eliptikus mondat, melynek az eleje hiányzik. **אֲבִירָא** szó szerinti fordítása: *ha nem*. A teljes mondat körülbelül így hangzanék: (*Ne legyen az, a ki vagyok vagy Erjen nagy csapás*) *ha nem*. Magyarban az egész helyett a »bizony« szót teszszük. — **בָּתִּים רַבִּים**: sok ház. — **לְשֹׁמֵט יְהוּדִי**: pusztává lesz. — **גְּדִילִים**: a nagyok. — **וְטוֹרֵם**: és a szépek. — **בְּאֵין יוֹשֵׁב**: lakó nélkül.

10. **מִשְׁעָרָא זַמְרִירָא**: tiz hold szőlő. — **זַמְרִירָא**: pár; (a mennyit egy pár egy nap alatt tud fölszántani:) hold. — **וְנִשְׂטִי**: terem. — **בֵּית אֶחָת**: egy batot (**בֵּית**: ürmérték. Egy hold szőlőn szokott legalább egy bat bor teremni). — **וְנִרְעָ חֹמֶר**: és egy chómer mag. — **וְנִשְׂטִי**: természet. — **אֶפֶס**: éfát. — A chómer az éfa tizedrésze. A büntetés abban áll, hogy a tejjel-mézzel folyó szent földön csak tizszeresét kapja vissza. A tóra elbeszélése szerint Izsáknak egy alkalommal százszoros termése volt.

11. A bűnök második csoportját említi. A felsorolás külső módja nem mutat összefüggést az egyes bűnök között, de azért belső kapcsolat mégis észlelhető. Az emberek igazságtalanságokra alapítják életük berendezését, mert semmi komoly gondolat nem él bennök. Figyelmeik és buzgalmuk a bor és a lakoma köré központosul. Ez okozza, hogy az isteni nagy világrendet nem ismerik és nem tudják, hogy az Örökkévaló magasztossága és szentsége az igazságban nyilvánul. — **חַיִּי מִשְׁעָרָא זַמְרִירָא**: jaj azoknak, a kik korán kelnek. — **שִׁכְרָא**: részegítő ital után. — **יִרְדְּפוּ**: szaladnak. — **מִשְׁחָרֵי בִּישְׁתָּא**: a kik későn fekdúdnak. — **בֵּין**: a bor. — **יִרְדְּפוּ**: hevíti őket.

12. **וְנִרְעָ**: így történik, hogy. — **זַמְרִירָא**: hárfa. — **וְנִרְעָ**: és lant. — **וְנִרְעָ**: éa fuvola. — **בֵּין**: és bor. — **מִשְׁחָרֵם**: lakomájuk. — **וְנִרְעָ מִשְׁחָרֵם**: és az Örökkévaló művét. — **לֹא יִבְטִי**: nem tekintik. — **וְנִרְעָ יְדֵי**: és kezei munkáját. — **לֹא רָאוּ**: nem látták.

13. A 12. és 13. versben említett bűnök büntetése. — **בֵּין**: azért. — **וְנִרְעָ**: megy fogságba az én népem. — **מִבְּלִי**:

לֹא יָדָע: mert nincs tudás. Ertelme: a népet utolérő szerencsétlenségek okai abban állanak, hogy Istenben és az ő alkotásaiban nem ismerik föl az örök erkölcsi igazságot. Nem elég tudni és vallani Isten egyetlenségét, hanem Isten egyetlenségében föl kell ismerni azt az igazságot, miszerint az Egyistenség voltaképpen egész erkölcsi fölfogásunknak az alapja. Az Ő igazi megismerése és alkotásainak szemlélete erkölcsi érzületünket úgy alakítja át, hogy csak jót és nemeset tudunk gyakorolni. Ezzel a gondolattal a prófétai irodalomban még igen sokszor fogunk találkozni. Majd azt mondják, hogy a *לֹא יָדָע אֱלֹהִים* (Istenismeret) föltétele az emberiség általános javulásának és megnemesbedésének, majd pedig, hogy a *לֹא יָדָע אֱלֹהִים* — a belátás és Engem [t. i. az Örökkévalót] ismerni — a legfőbb jó, a mivel ember eldicsekedhetik. S tényleg a prófétai eszméken alapuló erkölcsi tanítások értelmében a monotheizmus nemcsak azt jelenti egyedül, hogy Isten egyetlen s más Isten nincs mellette, hanem jelent ennél többet. Azt, hogy Isten egyedüli voltából kifolyólag az egész mindenségben állandó erkölcsi törvények uralkodnak, a melyeknek magunkat alávetni tartozunk. Ezeket az állandó erkölcsi törvényeket Jézusajás *igazság* gyűjtő neve alá foglalja. A legnemesebb cselekedetek sem egyebek mint *igazságoknak* a megvalósítása. Ha senki jogát nem bántjuk: *igazságosak vagyunk*, mert elismerjük, hogy mindenkit megillett a maga szerzeménye. Ha az üldözötteknek segítségére sietünk: *igazságosak vagyunk*, mert nem engedjük, hogy az emberi kegyetlenség győzedelmeskedjék. Ha a szegényt támogatjuk: *megint csak igazságosak vagyunk*, mert nem engedjük, hogy a sors kegyetlensége győzedelmeskedjék. Ha az ellenségeinknek megbocsátunk: *ismét igazságosak vagyunk*, mert nem engedjük, hogy valaki előtt a megjavulás útja elzárva legyen. Szóval bármily nemesen és önfeláldozóan cselekedjünk is, nem teszünk egyebet, mint hogy az isteni igazságot a földön megvalósítjuk. — *וְיִבְרָא*: és előkelői. — *כְּחֵי רָצָה*: kiéhezett emberek. — *וְרַחֲמֵי*: és a sokasága. — *צָרָה צָרָה*: a szomjuságtól elepedt.

14. A megelőző versben az általános elszegényedést hirdeti. A következő két versben a teljes erkölcsi züllést mutatja be, mely a korholt életmód eredményeképpen okvetlenül beáll. — *לָמָּה*: azért. — *וְנִתְּנָה*: nyitotta tágra (a próféták sokszor a jövő leírásához mult időt használnak. Ezzel azt akarják föltüntetni, hogy jóslataikat olyan bizonyosnak veszik, mintha már bekövetkeztek volna). — *וְנִתְּנָה*: az alvilág.

— **וְנִפְתָּח**: torkát. — **וַיִּפְתָּחָהּ**: éa kitatotta. — **פִּיהָ**: száját. — **לִכְלִי חֶק**: mértéktelenül. — **וַיִּרַד**: és leszállt. — **וְהִדְרָהּ**: az ő dicsősége. — **וְהַמְרִיבָהּ**: és az ő sokasága. — **וַיִּשְׁמָעָהּ**: és az ő zaja — **וַיִּשְׁלַח קוֹ**: és a mi víg volt benne.

15. **וַיִּשָּׂא אָדָם**: és súlyed az ember. — **וַיִּשְׁפַּל אִישׁ**: és lealacsonyodik a férfi. — **וַיִּלְלִי יְבֵרִים**: és a dölyfösök szemei. — **וַיִּשְׁקָצוּהָ**: megalázkodnak. Ez a bűnnek végső következménye: *a dölyfös megalázkodik.*

16. De ez a büntetés nemcsak sujt, hanem föl is emel. A megaláztatás az emberrel újból megérteti, hogy az isteni rend és az Istentől szabott erkölcsi törvények ellen büntetlenül vétkezni nem lehet. Bűnhődésében veszi észre, hogy Istén az erkölcsi törvények — az igazság — szigorú őre, s az emberek első kötelessége magát a törvénynek alávetni. Így válik a büntetés az ember javára. Általa ismeri meg Istent és azt, hogy az ő lénye az igazságban nyilvánul. Az Ő mindenhatóságának lényeges alkotó részét képezi, hogy az igazságot nemcsak nem szabad, de nem is lehet megsérteni. **וַיִּבְרָא**: és magasztosnak bizonyúl. — **וַיְהִי עֲדָתָהּ**: az Örökkévaló, a seregek Ura (ezzel a névvel illetik a próféták Istent mindig, ha azt akarják kifejezni, hogy Isten az egész mindenség Ura s mindenütt azonos törvények szerint uralkodik). — **וַיִּבְרָא**: a jogban. — **וַיִּהְיֶה הַקֹּדֶשׁ**: és a szent Isten. — **וַיִּקְדָּשׁ**: megszenteltetik. — **וַיִּבְרָא**: igazsággal (**וַיִּשְׁפַּט**: a jogot, a szűkebb értelemben vett igazságot jelenti, **וַיִּבְרָא** alatt az általános igazságot, azaz az erkölcsi törvények összességét értjük). Isten szentséges volta abban nyilvánúl, hogy az erkölcsi törvénynek diadalmaskodnia kell.

17. Ezen kitérés után, a melyben a próféta az emberi megaláztatást a lelki emelkedés előmozdítójaként tünteti föl, visszatér ahhoz, a miből kiindult, hogy a tivornyázó életmód az anyagi és erkölcsi züllést hozza létre. — **וַיִּשְׁכַּח**: és legelni fognak. — **וַיִּבְרָא**: a juhok (t. i. az idegen juhok). — **וַיִּבְרָא**: mint az ő pusztájukon. — **וַיִּבְרָא**: és a gazdagok pusztáit. — **וַיִּבְרָא**: a vándorok. — **וַיִּבְרָא**: fogják élvezni. Értelme, hogy idegenek foglalják el az országot.

18. A bűnösök egy új csoportja van itt bevezetve **וַיִּבְרָא**-jal. Ezeket a vétékre sem a vagyon, sem az élvezet vágya nem csábítja. Bűnük abban a kihívó vakmerőségben nyilvánúl, melylyel az isteni igazságot gúnyolják s dacból vétkeznek, egyre csak azt hirdetvén, hogy Isten keze utól nem

éri őket. Szinte erőszakot követnek el magukon, csakhogy vétkezhessenek. Nem a bűn szerezt nekik örömet, csak az a tudat, hogy Isten törvényei ellen cselekednek. — **מִי־יִשְׁכַּח הָעֵינָן**: a kik a bűnt húzzák. Értelme, hogy a vétkezés fáradságukba kerül, nehezükre esik, esetleg áldozatokat igényel, de ők azért vétkeznek, mert mint megrögzött bűnösök jót cselekedni nem is képesek. — **בְּחַטֹּאתָיִם הָיִיתָ**: a hamisság köteleivel. — **וְהַשְׁכֵּתָ הָעֵינָה**: és mint a szekér kötelével. — **הַשְׁכֵּתָ**: (ugy húzzák) a bűnt. Képletes kifejezés és egyúttal gúnyos is. Azt akarja mondani: a milyen fáradságába kerül az embernek, a kocsit kötéllal húzni, olyan fáradságukba kerül nekik is a bűn elkövetése, melyet a hamisság köteleivel húznak ki, csak hogy vétkezhessenek.

19. הָאֲמָרִים: a kik mondják. — **וְהָיָה**: hadd siettesse. — **מַעֲשֵׂהוּ**: művét (t. i. látni akarják, hogy Isten miképpen alkalmazza velük szemben büntető művét). — **לִפְנֵי הָעֵינָה**: hogy láthassuk. — **וְהִקְרַב**: hadd közeledjék. — **וְהִקְרַב**: és következ-zék be. — **עֲצַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל**: Izrael szentjének határozata, — **וְהִקְרַב**: hadd ismerjük meg.

20. Új csoport, de összetűgg a megelőzővel. — לַרֵעַ: a rosszról. — **טוֹב**: hogy jó. — **וְרָע**: és a jóról. — **רָע**: hogy rossz. — **שָׁמִים**: teszik. — **חֹשֶׁךְ**: a sötétet. — **לְאוֹר**: világossá. — **וְאוֹר**: és a világosságot. — **לְחֹשֶׁךְ**: sötétséggé. — **כֶּסֶד**: a keserűt. — **דְּהִתִּיק**: édessé. — **וְהִתִּיק**: és az édeset. — **לְדָר**: keserűvé.

21. הַחֲכָמִים: a kik bölcssek. — **בְּעֵינֵיהֶם**: szemükben. — **וְהָיָה**: és arcuk előtt. — **וְיָבִינָם**: értelmesek.

22. וְהָיָה: a kik hősek. — **לְשִׁתּוֹתָן**: a borivásban. — **וְהָיָה**: és bátor férfiak. — **לְכִסְדֵּי שָׁקָר**: a részegítő ital keverésében. A különböző részegítő italokat egymással vegyítették s ily módon új italnemeket készítettek. Rendesen a bort is csak vízzel vegyítve itták.

23. מַעֲשֵׂי רָשָׁע: a kik igazságosnak mondják a gonoszt. — **עָקַב שֶׁחָר**: megvesztegetésért. — **וְהָיָה צְדִיקִים**: és az igazságosak igazságát. — **וְהָיָה**: elveszik. — **מִמֶּנּוּ**: tőle.

24. לָכֵן: azért. — **כְּאֵלֶּיךָ**: a mint a tarlót emésztí. — **לִשְׁנֵי אֵשׁ**: a tűz nyelve. — **וְהָיָה**: és a fűvet. — **לְלֶקֶד**: a láng. — **וְהָיָה**: elhalványítja. — **שָׁרָשָׁם**: az ő gyökeik. — **כְּכֶסֶד**: mint a rothadás. — **וְהָיָה**: lesz. — **וְהָיָה**: és viráguk. — **כְּכֶסֶד**: mint a por. — **וְהָיָה**: fog fölszállani. — Az összehasonlítás alapja: **a pusztulás**. A mint tűz pusztítja a fűvet, úgy pusztítja létök gyökerét a rothadás. — **כִּי קָאֵס**: mert megvetették. — **אֶת הָאֵשׁ**

וְיָרֵד עֲבָדָיו: az Örökkévaló seregek Urának tanát. — וְיָרֵד אֶרֶץ: és Izrael szentjének igéjét. — נִאֲצוּ: megutálták.

25. אֲזַיְתָה: azért. — חָרָה: fölgerjedd. — אֵת יְהוָה: az Örökkévaló haragja. — בָּצַמָּו: népe ellen. — נָחַם: és kinyújtotta. — יָדוֹ: kezét. — עָלָיו: ellene. — נִחֲשָׁה: és ráütött. — נִרְדְּפוּ: úgy hogy megreszkettek. — הַהָרִים: a hegyek. — נִהְיָה: és olyan lett. — נִקְרְחָם: hullájuk. — כְּסִימָה: mint a szemét. — בְּקֶרֶב הַצֹּמֶת: az utczákon. — בְּקֶרְבָּנָם: és még mind a mellett. — לֹא שָׁב: nem szűnt meg. — אֵפוֹ: az ő haragja. — וְעוֹד יְדוֹ נִשְׁטָה: és keze még mindig ki van nyújtva. A közeledő asszír veszedelemre czéloz, mely föltartóztatlanul halad előre. Mostanig a beszéd még mindig általánosságokat tárgyal, innen kezdve a beállott helyzetet hozza összefüggésbe a nép bűnével.

26. A következő versekben a Júdában eddig ismeretlen asszír nép erejét és gyorsaságát a háborúi műveletekben írja le s kijelenti, hogy az ellenség egyenesen Isten fölszólításának engedelmeskedve tör be az országba. וְנִשְׂאָה נָם: és zászlót emel. — לַעֲמִים: a népeknek. — מִרְחֹק: a távolról. — וְשָׁרַק לוֹ: és hívogatja őket (שָׁרַק: füttyült. A pásztoreletből vett hasonlat). — מִקְצֵה הָאָרֶץ: a föld széléről. — וְהִנֵּה: és ime. — מִחֲרָה: csakhamar. — קָלִי: könnyedén. — יָבוֹא: jön.

27. אֵין צִיָּה: nincs fáradt. — וְאֵין בֹּשֶׁל: és nincs gyöngé. — בּוֹ: közte. — לֹא יָנֵם: nem szunnyadozik. — וְלֹא יִשָּׁן: és nem alszik. — וְלֹא יִפְתָּה: és nem nyílik meg. — אֲוֵר תִּלְעִי: csipőik öve. — וְלֹא יִתַּק: és nem szakad el. — שְׂרוּד גִּגְדִי: saruik szíjja. — Értelme, hogy az egész nép harczedzett férfiakból áll. Minden pillanatban háborúra készek és hadi szerszámaik is a legtökéletesebbek.

28. אֵשֶׁר חָצִי: melynek nyilai. — שְׁנֵימִים: élesek. — וְכָל־פְּרִסוֹת טוֹקִי: és összes íjjai. — וְרִכְבֹּת: kifeszítve. — לֹוֵאֵי פָתָי: lovai patái. — כְּצֵר: mint a kovakő. — יִחְשְׁבוּ: számíttatnak (magyarban nem fordíttatik). — וְיִדְגְּלוּ: és kerekeik. — כְּסִימָה: mint a vihar.

29. שָׂאָה לוֹ: olyan az ordítása. — כְּלָבִיא: mint az orosláné. — יִשְׂאָה: ordít. — כְּכַסְרִים: mint az oroszlánkölyök. — וְהִנֵּם: és bög. — וַיֵּאָחַז שָׂרָה: és zsákmányt ragad. — וַיִּמְלִיט: és elmenekül (vele). — וְאֵין מַצִּיל: és senki sem mentheti meg.

30. בָּיִים הָרֹא: és zúgás hallatszik fölötte. — וְנִבְּטָהּ: azon a napon. — כְּנִבְּתֵיהֶם: mint a tenger zúgása. — וְנִבְּטָהּ: és ha letekinenek a földre. — וְהִנֵּה: ime. — חֹשֶׁךְ: sötétség (van). — צֵר: sötétség. — וַיֵּאָר: és világosság. — חֹשֶׁךְ: elsötétül (azaz szürkületben összevegyül). — בְּעֶרְפֵּיהָ: homályában.

— A kép a tenger zúgását írja le. Ilyenkor sötétség támad, mert a tornyosuló hullámok mindent eltakarnak: hasonlóképpen zavar uralkodik az ellenség bejötté folytán és az emberek ijedtségükben a legegyszerűbb dolgokat sem látják.

VI.

Jézusajás próféta fölavattatása.

1 בַּשָּׁנֹת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיחֹו וַאֲרָאָה אֶת־אֲדֹנִי יֹשֵׁב עַל־
 2 כִּסֵּא רָם וְנִשְׂא וְשׁוֹלֵיו מְלָאִים אֶת־הַהִיכָל׃ שְׂרָפִים עֹמְדִים׃
 3 מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפִים שֵׁשׁ כְּנָפִים לְאֶחָד בִּשְׁתֵּים׃ וַיִּכַּסּוּ
 4 פָּנָיו וּבִשְׁתֵּים יִכַּסּוּ וַיִּגְלִיו וּבִשְׁתֵּים יַעֲוֹפּוּ׃ וַקְרָא זֶה
 5 אֶל־זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁ׃ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֵא
 6 כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וַיִּנְעוּ אַמּוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרָא
 7 וְהַבִּית יִמְלֵא עֶשֶׂן׃ וְאָמַר אוֹיְלִי כִי־נִדְמִיתִי כִּי אִישׁ טָמֵא־
 8 שְׁפָתַי אֲנִכִּי וּבִתְוֹךְ עַם־טָמֵא שְׁפָתַי אֲנִכִּי יֹשֵׁב כִּי אֶת־
 9 הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינַי׃ וַיַּעַף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים
 10 וּבִידּוֹ רִצָּפָה בְּמַלְקָחִים לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּנַּע עַל־פִּי
 11 וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׁפָתֶיךָ וְסֵר עֲוֹנֶיךָ וְחַטָּאתְךָ תִּכָּפֵר׃
 12 וַאֲשַׁמֵּעַ אֶת־קוֹל אֲדֹנִי אָמַר אֶת־מִי אֲשַׁלַּח וּמִי יִלְדֶּה־לָנוּ
 13 וְאָמַר הִנֵּנִי שְׁלַחְנִי׃ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָּעָם הַזֶּה שְׁמָעוּ
 14 שְׁמוֹעַ וְאֶל־תִּבְיֵנוּ וִירְאוּ רְאוּ וְאֶל־תִּדְעוּ׃ הַשָּׁמַיִם לִב־הָעָם
 15 הָיָה וְאֲזַנֵּינוּ הִכָּבֵד וְעֵינֵינוּ הִשְׁעַ פֶּן־יִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ וּבְאֲזַנֵּינוּ
 16 יִשְׁמָע וּלְבָבֵנו יִבִּין וְשָׁב וּרְפָא לוֹ׃ וְאָמַר עַד־מָתַי אֲדֹנִי
 17 וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אֶסְשָׂאוּ עָרִים מֵאֵין יֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין
 18 אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׂאָה שְׁמָמָה׃ וְרַחֵק יְהוָה אֶת־הָאָדָם

13 וְרָבָה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ : וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירֶיהָ וְשָׁבָה
וְהִתָּה לְבַעַר בָּאֵלָהּ וּבְאֵלֶּן אֲשֶׁר בְּשַׁלְכָת מִצַּנַּת בָּם
זֶרַע קֹדֶשׁ מִצִּבְתָּהּ :

Tartalom: Uzzijjáhu, Júda királyának halála évében, maga előtt látja a próféta Istent egész fenségében és mindenhatóságában. Körülötte az angyalok serege, a kiknek dicsőítő éneke a templom csarnokait megrezgeti. E jelenség láttára a próféta megdöbben. Érzi, hogy neki itt nincs helye. Ő, a ki ajkaival már annyit vétkezett: a *tisztátlan ajaku*; ő, a ki emberek, tehát *tisztátlan ajakuak* között tartózkodik, nem léphet az Istent tiszta ajakkal dicsőítő Szeráfok karába. Egyszerre oda lép hozzá egy angyal, megériinti ajkát parázsszal és büntelennek nyilvánítja a prófétát. Akkor csak hallja az isteni szöszatot s ő késznek nyilatkozik küldetésére, az isteni ige hirdetésére. S az isteni hang tudtára adja, hogy az ország és lakói el fognak pusztulni, a föld az elhagyatottság képét fogja mutatni, de a régi nemzetnek »szent magva« fenmarad. Ebből a »szent magból« nő majd ki Izrael hatalmas törzse. — A beszéd föltünteti azt a lelki harcöt, melyet Jézsaías magában vivott, mielőtt hivatásához látott. Együttal jelzi az irányt, melyben haladni akar. Egyelőre csak a »szent magvat«, tehát a nemeslelkűeket akarja megmenteni. A szerénység és a bizonytalanság érzete egész valóján uralkodik s szinte fél, hogy működése eredménytelen lesz. Ebben a pontban sok hasonlatosságot mutat ez a fejezet, a tóra azon fejezetével (M. II. 3.), melyben Mózes az égő csipkebokor melletti látvány után az isteni szó biztatására elhatározta, hogy egyiptomi testvéreit fölszabadítja. — Jézsaías e látványa a fölirat szerint összeesik Uzzijjáhu halála évével, tehát prófétai működése elején. Asszíria előrenyomulása, kivált Észak-Izraelben, már nagyon érezhetővé lett és csak idő kérdése volt, hogy mikor fog betörni Júdeába.

Egyes szavak jelentése.

1. בשנת-מותו: halála évében. — המלך עוזי: Uzziijáhu királynak. — ראיתי: láttam. — את-עזי: az Urat (tbbsz. אֶת-אֱלֹהִים-ból. Ebben az értelemben Isten mindig a tbbszban használtatik). — ישב: [mint] ült. — על-קצה רם ונשא: magas és fenséges trónon. — וישליו: és uszályai. — מלאו: betöltötték. — את-המקדש: a templomot. Hogy a jeruzsálemi templomra gondol-e a próféta, vagy képzeletében égi csarnokot lát-e: arról a szöveg nem nyújt fölvilágosítást.

2. שרפים: Szeráfok (שרף: égő, a mi ég; angyal). — עפים: állnak. — מעליו: fölötte. — שש כנפים שש קנים: hat hat szárnya (az osztó számnév a héberben a számnév és a hozzátartozó főnév ismétlésével fejeztetik ki). — לאחד: egynek. — בשנים: kettővel. — יכסה: betakarja. — פניו: arcát. — רגליו: lábát. — רופף: röpül.

3. וקרא: és kiáltott. — זה האל: az egyik a másikhoz (tk. ez ehhez). — ואמר: és szólt. קדוש, קדוש, קדוש: szent, szent, szent. — יהיה זכאתו: az Örökkévaló, a seregek ura. — כרא: telve van (tk. teljessége). — כל-הארץ: az egész föld (tk. az egész földnek). — קבדו: az ő dicsőségével. Ettől a verstől nyerte a קדושה a nevét s ezen vers mindennapi elmondásával hirdetjük, hogy Isten »szent«, azaz erkölcsileg tökéletes, a ki nem tűr semmi igazságtalanságot és megadja mindenkinek azt, a mi őt joggal megilleti. A szentség fogalma Isten azon tulajdonságait fejezi ki, melyeket ember is követhet. Azért mondja a tóra (M. III. 19 : 2.) קדושים תהיו, וקדוש אני, יהוה אלהים: »Szentek legyetek, mert szent vagyok Én az Örökkévaló Istenetek«. S a tóra magyarázatul mindjárt hozzáteszi az emberi szentségre vonatkozó néhány parancsot. Ilyenek: hogy szüleinket tiszteljük, a szombatot megtartsuk, bálványokat ne imádjunk, a szegényeket gyámolítsuk; hazugság, lopás, szegények elnyomása távol legyen tőlünk, még az nap szolgáltassuk ki a munkás bérét; ne rágalmazunk, felebardtunk háta mögött ne beszéljünk rosszat róla. Mind e szentségi törvények összefoglalása: »Szeresd felebardtodat mint temmagadat.« Mindezen törvények igazságéizetünkéből fakadnak. Ez vezet bennünket a szülői szeretetre, de még a szombat megtartására is, melyet vallásunk azért rendelt el, hogy erkölcsi tökéletesedésünkre alkalmunk legyen (בני ייבין בני ישראל את ה' לאילים) : »Köztem és Izrael fiai között jel az örökre« [II. k. 31 : 17.] Mert az igazság nemcsak az igazság gyakorlásában, hanem az igazság keresésében is áll. Ez teszi az embert erkölcsileg töké-

letessé. Ha nem vagyunk *igazságszeretők*, azaz *szentek*, akkor megvetjük Istent, vagyis nem akarunk abban Hozzá hasonlók lenni, a miben lehetünk. Ezért mondja Jézsajás (1:4.) Izrael igazságtalanságai felsorolásánál: **אֲנִי אֶתְקַדֵּשׁ יְיָ**: megvetették azt a szentet, ki Izrael Istene, mert igazságtalanságainkkal Isten szentsége ellen vétünk. Jézsajás, ki a vallásosság gyakorlását az igazságban látja, Istent **קָדוֹשׁ**-nak nevezi.*

4. **וַיִּקְרָא** és meginogtak. — **אֲמוֹת הַסִּפִּים**: a küszöbök alapjai. — **מִקּוֹל הַקּוֹרָא**: a kiáltó hangtól. — **וַתִּבְנֶה** és a ház. — **וַתִּמָּלֵא**: megtelt. — **בַּשָּׁן**: füsttel.

5. **וַיֹּאמֶר**: és szóltam. — **אֵיִלִּי**: jaj nekem. — **כִּי־נִקְדַּמְתִּי**: mert elvesztem. — **יְיָ**: hisz. — **אִישׁ טָמֵא־שִׁפְתָּיו**: tisztátlan ajakú férfi. — **אֲנִי**: vagyok én. — **וַיִּתְחַדַּךְ עַם־טָמֵא שִׁפְתָּיו**: és tisztátlan ajakú nép között. — **אֲנִי יֹשֵׁב**: lakom én. — **יְיָ**: mert, — **אֶת־הַמֶּלֶךְ**: a királyt. — **וַיִּרְוּהוּ זְבָאִית**: az Örökkévalót, a seregek urát. — **רָא עֵינַי**: látta szemem. A próféta emberi gyarlósága tudatában a »szint« szó hallatára megdöbben. Érzí, hogy ő is tisztátlan ajkú, mint azok az emberek, kik között lakik. Az isteni fenséget ő elérni nem tudja s belsőleg érzi, hogy ő nem lehet hivatott az isteni ígék hirdetésére.**

6. **וַיִּקְרָא אֵלַי** és hozzám röpült. — **אֶחָד מִן־הַשִּׁרְפִּים**: egyike a Szeráfoknak. — **וַיִּקְחֵהוּ** és kezében. — **וַיִּפָּחֵהוּ**: parázs. — **בְּמַחְבֹּתָיו**: harapófogóval. — **לָקַח**: levette (t. i. a parazsat). — **מִשַּׁל הַמִּזְבֵּחַ**: az oltárról.

7. **וַיַּעַבְדֵנִי** s megérintette. — **עַל־פִּי**: számat. — **וַיֹּאמֶר**: és mondta. — **הִנֵּה**: ime. — **וַיַּעַבְדֵנִי**: ez megérintette. — **עַל־שִׁפְתָּי**: ajkadat. — **וַיִּקָּרֶב** és eltávozott. — **עֲוֹנִיךָ**: bűnöd. — **וַתִּשְׁתַּחֲוֶה**: és vétked. — **וַתִּבְרָךְ**: megbocsáttatik. Szimbolikus cselekvés. Az angyal parázsszal megérinti száját és mintegy kiégeti vétkét. Nem valóságos bűnről, melyet a próféta elkövetett volna, van itt szó. A próféta csak annyiban vétkes, a mennyiben ember létére okvetlenül itt-ott hibázhatott. Mikor Jézsajás képzeletében ezt a látványt észreveszi, első gondolata, hogy ő gyenge és gyarló ember létére nincs följogosítva, hogy az angyalokhoz hasonlóan Isten szentséges voltát hirdesse. Az ő ajka

* A középkorban **קָדוֹשׁ** vértanúnak jelzője. Az ilyen zsidó vértanúk ntódái sokszor fölvették a **בָּק** vagy **זָק** nevet. (Bak, Zak, rövidítése **בִּיקְדוֹשׁ** = vértanú fia, vagy **זָקֵי קָדוֹשׁ** = vértanú magzata szavaknak).

** A hagyomány szerint Jézsajás nagy vétket követett el azzal, hogy a népet »tisztátlan ajaku«-nak mondta Isten előtt.

nem olyan tiszta, mint a Szeráfoké, aztán az emberek sem oly tiszták, hogy őt megérthessék és szavait kövessék. *Tudatában* emberi voltának tisztátalannak képzei magát, a mire az angyal tüzze megéri a ajakát és jelképezi büntelenségét. Mert abban a pillanatban, hogy a próféta saját tettei között csak olyan bűnre tudott akadni, melyet öntudatlanul, emberi mivoltából kifolyólag elkövetett — már *megszűnt vétkes lenni*. Ez a habozás, ez a szerénységéből eredő félelme határozottan kijelölte arra, hogy a nép élére álljon és a jót és az igazságot hirdesse.

8. **וַיִּשְׁמַע אֶת-קוֹל יְהוָה:** és hallottam. — **אֶת-קוֹל יְהוָה:** az Úr hangját. — **וַיִּשְׁמַע:** a mint szól. — **אֶת-יְהוָה:** kit küldjek. — **וַיִּשְׁמַע:** és ki megy el nekünk? — **וַיִּשְׁמַע:** és én szóltam. — **וַיִּשְׁמַע:** itt vagyok. — **וַיִּשְׁמַע:** küldj engem. Mikor a próféta a szerénységéből eredő aggodalmait leküzdötte, hallja az isteni szöveget, a mint fölszólítja a mindenség lakóit, járjanak el az isteni küldetésben s a próféta érzi, hogy a *visszavonultság* ott, hol *tette* van szükség, nem dicséretreméltó szerénység, hanem *bűn* s röviden késznek nyilatkozik arra, hogy az Igét hirdesse.

9. **וַיִּשְׁמַע:** és azt mondta (t. i. az isteni szöveget). — **וַיִּשְׁמַע:** menj és hirdesd. — **וַיִּשְׁמַע:** ennek a népnek. — **וַיִּשְׁמַע:** hallva halljátok. — **וַיִּשְׁמַע:** és ne fogjátok föl. — **וַיִּשְׁמַע:** és látva lássátok. — **וַיִּשְׁמַע:** és ne értsétek meg. Az egész mondat a próféta maró gúnyját kortársaira fejezi ki. A nép annyira érzéketlen a jó iránt, hogy már meg sem érti a tanításokat. Azt mondja, te csak eredj és taníts. Igaz, hogy ők nem fogják fölfogni, mit mondasz nekik; nem fogják megérteni, mit tanítsz nekik: de te csak hirdess. S mondd nekik azt, hogy ők csak továbbra is maradjanak meg régi útjaikon és ne hallgassanak reád. A gúny annak az ellenkezőjét mondja, a mit mondani akar.

10. **וַיִּשְׁמַע:** tedd kövérré. — **וַיִּשְׁמַע:** ennek a népnek szívét (a szív a régiek szerint az értelem székhelye, a hájas és elkövéredett zsir érzéketlenné teszi a benyomások helyes megítélésére). — **וַיִּשְׁמַע:** és fülét nagyot hallóká. — **וַיִּשְׁמַע:** és szemét ragaszd be. — **וַיִּשְׁמַע:** hátha látna szemével. — **וַיִּשְׁמַע:** és fülével hallana. — **וַיִּשְׁמַע:** és szíve fölfogna. — **וַיִּשְׁמַע:** és újra meggyógyúlna. A gúny folytatása.

11. **וַיִּשְׁמַע:** és azt mondtam. — **וַיִּשְׁמַע:** meddig Uram (t. i. meddig fog ez még tartani, hogy ez a nép nem fog akarni tanulni). — **וַיִּשְׁמַע:** és azt mondta. — **וַיִּשְׁמַע:** mig csak nem lesznek puszták. — **וַיִּשְׁמַע:** a városok. — **וַיִּשְׁמַע:**

lakó nélkül. — **וְיָקִים**: és a házak. — **בְּלֹא אָדָם**: ember nélkül. — **וְהָאָרֶץ**: és a föld. — **תִּפְּסָהּ**: elpusztúl. — **שָׁמָּה**: sivataggá. Értelme: ezektől az emberektől semmi jót nem lehet többé várni. Ha minden elpusztúl alattuk s körülöttük, ők még akkor sem javúlnak meg.

12. **וְיָרֶחַק**: és [a mig] el [nem] távolítja. — **יְהוָה**: az Örökkévaló. — **אֶת־הָאָדָם**: az embert. — **וְיָרֶחַק**: úgy hogy nagy lesz. — **הַקְּצִיפָהּ**: az elhagyatottság. — **בְּקֶרֶב הָאָרֶץ**: a földön.

13. **וְעַד כָּה עֲשִׂירֶיהָ**: és ha még lesz benne egy tizedrés. — **וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְכֶעֶר**: ez is el fog pusztulni. — **כְּאֵלֶּה**: mint a te-rebintus. — **וְקִלְעִיִן**: és mint a tölgyfa. — **אֲשֶׁר**: a melyek[nél]. — **בְּשֻׁלְבָתָהּ**: levágásuk után. — **סִטְטָהּ**: tövük. — **בָּם**: bennük [van]. — **וְרַע קֹדֶשׁ**: szent magzat. — **מִצְבֹּתָהּ**: az ő töve. A pusztulás addig fog tartani, a míg az egész országnak több mint kilencztizede oda nem vész, de azért gyökere a nemzetnek, az a része, mely *szent*, azaz *igazságos* életével a földhöz való jogot magának kiérdemelte, az megmarad. A fának a törzsét tövig lehet levágni, de a gyökere az megmarad és új hajtásoknak ad életet. Izraelnek igazságos emberei oly mélyen vertek gyökeret az ország talajába, hogy a sok baj és pusztítás őket nem éri. Ismét az a gondolat, melylyel az 1. fej. 25. versében találkozunk. Már ott is ki akarja olvasztani az ólmot az salakból.

XI.

Az emberiség jövője.

- 12 **וַיֵּצֵא הַטָּר מִגֹּזַע יִשְׂרָאֵל וַיִּגְזַר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: וְנָחָה עָלָיו**
רוּחַ יְהוָה רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת
וַיִּרְאֵת יְהוָה: וַהֲרִיחוּ בִּירְאֵת יְהוָה וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו
יִשְׁפּוּט וְלֹא־לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ: וְשִׁפְט בְּצֶדֶק הַלְלוּ
וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ וְהַכֵּה־אָרֶץ בְּשִׁבְט פִּיו וּבְרוּחַ
שִׁפְטָתוֹ יָמִית רָשָׁע: וְהָיָה צֶדֶק אֲזוּר מִתְּנִיּוֹ וְהָאֲמוּנָה
אֲזוּר חֲלָצִיו: וְגַר זָאֵב עִם־בָּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבֹּץ וְעִגֹּל
וּבְכִפִּיר וּמִרְיָא יַחֲדוּ וְנֶעַר קָטָן גָּחַג בָּם: וּפְרָה וְדָב תִּרְעִינָה

יִחַדּוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִּיָּהֶן וְאַרְיֵה בִּבְקָר יֹאכַל-תָּבֶן : וְשַׁעֲשַׁע ⁸
 יִיגַךְ עַל-דָּהָר פָּתֵן וְעַל מְאוֹרֹת צָפְעוֹנִי גָמוּל יָדוֹ הָדָה : לֹא- ⁹
 יָרְעוּ וְלֹא-יִשְׁחִיתוּ בְּכָל-הָהָר קִדְשִׁי כִּי-מִלֹּאָה הָאָרֶץ יָדְעָה ¹⁰
 אֶת-יְהוָה פָּמִים לַיִם מִכְסִּים : וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שְׂרֵשׁ
 יִשִּׁי אֲשֶׁר עֶמֶד לָגַם עַמִּים אֱלֹוֵי גוֹיִם יִדְרֹשׁוּ וְהָיְתָה
 מִנְּחָתוֹ כְּבוֹד :

Tartalom. Jisáj törzséből új sarjadék fog kijönni és gyökeréből új hajtás. S ez a hajtás már át lesz hatva az Isten szellemétől, a mely nem egyéb mint a bölcsesség, a belátás és az isteni félelem szelleme. Isten szelleme pedig az igazságban és a méltányosságban fog megnyilatkozni. A szegény ügyét igazságosan fogják megítélni, a szűkölködő dolga mindenütt méltánylásban fog részesülni. Ellentétek a földön nem lesznek többé. Még farkas és bárány, párducz és kecske, melyeket a természet is ellenségeknek teremtett, még azok is békés egymásmellettiségben fognak megélhetni. Senki rosszat nem fog cselekedni, mert Isten neve be fogja tölteni a földet, miként a tenger vízzel borítja be medenczejét. S Jisáj gyökerét, a melyből az igazság hajtása fakadt, zászlóként fogják felkeresni a népek, Izrael szétszórt törzsei pedig békességben fognak egymással egyesülni. — Ezt a fejezetet a messiási hit forrásának tekinthetjük. Innen láthatjuk, mint tanították a próféták a messianismust, mely egyik sarkalatos igazságát képezi vallásunknak. Abban áll, hogy az istenség eszméje általános lesz a földön. Tehát nem egy, formában azonos vallás, hanem egy Isten, a kit mindenki olyannak fog elismerni, mint a ki az igazságot akarja. Az igazság gyakorlásában pedig nem szabad különbséget tennünk. Kell, hogy a gazdag és a szegény egyaránt megtalálja ott a maga igazát. Ez csak akkor áll be, ha az egész föld úgy fogja föl az istenséget, hogy Istent más módon mint igazságos étellel szolgálni nem lehet. Az egész emberiség nemes érzülete valósítja meg a messiási

reményeket. Megvalósítható pedig ez akként, hogy egyes kiváló emberek életükkel és példaadásukkal hatnak. Első sorban az, a ki leginkább hivatott reá, hogy igazságot gyakoroljon — *a nép fejedelme*. Jézusajás a hatodik fejezetben említett gyökerek közül legegészségesebbnek tartja Jisáj gyökerét, mert abba a talajba nyúl, melyen Isten nevét legelőször hirdették és így *elválaszthatatlan az igazságtól*. A szent földön gyakorolták legelőször a törát s azért az onnan eredő fejedelmi sarj első sorban hivatott az igazság gyakorlásával példát adni a többi népeknek, a kik az ő tanait a maguk körébe is beviszik. Így lesz Jisáj törzse a zászló, mely után az egész emberiség indul. A messiási eszmék megtestesítésére mindnyájunknak kell törekednünk, mert az igazság csak *úgy lehet általános, ha valamennyien gyakoroljuk*. Csak akkor hiszünk a messianismus bekövetkezésében, ha elmunkálkodunk annak mielőbbi bekövetkeztetésére.

Egyes szavak jelentése

1. **וַיֵּצֵא**: és ki fog jönni. — **חֲטָר**: sarjadék. — **מִפְּנֵי יֵשׁ**: Jisáj törzseiből. — **וַיֵּצֵא**: és hajtás. — **מִשְׁרָשָׁיו**: gyökereiből. — **וַיֵּצֵא**: gyümölcsözni fog. A 6. fejezetben említett gyökér legelőször Jisáj — azaz a királyi ház — törzsén fog meglátszani. A királyi házból kell kiindulnia a jóra való törekvésnek.

2. **וַיֵּצֵא**: és pihenni fog. — **רַיְתָא**: rajta. — **רִיט יְהוָה**: az Örökkévaló szelleme. — **רִיט הַבְּחִינָה וְהַבְּחִינָה**: a bölcsesség és belátás szelleme. — **רִיט עֲצָה וְהַבְּחִינָה**: a tanács és az erő szelleme. — **רִיט דַּעַת וְהַבְּחִינָה**: a tudás és az isteni félelem szelleme.

3. **וַיֵּצֵא**: és gyönyörűséget fog találni. — **בְּרִיחַ יְהוָה**: az Örökkévaló félelmében. — **וַיֵּצֵא לְמַדְבָּרָא עֵצִי**: és nem szeme látása után (azaz fölületesen, csak úgy oda nézve, a nélkül, hogy az ügyet megvizsgálná). — **וַיֵּצֵא לְמַדְבָּרָא עֵצִי**: itél. — **וַיֵּצֵא לְמַדְבָּרָא עֵצִי**: és nem füle hallomása után (azaz csak úgy hallomás után). — **וַיֵּצֵא**: büntet. Az isteni félelem a próféta szerint tehát abban áll, hogy ítéletmondás előtt meggyőződést akar szerezni a dolgok állása felől. Olyan gondolat, a melylyel már több ízben találkoztunk.

4. **וַיֵּצֵא**: és itélni fog. — **בְּרִיחַ יְהוָה**: igazsággal. — **רַיְתָא**: szégyenyek fölött. — **וַיֵּצֵא**: és jogot szerez. — **מִשְׁרָשָׁיו**: egyenes-

séggel. — **וְהָאֵרֶץ**: a föld szűkölködőinek. — **וְהָרָר**: és sújtja. — **וְהָאֶרֶץ**: az országot. — **וְהָאֵרֶץ**: szája vesszőjével. — **וְהָאֵרֶץ**: és ajka leheletével. — **וְהָאֵרֶץ**: megöli. — **וְהָאֵרֶץ**: a gonoszt.

5. **וְהָאֵרֶץ**: és igazság lesz. — **וְהָאֵרֶץ**: derekának öve. — **וְהָאֵרֶץ**: és a hűség. — **וְהָאֵרֶץ**: csipőjének övezője. Értelme: A király ereje nem a kard erősségében lesz, hanem az igazságban. Ha az emberek egymás igazságérzetében meg fognak bízhatni, szükségtelen lesz dolgukat a kard ítéletével eldönteni. A királyok tehát igazsággal fogják magukat övezni. Más helyütt ugyancsak Jézusajás a béke korszakát hirdeti és ott a kardoknak az ekevas szerepét szánja. A béke mellett tehát a munkának juttat helyet.

6. **וְהָאֵרֶץ**: és lakni fog a farkas. — **וְהָאֵרֶץ**: a báránynyal. — **וְהָאֵרֶץ**: és a párducz. — **וְהָאֵרֶץ**: a gödölyével. — **וְהָאֵרֶץ**: fog heverni. — **וְהָאֵרֶץ**: és a borju és az oroszláncolyók és a hizlalt barom együtt lesznek. — **וְהָאֵרֶץ**: és egy kis fiú. — **וְהָאֵרֶץ**: vezeti őket. Az általános béke és a társadalmi ellentétek elsimulásának képe. Még a farkas, melyet a természet arra utal, hogy bárány húásával táplálkozzék, a farkas sem fogja megenni a bárányt. A legélesebbre kihegyezett ellentétek az egyes osztályok között teljesen eltűnnek.

7. **וְהָאֵרֶץ**: és a tehén és a medve. — **וְהָאֵרֶץ**: legelni fognak. — **וְהָאֵרֶץ**: együtt hevertetik. — **וְהָאֵרֶץ**: kölykeiket. — **וְהָאֵרֶץ**: és az oroszlán. — **וְהָאֵרֶץ**: egészen úgy, mint a szarvasmarha. — **וְהָאֵרֶץ**: szalmát eszik. A béke szeretete oly erős lesz, hogy az állatok alaptermészetöket is megváltoztatják.

8. **וְהָאֵרֶץ**: és játszani fog. — **וְהָאֵרֶץ**: a csecsemő. — **וְהָאֵרֶץ**: a vipera odujánál. — **וְהָאֵרֶץ**: és a kigyó szeme felé. — **וְהָאֵרֶץ**: a kis gyermek. — **וְהָאֵרֶץ**: kezét nyújtja ki.

9. **וְהָאֵרֶץ**: nem fognak pusztítani. — **וְהָאֵרֶץ**: és nem rontani. — **וְהָאֵרֶץ**: egész szent hegyemen. — **וְהָאֵרֶץ**: mert megtelik. — **וְהָאֵרֶץ**: a föld. — **וְהָאֵרֶץ**: az Örökkévaló tudásával. — **וְהָאֵרֶץ**: mint a víz. — **וְהָאֵרֶץ**: mely a tengert elborítja. Az Örökkévalót tudni vagy őt ismerni annyit tesz, mint *útjain járni*, azaz ismerni törvényeit. Jézusajás próféta fölfogása szerint tehát akkor lesz telve a föld Isten ismertetével, ha az általános béke korszaka fog bekövetkezni. Ha az emberek egymásban csak azt fogják keresni, a mi őket egymáshoz közelebb hozza. Ennek alapföltétele az *igazságérzet*. Ha igazságosak vagyunk egymás iránt, könnyen belátjuk, hogy az esetleg ellenünk elkövetett bűn forrása nem mindig a rosszakarát és azt is, hogy mi is hibáztunk felebarátainkkal

szemben. Önmagunknak és a helyzetnek *igazságos* megítélése az, a mely bennünket kibékít és arra utal a próféta ebben a fejezetben.

10. יהיה ביום ההוא : ezen a napon lesz. — שרש יצ"י : hogy Jisáj törzse. — אשר עפר : mely [ott] áll. — לשם צמים : a népek zászlójaként. — ויהי : és lesz. — מקומו : székhelye. — בגוד : dicsőséges. Jisáj törzsét fogják a nemzetek zászlójuknak tekinteni. Arra néznek, hogy kövessék. Elismerik, hogy Izrael tanaiból indult ki az *igazság* eszméje, mely immár az *egész emberiséget* együvé hozta. Hasonló gondolatot fejez ki a próféta más alkalommal, midőn mondja, hogy a népek mind Czijjonba zarándokolnak ד' מציין תצא תורה דבר יהוה מירושלם : »mert Czijjonból indul ki a tan és az Örökkévaló igéje Jeruzsálemből«.

XII.

Isten az üdvösség forrása.

1 יְיָ וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא אֲוֹדָה יְהוָה כִּי אֲנִיכָתָה בִּי יֵשֶׁב
2 אֶפְדָּה וּתְנַחֲמֵנִי : הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד בִּי
3 עָוִי וְזָמַרְתָּ יְהוָה וְהִי־לִי לִישׁוּעָה : וּשְׁאַבְתֶּם־מִיָּם
4 בְּשׁוֹזֹן מִמַּעֲיָנִי הַיְשׁוּעָה : וְאָמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ
5 לַיהוָה קְרָאוּ בְּשִׁמּוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילָתִי חֲזִירוּ בִּי
6 בְּכָל־הָאָרֶץ : צַהֲלִי וְרֵנִי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן בִּיְגֹדֹל בְּקִרְבָּךְ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל :

Tartalom. Az érzületek ilyen alakulása után az egész nép örömbbe tör ki. Érzik, hogy az isteni harag, ha sújt is, mindig az emberek javára változik. Egyedüli bizalmuk Isten, a kit mindig dicsőítenek, mert magasztos a neve. Ujjonghat is Czijjon, mert nagy benne Izrael szentje.

Egyes szavak jelentése.

1. וְאָמַרְתָּ : és mondod. — בַּיּוֹם הַהוּא : azon a napon. — אֲוֹדָה : magasztallak, oh Örökkévaló. — בִּי אֲנִיכָתָה : mert haragudtál reám.

A megtérés perczében a nép átlátja, hogy az isteni harag érintése kizökkenti az embert vétkes pályájából. Isten tehát nem bosszúból büntet, hanem büntetésében is az ember megjavulását tartja szem előtt. A fájdalom az embert önkéntelenül a magábaszállásra, belső világának szemléletére utalja s ezáltal megbarátkoztatja a megtérés gondolatával. Mert abban rejlik a megtérés lényege, hogy egész valónk megdöbben multunk rossz cselekedetein *s képtelenné vá'unk, ezt a hibát még egyszer elkövetni.* Azért mondjuk, hogy Isten akkor emel, a mikor sújt, mert a sorscsapások ütései alatt lelkünk jobban tud fölemelkedni. A büntetés tehát — tanításaink értelmében — végcéljában nevelési eszköz, a mint általában minden, a vallásos életben megnyilatkozó tett vagy gondolat és eszme az ember nemes nevelését czélozza. — וְיָשָׁב אֶפְרַיִם: visszavonúl a haragod. — וְיִתְחַנֵּן: és megnyugtatsz engem. A megtérés ismertető jele a *megnyugvás.* Ha megnyugszunk sorsunkban, az annak a jele, hogy *egyrészt* átláttuk az isteni rend igazságát még a mi fájdalmunkban is, *másrészt* meg elég erőt érzünk magunkban, hogy ezentúl csak a jó és a helyes útjain fogunk haladni. Ez az önbizalom és önerő legnagyobb kezessége erkölcsi életünknek s a hol ez megvan, ott a félelem és csüggedésnek nincs helye.

2. הָיָה: ime. — אֶת־יְשׁוּעָתִי: Isten az én segítségem. — אֶפְרַיִם: bizom. — וְלֹא אֶסְתָּד: és nem rettegek. — כִּי גִבֹר: mert hatalmam. — וְנִקְרָא: és énekelem. — יְהִי הָיָה: az Örökkévaló Isten. — וְהִיטִיל: és Ő lett nekem. — לִישׁוּעָה: segítség(em)ül.

3. וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם: meríteni fogtok vizet. — בְּצִשְׁוֹן: vigságban. — מִמַּעְיֵי הַיְשׁוּעָה: az üdv forrásaiból. Ez a két vers nem a prófétától való. Ez olyan dal, melyet a nép ünnepélyes alkalmakkor énekelni szokott. A próféta csak idézi mint közismert éneket.

4. וְאָמַרְתֶּם: és mondani fogjátok. — בְּיוֹם הַהוּא: ezen a napon. — הִזְרוּ לַיהוָה: magasztaljátok az Örökkévalót. — קְרָאוּ בְּקוֹל: hirdessétek a nevét. — הִזְרוּ לַיהוָה: kezdetű dalokkal vezették be a templomi himnusokat. Sok zsoltár ezzel kezdődik. Így egyebek között ilyent énekeltek a leviták (I. Krónikák 16: 8), midőn Dávid a frigyládát Jeruzsálemben állandó helyre tette, a mely zsoltár a mi liturgiánkban is helyet foglal mindjárt elején קְרִידָה שְׁמַחֵת után és ugyancsak הִזְרוּ לַיהוָה kezdettel van a Hallelnek egyik zsoltára (118.) — הִזְרִיעוּ: tudassátok. — בְּקִרְבָּם: a népek között. — עֲלִילוֹתָיו: tetteit. — מִתְּהִירוֹ: említések. — לִי נִשְׁתָּבַח: mert magasztos. — שֵׁמוֹ: az ő neve.

5. **כִּי נִאֲמַת עֶשֶׂה**: magasztaljátok az Örökkévalót. — **מֵיִדַּעַת וְאַתָּה**: mert fenségést alkotott. — **בְּכָל־הָאָרֶץ**: tudva van az — az egész földön. E két utóbbi vers ismét olyan zsoltár, mely nem a prófétától ered. Ő csak az éneket idézi, melyet akkor a nép dalolni fog.

6. Ez a vers már a próféta beszédjéhez tartozik, mely-lyel felszólítja Czijjon lakosságát, hogy csak énekelje Isten dicsőségét. — **יֹשְׁבֵת צִיּוֹן**: örvendj. — **וְרִנֵּי**: és ujjongj. — Czijjon lakósa. — **בְּקִרְיֹל**: mert nagy. — **בְּקִרְבֶּךָ**: közötted. — **קְרוֹשׁ יִשְׂרָאֵל**: Izrael szentje.

Michá.

Jézsajás fiatalabb kortársa *Michá*. Ő szintén Júdában élt, de van egy beszéde, melyet Izraelhez intéz. Az, álpróféták ellen beszél, a kik a népnek csak kedvességeket, de nem igazságot hirdetnek. Az emberiség fejlődésének ideálját ő is úgy, mint Jézsajás az általános békében látja. Legfőbb vallásosságaként három eszmét hirdet: *a joggyakorlást, jóságszeretetet és vallásos érzésből folyó szerénységet.* (עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצָּנֶה לִקְהָל עַם־יִשְׂרָאֵל) A hagyomány a prófétának ezen kijelentését nagyon kiemeli és mint *fontos tételét a zsidóságnak hirdeti.* A 15. zsoltár 11 jellemző vonását sorolja föl az igazi jámbor embernek. Egy későbbi próféta egyben foglalta össze, szint-úgy **הַלֵּל** egyben, a tóra azon parancsában, hogy »Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat« (וְאַהֲבָתָּ לְרֵעִיךָ כָמוֹךָ).

MICHÁ. VI: (6—8).

י בְּמָה אֶקְדֶּם יְהוָה אִפְּה לֵאלֹהֵי מְרוֹם הָאֲקַדְמָנוּ בְּעוֹלוֹת
בְּעִנְיִים בְּנֵי שָׁנָה : הִירְצָה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת
נְחָלֵי שָׁמֶן הָאֵתָן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בְטָנֵי חַמָּאת נִפְשֵׁי :
הִגִּיד לָךְ אָדָם מִה־מָּוֶזב וּמָה יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם־
עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצָּנֶה לִקְהָל עַם־אֱלֹהִיךָ :

Tartalom. Isten tetszését nem lehet megnyerni sem drága áldozatokkal, sem azzal, ha azt, a mi előttünk legérté-

kesebb — gyermekeinket az oltárára helyezzük. Az embernek már rég megmondották, mit kíván Istene tőle? *Igasságot gyakorolni, a jóságot szeretni és Isten útjain szerényen haladni.* — A próféta idejében a molochkultusz divott. Ezzel szemben utal az igazi vallásosságra, mely az érzés tisztaságában és az érzület nemességében nyilvánul.

Egyes szavak jelentése.

6. **בָּקָה**: mivel. — **אֶקְדָּם**: előzzem meg. — **אֶחָה**: simuljak. — **לֹאֵלֵךְ קְרוֹם**: a fenséges Istenhez. — **הֶאֱחָדַמְתִּי**: hát előzzem-e meg. — **בְּעוֹלוֹת**: égő áldozatokkal. — **בְּעִנְיֵים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**: egyéves tulkokkal.

7. **תִּרְצֶה**: tetszést talál-e. — **בְּאֵלֵי אֵלִים**: a kosok ezreiben. — **בְּרִבּוֹת תְּלֵי שָׁמַיִם**: az olajpatakok tizezreiben. — **הֶחֱתֵן**: avagy odaadjam-e. — **בְּבִירִי**: első szülöttemet. — **חַטִּי**: bűnömért. — **כְּפִי**: testem gyümölcsét. — **חַטִּאת נַפְשִׁי**: lelkem vétkeért. — Szónoki kérdés és így a reá adandó válasz tagadó. Az áldozatok elleni való állásfoglalásban valamennyi próféta meg-egyezik. Mindannyian az áldozatok értéktelenségét hangsúlyoz-
zak. Már Sámuel is, a legtekintélyesebb próféta Mózes után, Saulhoz intézett dorgáló beszédében mondja (I. Sam. 15 : 22.): Hát nagyobb kedvet talál-e az Örökkévaló égő és levágott áldozatokban, mint az Örökkévaló szavára való hallgatásban. Hisz az *engegedelem jobb mint az áldozat* (**הַחֶמֶץ לִיהוָה בְּעוֹלוֹת וְחֶבְדִּים**) (**בְּשִׁמּוֹעַ קוֹל יְהוָה הֵנָּה יִשְׁמָע מִזֶּבֶח מִזֶּבֶח**).

8. **הֲגִיד לְךָ**: mondták neked (tk. mondta, személytelen). — **מִהֲטוֹב**: mi a jó. — **וּמִהֲיִדְּוָה דְּרוֹשׁ בָּקָה**: és mit követel az Örökkévaló tőled. — **כִּי אִם-עֲשִׂוֹת**: csak azt, hogy gyakorold. — **וְשִׁינָה רָגְלָה**: (a) jogot. — **וְאַחֲבַת חֶסֶד**: szeresd a jóságot. — **וְשִׁינָה רָגְלָה**: és szerényen járj. — **עִם אֱלֹהֶיךָ**: Isteneddel. Szóról szóra ez az erkölcsi parancs másutt nem található. A próféta csak a szent-írásban lefektetett erkölcsi elvekre hivatkozik, melyek e há-
rom parancsba foglalhatók.

VII: (18–20).

18 : מִי־אֵל כְּמוֹךָ נִשְׂא עֹן וְעִבֵּר עַל-פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נַחֲלָתוֹ

19 לֹא-הֶחְזִיק לְעַד אָפּוֹ כִּי-חָפֵץ חֶסֶד הוּא : יָשׁוּב יִרְחַמֵּנוּ

יִכְבֹּשׁ עוֹנֵתֵינוּ וְתִשְׁלַח בְּמַצְלוֹת יָם כָּל-חַטָּאתָם :

תַּתֵּן אֶמֶת לַיעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִיָּמֵי קֶדֶם :

Tartalom. Senki Istenhez nem hasonlítható. Ő megbocsátja a vétket és elnézi a bűnt, haragja nem tart mindörökké, mert Ő kegyességet akar. Rajtunk is könyörölni fog és vétkeinket a tenger mélységébe dobja, Jákobbal pedig mindig igazságot fog gyakorolni, a mint ezt már régen esküvel kijelentette. — Ez a három vers Micha beszédeinek befejezését képezi. Itt reményét fejezi ki, hogy Isten a bűnös Izraelnek bűnbocsánatot ad. E három verset a יום כפור délutáni haftarához csatolva olvassák és számos esetben alkalmazza a liturgia is. Egy kifejezése miatt (וּשְׁלַךְ בַּמַּצְלוֹת יָם בְּלִחְטָאֵתָם) és tengerbe dobod összes vétkeinket) sok községben e három verset mondani szokás ראש השנה első délutánján is, amidőn kimennek valami folyóhoz. E szokás neve וּשְׁלַךְ, a versben előforduló וּשְׁלַךְ szó után.

Egyes szavak jelentése.

18. מִיָּאֵל: ki (olyan) Isten. — כְּמוֹד: mint Te. — נִשָּׂא: ki megbocsátja. — עֵין: a vétket. — וְעַד: és elmegy. — עֲלֵי: a bűn mellett. — לִישְׁאֲרֵית נִחְלָתִי: öröksége maradványával szemben. Isten öröksége alatt Izrael értendő. Az »örökség maradványa« olyan kifejezés, mint שֶׁאֵר יַעֲקֹב Jezsájásnál. — לֹא־תִחְיוּק: nem tart. — קָדֶר: örökké. — אַפּוֹ: haragja. — כִּירְחֹץ: mert ő kedveli a kegyességet.

19. יִקְבֹּשׁ: újból fog rajtunk könyörölni. — יִקְבֹּשׁ: letapossa. — עֲוֲנוֹתֵינוּ: bűneinket. — וּשְׁלַךְ: és bedobod. — בַּמַּצְלוֹת יָם: a tenger mélyébe. — בְּלִחְטָאֵתָם: összes bűneiket.

20. תַּתֵּן: részesited. — אֶמֶת: hűségben. — לַיעֲקֹב: Jákob. — חֶסֶד: szeretetben. — לְאַבְרָהָם: Ábrahámot. — אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ: a mint megesküdöttél. — לְאַבְתָּנוּ: őseinknek. — מִיָּמֵי קֶדֶם: ősidők óta.

II. A babiloni korszak prófétái.

Jeremiás.

Korviszonyok. Az a munkásság, melyet Jézsajás és Chizkijjáhu király a végből kifejtettek, hogy egész Júdeában az Egy-Isten hitnek megfelelő istentiszteletet helyreállítsák, már Chizkijjáhu fia és utódja, Menasse idejében egészen fennakadt. Menasse mindent megsemmisített, a mit csak e szempontból atyja létesített. Az égi testek imádását behozta, az idegen istenségeknek oltárokat emelt, sőt az ő idejében meggyökeresedett a Moloch-tisztelet is Júdeában; maga a király is feláldozta egy fiát e bálványnak. Menasse vérengző király volt, ki sok ártatlan vért kiontott és a hagyomány szerint magát Jézsajást is megölette. Fia Ámon követte a trónon, ki egészen atyja nyomdokain haladt, míg két évi uralkodás után egy ellene szőtt összeesküvésnek nem esett áldozatul. Halála után a vallásos szellem ismét kezd megerősödni és fia Jósijjáhu alatt oly eszmeáramlat indult meg, mely a vallásos élet megerősödésére üdvös hatással volt. A király munkatársa Chilkijjáhu főpap volt, a kivel együtt az elhanyagolt jeruzsálemi templomot kijavították. Ez alkalommal megtalálták a szentélyben a tóra könyvét és annak fölolvasása oly hatással volt a népre, hogy a mi pogány emlék csak volt a templomban, azt mind megsemmisítették.

Jeremiás és kortársai. Ebben az időben született Jeremiás, egy Chilkijjáhu nevű papnak fia, ki Anatót-ban, egy Jeruzsálem melletti városban született. Gyermekévei összeestek azzal a mozgalommal, melyet Jósijjáhu az Egy-Isten hite érdekében megindított. Még egészen fiatal volt, midőn Jósijjáhu uralkodása 13. évében prófétának lépett föl. A viszonyok ekkor Júdeában nagyon szomorúak voltak. Jósijjáhu uralkodása igen szerencsétlen volt, a mely szerencsétlenség a két utána következő fia alatt még nagyobb mértékben terjedt. Jójakim,

Jósijjáhu egyik fia alatt, Babilonia egyre hatalmasabb lett és azóta egészen 586-ig, a mikor Babilonia Júdeát meghódította, az ország két nagy táborra szakadt. Az egyik, a nagyobb és tekintélyesebb párt, élén a királylyal, Egyiptomban keresett támaszt; a másik, melynek Jeremiás volt a szószólója, a meghódolást javasolta. A belviszályok és meg hasonlások az erkölcsök meglazulását is maguk után vonták. Hamisság, álnokság és ravaszság kapott lábra; a bálványok tisztelete újból divatba jött és a kik a zsidó valláshoz ragaszkodtak, azok is a vallási szertartások külsőségében látták az istentisztelet lényegét. Tetézte a bajt az álpróféták serege, kik a nép hiúságának hizelegtek és a nemzetet egyre biztatták, hogy az ország el nem pusztúlhat, mert Isten nem engedheti át a templomot az ellenség kezébe.

A nép nem hallgat Jeremiás tanácsára. Jeremiás átlátta, hogy Babilonia elől menekülni lehetetlen és azért a meghódolást ajánlotta. Az ország nagyjai és a király hallani sem akartak az ilyen megalázkodásról és a prófétát üldözték s börtönbe vetették. Szemére lobbantják, hogy »nem népe javát keresi, hanem szerencsétlenségét«; azáltal, hogy a meghódolást javasolja, a harczosok bátorságát lankasztja. El is fogták s egy sárral teli gödörbe vetették, úgy hogy a próféta majd hogy ott nem veszett. Csak Czidkijjáhu király emberi érzése mentette meg a haláltól. Erre azután titkos beszéde volt a királylyal, a melyben a királynak megint ajánlotta az önkényes meghódolást. Úgy látszik, meg is győzte Czidkijjáhut, de a gyenge király nem mert engedelmeskedni, sőt arra kérte a prófétát, hogy beszélgetésük tárgyát el ne árúlja senkinek. Rövid idő múlva Babilonia meghódította Jeruzsálemet. A babiloniai hóditó a király gyermekeit és a nép előkelőit, a királynak szemeláttára lemészároltatja, a nép többi részét fogságba viteti, magát a királyt pedig kegyetlenül megvakíttatja, kiszurattván a szemét. Csak Jeremiással bánik kitüntető módon és megtiltja, hogy bárki is kezét fölemelje ellene, sőt megengedi neki, hogy tetszése szerint az országban

maradhat, vagy Babiloniába mehet. Jeremiás az előbbi választja és még most is csak arra biztatja testvéreit, hogy hagyjanak föl a harcczal és az ellenszegüléssel, majd eljön az idő, melyben Isten még megsegíti őket.

Jeremiás Egyiptomba követi honfitársait. Az a párt, mely mindig Babilonia ellen harczolt, nem tudott megnyugodni a dolgok új állásában és a babilonai királytól kinevezett zsidó helytartót, Gedaljáhút megölte. Tették következményeitől félvén, Egyiptomba akartak menekülni, hogy onnan ujonnan segítséget kapjanak. Jeremiás, jóllehet a helytartó gyilkosai az ő ellenségei — nemcsak ellenfelei — voltak, mégis óva intette őket a lépéstől és figyelmeztette az egyiptomi út veszedelmeire. Biztosította őket, hogy nem történik semmi bántódásuk, ha itthon maradnak; de okvetlenül a kard martalékává lesznek, ha Egyiptomba mennek. Hasztalan volt minden beszéde: ellenségei daczosan szembe szállnak tanácsával. Jeremiás elhagyva hazáját és szülőföldjét, lemondva arról a jólétről és kitüntetésről, melyet a babilonai hatalom ott-honában biztosított számára, elmegy ellenségeivel Egyiptomba, abba az országba, a hol mindenki gyűlölte. Sokkal jobban szerette testvéreit mintsem magukra hagyta volna akkor, a midőn az ő fölfogása szerint hibáznak; ott akart velük lenni bajukban és bánatukban. Egy másik indító oka volt ebbeli elhatározására, hogy hazájának leigázója alatt nem akart élni, nem akart hasznát húzni attól a hatalomtól, melynek ostora oly mély sebeket vágott testvérei testén.

Jeremiás a zsidó nép megszemélyesítője. Jeremiásban a zsidó hagyomány a zsidó nép megszemélyesítőjét látja. Egész életén a megalázás fájdalmait érzi és mindig meggyőződéseért, még pedig vallásos meggyőződéseért. Ő a próféták legtragikusabb alakja, mert még azt a megnyugtató érzést sem vihette magával, hogy ellenségei legalább tisztelik, ha folytonos üldözéseiknek ki is van téve. A mit ő tanított és hirdetett, az ellenkezett az ő korabeli zsidók becsületes és hazafias meggyőződésével. Kortársai benne valóságos haza-

árulót láttak, kit üldözni és börtönre vetni hazafias kötelessége mindazoknak, kik az ország jóllétét és a zsidó nemzet fenmaradását szívéből hordják. Tanításait az emberek nem rosszaságból mellőzték, hanem *téves vallásosságból és téves hazafiságból*. Gondolatai és eszméi összeütköztek korának gondolataival és eszméivel és ez okozta azt a nagy félreértést, melynek áldozata lett. Szenvedéseiben megrázó igazság nyilvánult. *A közvélemény igazságérzetből ítélte el őt, az igazságosat*. A próféta érezte ezt a nagy összeütközést, mely az ő eszméi révén keletkezett és egyik fejezetben látjuk azt a belső küzdelmet, melyet maga magával vív. Érzí, hogy az általa hirdetett igazságokban van valami, a mi a népet igaz érzelmeiben sérti s szeretne félreállni, akarna hallgatni »*de az isteni szó ég benne, nem bír vele*«. Nem is embertársait vádolja, hanem maga magát. Saját föllépésében látja szenvedései forrását. S midőn egy ízben az isteni igazság ellen kifakad, hogy a gonoszok útjai mindenütt sikeresek, míg a jó elpusztúl és feleletet szeretne találni arra, hogy miért engedi mindazt az *igazságos* Isten — akkor feleletében megint nem az isteni igazságot vádolja, hanem azt, hogy bizony az ő tanait nem most kellene hirdetni »*a Jordán zajongása között*«.

Jeremiás eszméi. Jeremiás eszméi közül leginkább kiemelkedik az a tan, mely a szent földön kívül élő zsidóságnak *vallásos alapigazsága* lett. Ez a tan a *vallás fogalmának különválasztása a zsidó nemzet fogalmától*. Valamennyi Jeremiás előtt működő próféta — de még az utána következők is — a vallás és a zsidó nemzet fogalmát nem választották külön. A mikor az isteni és a vallásos eszmék szükségéről beszédeket intéztek a néphez, mindig utaltak arra, hogy csakis a vallásos élet követelményeinek megfelelő Izrael fog megmaradhatni hazájában. A próféták ezen figyelmeztetései révén az a hit kapott lábra a zsidók között, hogy a mint az ország megmaradása a vallás megtartásától függ, épp úgy megfordítva is, *a vallás csak úgy állhat meg, ha a szent föld megtartja függetlenségét*. Ezt a hitet az akkori idők fölfogása és a népek szokásai is megerősítet-

ték. Az volt ugyanis az uralkodó szokás, hogy a hódító nép a meghódított népre reáerőszakolta a maga hitét és a maga meggyőződését. És ez a jelenség Júdeában is mutatkozott, a midőn az asszirok hódításai után csakugyan az asszir vallásos szokások is elterjedtek az országban.

A zsidók tehát, midőn Babilonia ellen harczoltak, nemcsak az országuk függetlenségeért fogtak fegyvert, hanem a függetlenséggel együtt *vallásukat is vélték megóvni a végpusztulástól.* Ezen vélemény ellen szállott sikra Jeremiás, midőn az összes próféták között legelőször rámutatott arra, hogy *zsidó vallás és zsidó nemzet két külön fogalom. A nemzet gyökere a föld, melyben élünk, a vallásé az emberi szív. Annak a nemzetnek vagyunk a fiai, melynek földje táplál és annak a vallásnak tartozunk hívei lenni, mely az Egyisten hitét legtisztábban és legnemesebben fejezi ki.* Mert Isten a világ egyedüli ura és fentartója, az ő igazságai és tanításai a föld egész kerekiségén érvényesek, kötelezők és mindenütt követendők. A zsidó vallásos eszme nem veszít semmit sem az által, hogy hívei hazájukat elvesztik, *mert a vallás nem a földhöz van kötve, hanem az emberhez.* Ezért tanácsolta testvéreinek, hogy ha Babiloniában letelepednek: *»építsenek ott maguknak házakat és lakjanak bennök, ültessenek kerteket és műveljék azokat és mozdítsák elő annak a városnak javát, melynek a lakói «*

Jeremiás tanait a későbbi zsidóság magáévá teszi. Így emelte ki Jeremiás a zsidó vallást egy ország szűk köréből és hirdette általános és örök voltát. Ezzel a tanításával a későbbi nemzedékeket megtanította arra, hogy vallásukhoz való ragaszkodásuk mellett kötelesek bárhol levő hazájuk jóvoltát teljes erejükből előmozdítani. Éppen azért, mivel a vallás igazságai általánosak és mert gyökerük az emberi szív, *a szerető érzés minden megnyilatkozása vallásos cselekedet.* A zsidóság léte nem is függ mástól, mint attól, hogy tisztán és mocsoktalanul hirdeti a tiszta monotheismust az egész vonalon. Ezt eléri azzal, hogy az Egyisten eszméit iskoláiban terjeszti. Így fogjuk mi is föl vallási kötelezettségeinket és így fogta föl a zsidóság

egyik legkiválóbb alakja: *Rabbi Jochanan ben Zakkáj*. Midőn Vespasianus Jeruzsálemet meghódította (70-ben), ő a hódítótól csak azt a kegyelmet kérte, hogy Jamniába visszavonulhasson és ott maga köré gyűjthessen tanítványokat, a kiknek a zsidó vallás eszméit fogja tanítani. *Ebben az egyben látta ő a zsidóság föladatát és ezzel kapcsolta össze fenmaradása lehetőségét.*

A vallásosság föltétele az erkölcsi tökéletesedés. Minthogy Jeremiás szerint a vallás teljesen független az országtól és mindenütt gyakorolható, ennélfogva a vallásos élet megvalósulásának föltételei csakis magában az emberben keresendők. Így jut Jeremiás arra a gondolatra, hogy *az ember igazi mivolta abban a valláserkölcsei közösségben van, mely Isten és az emberek között fennáll.* Csak egy dolog van, a mivel az ember joggal dicsekedhetik és ez az, hogy *Istent érti és ismeri.* Fölismeri Istenben az örökkévalóságot és abban azt az örök erkölcsit, mely a világ rendjében nyilvánul. Az ember föladata azt az igazságot fölismerni s akkor magában is megtalálja a képességet erkölcsi tökéletesedésre. Az ember *csak azon egy föltétel alatt mondható vallásosnak, ha az erkölcsi tökéletesedésre törekszik.* Az erkölcsi tökéletesség egyedül képes az embereket a boldogság útján vezetni. Ez teremti meg az *örök békét és a meglegedettséget.* Ennek uralma alatt nem szenved az igazságos és nem menekülhet meg büntetlenül a bűnös. Az emberi panaszok és méltatlankodások is elnémúlnak. Nem fogják mondani: »Az apák ettek egrest és a fiuk foga tompul meg, hanem a ki az egrest megeszi, annak a foga megtompul« s igazságtalanul senki sem bűnhődik.

I.

Jeremiás prófétai fölavatása.

- 1 דְּבַר יְרֵמְיָהוּ בְּחִלְקֵיהוּ מִן־הַפְּהִנִּים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת
2 בְּאֶרֶץ בְּנִימִן : אֲשֶׁר הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יְאֹשִׁיָּהוּ

8 בְּאֶמּוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹש־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי
 בְּיָמֵי יְהוֹנָתָן בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֵּכֵן עֲשָׂתִי־
 עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצַדִּיקִיהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
 4 יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
 5 בָּטָרָם אֶצְרֹךְ בַּבֶּטֶן יָדְעִיתִךְ וּבִטְרָם תִּצָּא מֵרַחֵם הַקֹּדֶשׁתִּיךְ
 6 נָבִיא לְגוֹיִם נִתְּתִיךְ׃ וְאָמַר אֶחָה אֶדְנִי יְהוָה הִנֵּה לֹא־
 7 יָדַעְתִּי דְבַר פִּי־נֶעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תֹּאמַר
 נֶעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֲשַׁלְּחֶךָ תֵּלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
 8 אֶצְוֶךָ תִּדְבֹּר׃ אֶל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם פִּי־אֲתָנָךְ אֲנִי לְהַצִּילֶךָ
 9 נָא־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה
 10 אֵלַי הִנֵּה נִתְּתִי דְבַרִּי בְּפִיךָ׃ רֹאה הַפְּקֻדֹתֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה
 עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לְנִתּוֹשׁ וּלְנִתּוֹץ וּלְהֵאבִיד וּלְהָרוֹס
 11 לְבָנוֹת וּלְנִסּוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אֲתָה
 12 רֹאה יִרְמְיָהוּ וְאָמַר מִקַּל שֶׁקֶד אָנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 13 הִיטַבְתָּ לְרֹאוֹת פִּי־שֶׁקֶד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשׂוֹתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־
 יְהוָה׃ אֵלַי שְׁנִית לֵאמֹר מָה אֲתָה רֹאֶה וְאָמַר סִיר נָפוּחַ
 14 אָנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן
 15 תִּפְתַּח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי הִנְנִי קָרָא לְכָל־
 מִשְׁפַּחֹת מַמְלָכוֹת צָפוֹנָה נָא־יְהוָה וּבָאוּ וַנִּתְּנוּ אִישׁ
 כִּסְאוֹ פָתַח׃ שְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל־חֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל
 16 כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וּדְבַרְתִּי מִשְׁפָּמִי אוֹתָם עַל כָּל־דַּעְתָּם
 אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיִּקְטְרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמַּעֲשִׂי
 17 יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֹּאזֹר מִתְּנִיךְ וּקְמַת וּדְבַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת

כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי אֶצְוֶה אֶל־תַּחַת מַבְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחַתְךָ לַמְּבִנֵיהֶם׃
 18 וְאֲנִי הִנֵּה נֹתֵתִיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְּצָר וּלְעָמֹד בְּרוֹל וּלְחִמּוֹת
 נִזְחַשְׁתָּ עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכַהֲנֶיהָ וּלְעַם
 19 הָאָרֶץ׃ וְנִלְחַמוּ אִלֶּיךָ וְלֹא־יִכְלְוּ לָךְ כִּי־אֲתָךְ אֲנִי נֹאֵם־
 יְהוָה לְהַצִּילְךָ׃

Tartalom. Jeremiás, Chilkiijáhu fia, egyike az Anatótban lakó papoknak. Jojákim király idejében Isten szózatot intéz hozzá és figyelmezteti, hogy már születése előtt prófétának szenteltetett. Az ifjú Jeremiás megdöbben a föladat nagyságától, hivatkozik fiatalságára, járatlanságára a szónoklás művészetében. De Isten a száját megérinti, ezzel az ígét szájába adja és kötelességévé teszi a bontást és rontást, az építést és ültetést. Egy koránérő mandolaág képében látja, mily rohamosan siet az isteni ige a megvalósulás felé, egy észak felől párolgó fazék alakjában pedig megtudja a baj kiindulási pontját. Észak királyai megrohanják Jeruzsálemet, mindegyikük trónját oda teszi Jeruzsálem kapui és falai elé, a mikor Isten az ítéletet kimondja Júda fölött, mert elhagyta és idegen isteneknek áldozott. Neki kötelessége mindezt hirdetni. Félnie nem szabad, mert az ő félelme elleneit még félelmetesebbé teszi. Isten megdönthetetlennek és legyőzhetetlennek teszi. Olyan lesz, mint a vasoszlop és az ércfal; hiába akarának ellene támadni, ő erősen áll, s mert Isten vele van.

Egyes szavak jelentése.

1. דָּבָרֵי יִרְמְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה: Jeremiás Chilkiijáhu fiának igéi (Chilkiijáhu talán azonos a Jósijjáhu király idejében hasonló nevű főpappal II. Kir. 22:4.) — מִן־הַכֹּהֲנִים: a papok közül. — אֶשֶׁר: a kik [laktak]. — בְּעֵתוֹת: Anatótban (Anatót papi telep volt Benjamin törzsében. Salamon király oda száműzte atyjának, Dávidnak legmeghittebb barátját: Ebjátárt. Már akkor papi kolónia volt). — בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן: Benjamin országában.

2. אֲשֶׁר... אָלַי: a kihez. — הָיָה: volt. — דָּבַר יְהוָה: az Örökkévaló szava. — בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן-אֲחִזָּה מֶלֶךְ-יְהוּדָה: Jósijjáhu, Ámon fia, Júda királya idejében. — בְּשָׁלֹשֶׁת-עֶשְׂרֵה-שָׁנָה: tizenharmadik évében. — לְמָלְכוֹ: uralkodásának.

3. וַיְהִי: és folytatódott. — בִּימֵי יְהוֹאָכִים בֶּן-יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה: Jójákim, Jósijjáhu fia, Júda királya napjaiban. — עַד-הֵנָּה: befejezéseig. — לְצִדְקִיָּהוּ בֶן-יֹאשִׁיָּהוּ: a tizenegyedik évének. — מֶלֶךְ-יְהוּדָה: Czikijjáhu Jósijjáhu fiának, Júda királyának. — עַד-גִּלּוֹת יְרוּשָׁלַם: Jeruzsálem elfoglalásáig. — בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: az ötödik hónapban. Az ötödik hónap (אָב) végzetessé vált a zsidó történetben. Ebben a hónapban foglalták el kétszer Jeruzsálemet (egyszer Nebukadneczár, másodszer Titus), akkor verte le Hadrián császár a zsidó fölkelőket és vezérüket Barkochbát Betár városánál (137) és ugyancsak ebben a hónapban üzték ki a zsidókat Spanyolországból (1492). A hagyomány szerint ezek a katasztrófák mind ab hó 9-én (תִּשְׁעָה בָּאָב) történtek. — Az itt felsorolt időtartam: 40. év, melybe Jósijjáhu uralmára 18, Jójákimera 11 és Czikijjáhuéra 11 év esik. Itt csak Jeremiás nyilvános működésének évei vannak felsorolva, későbbi életéről és sorsáról nincs tudomásunk.

4. וַיְהִי: és lőn. — דָּבַר יְהוָה: az Örökkévaló szava. — אֲלֵי: hozzám. — לֵאמֹר: mondván.

5. קִדְמָה: mielőtt. — אֶחָדָה: alkottalak. — בְּבֶטֶן: az anyaméhben. — יָדַעְתִּי: ismertelek. — וְקִדְמָה: és mielőtt. — תָּצֵא: kijöttél. — מִבֶּטֶן: az anya öléből. — הִקְדִּישֵׁתִּיךָ: felszenteltelek. — נָבִיא לְעַמִּי: a népek prófétájává. — נִתְּנָה: tettelek. *Két eszmét* fejt ki itt Jeremiás: az egyik, hogy a próféta hivatására születik s azzá kell válnia. Akarva nem akarva neki *kell* a jót hirdetni. Más helyütt Jeremiás azt mondja: *az isteni szó ég bennem, nem tudom elviselni. A másik* eszme, hogy ő nem csak Izrael prófétája, hanem a *népeké*. Eszméit *mindenüvé* akarja terjeszteni, oda is, a hol nincs templom. Mert az isteni igazságok *legtermékenyebb talaja a szív*, bármely földnek a lakója és bármely nemzetiségnek a fia. Másutt ezen gondolatát még bővebben és világosabban fejtegeti, azt tanítván, hogy a jeruzsálemi templom és a jeruzsálemi szentély nem fogja megmenteni Júdát. Honfitársainak itt azt tanácsolja, hogy csak menjenek Babiloniába, legyenek jó fiai az új hazának, mert a *zsidó vallás létezése és fennállása nem függ össze a szent földdel*. Jeremiást kortársai még üldözik és megvetik ezen tanai miatt, de a későbbi zsidó vallásos tanításokban az ő eszméi mindig *írányelvül* szolgáltak.

6. **וְאָמַר**: és én azt mondtam. — **וְהָאֵלֹהִים**: oh. — **וְיֵשׁוּעַ אֱלֹהֵינוּ**: uram Istenem. — **לֹא יָדַעְתִּי דְבַר**: nem tudok beszélni. — **כִּי־נָעַר אָנֹכִי**: mert fiatal vagyok.

7. **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי**: a mire az Örökkévaló feleli nekem. — **אַל־תֹּאמַר**: ne mondd. — **נָעַר אָנֹכִי**: fiatal vagyok. — **דִּי**: hanem. — **עַל־כָּל־אֲשֶׁר**: mindenfelé, a hová. — **אֲשַׁלְחֶנּוּ**: küldlek téged. — **תֵּדַבֵּר**: menj. — **וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר**: és mindazt, a mit. — **אֲצַוְךָ**: neked parancsolok. — **תֵּדַבֵּר**: mondd. Ebben a mondatban tükröződik le a próféta fölfogása az igazságról. A mit neki Isten mond, azt tekintet nélkül a nehézségekre hirdetni kell. *Menni és hirdetni.*

8. **אַל־תִּירָא**: ne félj. — **כִּי־אֶתְּךָ אֲנִי**: mert veled vagyok [Én]. — **לְהַצִּילֶךָ**: hogy megmentselek téged. — **וְהָאֵלֹהִים**: így szól az Örökkévaló. Ebben a bizalom a jó ügy győzelmében nyer kifejezést. A fenti vers szerint oda kell állnunk, a hová Isten állit, még ha veszedelmes helyre is jutunk. Itt azt mondja, hogy ha a jót követjük *nem is juthatunk* veszedelembe, mert *Isten velünk van.*

9. **וַיִּשְׁלַח יְהוָה**: és az Örökkévaló kinyujtotta. — **אֶת־יָדוֹ**: kezét. — **וַיַּעַבְדֵנִי**: és megérintette. — **עֲלֵי־י**: számat. — **וַיֹּאמֶר**: és azt mondta. — **הִנֵּה**: ime. — **נָתַתִּי**: adtam. — **דִּבְרִי**: szavamat. — **בְּכִיָּה**: szádba. Szája érintésével az Örökkévaló prófétává avatja. Jezsájást is megérinti az égő angyal parázsszal. Jezsájás bűnösnek és sokkal csekélyebbnek véli magát, mintsem az isteni ígét hirdethetné, Jeremiás fiatalnak. Egy sem elég ok az igazság elhallgatásához. *Ha az igazság hirdetésével használni velünk a közügynek, nem szabad hallgatnunk.*

10. **רֵאֵה**: lásd. — **וַיִּצְוֶנִי**: rendeltelek. — **הַיּוֹם הַזֶּה**: a mai napon. — **עַל־הַרְבֵּעַ וְעַל־הַמִּלְכוּת**: a népek fölé és a királyságok fölé. — **לְהַטֹּשׁ וּלְהִתָּץ**: hogy szakíts és tépj. — **וַיִּלְחָצֵנִי**: és megsemmisíts. — **וְלִדְרוֹס**: és bonts. — **לְבָנוֹת**: hogy építs. — **וּלְקַמֹּץ**: és ültess.

11. **וְנִהְיֶה**: és lőn. — **דְּבַר־יְהוָה**: az Örökkévaló szava. — **אֵלַי**: hozzám. — **לֵאמֹר**: mondván. — **מַה־רָאָה**: mit látsz te. — **וַיֹּאמֶר**: és azt mondtam. — **כִּמְלֵךְ מַנְדֹּלָא**: mandolafát (a mandolák már januárban kezdenek virágozni). — **וְאֵנִי רֹאֶה**: látok én.

12. **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי**: és az Örökkévaló mondta nekem. — **וַיִּרְאֵנִי**: jól láttál. — **כִּי־שִׁיַּקְרֶנִּי**: mert Én siettetem. — **עַל־דְּבָרִי**: ígémet. — **לְעֲשׂוֹתוֹ**: hogy teljesítsem (mint a mandola sietteti a virágzást).

13. **שֵׁנִית**: másodszor. — **סִיר נִפְיָה**: párolgó fazekat. — **וַיֵּאָדֶה**: és eleje. — **סִפְּתֵי צָפוֹנָה**: éjszak felől.

14. לַלַּיְלָה: éjszaka felől. — פָּתַח: megnyilik (t. i. a bajok sorozata). — הַבַּי: a baj. — עַל כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: a föld összes lakói fölött.

15. כִּי: mert. — הִנְנִי קָרָא: ime hívom. — לְכָל-מְשַׁפְּחוֹת נָאֻם יְהוָה: az északi királyság összes nemzetségeit. — וְנָאֻם יְהוָה: így szól az Örökkévaló. — וַיָּבֹאוּ: és jönnek. — וַיִּנְתְּנוּ: és elhelyezik. — אִישׁ: kiki. — מְרֹאֵשׁ: trónját. — מִפֶּתַח שַׁעַר יְרוּשָׁלַם: Jeruzsálem kapui bejárata elé. — וְעַל כָּל-חֻמּוֹתֶיהָ: és az összes falai köré. — סָבִיב: köröskörül. — וְעַל כָּל-עָרֵי יְהוּדָה: és Júda összes városai köré. A népek királyai oda helyezik trónjukat. Képletes kifejezés abban az értelemben, hogy ítéletet mondanak Jeruzsálem fölött, azaz kimondják megsemmisülését.

16. וְדִבַּרְתִּי: és Én kimondom. — מִשְׁפָּטַי: ítéleteimet. — אֲחֵם: fölöttük. — עַל כָּל-רָעָתָם: mind a gonzságuk miatt. — אֲשֶׁר עָזַבְתִּי: mert elhagytak engem. — וַיִּקְדְּשׁוּ: és áldoztak. — לֵאלֹהִים זָרִים: idegen isteneknek. — וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: és leborultak. — לְקֹדֶשׁ יְהוָה: Kezeik munkája elé. Áház király óta az asszir befolyás alatt a bálványimadás nagyon elterjedt Júdában. Két király a Júdának hű volt az ősi valláshoz. Az egyik Chizkijjáhu, Acház fia, de már utána fia Menasse üldözte a jámbor és istenfélő embereket s teljesen meghonosította az idegen istenet tiszteletét. A templomban Asérá képét állította föl, fiait a Molochnak áldozta és a mi pogány emléket atyja kiirtott, azt ő mind visszaállította. Ugyanezt tette utódja és fia Ámón. Ennek halála után Jósijjáhu foglalta el Júda királyi trónját. Ő alatta volt a nagy restauráció. Chilkijjáhu főpappal egyetemben, ki talán Jeremiás atyja, a különböző magaslatokat, a hol bálványoknak áldoztak, megsemmisítette, a pogány istenek szobrai a templomból kivitette és elégette, elrendelte a peszach megtartását, melyet ősidők óta már meg nem tartottak. De az idegen szokások már sokkal mélyebb gyökeret vertek, mintsem egy király élete elegendő lett volna azok kiirtására. Jósijjáhu utódai már nagyon gyengék és tehetetlenek voltak. A szomszéd királyok hódító karja Júda felé törekedett. Júda királyai az egyiptomi pharaókkal szövetségre léptek Babilonia ellen, a helyett hogy a belső állapotok gyógyítására törekedtek volna. Erkölcsileg sem álltak azon magaslapon, hogy vallásukat régi jogaiba akarták volna visszahelyezni, sőt maguk is hódoltak a nép romlott szokásainak és a bálványimadás erkölcsrontó divatjának. A királyok e javíthatatlanságában látta Jeremiás a bajok elfojthatatlan

csiráját s erre mondta, hogy az éjszaki népek Isten ítéletének végrehajtói, a melyet föltartóztatni többé nem lehet.

17. וְאַתָּה: te pedig. — תִּשְׂאֵר סִמְךָ: övezd ágyékaidat. — וְקָמָה: és kellj föl. — וְדַבֵּר: és szólj. — וְאַתָּה: hozzájuk. — אֵת כָּל־אֲשֶׁר: mind azt, a mit. — אֲנִי אֶצְוֶךָ: Én neked parancsolok. — אַל־תִּתֵּחַ: ne rettegj. — מִפְּנֵיהֶם: tőlük. — פֶּן־אֲחַדֵּם: ne hogy megijeszszetek. — לִפְנֵיהֶם: előttük. A próféta tudatában van földadata nagyságának és nehézségének. Tudja, hogy a nagyok nem szívesen hallgatják fölforgató beszédeit, melyekben az összes fönnálló szokások és balvélemények ellen sikra száll. De az isteni szó bátorítja és azt mondja neki, hogy az igazság-hirdetőjének nem kell félnie. Mihelyt bátran szembeszáll a hazugságok tömegével, akkor minden egyes csapás, melyet reája mérnek, újabb erőt kölcsönöz neki. Ellenben a lanyhaság és lankadtság csak az ellenség erejét növeli. »Ne féljen, mert ha fél, akkor fog is kelleni félnie«: ezzel biztatja az isteni ige.

18. וְאֲנִי: és Én. — הֵנָּה: ime. — נִתְחַדָּה: tettelek. — הַיּוֹם: a mai napon. — לַעֲרֵי מִבְצָר: erős várrá. — וְיִלְעָמֹד בְּיָדִי: és vas oszloppá. — וְהַחֲסוֹת נִחַשָׁה: és érczfalakká. — עַל־כָּל־הָאָרֶץ: az egész ország ellen. — לְמַלְכֵי יְהוּדָה: Júda királyai ellen. — לְשָׂרֵיהֶם: fejedelmei ellen. — לַכֹּהֲנִים: papjai ellen. — וְלָעָם הָאָרֶץ: és a föld népe ellen. Szóval az egész ország a legutolsótól a legelsőig üldözni fogja, de ő a félelem érzetétől ne riasztassa el magát.

19. וְלֹא־יִקְרֶוּ לָךְ: és harczolni fognak ellened. — וְלֹא־יִבְרָכְךָ: de nem birnak veled. — כִּי־אֶהְיֶה אֲנִי: mert veled vagyok én. — וְכֵן יֵאמַר יְהוָה: így szól az Örökkévaló. — לְהַצִּילֶךָ: hogy megmentselek. Ismétli azt, a mit a 8 versben már elmondott. A bátrakat segíti Isten, ellenben a meghunyászkodás, a félfő visszavonulás már is vereséget jelent. Tényleg a próféták ereje az ő félelmet nem ismerő bátorságukban állott és abban az igazságban, melyért harczoltak. Ilyenkor nem ismertek tekintélyt, de saját magukat sem vették semmibe. Jeremiás eltűrt börtönt, verést, gúnyt, megvetést; lemondott arról a tiszteletről, melyben részesülhetett volna, ha mint kortársai ő is oda áll és a nép hiuságának hizeleg. De nem tette. Azokat a prófétákat, kik a nép kedvencei voltak »tolvajoknak« nevezte, mert a nép jobb tudását ellopják és szívébe olyan hitet csempésznek, mely megrontásukat okozza. Jeremiás ott hagyta vagyonát és mindent, a mi a földi életet kellemessé teszi, hogy intő szavát fölemelhesse az ellen, a mit rossznak tartott.

II.

Izrael hűtlensége.

ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנִי 1 2
 יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ
 אֶהְבֵּת בְּלוֹלֹתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמַדְבַּר בְּאַרְצָן לֹא זָרָעָה:
 קָדַשׁ יִשְׂרָאֵל לִיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ כָּל־אֲכָלָיו יֶאֱשָׁמוּ 3
 רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם גָּאֲסִיָּהוּ: שָׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית 4
 יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: כֹּה אָמַר יְהוָה מִה־ 5
 מִצָּאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל
 וַיִּהְבְּלוּ: וְלֹא אָמְרוּ אִיהָ יִתְּנָה הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ מֵאַרְצָן 6
 מִצָּרִים הַמּוֹלִיד אֶתְנוּ בְּמַדְבַּר בְּאַרְצָן עֲרֵבָה וְשׁוּחָה בְּאַרְצָן
 צִיָּה וְצַלְמוֹת בְּאַרְצָן לֹא־עָבַר כֹּה אִישׁ וְלֹא־יָשָׁב אָדָם
 שָׁם: וְאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אַרְצָן הַפֶּרֶם לֶאֱכֹל פְּרִיָּה וְטוֹבָה 7
 וְתָבֹאוּ וְתִטְמְאוּ אֶת־אַרְצִי וְנִחַלְתִּי שְׁמַתְם לְתוֹעֵבָה: הַפְּהֻנִים 8
 לֹא אָמְרוּ אִיהָ יְהוָה וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יָדְעוּנִי וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ
 בִּי וְהִנְבִּיאִים גָּבֹאוּ בַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יֹעִלוּ הִלְכוּ: לִכֵּן 9
 עַד אָרִיב אֶתְכֶם גָּאֲסִיָּהוּ וְאֶת־בְּנֵי בְנִיכֶם אָרִיב: כִּי 10
 עָבְרוּ אִי כְּתִיִּים וְרָאוּ וְקִדְּר שְׁלַחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מָאֵד וְרָאוּ
 הֵן הִיתָה כְּזֹאת: הַחִימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים 11
 וְעַמִּי הַמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל: שָׁמוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת 12
 וְשָׁעֲרוּ חָרְבוּ מָאֵד גָּאֲסִיָּהוּ: כִּי־שְׁתִּים רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי 13
 אֶתִּי עֲזָבוּ מְקוֹר מִיִּם חִיִּים לַחֲצֹב לֶחֶם בְּאֲרוֹת בְּאֶרֶת
 נִשְׁבְּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכְלוּ הַמַּיִם: הָעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אֲסִילִיד 14
 בֵּית הוּא מִדּוֹעַ הָיָה לָבוֹ: עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְּפָרִים נִתְּנוּ 15

16 קוֹלָם וַיִּשְׁיֹתוּ אֶרְצוֹ לְשִׁמָּה עָרֵיו נָצְתוּ מִבְּלִי יִשָּׁב : גַּם־
 17 בְּנִינָה וְתַחֲפִנָּה יִרְעוּ קָדְקָד : הֲלֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עֹבֵד
 18 אֱתִיְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּעַת מוֹלִכְךָ בַּדֶּרֶךְ : וְעַתָּה מַה־לָּךְ לַדֶּרֶךְ
 מִצָּרִים לְשִׁתּוֹת מִי שְׁחֹר וּמַה־לָּךְ לַדֶּרֶךְ אֲשׁוּר לְשִׁתּוֹת
 19 מִי נָהָר : תִּסְפֹּר־רַעְתֶּךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תוֹכַחֲךָ וְדַעִי וִירְאִי כִּי־
 רַע וּמַר עֹבֵד אֱתִיְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פַחַדְתִּי אֵלֶיךָ נֹאֵם־
 20 אֲדֹנִי יְהוָה צְבֹאוֹת : כִּי מַעֲוֹלֹם שְׁכַרְתִּי עֲלֶיךָ נִתְקַתִּי
 מוֹסְרוֹתֶיךָ וְתֹאמְרִי לֹא אֶעְבֹּר כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גִבְחָה
 21 וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אֶת צִעָה זָנָה : וְאַנְכִּי נִמְעַתֶיךָ שׂוֹרֵק
 22 כָּל־הָ זֶרַע אֲמַת וְאִיֶּךָ נִהַפְכַת לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נִכְרִיָּה : כִּי אִם־
 תִּכְבַּסִּי בְּנֶתֶר וְתִרְבִּי־לָךְ בְּרִית נִכְתָּם עֹנֵד לִפְנֵי נֹאֵם אֲדֹנִי
 23 יְהוָה : אִיֶּךָ תֹאמְרִי לֹא נִטְמַאתִי אַחֲרֵי הַבַּעֲלִים לֹא
 הִלַּכְתִּי רְאִי דֶרֶכְךָ בְּנִיָּא דַּעִי מַה עָשִׂית בְּכָרָה קָלָה
 24 מִשְׁרָכַת דְּרָכֶיךָ : פָּרָא | לִמֹּד מִדְּבַר בָּאוֹת נַפְשָׁה שְׂאֵפָה
 רוּחַ תִּאֲנָתָה מִי יִשְׁכְּנָה כָּל־מִבְקָשֶׁיךָ לֹא יִיעָפוּ בְּחֻדְשָׁה
 25 יִמְצְאוּנָה : מִנְעִי רַגְלֶךָ מִיַּחַף וּגְרָנְךָ מִצִּמָּאָה וְתֹאמְרִי
 26 נוֹאֵשׁ לֹא כִּי־אֶהְבֵּתִי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֶיךָ : כִּבְשֶׁת גִּבְבִּי
 כִּי יִמָּצֵא בֶן הַבֵּישׁוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שְׂרִיָּהֶם
 27 וְכַהֲנֵיהֶם וְנִבְיָאֵיהֶם : אֲמָרִים לַעֵץ אָבִי אַתָּה וְלֹאֲבֹן אַתָּה
 יִלְדַּתְנוּ כִּי־פָנוּ אֵלַי עֶרְף וְלֹא פָנִים וּבַעַת רַעְתָּם יֹאמְרוּ
 28 קוֹמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ : וְאִיָּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יְקוֹמוּ
 אֲסִי־שִׁיעוּךָ בַּעַת רַעְתֶּךָ כִּי מִסְפָּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה :
 29 לָמָּה תִּרְיֹבוּ אֵלַי כָּלְכֶם פִּשְׁעֵתֶם כִּי נֹאֲמִיְהוָה : לִשְׂוֹא
 30

הִבִּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא לָקְחוּ אֶכְלָה חֶרֶפְכֶּם נְבִיאֵיכֶם
 כְּאִרְיָה מִשְׁחִית׃ הִדּוּר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר־יְהוָה הַמְדַּבֵּר חַיִּיתִי 31
 לְיִשְׂרָאֵל אֶסְ-אָרֶץ מֵאִפְלָיָה מִדּוּעַ אָמְרוּ עָמִי רִדְנוּ לֹא־
 נָבּוּא עוֹד אֵלֶיךָ׃ הִתְשַׁפַּח בְּתוּלָה עֲדָיָה בָלָה קִשְׁרֵיָה 32
 וְעָמִי שִׁבְחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ מִהֲתִיטְבִּי דִּרְכְּךָ לִבְקֹשׁ 33
 אַחֲבָה לָכֵן גַּם אֶת־הָרַעוֹת לִמְדַת אֶת־דִּרְכֶּיךָ׃ גַּם בִּכְנָפֶיךָ 34
 נִמְצְאוּ דָם נִפְשׁוֹת אֲבִיוֹנִים נְקִיִּים לֹא־בִמְחַתֶּרֶת מִצָּאִתִּים
 כִּי עַל־כָּל־אֶלֶּה׃ וְתֹאמְרִי כִּי נִקְרִיתִי אֶךְ שָׁב אִפּוֹ מִמֶּנִּי 35
 הֲנִנִּי נִשְׁפֹּט אוֹתְךָ עַל־אֲמָרְךָ לֹא חָטָאתִי׃ מִהֲתוּלִי מֵאֵד 36
 לְשָׁנוֹת אֶת־דִּרְכְּךָ גַּם מִמִּצְרִים תִּבְשִׂי כְּאִשֶּׁר בִּשְׁתַּ מֵאִשּׁוּר׃
 גַּם טָאֵת זֶה תִּצְאִי וְדִרְכְּךָ עַל־רֹאשְׁךָ כִּי־מָאֵס יְהוָה בְּמִבְטְחֶיךָ 37
 וְלֹא תִצְלִיחִי לָהֶם׃

T a r t a l o m. Isten megemlékszik Izrael ifjúkoráról. Akkor Isten *teremtményei zsengejének tekintette népét, szentnek, melyet saját veszte* nélkül senki sem bánthat. De Izrael most hosszú idő óta egyre eltávolodik jótevőjétől, a ki járatlan országokban vezette és letelepítette olyan földre, melyen azelőtt senki sem lakott. Papjai, törvényt magyarázóí és pásztorai hűtlenek lettek. Hozzá, prófétái pedig a semmis Baál követésére buzdították embereiket. Két bünt követett el hát Izrael népe. Az egyik, hogy az ősforrást elhagyta; a másik, hogy maga vájt magának medenczékert rossz vízzel, a melyek azonfölül még telvék léekkel és hasadékokkal. Isten kiválasztott népe *bűnei folytán* a nemzetek szolgájává süllyedt és most *saját gonoszsága az*, a mely fenyegeti, *saját hűtlensége* bünteti. Így láthatja át, mennyire végzetessé és keserűvé vált neki az a ténye, hogy az Örökkévaló Istenét elhagyta, a midőn folyton zúzta igáját, egyre tépte kötelekeit s minden dombon Istene ellen hűtlenkedett. Nemes venyigének ültette Isten és vad szőlőtővé lett. Hiába tagadja bűnös-

ségét, csak útjaira nézzen és láthatja azok ferdeségét. Királyai, fejedelmek, papjai és prófétái mind bűnösök. A fadarabot atyjuknak nevezik, a követ szülőjünknek, Istennek pedig hátat fordítanak s annyi az Istene, a mennyi a városa. S a helyett, hogy bajaik Istenhez térítették volna, a próféták ellen fordult pusztító haraguk. »Ő ti nemzedék!« — így szól — »Nézzétek az Örökkévaló szavát, olyan volt-e az, hogy a Tőle való megszabadulás szabadságnak mondható. Hát terhére van-e a leánynak a disze, a menyasszonyt aranyszalagjai bántják-e, hogy a népem úgy akart megfélemlíteni mindenről, a mi Istenéhez kötötte? De remekül érted azokat az utakat, melyeken bűnös szenvedélyeidet kielégítheted, ruháid szárnyain ott van az ártatlanok vére, nem azoké, kiket betörésen rajtakaptál. Persze te még mindig ártatlan vagy s csak úgy járogatsz hatalomtól hatalomhoz. Egyiptom úgy fog megszégyeníteni, mint Aszíria. Tőle is el fogsz menni fejre ütött kezekkel, mert Isten semmibe sem veszi azokat, a kikben *te* bízol«. — A beszéd folytatása a megelőző fejezetnek. A próféta főlavató beszédjében hangoztatja, hogy Izrael nem maradhat fenn. Itt megokolja s megokolásában egy a nép között élő téves fölfogást igazít helyre: a *kiválasztás eszméjét*. A kiválasztás nem *előjog*, hanem *állapot*. Izrael »*Isten teremtményeinek zsengeje*«, azaz legelőször érett meg az isteni igazságok *hirdetésére és követésére*. Ennélfogva a föladata abban áll, hogy *tetteivel mutassa az igazi vallásosságot*; abban állott, hogy *a cselekedeteivel*, már akkor is, midőn körülötte a hit még csak fejletlenségében volt meg, a jámborság *érett gyümölcseit* nyujtsa az emberiségnek. Ez egyedül tudta volna megóvni a pusztulástól. Ha elhagyta ezen útját, akkor bűnhődnie kell, mert »*a gonoszsága fenyíti és a hűtlensége bünteti*«. Ha vétkezik, megszűnt a kiválasztottság állapota és ezzel együtt a védelem is, melyet ez az állapot nyujtott.

Egyes szavak jelentése.

1. יְהוָה: és lőn. — אֱלֹהֵינוּ: az Örökkévaló szava hozám. — לְאַחֵר: a következőképpen.

2. **קָלֵךְ**: menj. — **וְקָרָאתָ**: és hirdess. — **בְּאֵזְרֵי יְרוּשָׁלַם**: Jeruzsálem fülébe. — **וְזָכַרְתִּי לָךְ**: emlékszem (neked). — **חֶסֶד וְעֶזְרָךְ**: ifjúságod jámborságára. — **אֶהְיֶה בְּחֵלְכֶךָ**: mennyasszonyod szeretetére. Jeremiás próféta gyakran él ezzel a metaforával. Izrael hűséggel tartozik Istenének, mint a feleség a férjének. Izrael és Istene között szövetség (**בְּרִית**) áll fenn, mely két oldalu. Ha Izrael a szövetség szálait széttépi, eltávolodott Istenétől és a *távolodás* folytán Isten védő szárnyai többé nem *nyújthatnak* védelmet. Az egyiptomi kivonulás után Izrael a mennyasszonyság napjait élte mintegy, de azóta már nem tartotta be hiven a szövetség föltételeit. — **לִמְסַד**: mikor mentél. — **אַחֲרַי**: utánam. — **בְּאֶרֶץ לֹא יָדָעָה**: egy be nem vetett országba (t. i. a sivatagba).

3. **קָדֵשׁ**: szentsége volt. — **יִשְׂרָאֵל**: Izrael. — **לִיְהוָה**: az Örökkévalónak. Szentsége abban állt, hogy igyekezett Isten útjain járni s tökéletesedni. — **רִמְיָהוּ תְּבִיאָתוֹ**: gyümölcse zsengeje. Izrael volt t. i. az istenség eszméjére a legelőször megérett nép. — **בְּלֹא-אֲדָלָיו**: mind az emésztői. — **אֲשָׁמוּ**: bűnhődnek. A metafora alapja egy bibliai törvény. A gyümölcs zsengejét Istennek kellett bemutatni és így szent lévén, ezt megenni nem volt szabad. Izraelt is vallásos élete Istenhez hozta közel, más tehát őt nem bánthatta, nem *emészthette*. — **רָגַעַ**: haj. — **קָבַא**: jön. — **אֵלֵיכֶם**: reájuk (a. m. **אֵלֵיכֶם**). — **וְאָם יִהְיֶה**: így szól az Örökkévaló.

4. **שָׁמַע דְּבַר-יְהוָה**: halljátok az Örökkévaló szavát. — **בֵּית**: Jákob háza. — **וְכָל-מִשְׁפַּחֹת**: és összes nemzetségei. — **בֵּית יִשְׂרָאֵל**: Izrael házának.

5. **כִּי-אָמַר יְהוָה**: így szólt az Örökkévaló. — **מִתְּלַתְּכֶם**: mit találtak. — **אֲבוֹתֵיכֶם**: őseitek. — **בִּי**: rajtam. — **עָלַי**: jogtalanságot. — **כִּי-רָחֲקוּ**: hogy eltávolodtak. — **בְּעָלִי**: tőlem. — **וְנָחֵם**: és hogy mentek. — **אַחֲרַי תִּהְיֶה**: a semmiség után (a **בְּרִית** a bálvány gúnyneve). — **וְהָיָה**: és semmivé lettek.

6. **וְלֹא-אָמְרוּ**: és nem mondták. — **אֵיךְ יִהְיֶה**: hol van az Örökkévaló. — **הַמַּעֲלָה**: ki fölhozott. — **אֲתָנוּ**: bennünket. — **מִמִּצְרָיִם**: **מִמִּצְרָיִם**: Miezrájim országából. — **הַמְּוִלִיד**: a ki vezetett. — **בְּמִדְבָּר**: a pusztában. — **בְּאֶרֶץ חֹמֶה וְעֹלָמָה**: a szárazság és sötétség országában. — **בְּאֶרֶץ**: országban. — **לֹא-יָבִיחַ בָּהּ אִישׁ**: [melyen] nem ment keresztül férfi. — **וְלֹא-יָשָׁב אָדָם שָׁם**: és a hol ember nem lakott. Az isteni kegyesség abban állt, hogy ők pusztai tartózkodásuk alatt is megélhettek. Mózes V. könyve szintén megemlékszik Istennek Izrael iránt tanusított e jótéteményéről.

7. וְאַתָּה הָבָה אֵת הָאָרֶץ וְהָאָדָם: és hoztalak benneteket. — אֶל-אֶרֶץ חֲבָרָה: a termékenység földjére. — לֵאמֹר: hogy élvezhessétek. — פִּרְיָה: gyümölcsét. — וְיִטְבָּה: és javát. — וְהָבֵאתִי: de ti jöttetek. — וְנִתְּנָה: és megfertőztettétek. — אֶת-הָאָרֶץ: országomat. — וְנִתְּנָה: és örökségemet. — יָעֲקֹב: tettétek. — לְחֻצְכֶּם: utálattá.

8. אֵין יְהוָה: a papok. — לֹא אָמְרוּ: nem mondták. — הֵן הָיָה הָאֵלֹהִים: hol van az Örökkévaló. — וְהָיָה הָאֵלֹהִים: és a tóra magyarázója. — לֹא יָדָעוּ: nem ismertek engem. — וְהָיָה: és a pásztorok. — פִּשְׁעֵי בִי: elpártoltak tőlem. — וְהָיָה לֹא-יִשְׁעֵנִי: és a nem hasznosak után. — הָלַכְתִּי: mentek.

9. לָכֵן: azért. — עַד אֲרִיב אֲתָכֶם: még perbe szállok veletek. — וְהָיָה: így szól az Örökkévaló. — וְהָיָה בְּנֶכֶם אֲרִיב: és gyermekeitek gyermekeivel szállok perbe.

10. מֵי עֵבֶר: mert menjetek át. — אֵין כְּתִיבִים: a cyprusbeliek partjaira. — וְדָעוּ: és nézzétek [őket]. — וְקָדְרָה: és Kedárba (Arabia). — שְׁלֵחֶה: küldjete. — וְהָיָה בְּנֶכֶם: és figyeljete. — קָדְרָה: nagyon. — וְדָעוּ: és nézzétek. — הֵן הָיָה הָאֵלֹהִים: történt-e ilyesmi.

11. הֵן הָיָה הָאֵלֹהִים: fölcserélte-e. — גִּי: nemzet. — אֵין אֱלֹהִים: isten[é]t. — וְהָיָה: holott azok. — לֹא אֱלֹהִים: nem istenek. — וְהָיָה: és az én népem. — הֵן: kicserélte. — קָדְרָה: az ő dicsőségét. — לֹא יִשְׁעֵנִי: nem hasznossal.

12. בָּאֵין: bámuljatok. — וְהָיָה: egek. — אֵין אֱלֹהִים: azon. — וְהָיָה: és döbbenjete meg. — קָדְרָה: merevedjete meg teljesen.

13. מֵי עֵבֶר: mert két bajt. — וְהָיָה: követett el. — אֵין: népem. — אֵין אֱלֹהִים: engem hagytak el. — וְהָיָה: az élő víz forrását. — לֵאמֹר: hogy czisztternákat vágjanak maguknak. — בָּאֵין: széttört czisztternákat. — וְהָיָה: melyek. — לֹא יִשְׁעֵנִי: nem birják. — הָיָה: a vizet.

14. הֵן הָיָה הָאֵלֹהִים: szolgál-e Izrael. — אֵין אֱלֹהִים: avagy házbán született ő (הֵן: szolgától született gyermek, mely az úr tulajdona volt). — מֵי עֵבֶר: miért. — הֵן: lett. — לֹא: zsákmánynya.

15. אֵין: ellene. — וְהָיָה: orditoznak. — אֵין: az oroszlan-kölykök. — וְהָיָה: fölemelik hangjukat. — וְהָיָה: és tették. — אֵין: országát. — לֵאמֹר: pusztává. — וְהָיָה: városai. — וְהָיָה: elégettek. — וְהָיָה: úgy hogy nincs lakójuk.

16. מֵי עֵבֶר: Memphis és Daphne fiai is (Egyiptom). — וְהָיָה: szétzúznak. — וְהָיָה: fejed tetején. Értelme: hiába biztok Egyiptomba, hogy Asziria ellen majd megsegitenek.

17. **הלא־זאת**: bizony ez. — **תעשה־לך**: történik veled. — **אֲנִי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**: mert elhagytad. — **אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**: az Örökkévaló Istenedet. — **בְּזַמַּנְךָ**: abban az időben. — **כִּי־לִפְנֶיךָ**: hogy téged vezetett. — **בְּדֶרֶךְ**: az úton (t. i. az ismert, jó úton).

18. **וְעַתָּה**: és most. — **מִי־לָּךְ**: minek neked. — **לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם**: Egyiptom útja. — **לִשְׁתּוֹת**: hogy igyad. — **כִּי־שְׁתִּי**: a Nilus vizét. — **וְעַתָּה־לָּךְ**: és minek neked. — **לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר**: Aszíria útja. — **לִשְׁתּוֹת**: hogy igyad. — **כִּי־נָהָר**: az Eufrates vizét.

19. **תִּפְסַדְךָ**: megfenyít téged. — **רָעָתְךָ**: rossziaságod. — **וְיִשְׁכַּחְכְּךָ**: és hűtlenséged. — **תִּכְרַחֲךָ**: megbüntet téged. — **וְדָעַי**: tudd meg hát. — **וְרָאֵה**: és lásd. — **כִּי־רָעָה**: hogy rossz. — **וְיָסֶדְךָ**: és keserű. — **אֲנִי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**: az Örökkévalót, a te Istenedet. — **וְלֹא־פָחַדְתִּי אִלַּיְךָ**: és nem rettegtél tőlem. — **וְאֶת־אֲדָמָתִי יְהוָה צְבָאוֹת**: szól az Örökkévaló, a seregek ura.

20. **כִּי־מַעֲלֹכִים**: mert ősidők óta. — **יִשְׁבַּרְתִּי**: széttörted (2. sz. nn. e. h. 5 költői alak). — **וַתִּפְּסַדְתִּי**: széttépted. — **מִקְדֹּשֶׁיךָ**: kötelékeidet. — **וְנִתְאַמְרָתִי**: és [egyre] mondatat: — **לֹא־אֶעֱשֶׂה**: nem szegem [meg a törvényt]. — **כִּי־מִגִּישׁ**: mégis. — **עַל־כָּל־יִבְרֵקָה וְבוֹמָה**: minden magas dombon. — **וְנִסְחַת־כָּל־עֵץ־חַיָּה**: és minden zöld fa alatt. — **וְאַתָּה־צִוִּיתָ**: te elpártolsz. — **וְיֹנָה**: paráznaként.

21. **וְאֵנִי**: pedig én. — **וַתַּעֲזֹבְךָ**: ültettelek. — **שׂוֹרֵק**: nemes venyigének. — **כִּי־עָלִים**: egészen. — **וְנִרְעָה־אֵת**: igaz magnak. — **וְאֵלֶיךָ**: és mennyire. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: átváltoztál. — **לִי**: nekem. — **כִּי־יִשְׁכַּחְךָ**: idegen szőlő felé pártolóvá.

22. **כִּי־אֶתְּחַבֵּבְךָ**: mert ha megmosakszol. — **כִּי־לִגְגָל**: lúggal. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: és még hozzá veszel. — **כִּי־נִתְּחַלְּתָה**: szappant. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: állandó folt. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: a te bűnöd. — **לִפְנֶיךָ**: Előttem. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: így szól az Örökkévaló Isten.

23. **כִּי־תִּפְסַדְךָ**: hogy, mondhatod. — **לֹא־נִתְּחַלְּתָה**: nem tisztátlanodtam meg. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: a Baál után. — **לֹא־נִתְּחַלְּתָה**: nem jártam. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: nézd. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: utadat. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: a völgyben. A próféta a Jeruzsálem délnyugoti részén levő Hinom völgyére gondol, a hol Ácház óta a Molochnak áldoztak. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: könnyű tinó. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: mely összekavarja. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: útjait.

24. **כִּי־לִמְדָה־לָּךְ**: pusztához szokott vadszamar. — **כִּי־לִמְדָה־לָּךְ**: szenvedélyes vágyában. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: liheg. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: szél után. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: vágyában. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: ki tartóztathatná föl. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: minden keresője. — **לֹא־יִנְּחָה**: nem fog kifáradni. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: az ő hónapjában. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: találni fogja.

25. **כִּי־תִּתְּחַלְּתָה**: tartsd vissza. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: lábadat. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: a meztelenségtől. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: és torkodat. — **וְנִתְּחַלְּתָה**: a szomszomságtól.

Igy beszélt t. i. Isten hozzá, hogy ne szaladgáljon annyit, mint a tinó, hanem kimélje kissé lábát. — וְהִתְאָמַרְתִּי: de te azt mondtad. — לֹא: »nem.« — בִּי אֲהַבְתִּי יְרֵמְיָה: mert én szeretem az idegeneket. — וְאַחֲרֵיהֶם: és utánuk. — אֵלֶּךְ: fogok menni.

26. בְּנִשְׁחָת: a mint megszegyenül. — וְגַב: a tolvaj. — בִּי יִמְצָא: ha tetten érik. — כֵּן: úgy. — הַדְּבָרִישׁוֹ: megszegyenülnek. — בֵּית יִשְׂרָאֵל: Izrael háza. — הַמֶּלֶךְ: ök. — מַלְכֵיהֶם: királyaik. — שְׂרָרֵיהֶם: fejedelmeik. — וְכֹהֲנֵיהֶם: és papjaik. — וְנִבִּיאֵיהֶם: és prófétaik.

27. אֲמָרִים: mondják. — לַעֲזָרָה: a fadarabnak (t. i. a fából készült bálványoknak). — אֲבִי אֶתָּה: atyám vagy. — וְלֹאֲכֵן: és a kőnek. — אֲתָּה יִדְרָתִי: te szültél bennünket. — כִּי־פָנִי אֵלַי: mert Felém fordítottak. — עֲרֹה: hátat. — וְלֹא פָנִים: és nem arcot. — יָדְעַתְּ רָעָתָם: de szerencsétlenségük idejében. — יֹאמְרוּ: mondják. — קִוְיָה: kelj föl. — וְהוֹשִׁיעֵנִי: és segíts bennünket.

28. וְאַתָּה: hol vannak hát. — אֱלֹהֶיךָ: isteneid. — אֲשֶׁר יָדָה: melyeket magadnak készítetél. — וְיָקִימוּ: keljenek föl. — אֲמַלְוִשִׁיעֶךָ: hogy segíthetnek-e rajtad. — בָּגַעַת רָעָתְךָ: szerencsétlenséged idejében. — כִּי מִסְפַּר עֲרֹה: mert városaid száma szerint. — כִּי: voltak. — אֱלֹהֶיךָ: a te isteneid. — וְיִהְיֶה: ó Júda.

29. לָמָּה: mért. — מְרִיבוֹ אֵלַי: perlekedtek velem. — קָלְכֶם: mindnyájatok. — שִׁשְׁעֵכֶם בִּי: elpártoltatok tőlem. — וְנֹאם יְהוָה: így szól az Örökkévaló. »Elpártoltatok tőlem,« nem csak szemrehányás, hanem egyúttal felelet is kérdéseikre. Itt nincs helye a perlekedésnek: bűnhődtek, mert elpártoltatok, a gyógyulás tehát csak a hűség visszatérésével állhat be.

30. לִשְׁוֵא: hiába. — הַבֵּיתִי: vertem. — אֲתִיבְנֵיכֶם: gyermekeiteket. — מִיָּסֶר: tanítást. — לֹא לָקַחְתִּי: nem vettem. — אֶתְּכָה: megemésztette. — מִכַּרְדִּים: kardotok. — נְבִיאֵיכֶם: prófétaítokat. — כְּאַחֲרֵי מִשְׁחִית: mint a pusztító oroszán. Próféta kiirtásáról több alkalommal szól a szentírás. Így Izebel, Ácháb felesége kiirtatja Isten prófétaí; Júdában Jóás király parancsára megölik Zachariást, Jójada főpap fiát; Menasse a már említett mézsárlásoknál több prófétaí öletett meg, köztük — a hagyomány szerint — Jezsájást is. A prófétaí tömeges meggyilkolásának emléke sokaíg élt a nép között és Nehemiás imájában (1: 24) is történik reá hivatkozás.

31. הֲדֹר אָתָּה: ó ti nemzedék. — רָאוּ דָבָר יְהוָה: nézzétek az Örökkévaló szavát. — וְהִתְאָמַרְתִּי: hát sivatagja. — קִוְיָה לְיִשְׂרָאֵל: voltam-e Izraelnek. — אֲמַלְוִשִׁיךָ: vagy a sötétség országa.

Értelme: olyanok-e az én törvényeim, hogy azok megtartása az ember romlására vezetnek, mint pl. a Moloch áldozatai? Mózes ötödik könyvében is sokszor találjuk, hogy Isten a törvényt *a nép javára* adta a népnek. — **מִיָּדָה אֶתְּרֹץ**: mért mondta népem. — **חֵרֵד**: szabadok vagyunk. — **לֹא־נִבְיָא עוֹד**: nem jövünk többé. — **אֵלַי**: hozzád.

32. מִיָּדָה אֶתְּרֹץ: elfelejtethi-e. — **בְּתוֹלָה**: a hajadon. — **עֲרֵדָה**: diszét. — **כֶּלֶה**: a mennyasszony. — **קֶשֶׁרֶת**: szalagjait. Ezek is megkötik a mennyasszonyt, de szívesen viseli, sőt későbbben is örömmel gondol reájuk. Az erkölcsi és vallásos törvények is bizonyos terheket raknak az emberre, de e teher viselése kell hogy büszkeséggel töltsse el az ember lényét, mert *ezek megtartásában nyilvánul az ember erkölcsi értéke*. — **וְגַמִּי**: de az én népem. — **שִׁכַּחְתִּי**: elfelejtett engem. — **יָמִים אֵין מִסְפָּר**: számtalan nap óta.

33. מִיָּדָה אֶתְּרֹץ: mennyire szépited. — **וְרֹדְךָ**: utadat. — **לְבָשִׁי**: fölkeresésében. — **אֶתְּרֹץ**: a szeretetnek. — **וְגַם אֶתְּרֹץ**: a rosszakra is. — **לְפָדָה**: tanítottad. — **אֶתְּרֹדְךָ**: útaidat. A rossz dolgok hajhászásában bizonyos ügyességet tudtál kifejteni, úgy aztán megtanítottad mintegy összes útjaidat a rosszra.

34. וְגַם בְּרִנְיָךָ: szárnyaiddban is (t. i. ruhád szegélyében). — **וְנִמְצָא**: találtatott. — **וְגַם נִפְשׁוֹת אֲבוֹתֵינוּ נָקִים**: az ártatlan szülőködök lelkének vére. — **לֹא־בְמַחֲרָה**: nem a betörésnél. — **וְנִמְצָא**: akadtál reájuk. A tóra törvénye értelmében az nem tekinthető gyilkosnak, a ki az éjjeli betörőt a *rajta kapott tettnél* megöli. — **כִּי עַל־לִבְּךָ**: hanem mindazokért. Értelme: te az ártatlan embereket megölted, mert a bálványimádás kivetkőztetett minden emberi érzésből.

35. וְהֵאָדָר: te mégis azt mondd. — **כִּי נָקִים**: bizony ártatlan vagyok. — **אֶל־יָסָב**: csak elfordult. — **אֶפֶס־חָמָי**: haragja tőlem. Csak egy rövid időre pillantott el tőlem Isten. — **וְהֵנִי וְיִשְׁפֹּט**: ítéletre szállok. — **אֶתְּרֹץ**: veled. — **עַל־אֶתְּרֹץ**: mert mondd. — **לֹא־תִקְרָא**: nem vétkeztem.

36. מִיָּדָה אֶתְּרֹץ: mit járkálsz annyit. — **לִישׁוֹנֹת**: hogy megváltoztassad. — **אֶתְּרֹדְךָ**: utadat. — **וְגַם מִצְרַיִם**: Egyiptom elől is. — **חֲבִישִׁי**: meg fogsz szegyenültni. — **וְנִמְצָא בִישָׁת**: a mint megszegyenültél. — **מִצְרַיִם**: Aszíria elől. Babilonia ellen már Jóacház király Egyiptomban keresett szövetségtársat. Erre mondja a próféta, hogy a mint régebben Aszíria megverte Izraelt, most is Babilonia megfogja hódítani Júdát s a szövetséges Egyiptom vajmi keveset segíthet.

37. וְיָדָד׃ ettől is. — תִּצָּא׃ el fogsz menni. — וְיָדָד׃ és kezded. — עַל־רֹאשׁוֹ׃ fejedén. (A lemondó fájdalom képe. Az ember kétségbeesésében rendesen fejét fogja). — כִּי מָאסַ יְהוָה׃ mert megvetette az Örökkévaló. — בְּמִקְבָּטֶיךָ׃ azokat, kikben bizol. — וְלֹא תִפְלִיחַ לָהֶם׃ és nem boldogulsz velők.

VII.

A templom nem védheti a bűnösöket.

- 1 2 וְהַדְבַר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ עָמַד׃
בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וּקְרֵאתָ שָׁם אֶת־הַדְבָר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ׃
שְׁמָעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים הָאֵלֶּה
8 לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
הִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם וְאֲשַׁכְנֶה אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם
4 הַזֶּה׃ אֲלֹתֶיכֶם חֹזִי לָכֶם אֶל־דְּבָרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר הִיבֵל
5 יְהוָה הִיבֵל יְהוָה הִיבֵל יְהוָה הִמָּדָה׃ כִּי אִם־הִיטִיב
תִּיטִיבוּ אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֶת־מַעַלְלֵיכֶם אִם־עָשׂוּ תַעֲשׂוּ
6 מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ׃ גִּיר יָתוֹם וְאַלְמָנָה לֹא תַעֲשֻׁקוּ
וְדָם נָקִי אַל־תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
7 לֹא תֵלְכוּ לְרַע לָכֶם׃ וְשִׁכַּנְתִּי אֶתְכֶם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבֹּתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם׃
8 הִנֵּה אַתֶּם בֹּטְחִים לָכֶם עַל־דְּבָרֵי הַשֶּׁקֶר לְבַלְתִּי הוֹעִיל׃
9 הַגִּבּוֹר רָצָה וְנָאֵף וְהוֹשֵׁב עַל־הַשֶּׁקֶר וְקָטַר לַבַּעַל וְהַלֵּךְ
10 אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יִדְעֶתֶם׃ וּבְאַתֶּם וְעַמְדַתְּם
לְפָנַי בְּבֵית הַזֶּה אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי־עָלָיו וְאָמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ
11 לְמַעַן עֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה׃ הַמְעַרְתָּ פְּרָצִים
הָיָה הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי־עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי

12 הִנֵּה רָאִיתִי נְאֻם־יְהוָה : כִּי לְכוּנָא אֶל־מְקוֹמִי אֲשֶׁר
 בְּשִׁילּוֹ אֲשֶׁר שִׁכַּנְתִּי שְׁמִי שָׁם בְּרֹאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר־
 13 עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל : וְעַתָּה יַעַן עֲשׂוֹתְכֶם
 אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶדְבַּר אֵלֵיכֶם הַשֵּׁם
 14 וְדַבֵּר וְלֹא שִׁמְעַתֶּם וְאֶקְרָא אֶתְכֶם וְלֹא עָנִיתֶם : וְעָשִׂיתִי
 לְבֵית | אֲשֶׁר נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אֲתֹם בְּטָחִים בּוֹ
 וּלְמָקוֹם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָכֶם וּלְאֲבוֹתֵיכֶם כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשִׁלּוֹ :
 15 וְהִשְׁלַכְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל פָּנָי כֹּאֲשֶׁר הִשְׁלַכְתִּי אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם
 16 אֶת פְּלִזְרֵעַ אֲפָרִים : וְאַתָּה אֶל־תִּתְפַּקֵּל | בְּעַד־הָעַם הַזֶּה
 וְאֶל־תִּשָּׂא בְּעָדֶם רָנָה וּתְפִלָּה וְאֶל־תִּפְגַּע־בִּי כִּי־אֵינֶנִּי
 17 שֹׁמֵעַ אֹתָךְ : הַאֵינְךָ רֹאֶה מָה הִמָּה עֹשִׂים בְּעָרֵי יְהוּדָה
 18 וּבַהּצֹת יְרוּשָׁלַם : הַבָּנִים מַלְקָטִים עֲצִים וְהָאֲבוֹת מְבַעְרִים
 אֶת־הָאִשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׂוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כֹּונִים לְמַלְכַת הַשָּׁמַיִם
 19 וְהַסֵּךְ נֹסְכִים לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְעִסְנִי : הֲאֵתִי הֵם
 20 מְכַעֲסִים נְאֻם־יְהוָה הֲלֹא אֲתֹם לְמַעַן בִּשְׁת פְּנֵיהֶם : לִכֹּן
 כֹּה־אָמַר | אֲדַנִּי וְהוֹה הִנֵּה אֲפִי וְחִמְתִּי נִתְּכַת אֶל־הַמָּקוֹם
 הַזֶּה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־עֵץ הַשָּׁדֶה וְעַל־פְּרִי
 21 הָאָדָמָה וּבְעֶרְהָ וְלֹא תִכְבֶּה : כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
 22 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוּתֵיכֶם סָפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאָכְלוּ בָשָׂר : כִּי
 לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בַּיּוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם
 23 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־דְּבָרֵי עוֹלָה וְזֹבֵחַ : כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר
 הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים
 וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעַם וְהִלַּכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֶצְוֶה

²⁴ אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטֵב לָכֶם : וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הָיוּ אֶת־אָזְנָם
וַיֵּלְכוּ בְּמַעֲצוֹת בְּשׂוֹרֹת לָבָם הָרַע וַיְהִיו לְאַחֹר וְלֹא לְפָנִים :
²⁵ לְמִזְהָרִים אֲשֶׁר יֵצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם
הַזֶּה וְאֲשַׁלַּח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשָּׁמַיִם
וְשַׁלַּח : וְלֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא־הָיוּ אֶת־אָזְנָם וַיִּקְשׁוּ אֶת־
²⁶ עֲרָפָם הִרְעוּ מֵאֲבוֹתָם : וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֲלֵיךְ וְקִרְאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה :
²⁷ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו
וְלֹא לָקְחוּ מוֹסֵר אֲבָדָה הָאֲמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם :

Tartalom. Jeremiás a templom kapuja előtt áll és inti a népet, hogy útjaikat és cselekedeteiket megjavítsák, ha itt akarnak lakni. Hiába bizakodnak el és hiszik, hogy Isten a templomot nem engedi elpusztulni. Egy útja van csak a fenmaradásnak: ha az idegent, az özvegyet és az árvát nem nyomják el. Nem lehet az, hogy a templom a bűnösök barlangja legyen, a hová a tolvaj, a gyilkos, a paráználkodó és az esküszegő elmenekülhessen és azzal a tudattal meneküljön oda, hogy ha áldozott, akkor már megmenekült. Silóban is volt Istennek háza. Ez is elpusztult, mert Isten folytonos intéseinek semmi foganatja nem volt. Nem használ itt sem ima, sem könyörgés. Mert nagy a nép bűne. Az ember Júda városaiban és Jeruzsálem utcáin látja a gyermekeket, a mint fát szedegetnek, az apák a tüzet rakják, az asszonyok pedig otthon téstát gyúrnak és égitest alakú süteményeket készítenek az égi istennő tiszteletére. Pedig áldozatok bemutatását Isten soha el nem rendelte. Hisz a mióta a nép Egyiptomból kivonult, egyre hangzik feléje az isteni szózat: *hallgassatok parancsomra és én leszek Istenetek, ti pedig népem*. Így hangzott a tanítás, de a nép soha nem hallgatotta tanításokra.

Egyes szavak jelentése.

1. **הִקְדֵּר**: az ige. — **אֲשֶׁר־הָיָה**: a mely volt. — **אֶל־יְרֵמְיָהוּ**: Jeremiášhoz. — **מֵאֵת יְהוָה**: az Örökkévalótól. — **לֵאמֹר**: mondván.

2. **עֲמֹד**: állj. — **בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה**: az Örökkévaló házának kapujába. — **וְקִרְאתָ שָׁם**: és hirdesd ott. — **אֶת־הַקְּדָר הַהוּא**: azt az igét. — **וְאָמַרְתָּ**: és mondd. — **שִׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה**: halljátok az Örökkévaló igéjét. — **כָּל־יְהוּדָה**: egész Júda. — **הַבָּאִים**: a kik jöttek. — **בְּשַׁעֲרֵים הָאֵלֶּה**: ezen kapukba. — **לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה**: hogy leboruljatok az Örökkévalóhoz.

3. **הִשְׁבִּי**: javítsátok. — **דִּרְכֵיכֶם**: útjaitokat. — **וַיַּעֲדִיכֶם**: és cselekedeteiteket. — **וְאִשְׁכְּנָה אֲתֶכֶם**: és lakatni foglak benneteket. — **בְּמָקוֹם הַזֶּה**: ezen a helyen.

4. **אַל־תִּבְטְחוּ לָכֵן**: ne bizakodjatok el. — **אֶל־דִּבְרֵי הַשָּׁקֶר**: a hazugság szavaiba. — **לֵאמֹר**: mely azt mondja. — **הֵיכַל יְהוָה הַזֶּה**: ezek [a helyiségek] az Örökkévaló templomai.

5. **כִּי**: mert. — **אֲמִי־הִיטִיב מִי־טִיבוֹ**: ha megjavíttjátok. — **אֶת־דִּרְכֵיכֶם**: útjaitokat. — **וְאֶת־מַעֲדֵיכֶם**: és cselekedeteiteket. — **בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵיוֹ**: ha gyakoroltok. — **מִשְׁפָּט**: jogot. — **אֲמִי־עָשׂוּ תַעֲשׂוּ**: az ember és felebarátja között.

6. **זָר**: az idegent. — **יָתוֹם**: az árvát. — **וְאֶלְטָנָה**: és az özvegyet. — **לֹא תַעֲשִׂקוּ**: ne nyomjátok el. — **וְדָם נָקִי**: és ártatlan vért. — **אַל־תִּשְׁפֹּכוּ**: ne ontsatok ki. — **בְּמָקוֹם הַזֶּה**: ezen a helyen. — **וְאַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים**: és idegen Istenek után. — **לֹא תֵלְכוּ**: ne járjatok. — **לְרַע לָכֵן**: bajotokra.

7. **וַיִּשְׁכְּנִי אֲתֶכֶם**: és lakatni foglak benneteket. — **בְּמָקוֹם הַזֶּה**: ezen a helyen. — **בְּאֶרֶץ**: azon országban. — **אֲשֶׁר נָתַתִּי**: melyet adtam. — **לְאֲבוֹתֵיכֶם**: őseiteknek. — **וְעַד עוֹלָם**: ősidőktől-ősidőig.

8. **הִנֵּה**: ime. — **אַתֶּם בּוֹטְחִים לָכֵן**: ti elbizakodtok. — **אֲשֶׁר נָתַתִּי לְכָל־הָעָם**: a hazugság szavaira. — **אֲשֶׁר נָתַתִּי לְכָל־הָעָם**: arra, a mi nem használ.

9. **הֲנִיָּה**: lehet-e lopni. — **רָצַח**: ölni. — **וְנָאָף**: és paráználkodni. — **וְהִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר**: és hamisan esküdni. — **וְהִלָּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים**: és a Baálnak áldozni. — **וְהִלָּךְ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים**: és idegen istenek után járni. — **אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתֶּם**: melyeket nem ismertetek.

10. **וַיָּבֹאוּ**: és jöttek. — **וַיִּבְנֶינָם**: és álltok. — **לִפְנֵי**: Elöttem. — **בְּבֵית יְהוָה**: ebben a házban. — **אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו**: a mely után a nevem neveztetett el. — **וְאָמַרְתֶּם**: és azt mondtátok. — **נִגְזַלְנוּ**: megmenekültünk. — **כִּדְמַעַן עֲשִׂיתָ**: hogy továbbra is tegyétek. — **אֲנִי קָלִילֵי־עֲבֹדָה הָאֵלֶּה**: mindazokat az utálatossá-

gokat. E versből világosan látni, milyen volt az akkori fölfogás Isten és az ember közötti viszonyról, mely ellen Jeremiás oly éles szavakkal küzd. Istenben — e szerint — semmi igazság-érzet nincsen; *nem erkölcsi tökéletességénél* fogva áll fölötte az összes lényeknek, hanem *hatalmánnál* fogva. *Erejénél fogva* lesz királyává az országnak és nem kíván egyebet mint *erejének* elismerését. *Hódolni* kell neki s a *hódolat* jeléül *áldozatokat* bemutatni; *templomot* építeni, melyben *hatalmát* dicsérik. Ha azt megteszszük, akkor *minden körülmények között* megsegít bennünket. Jogos vagy jogtalan-e óhajunk: mellékes. A gyilkos, az esküszegő, ha *áldozott*, a templomban Isten védő szárnyai alatt van. Ez a fölfogás volt meg a keleti pogányságban és megvolt a görögöknél is. Ott is az istenek *kedveltjeiket* segítik minden körülmények között: a jogtalanságban csak úgy, mint az igazságban. Világos, hogy az ilyen hit az erkölcsi világ-fölfogás teljes fölforgatására vezet. Ennek a fölfogásnak a kiirtására vállalkozott a biblia, a midőn pl. kimondta, hogy a templom nem nyújthat védelmet a bűnösnek. Ha gyilkos a templomba menekül, »az oltár mellől vigyék ki a vesztőhelyre«, míg pl. a pogány gyakorlat szerint a bűnöst a templom védte. Az asszir és a babiloniai befolyás alatt a zsidó eszme a vallásosság bensőségéről hanyatlásnak indult. Föülkerekedett a pogányság erkölcstelen hite és mint ennek következménye az igazság érzékének teljes eltompulása. A nép bizva bizott fönmaradásában, mert hisz Isten nem engedi annak a helynek elpusztítását, a hol az Ő dicsőségét zengik. S áldozott is szorgalmasan, a legnagyobb buzgósággal. A vallásosság nem volt *álszenteskedés*, hanem *igazi vallásos érzés*, de *tisztátlan forrásból fakadt*. Balvéleménynek volt következménye, a melynek eloszlatására a próféta vállalkozott.

11. *הַמְעֵרָה קְרִיזִים הָיָה*: hát rablók barlangja lett-e. — *הַבַּיִת*: ez a ház. — *אֲשֶׁר יִקְרָא שְׁמִי עָלָיו*: a mely után nevem neveztetett. — *בְּגִלְיוֹנֵם*: szemetekben. — *וְגַם אֲנִי*: én is. — *הָיָה*: ime. — *רָאִיתִי*: [annak] néztem. Ti úgy tekintitek a templomot, mint a rabló a barlangját. Ott biztonsággal érzi magát, miként ti a templomban. Hát én is rablóbarlangnak nézem a *ti templomotokat*, a melynek elpusztítását nem sajnálom.

12. *כִּי כִּרְיָה*: mert menjetek csak. — *אֶל־מְקוֹמִי*: helyemre. — *אֲשֶׁר בְּשִׁילֹ*: a mely Silóban van. — *אֲשֶׁר יִשְׁכְּנִי שְׁמִי שָׁם*: a hol nevemet lakattam. — *בְּרִאשִׁיתָהּ*: kezdetben. — *וַיֵּרָא*: és nézzétek. — *מִפְּנֵי רָעַת עַם יִשְׂרָאֵל*: a mit tettem vele. — *אֶת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי לוֹ*: népem Izrael rosszasága miatt.

13. **עַתָּה**: és most. — **וְעַן אֲשֶׁרְכֶם**: mivel tettétek. — **וְאֵפֶר אֲלֵיכֶם**: mind azokat a tetteket. — **וְאֵפֶר אֲלֵיכֶם**: holott én beszéltem hozzátok. — **הַשָּׁמֶן וְדָבָר**: korán reggeltől egyre beszéltem. — **וְלֹא שָׁמַעְתֶּם**: ti pedig nem hallgattatok — **וְאֵפֶר**: és én hittalak beneteket. — **וְלֹא אָנֹכִי**: és ti nem feleltetek.

14. **וְעַתָּה**: azért [úgy] teszek. — **לְבֵית**: a házzal. — **אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו**: mely után nevem neveztetett. — **אֲשֶׁר אֲתֶם**: melyben ti biztok. — **וְלִמְקוֹם**: és a helylyel. — **אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וְלִבְנוֹתֵיכֶם**: a melyet nektek és őseiteknek adtam. — **כַּאֲשֶׁר**: a mint. — **וְעַתָּה לְשִׁלֹּו**: Silóval tettem. Siló, Eli főpap idejében, a frigyláda székhelye volt. Onnan egy szerencsétlen háboru alkalmával a philiszteusok a ládát elvitték. A szentírásban Siló azóta nem szerepel. A Silóban elkövetett bűnökről is csak Elivel összefüggően beszél Sámuel I. könyvének 2. fejezete. Hogy mikor pusztult el Siló, arra nézve semmi adatunk a szentírásban nincs. Jeremiás utal rá, de az ő szavaiból nem világlik ki kellően, hogy az Eli idejében történt szerencsétlenségre, vagy valami későbbi katasztrófára gondol-e. Kortársainak még élénk emlékezetében volt Siló története azért Jeremiás elégnak találta a reáutalást.

15. **וְהִשְׁלַחְתִּי אֲתֶכֶם**: eldoblak benneteket. — **כַּמֶּלֶךְ פָּנִי**: színem elöl. — **כַּאֲשֶׁר הִשְׁלַחְתִּי**: a mint eldobtam. — **אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם**: valamennyi testvéreteket. — **אֶת־כָּל־יְרֵמֶה אֲחֵיכֶם**: Efrajim egész magzatát.

16. Ez a rész, mely most következik Jeremiás lelkébe világít. A ki oly kegyetlen szókimondással hirdeti a föl nem tartóztatható szerencsétlenséget, a maga belsejében a legkeményebb önharczot vívja. Fáj neki az igazság kimondása. Szeretné, ha az események meghazudtolnák. Imádkozik Istenhez, hogy hirdetései ne váljanak valóvá. De a *bűnös összeséget* egy ember imája nem válthatja meg. Az *összeségnek kell átalakulnia*. Egy más helyen Isten igéje ezt még világosabban fejezi ki: Ha »Mózes és Samuel is állnának Elém, az ő imájuk sem használna«. — **וְאַתָּה**: te pedig. — **אֶת־הַמִּשְׁכָּן**: ne imádkozál. — **וְאַתָּה מִשָּׁא בְּעֵדֶם**: ezért a népért. — **וְהִשְׁלַחְתִּי**: és ne emelj szót érettük. — **רֵדָה**: könyörgésben. — **וְהִשְׁלַחְתִּי**: és ne unszold Engem. — **וְאַתָּה מִשָּׁא בְּעֵדֶם**: mert nem hallgatlak meg téged.

17. **מָה הֵמָּה עֹשִׂים**: hát nem látod-e — **הַמִּקְדָּשׁ רָחָה**: tesznek. — **בְּיָדֵי יְהוּדָה**: Júda városaiban. — **וְיִהְיֶה יְרוּשָׁלַם**: és Jeruzsálem utcáin.

18. הַבָּנִים: a gyermekek. — מְקַדְּשִׁים עֲצִים: fát szedegetnek. וְהָאֲבוֹת: és az apák. — מְקַדְּרִים אֶת־הָאֵשׁ: a tüzet gyújtják. — וְהַנָּשִׁים: és az asszonyok. — לַעֲשׂוֹת לֶשֶׁת־בָּצֵק: tésztát gyúrnak. — לַעֲשׂוֹת: hogy készítsenek. — בָּנִים: kalácsokat (בָּנִן: csillag alakú kalács. A szerint, a mint valamelyik égi test tiszteletére elkészült, annak az égitestnek alakjára gyúrták. Az így készített kalácsot azután elégették, mint lisztáldozatot az illető csillag-isten tiszteletére). — לַעֲלֹת־הַשָּׁמַיִם: az ég királynőjének (a hold; a napot mint az ég királyát tisztelték. Az ég királynője a phöníciaiaknál Astarte [אַשְׁתֹּרֶת], a görögöknél Artemis, a rómaiknál Diana. Mind a keletről nyugatra átvitt istenségek). — וְהִסֵּד נִסְכִּים: és áldozatot önteni. — לַאֲלֹהִים אֲחֵרִים: idegen isteneknek. — לַעֲשֵׂן הַקְּעִסִי: hogy engem boszantsanak.

19. הָאֵתִי: hát engem-e. — הֵם מְקַדְּשִׁים: boszantanak ök. — הֲלוֹא אֲנִי: hisz önmagukat. — לַעֲשֵׂן בֵּשֶׁת פְּנֵיהֶם: arczuk szégyenére.

20. לָכֵן: azért. — הֵנָּה: ime. — אֲפִי: haragom. — וְהִמָּתִי: és indulatom. — נִתְכַּת: kiömlik. — אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה: erre a helyre. — וְעַל־הָאָדָם: az emberre. — וְעַל־הַבְּהֵמָה: és az állatra. — וְעַל־עֵץ: és a mező fáira. — וְעַל־קִרְיַת הָאֲרֶזֶת: és a föld gyümölcsseire. — וְהָשִׁירָה: és égni fog. — וְלֹא תִכְבֶּה: és el nem alszik.

21. עֲלֻתֵיהֶם: égőáldozataitokat. — קָפִי: tegyétek hozzá. — וְאֶחָדָם: levágott áldozataitokhoz. — וְאֶחָדָם: és egyetek. — בָּשָׂר: húst. Az égő áldozatot egészen elégették és így tisztán Isten tiszteletére mutatták be, míg a נֶבֶל (levágott áldozat) nál csak a vért ontották ki az oltárra, de a húsát az áldozó meg-ehette.

22. בִּי לֹא־דִבַּרְתִּי: mert nem beszéltem. — אֶת־אֲבוֹתֵיהֶם: őseikkel. — וְלֹא צִוִּיתִים: és nem parancsoltam nekik. — בְּיוֹם: azon a napon. — הֲצִיאִי: hogy kivezettem. — אֹתָם: őket. — עֲלֻת־וְנֶבֶל: égő és levágott áldozat ügyében. A bibliában, s főkép Mózes öt könyvében igen sok helyen történik említés az áldozatokról. Mózes harmadik könyve szerint *mindennap kétszer áldoztak; szombaton, újholdkor és egyéb ünnepeken* a napi áldozatokon kívül még *arra az ünnepre szánt áldozatot* mutattak be. Voltak *háláldozatok*: örvendetes események alkalmából, *bűndozatok*: ha valami elkövetett vétékért Isten kegyelmét akarták kien-geesztelni. A szentírás tehát *nem tiltotta* az áldozatokat. Jere-miás is azt mondja csak, hogy Isten *nem parancsolta*. A zsidó vallás az áldozatokat, *mint szükséges rosszat*, megtűrte. Az a nép, melyet Mózes kivezetett Egyiptomból, sokkal jobban gyökerezett az áldozatok szükségének tévedésében, mintsem

egy törvényhozási intézkedés a bajt gyökerestől kiirhatta volna. A vallás tehát *megengedte* az áldozást, de tőle telhetőleg *korlátozta*. A megengedést megokolja a következő szavakkal: וְלֹא-תִבְחֶה עַד אֶת-יִבְחֶיהֶם לְשֹׁעִירִים: »Ne hogy áldozataikat az *erdei szellemeknek* mutassák be.« Nem Isten követeli, de mert a nép alacsony és gyermekies fölfogása még mindig abban a légkörben mozog, hogy Isten iránti kegyeletünknek csak úgy adhatjuk tanújelét, ha *közvetlenül magának Istennek* adunk abból, a mit Isten adott, s nem *közvetve*, azáltal, hogy *a szegényt és a szűkölködőt támogatjuk*, azért *tűrte* az áldozatokat. Félő volt, hogy a nép, ha eltiltják az áldozástól, idegen isteneknek mutatja be hódolatát. A vallás azonban e mellett mindig gátolta az áldozatok bemutatását. Így kimondotta a szentírás, hogy csak egyetlenegy helyen szabad áldozai. Kezdetben Silóban, későbbben Gibeonban és végre csakis a jeruzsálemi templomban. Tanításukban a vallásos parancsok és a próféták nem szüntek meg az áldozat hiábavalóságát kiemelni. Így M. V. K. 23:23. וְכִי תִחְדָּל לַדָּוָר: »Ha felhagysz a fogadalommal (t. i. áldozatot bemutatni) nem lesz vétked.« Más helyütt Sámuel próféta Saulhoz intézett dorgáló beszédében (I. Sámuel 15 : 22.) הֲחָפֵץ לִיְהוָה בְּעֹרֹת וּבְחֵים כְּשֹׁמֵץ בְּקֹל יְהוָה הֵנָּה שְׁמוֹץ מִזֶּבֶחַ טֹב: »Hát jobb kedvet talál-e az Örökkévaló az égő és a levágott áldozatban, mint abban, ha hallgatnak az Örökkévaló szavára? *Hisz a hallgatás jobb az áldozatnál*«. S még több helyen, valamint itt és Jeremiásban, a próféták figyelmeztetnek arra, hogy nem az áldozatban látja Isten a vallásos szív megnyilatkozását. *De egyenesen bűn az áldozás*, ha vele Isten kegyelmét akarjuk megnyerni Bűn azért, mivel az istenség fogalmának *téves magyarázatához vezet* és ez által *útját állja az ember öntökéletésítésének*. — A prófétai tanítások hatással voltak s mihelyt azoknak a tanításoknak a tudata a nép érzületébe átment, a zsidóknál *teljesen eltörölték az áldozást* s senkinek sem jutott eszébe, hogy ez által a törának az áldozatokról szóló parancsait megszegik. Akkor kimondották, hogy a vallás föladata a zsidó tanok ismertetésében áll. Csak úgy lehet a zsidó nép papi néppé (מִלִּלְכֶּת כֹּהֲנִים), ha mindegyik tagja a zsidó vallás parancsait tanulva, annak a szellemét fölfogja és átérti. Itt nincs különbség pap és nem pap között. Az áldozatok betiltását Rabbi Jochanan b. Zakkáj rendelte a jeruzsálemi templom második, Titus által való elpusztítása után (69-ben).

23. צִוִּיתִי אֹהֶם: csak ezt a dolgot — אִם-אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה: pa-
rancsoltam nekik. — רֵאמֹר: mondván. — שִׁשִּׁי קָוִל: hallgassa-

tok hangomra. — וְהָיִיתִי לָכֶם : és Én leszek nektek. — רִאשֹׁנִים : Istenül. — וְאַתֶּם : és ti. — תִּהְיֶה לִּי לֵעָם : lesztek nekem nép[em]ül. — וְהִלַּחֲתֶם : ha járni fogtok. — בְּכָל־הַדֶּרֶךְ : minden úton. — לֵאמֹר אֲצִוֶּה אֹתְכֶם : melyet nektek parancsolok. — לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל לָכֶם : hogy jó dolgokat legyen. *Egyik főszeméje a zsidó vallástannak: hogy tételei és parancsai végeredményükben mindig az emberiség javára válnak.* Még az olyan tételek is, melyek látszólag csakis az isteni tökéletesség elismerését czélozzák, az ember tökéletesítéséhez vezetnek. A vallás ugyanis tartalmaz olyan parancsokat is, melyek nem az emberek egymáshoz való viszonyát szabályozzák, hanem az embernek Istentől való függésének elismerését. Ilyen föltétlen engedelem Isten és az ő tanai iránt: *az ima, az ünnepek és étkezési törvények megtartása* s még több ahhoz hasonló, a melyeket a hagyományos irodalom a חֻק : »szabvány« név alá foglal össze és melyeket a próféta itt a שִׁמְעוּ בְּקוֹלִי : »hallgassatok a szavamra« mondatban juttat kifejezésre. Ezekről mondja a próféta, hogy ezek is az emberek javára szolgálnak, a mennyiben az *Isten iránti föltétlen engedelmesség az isteni tökéletesség forrásából fakad* és bennünk is oly lelki tulajdonságokat ébreszt, melyeknek ébren maradása *az emberiséget a fejlődés magasabb fokára emeli.*

24. וְלֹא־שָׁמְעוּ : de nem hallgattak. — וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנוֹם : és nem nyújtották oda fülüket. — וְלֹא־נָתַן : hanem mentek. — בְּמַעֲצוֹת : tanácsaik szerint. — בִּישְׁרֵרוֹת לָכֶם הָרַע : szívük rossz keménységében. — וְהָיוּ : így kerültek. — לְאַחֲרָי : hátra. — וְלֹא־לִפְנֵים : és nem előre.

25. לִשְׁמֹעַ : attól a naptól kezdve. — אֲשֶׁר יֵצֵא : hogy kimentek. — אֲבוֹתֵיכֶם : őseitek. — עַד הַיּוֹם הַזֶּה : a mai napig. — וְאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם : küldtem hozzátok. — אֶת־כָּל־עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים : mind a szolgálmat, a prófétákat. — יוֹם הַיּוֹשֵׁם : mindennap korán reggel (azaz már korán reggel). — וְאֶשְׁלַח : és egyre küldtem.

26. וְלֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי : de nem hallgattak reám. — וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנוֹם : és nem hajtották a fülüket. — וְנִקְשְׁוּ אֶת־עַרְפֹם : hanem megke-ményítették nyakukat. — הִרְעוּ : rosszabbul cselekedtek. — בְּאֲבוֹתָם : őseiknél.

27. וְהָיִיתִי : te fogod mondani. — אֲלֵיהֶם : nekik. — וְאֶשְׁמַע אֲלֵהֶם : mind ezeket a szavakat. — וְהֵם לֹא־יִשְׁמָעוּ : de ők nem hallgatnak reád. — וְקִרְאתִי אֲלֵיהֶם : kiáltani fogsz utánuk. — וְלֹא־יַעֲנֶנּוּ : de nem felelnek neked.

28. וְאֶכְרַף : és akkor fogod mondani. — זֶה הָעָם : ez a nép. — בְּקוֹל יְהוָה אֲלֵהֶם : mely nem hallgatott. — אֲשֶׁר רֹא־שָׁמְעוּ : az

Örökkévaló Istene hangjára. — וְיֵאָמֶר מִיָּמָר: és nem fogadott el tanítást. — אֶבְדָה הָאֱמֻנָה: elveszett a hit. — וְהִכְרַתָּה: és kiirtatott. — מִפִּיהֶם: szájukból. »A népből kiveszett a hit« azt mondja Jeremiás a nép legnagyobb szerencsétlenségének. Kiveszett t. i. belőlük a hit az igazságos világrendben s mindenki azt gondolja, hogy csak az erő és a hatalom segít mindenben. Ez vezeti őket az erőszakra és arra, hogy Istenben is nem az igazság Istenét látják, hanem azt, kinek kegyét áldozatokkal meg templombajárással megnyerhetik. A vallásosság bensőségehez eljutni nem tudnak.

IX.

Az ország lakossága hazátlanná lesz.

ט מִיִּיתַנְנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים וְאֶעֱזֹבָה אֶת־עַמִּי וְאֶלְכָה 1
 2 מֵאַתָּם כִּי כָל־מְנַאפִּים עֲצָרַת בְּגָדִים: וַיִּדְּרֻכוּ אֶת־לְשׁוֹנָם
 כְּשֶׁתָּם שָׁקֵר וְלֹא לֵאמֹנָה גִּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מִרְעָה אֶל־רְעָה
 3 יֵצְאוּ וְאֵתִי לֹא־יִדְעוּ גְּאֻס־יְהוָה: אִישׁ מִרְעָהוּ הִשְׁמִירוֹ
 וְעַל־כָּל־אֶחָ אֶל־תִּבְטְחוּ כִּי כָל־אֶחָ עֲקֹב יַעֲקֹב וּבְדִרְעֵי
 4 רֶכֶל יִהְיֶה: וְאִישׁ בְּרַעְהוּ יִתְּלֹוּ וְאִמַּת לֹא יִדְּבֹרוּ לְמֹדוֹ
 5 לְשׁוֹנָם דִּבְר־שָׁקֵר הָעוּה נִדְּאוּ: שְׁבַתָּךְ בַּתוֹךְ מְרֻמָּה
 6 בְּמֻרְמָה מֵאֲנוּ דַעֲת־אוֹתִי גְּאֻס־יְהוָה: לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה
 אֲבָאוֹת הַנְּגִי צוּרָפָם וּבַחֲנֻתִים כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַת־
 7 עַמִּי: חֵץ שָׁחַט לְשׁוֹנָם מְרֻמָּה דִּבֵּר בִּפְּמִי שָׁלוֹם אֶת־
 8 רַעְהוּ יִדְּבֹר וּבִקְרָבוֹ יֵשִׁים אָרְבוּ: הֵעַל־אֱלֹה לֹא־אֶפְקָר־
 בָּם גְּאֻס־יְהוָה אִם־בְּגֹי אֲשֶׁר בָּזָה לֹא תִתְּנָם גִּפְשִׁי:
 9 עַל־הַהָרִים אִשָּׁא בְּכִי וְנָהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְּבָר קִינָה כִּי נִצַּתִּי
 מִבְּרִי־אִישׁ עוֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנָה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
 10 וְעַד־בְּהֵמָה נִדְּרוּ הָלְכוּ: וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מֵעוֹן

11 תָּנִים וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֵתֶן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב׃ מִי־הָאִישׁ
 הַחֲכָם וַיָּבֵן אֶת־זֹאת וְאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־הָיָה אֵלָיו וַיַּגִּידָה עַל־
 12 מָה אֶבְדָּה הָאָרֶץ נִצָּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עִיֹּב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
 עַל־עֲוֹנֵכֶם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי
 18 וְלֹא־הִדְּכּוּ בָּהּ׃ וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִירוֹת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים
 14 אֲשֶׁר לְמָדוּם אֲבוֹתָם׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל הֲנִי מֵאֲכִילֶם אֶת־הָעֵם הַזֶּה לַעֲנָה וְהַשְׁקִיתִם מִי־
 15 רֹאשׁ׃ וְהַפִּיצוֹתִם בְּגוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וְאֲבוֹתָם
 16 וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד פְּלוֹתִי אוֹתָם׃ כֹּה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוֹנְנִי וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת וּתְבוֹאִינָה וְאֵל־
 17 הַהֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וּתְבוֹאִינָה׃ וּתְמַהֲרִינָה וּתְשַׁנָּה עָלֵינוּ נָהִי
 18 וּתְרַדְּנָה עֵינֵינוּ דְּמָעָה וְעַפְעֵפִינוּ יוֹלָרִמִּים׃ כִּי קוֹל נָהִי
 גִשְׁמֵעַ מִצִּיּוֹן אִידִּי שֶׁדָּדְנוּ בְּשָׁנוּ מָאֵד פִּי־עֲזוּבֵנו אָרֶץ כִּי
 19 הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃ כִּי־שָׁמְעָה נָשִׁים דִּבְרֵי־יְהוָה וּתְקַח
 אֲזִנָּכֶם דִּבְרֵי־פִיו וּלְמַדְּנָה בְּנֹתֵיכֶם נָהִי וְאִשָּׁה רַעוּתָה קִינָה׃
 20 כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחִלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ דְּהַכְרִית עוֹלָל
 21 מִחוּץ בַּחוּרִים מְרֻחָבוֹת׃ דִּבְרֵי־כֹה נֹאסִי־הָיָה וְנִפְלָה נִבְדָּת
 הָאָדָם כְּדָמָן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעֶמֶר מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצֵר וְאִין
 22 מֵאַפָּה׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־הַלֵּל חָכָם בְּחֲכָמָתוֹ וְאֵל־
 23 יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבּוֹרָתוֹ וְאֱלֹהֵי־הַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ׃ כִּי
 אִם־בּוֹאֵת יִתְהַלֵּל הַמֵּתִי־הַלֵּל הַשֹּׁבֵל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה
 עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בָּאָרֶץ כִּי־בָאֵלָה חָפְצָתִי נֹאסִי־
 יְהוָה׃

Tartalom. Ha csak találna a pusztában vándortanyát, ott hagyná a népét és elmenne tőlük, mert valamennyien hűtlenek gyülekezetét képezik. Nyelvüket a hazugságra úgy feszítik, mintha nyíl volna, erejüket soha a hűségre nem alkalmazzák, egyik gonoszságból a másik felé mennek és Istent nem ismerik. Óvakodjék is a barát a baráttól, a testvér a testvértől, mert a testvér álnok és a barát rágalmaz. Soha igaz szót nem hallani s a nyelvek a hazugság gyakorlását tanulják, már ki is dőltek a jogtalanságokban. A próféta is álnokságban lakik, az veszi körül és az gátolja az istenismeret elterjedését. Ezért fogja őket megolvasztani a seregek Ura, a mint mást nem is tehet azokkal, a kik szájukban a békét hordják és belsejükben lest állítanak a felebarátnak. A hegyek miatt sirást és jajszót kell hallatnia és virányok miatt gyászdalt, mert pusztasággá váltak! Ember nem megy át rajtuk, nyáj hangját nem hallani, madár és barom elköltözött onnan. Jeruzsálemet így teszi Isten köhalmazzá, sakálok tanyájává, Júda városait pedig pusztává, lakó nélkül. Ember, ha még oly bölcs, nem érti és nem mondhatja meg, mért határozta ezt az Örökkévaló szája, hogy ez a föld úgy elpusztuljon mint a sivatag, melyen ember keresztül nem megy? De az Örökkévaló mondja, hogy azért, mivel elhagyták a tanítást, melyet nekik adott, nem hallgattak hangjára és mindig szivők makacsságát követték s a bálványokat, melyeket ők és apáik tiszteltek. Azért — így mondja az Örökkévaló — ürmöt fog etetni ezzel a néppel és mérges vizet itat vele. Szétszórja őket idegen népek közé és utánuk küldi a kardot, míg végleg meg nem emészti őket. Ide hát, hívjátok elő a gyászoló nőket és küldjetelek a bölcs asszonyokért. Siessenek, emeljenek sirást, folyjon a szemök a könytől. Mert a jajgatás hangja már is hallatszik Czijjonból: »Hogy pusztultunk el!« — így kiáltanak — »Szégyenkezünk, mert elhagytuk az országot és lakhelyeink kidobtak.« Halljátok hát asszonyok az Örökkévaló szavát s tanítsák gyermekeiteket a következő dalra: »Fölszállt a halál ablakunkba, behatolt palotáinkba, hogy

kiirtsa a csecsemőt és az ifjút». Mert az Örökkévaló határozta, hogy az ember hullái szerteszét fognak heverni. Ne is dicsekedjék sem a bölcs bölcseségével, sem a hős hősiességével, sem a gazdag gazdagságával, csak egygyel dicsekedhetik az, a ki dicsekedni akar, hogy *átért és ismer engem*, mert én vagyok az, a ki szerettetet, jogot és igazságot gyakorolok a földön. Ezt *egyedül* óhajtom. — A sok egyéni érzellemmel átszőtt beszéd végeredménye, hogy csak az *istenismeret* az, a mivel az ember eldicsekedhetik. A bölcsesség és a hősiesség nem ment meg népeket az elzülléstől, egyedül az *istenismeret*. — Ez utóbbi gondolattal már Jezsájásnál is találkoztunk. Ő is hirdeti, hogy *az istenismeret révén fog a földön elterjedni a béke és az emberszeretet áldása*. Ez azután véget is vet minden társadalmi meghasonlásnak.

Egyes szavak jelentése.

1. **וַיִּחַשְׁנִי**: vajha volna nekem (tk. ki adna nekem). — **בְּמִדְבָּר**: a pusztában. — **עַל־אֲרָצִים**: vándortanyám. — **וַיִּשְׁאַלְהָ**: hogy elhagynám. — **אֶת־גִּבְעִי**: népemet. — **וַיִּשְׁאַלְהָ**: és hogy elmennék. — **מֵאֵתָם**: tőlük. — **כִּי־כָרָם**: mert valamennyien. — **מִנְאֻפִּים**: paráználkodók. — **עֲצֵרָה בְּקָרִים**: hűtlenek gyülekezete.
2. **וַיִּדְרֹכּוּ**: és megfeszítik. — **אֶת־לִשְׁוֹנָם**: nyelvüket. — **קִשְׁתָּם שֶׁקָּר**: hazugságuk ívét. — **וְלֹא**: és nem. — **לְאִמְתִּיהָ**: hűség céljából. — **וַיִּגְדְּלוּ בְּאֶרֶץ**: erősödtek meg a földön. — **כִּי**: hanem. — **מִדֶּגֶה אֶל־דֶּגֶה**: gonosztságtól gonoszságához. — **וַיִּצְאוּ**: mentek. — **וְאִתִּי כֹאדָרְשִׁי**: de engem nem ismertek. — **נֹאֵם יְהוָה**: így szól az Örökkévaló. »Az Örökkévalót ismerni« a szentírás nyelven mindenütt azt jelenti »Isten lényét fölfogni«, vagyis Istent a *legtökéletesebb lénynek* ismerni, a ki mindig csak jót gyakorol és a ki az emberektől is a *jó gyakorlatsát követeli*. Bölcsseink szerint az isteni ismeret abban áll, hogy tudjuk: hogy a milyen igazságos Isten, *olyan igazságosak legyünk* mi is, a milyen könyörületes ő, *olyan könyörületesek legyünk* mi is s így tovább, hogy mindenben Istent utánozzuk. Az isteni ismeretre való törekvést a szentírás nyelve »Isten keresésének« (**דְּרִישׁ אֶת־יְהוָה**) mondja. Az isteni keresés csak a jóra való törekvést, míg az isteni ismeret a *jó gyakorlatsát* jelenti.
3. **אִישׁ מִכֶּעֶת הַשְּׁמִיטָה**: óvakodjatok mindegyik a felebarátjától. — **אֶל־לִבְכֶּם**: és semmi testvérben. — **אֶל־לִבְכֶּם**: ne bizzatok.

— mert. — **קָדָאָה**: minden testvér. — **עֲקִיב וְעָקֵב**: álnokoskodik. — **וְכָל־רֵעִי**: és minden barát. — **רָגַל מַלְאָךְ**: rágalmaz.

4. **וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִתְּלֵהוּ**: mindenki félrevezeti felebarátját. — **וְנִחַמְתָּ לֹא וְדַבְרוּ**: és igazságot nem beszélnek. — **לִמְדֵי לְשׁוֹנָם**: tanítják nyelvüket. — **דִּבְרֵי־שֶׁקֶר**: hazugságot beszélni. — **תַּעֲשֶׂה**: a jogtalan cselekedetben. — **נִלְאִי**: kidőlnék.

5. **אֵי שִׁמְחָה**: a te lakhelyed. — **בְּתוֹךְ מְרֻמָּה**: álnokság között van. — **בְּמִרְמָה**: álnokság miatt. — **מִנְאִי**: vonakodnak. — **דַּעַת אֶת־י**: engem ismerni. — **וְאֵם יְהוָה**: így szól az Örökkévaló.

6. **לָכֵן**: azért. — **כִּי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת**: így szól az Örökkévaló, a seregek Ura. — **הִנֵּי צִוֵּיתִם וּבְחַנְתִּים**: megolvasztom és átvizsgálom őket. — **כִּי־אֵיךְ אֵשֶׁשׁ**: hogy is tehetnék. — **מִנְּי בְּתִיעָמִי**: népem leánya miatt. Értelme: nem írthatom ki az egészet, mert végre is az én népem, de a jót kiolvasztom és a salakot eldobom.

7. **הֵן יִשְׁחַט**: élesített nyíl. — **לְשׁוֹנָם**: nyelvük. — **מְרֻמָּה דִּבֵּר**: álnokságot beszél. — **בִּפְּמִי**: szájával. — **שָׁלוֹם**: békét. — **אֶת־רֵעֵהוּ**: felebarátjával. — **וְדַבֵּר**: beszél. — **וּבִקְרָבוֹ**: és belsejében. — **וְיֵשִׁים אֲרָבוֹ**: lest vet neki.

8. **הַעֲלֵה־אֹהֶל**: hát ezek miatt. — **לֹא־תִקְדְּרִים**: ne emlékezzem-e meg róluk. — **אֶת־בְּנוֹי**: vajjon népen. — **אִשְׁרָאֵלִיתָהּ**: a milyen ez. — **לֹא תִהְיֶה**: ne álljon-e boszut. — **נַפְשִׁי**: lelkem. Isten büntetését a próféták Isten boszujának mondják: Isten abban az értelemben boszuálló, hogy gonosz tetteink mindig bűnhődéssel járnak, a mely bűnhődés el nem maradhat (**וְיִקְרָה לֹא יִקְרָה**), mert a *rossz tett, csak rosszat szülhet*. S miután Isten létesítője mindennek és így a *büntető rossznak* is, a próféták az *események boszuját Isten boszujának* mondják.

9. Próféta szemével már látja az isteni büntetés pusztító művét. Szeme előtt elterül az elhagyatottság szomorú képe s beszéde közepén gyászdzalt zeng. — **עַל־הַהָרִים**: a hegyeken. — **אֵשׁ דָּמִי נָחִי**: sirást és nyöszörgést emelek (**נָחַי**: nyöszörgés a fájdalom azon fokát jelenti, mikor a sirásból már kifaradtunk). — **וְעַל־צְבָאוֹת מְדָבֵר**: és a pusztá virányain. — **קָנָה**: gyászdzalt. — **כִּי נָחִי**: mert elégték. — **מִבְּלִי־אִישׁ עוֹבֵר**: a nélkül hogy valaki átjárna rajtuk. — **וְלֹא שָׁמְעִי**: és nem hallják. — **קוֹל מִקְנֶה**: a nyáj hangját. — **מִעוֹף הַשָּׁמַיִם**: az ég madarától. — **וְעַד־קִטְמָה**: az állatig. — **נָדְרוּ הָלְכוּ**: [mind] elvándorolt, elment.

10. **וְנָתַתִּי**: így adtam. — **אֶת־יְרוּשָׁלַם**: Jeruzsálemet. — **לְצִדִּים**: kőhalmazzá. — **מְעוֹן מַיִם**: sakálok lakhelyévé. — **וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה**: és Júda városait. — **אֶתֵּן שָׁמָּה**: pusztává teszem. — **מִבְּלִי יוֹשֵׁב**: lakó nélkül.

11. וְיֵבֶן אֶת־זוֹמָה: ki az a bölc férfiú? — אֵלֶּיךָ: ki azt értené. — וְאֵשֶׁר דָּבַר: hogy azt a mit hirdetett. — פִּי־הַזֶּה: az Örökkévaló szája. — אֵלָיו: neki. — וַיְהִירָה: hirdesse is. — עַל־יָדָהּ: miért. — אֶבְרָהָם: pusztult el, — הָאָרֶץ: a föld. — וַנִּצְתָהּ כַּמְדָּבָר: elégett, mint a pusztta. — מִבְּלִי עֹבֵר: átmenő nélkül.

12. A megelőző versekben foglalt kérdésekre a próféta Isten szavával felel. — וַיֹּאמֶר יְהוָה: és az Örökkévaló mondta. — אֲשֶׁר עָשִׂיתִם: mert elhagyták. — אֶת־חֻרְתִּי: tanomat. — מֵעַל־מִי: melyet tettem. — לִפְנֵיהֶם: eléjük. — וְלֹא־שָׁמְעוּ כְּסוּלִי: és nem hallgattak hangomra. — וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ: és nem jártak szerinte.

13. וְגִלְתִּי: hanem mentek. — אֶת־יִשְׂרָאֵל לִבָּם: szívük macacssága szerint. — וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: és a bálványok után. — אֲשֶׁר לִפְנֵיהֶם: a melyek [tiszteleté]re tanították őseik.

14. לָכֵן: azért. — כִּדְאָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: így szól az Örökkévaló, a seregek Ura. — אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: Izrael Istene. — הֵגִי מַאֲדִילִם: ime, etetek. — אֶת־הַעֲמֻם הַזֶּה: ezzel a néppel. — לַעֲמֻתָּהּ: ürmöt. — וְהַשְׁקִיתִם: és itatok velök. — מִי־רֹאשׁ: mérges vizet.

15. וְהַבְּצֻרִים: és szétszórom őket. — בְּנֵי־נֶפֶשׁ: népek közé. — אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ: melyeket nem ismertek. — הֵמָּה וְאֲבוֹתָם: sem ők, sem őseik. — וְיִשְׁלַחֲנִי: és küldöm. — אַחֲרֵיהֶם: utánuk. — אֶת־: a kardot. — עַד־פְּלוּתִי אֲחֵם: míg meg nem semmisítettem őket. Hasonló büntetést helyez kilátásba Mózes (V. k. 28:64) Izraelnek arra az esetre, ha a tóra törvényeitől eltérnek.

16. הַתְּבֹנִיּוֹת: eszméljetek. — וְקִרְאוּ לַמְּקֻנִּיּוֹת: és hívjátok a gyászolónőket. — וְיִתְבַּחְשֻׁן: hogy jőjjenek. — וְאֶל־הַחֲכָמֹת: és a bölc asszonyokért. — שְׁלַחֵן: küldjete, — וְיִתְבַּחְשֻׁן: hogy jőjjenek. Szokás volt, hogy gyász esetek alkalmával asszonyokat hívtak, a kik a halottat arra való dalokkal elsiratták. A próféta tehát hirdeti, hogy Izraelben már beállott a gyász s már hihatják is a sirató asszonyokat.

17. וְיִתְמַסְרֶנָּה: és siessenek. — וְיִתְשַׁקֶּה: és emeljenek. — אֶל־יָדָיו: miattunk. — יָדָיו: nyöszörgést. — וְיִתְרַדְּדֶנָּה: és szálljon le. — אֶל־עֵינָיו: szemünkről. — דִּמְעָה: a könny. — וְנִשְׁפָּטֵנוּ: és szempilláink. — וְיָלֵךְ: folyjanak. — מִן־הַיָּם: a víztől.

18. כִּי קוֹל נָחִי: mert nyöszörgés hangja. — וְנִשְׁמָע: hallatsz. — מִצִּיּוֹן: Czijjonból. — אֲדָר שְׁדָדִי: hogy pusztultunk el. — בִּישְׁנוֹ מָאֵד: nagyon szégyenkezünk. — כִּי עֲוִנוֹתֵינוּ: hogy elhagytuk az országot. — כִּי הִשְׁחִיבוּ: hogy eldobtak. — מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: hajlékaink. A próféta már hallja a panaszkodók hangját, a mint városuk elhagyásán keseregnek. Ezzel okolja meg, hogy miért hivatja a sirató asszonyokat.

19. **בִּי-שֹׁמְעָה**: mert halljátok. — **וְנָשִׁים**: ó, asszonyok. — **וְהָיָה דָּבָר יְהוָה**: az Örökkévaló szavát. — **וְהִקָּח אֲזָנָם**: és fogadja fületek. — **וְהִפְדִּינָה בְנֵיהֶם**: és tanítsátok leányaitokat. — **וְנָשָׂה רְעוּתָהּ**: és az egyik a másikat. — **בִּקְיָה**: gyászdalt. A bekövetkezendő pusztulás biztos tudatában a próféta már az összes asszonyokat fől-szólítja, hogy ilyen énekekre egymást tanítsák. Már nem csak a hivatásos gyászolónőkhöz fordul. A baj oly sűrű lesz, hogy az összes nőkre lesz szükség. A próféta igazi művészi érzékkel a bajok leírását elhagyja, de azáltal, hogy dramatikusan a nőket megszólítja, az egész hallgatósággal érezteti hirdetése komoly és nehéz voltát. A hatás ez által sokkal nagyobb, mintha sokszor említett jövőndöléseit újból ismételne.

20. Ez a vers tartalmazza a dalt, melyet a katasztrófa bekövetkezésénél dalolni fognak. — **בִּי-עֵלָה**: bizony beszállt. — **מָוֶת**: a halál. — **בְּחַלְצֵנוּ**: ablakainkba. — **בָּהּ בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ**: behatolt palotáinkba. — **לְהַבְרִית עוֹלָל מְחוּץ**: hogy kiirtsa a gyermeket az utcáról (mely t. i. az utcán szokott játszani, de most a szobában van). — **בְּהַנּוּרִים**: az ifjakat. — **מִתְרַחֲבוֹת**: a terekről.

21. **דָּבָר בָּהּ**: beszélj úgy. — **וְאָם יְהוָה**: így szól az Örökkévaló (t. i. tanítsd ki őket erre a gyászdalra). — **וְנִפְלָה**: mert el fog esni. — **נִפְלָה הָאָדָם**: az ember hullája. — **כְּרֵמֶן**: mint a trágya. — **עֵלֶי-פִי הַשָּׂדֶה**: a mezőn. — **וְכַעֲסִיר**: és mint a rend. — **בְּמַחֲרֵי הַקּוֹצֵר**: az arató mögött. — **וְאֵין נֶאֱשָׂה**: de nem lesz, ki egybegyűjtse. (Az aratók a levágott rendeket egybegyűjtik és kékékbe kötik, de itt a hullák szerteszét fognak heverni).

22. **בָּהּ אָמַר יְהוָה**: úgy szól az Örökkévaló. — **אֶל-יִתְחַלֵּל**: ne dicsekedjék. — **הָקֵם**: a bölcs. — **בְּחִקְמָתוֹ**: bölcsességével. — **הַנּוֹבֵר בְּנוֹבוֹרָתוֹ**: a hős hősiességével. — **וְעֵשִׂיר בְּעֵשִׂירוֹ**: a gazdag gazdagságával. Ez még folytatása a megelőző résznek. Ebben az időben sem az okosság, sem az erő és sem a gazdagság nem használ.

23. **הַמִּתְחַלֵּל**: **בִּי אִם-יִבְרָא יִתְחַלֵּל**: csak azzal dicsekedjék. — **אֵל כִּי יִדְעֶה**: a ki dicsekedni akar. — **הַשֹּׁכֵל נֶדַע אֵתִי**: hogy átlát és ismer engem. — **כִּי אֲנִי יְהוָה**: mert én vagyok az Örökkévaló. — **עָשָׂה**: ki gyakorol. — **הַקֹּדֶר מִשְׁפָּט וְיָדָקָה**: szeretet, jogot és igazságot. — **בְּאַרְצִי**: a földön. — **כִּי-יִרְאֶה הַמִּצְוֵי**: mert ezeket kívántam. A ki Istent ismeri olyannak, hogy *szeretet, jogot és igazságot gyakorol*, az fog megmenekedhetni a bajokból. E háromnak az ápolása a fő jámborság, melynek keretébe minden vallásos cselekedetnek be kell illeszkednie. A talmud bölcsei sok he-

lyűtt kiemelik a zsidó vallás e fontos tételét, hogy a vallásos cselekedeteknek a próbaköve: a szeretet, a jog és az igazság. Bármily vallásosnak lássék valamely cselekedet, *ha az emberszeretet törvényével ellenkezik, már nem vallásos.* A szentírás több helyen hirdeti ezt a tant s némelyűtt a szeretet és a jog törvényeit részletezi is. Így a 15. zsoltár *tizenegy esélet* emlit, Jezsájás (33:15.) *nyolczat*, Micha (6:8.) *hármát*, ugyanannyit Jeremiás és végre Chabakkuk (2:4.) *csak egyet*, a melyek próbakövét képezik az igazi jámborságnak. Ezeket a törvényeket a vallás nevében és látszólagos érdekében sem szabad megszegni. Mert a vallás első sorban az emberek *békés együttélését kívánja*, lévén a *béke és az egyetértés minden erkölcsi és anyagi fejlődésnek legbiztosabb alapja.* A ki az emberszeretet törvényeit megszegi, az a vallás legmagasztosabb *célja ellen vétkezik.* A próféták e tanok hirdetésével a többi vallásos cselekedet értékét nem akarták leszállítani, csak azt akarják és követelik, hogy minden tettünknel az *emberszeretet törvénye legyen az a keret, melyen át ne lépünk soha és semmi, bármilyen fontosnak hirdetett elvekért sem.*

XVII.

Júda bűnössége. — A szombat fontossága.

- 1 הַמַּאֲת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעַט בְּרוֹל בְּצַפְרֵן שְׁמִיר חֲרוּשָׁה
 2 עַל־לוּחַ לֶבֶם וּלְקַרְנֹת מִזְבְּחֹתֵיכֶם: כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחֹתָם
 3 וְאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבֻעֹת הַגְּבֻחֹת: חֲרִירִי בַשָּׂדֶה
 4 חִלְדִּי וְכָל־אוֹצְרוֹתַי לְבֹז אֶתֶן כְּמַתִּיד בַּהֲמָאֲת בְּכָל־גְּבוּלָי: וְשִׁמְמַתָּה וּבָךְ מִנְחַלְתָּךְ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־
 5 אִיבֶךָ בְּאַרְצָן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ כִּי־אֲשֶׁר קָדַחְתָּם בְּאִפִּי עַד־
 6 עוֹלָם תִּוָּקֵד: כֹּה | אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲרֹר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח
 7 בְּאָדָם וְשֵׁם בָּשָׂר זָרְעוֹ וּמִן־יְהוָה יִסּוּר לִבּוֹ: וְהָיָה בְּעֶרְעֵר
 8 בְּעֶרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי־יָבֹא מִזֶּבֶד וְשִׁכָּן חֲרִירִים כְּמַדְבָּר אֲרָץ
 9 מִלְחָה וְלֹא תֵשֵׁב: בְּרוּךְ הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה

8 יְהוָה מִבְּטָחוֹ: וְהָיָה כַּעַן שְׁתוּל עַל-מַיִם וְעַל-יֹבֵל יִשְׁלַח
 שְׂרָשָׁיו וְלֹא יֵרָאֶה כִּי-יָבֵא חֵם וְהָיָה עָלָיו רַעַן וּבִשְׁנַת
 9 בַּעֲרַת לֹא יִדָּאג: וְלֹא יִמֵּשׁ מַעֲשׂוֹת פָּרִי: עֶקֶב הַלֵּב מִכָּל
 10 וְאָנֹשׁ הוּא מִי יִדְעֵנוּ: אֲנִי יְהוָה חֶקֶר לֵב בַּחֲן פְּלִיּוֹת
 11 וְלִתֵּת לְאִישׁ פְּדֻרָּכָיו כַּפְרִי מֵעַלְלָיו: קָוֹא דָּגֵר וְלֹא יִלָּד
 עֵשָׂה עֶשֶׂר וְלֹא בִּמְשַׁפֵּט בַּחֲצִי יָמָיו יַעֲקֹבֵנוּ וּבִאֲחֵרִיתוֹ יִהְיֶה
 12 נָבֵל: כִּסָּא כְבוֹד מְרוֹם מֵרֵאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְּשֵׁנוּ: מְקֹנָה
 13 יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל-עֹבְדֵי יִבְשׁוּ וְסוּרֵי בָּאָרֶץ יִפְתָּבוּ כִּי עֲזָבוּ
 14 מְקוֹר מַיִם-חַיִּים אֶת-יְהוָה: רָפְאֵנִי יְהוָה וְאַרְפָּא הוֹשִׁיעֵנִי
 15 וְאוֹשַׁעַה כִּי תִהְלֹתִי אִתָּה: הִנֵּה-הִמָּה אֹמְרִים אֵלַי אֵיךְ דָּבַר-
 16 יְהוָה יָבוֹא נָא: וְאֲנִי לֹא-אַצְתִּי מְרוּעָה אַחֲרֶיךָ וַיּוֹם אָנוּשׁ
 לֹא הִתְאַוִּיתִי אִתָּה יִדְעָתָּ מוֹצֵא שְׁפָתַי נֹכַח פְּנֶיךָ הָיָה:
 17 אֶל-תִּהְיֶה-לִּי לְמַחֲתָה מִחֲסִי אִתָּה בַּיּוֹם רָעָה: יִבְשׁוּ רִדְפֵי
 18 וְאֶל-אַבְשָׁה אֲנִי יַחְתּוּ הִמָּה וְאֶל-אַחֲתָה אֲנִי הָבִיא עֲלֵיהֶם
 19 יוֹם רָעָה וּמִשְׁנֵה יִשְׁבְּרוֹן שִׁבְרֵם: כֹּה-אָמַר יְהוָה אֵלֵי הֶלֶךְ
 וְעַמֻּדֹת בְּשַׁעַר בְּנִי-הָעָם אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֲשֶׁר
 20 יֵצְאוּ בּוֹ וּבְכָל שַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם: וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ
 דְּבַר-יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְכָל-יְהוּדָה וְכָל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
 21 הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים הָאֵלֶּה: כֹּה אָמַר יְהוָה הַשְׁמִיּוֹ
 בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאֶל-תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בַיּוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבֵּאתֶם
 22 בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם: וְלֹא-תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת
 וְכָל-מִלָּאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וּקְדַשְׁתֶּם אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת כֹּאֲשֶׁר
 23 צִוִּיתִי אֶת-אַבְוֹתֵיכֶם: וְלֹא שְׁמַעְוּ וְלֹא הָפְּזוּ אֶת-אֲזָנֵם

24 וַיִּקְשׁוּ אֶת־עַרְפָּם לִבְלֹתִי שְׁמַע וּלְבֹלֹתִי קָהַת מוֹסֵר: וְהָיָה
 אִם־שָׁמַע תִּשְׁמָעוּן אֵלַי נֶאֱמִידְהָה לִבְלֹתִי | הָבִיא מִשָּׂא
 בִּשְׁעָרֵי הָעִיר הַזֹּאת בַּיּוֹם הַשְּׁבִת וּלְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשְּׁבִת
 25 לִבְלֹתִי עֲשׂוֹת־בּוֹ כָּל־מְלָאכָה: וּבָאוּ בִּשְׁעָרֵי הָעִיר הַזֹּאת
 מַלְכִּים וְיִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־כַּפֵּא דְּוִד רַבָּיִם | בָּרָקֵב וּבַסּוּסִים
 הָמָה וְיִשְׂרָאֵל אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְיֹשְׁבֵה הָעִיר הַזֹּאת
 לַעֲוֹלָם: וּבָאוּ מֵעִרֵי־יְהוּדָה וּמִסְבִּיבוֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאֶרֶץ
 בְּנֵי־מִן וּמִן־הַשְּׁפֵלָה וּמִן־הָהָר וּמִן־הַנֶּגֶב מִבָּאִים עֲלָה וּזְבַח
 27 וּמִנְחָה וּלְבֹנָה וּמִבָּאִי תוֹדָה בֵּית יְהוָה: וְאִם־לֹא תִשְׁמָעוּ
 אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשְּׁבִת וּלְבֹלֹתִי | שָׂאת מִשָּׂא וּבָא
 בִּשְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם בַּיּוֹם הַשְּׁבִת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּשְׁעָרֶיהָ וְאָכְלָה
 אֶרְמִנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא תִכְבֶּה:

Tartalom. Júda vétke kiolthatatlanul van bevésve a
 nép szívébe és az oltárok szegleteibe. A zöld fák, a magas
 dombok: mind a nép bűnére emlékeztetnek. Azért kell, hogy
 Czijjon hegye összes kincseivel elpusztuljon, tulajdonosai pedig
 ismeretlen országok rabszolgáivá legyenek. Oly nagyra szítot-
 ták az Örökkévaló haragját bűnös cselekményeikkel! Mert
 átok éri mindig az embert, ha Istentől elfordul és embert
 keres, a kiben támasztékot vél találhatni. Úgy jár, mint a
 mindenéből kifosztott, ha sivatagba akar letelepedni vagy olyan
 tartományba, a hol soha semmi jó nem terem. Egészen más,
 a ki Istenbe veti hitét. Úgy jár, mint a patak mellé ültetett
 fa. Nő és fejlődik és soha nem érez semmi hiányt. S mégis az
 emberi szív ferde gondolkodásában ezt az egyszerű igazságot
 nem akarja felismerni! Egyre gyűjt és halmozza a vagyont,
 daczára annak, hogy az isteni kéz utóléri a bűnöst és élete
 felében ott kell hagynia a jogtalanul összeharácsolt kincseket.
 Csak Isten egyedül a fenséges és a kik földi életökben tőle

elpártolnak, azok elhagyatnak örökre. Ezt az örök igazságot ismerte föl a próféta és ha gúnyolói kárörvendő arczzal kérdezzetik is tőle, mért nem következett még be az isteni ige: ő mégis Istentől várja üdvét és gyógyulását. Ő nem toltta magát föl a nép pásztorává, a büntetés napját soha nem óhajtotta; Isten látja és tudja, hogy csak az Ő akaratát tolmácsolta. Legyen hát az Örökkévaló az ő támasza szerencsétlensége napján és az isteni ige hirdetése ne váljék neki ijedtséggé! Következzék be, a mit hirdetett szegyenüljenek meg üldözői. — Itt végződik be egyik beszéde, melyet egyéni érzelmei kitörésével fejez be. Jeremiás próféta fölszólalásait mindig félbeszakítja saját szenvedései hangoztatásával. Érző szívének dobbanása át meg át rezgi minden mondatát s szónoklatának visszhangjaként egész élettörténete hallatszik a prófétának. A nép üldözi, gúnyolja és beszédét semmibe sem veszi. Mig a próféták nagyrésze, szellemi és erkölcsi fölényüknél fogva, a legnagyobb tekintélynek örvendtek, addig Jeremiásban a nép széles rétegei — a nagyok és kicsinyek egyaránt — a prófétai képességét sem ismerték el. Beszédeit kinevették s ha szónoklatait megsokallották: ütlegették és börtönbe zárták. Működésének hiábavalósága és lelki szorultsága tehát útát keres magának s ilyenkor mondja el egyéni keserveit imalakjában. Ez az oka, hogy beszédei első pillanatra nem teszik meg az egység hatását s helyenkint imákkal s zsoltárokkal és kitörő panaszokkal telvék. Valósággal eme sajátosságok adják meg beszédeinek az egyéni pecsétet s szónoklatainak lyrai színezése által látjuk a háttérben a próféta és egész környezete szenvedő és nyüzsgő életét. — A 19. verstől kezdve a szombatról tart előadást. Figyelmeztet annak szentségére és a szombat megtartásától teszi függővé a nép fenntartását és fennmaradását. Kiváltképen a kereskedelem folytatása és az ezzel együtt járó teherhordás ellen kél ki. Izrael és Júda hatalmának növekedése együtt fog járni azzal, hogy a szombat törvényeit kellőképen tisztelik. Ha pedig nem, akkor Jeruzsálem és összes palotái a tűz martalékává lesznek.

Jeremiás, ki a belső vallásosság szükségét hirdeti, a szombat megünneplésében a belső vallásosság hathatós eszközét látja, a mint a zsidó hagyományos tudat is mindig annak fogta föl.

Egyes szavak jelentése.

1. **הַטָּאֵת יְהוּדָה**: Júda bűne. — **כְּתִיבָה**: irva van. — **בָּגַם בְּרוּל**: vasvesszővel. — **בְּצִפְרֵן יָשִׁיר**: gyémánthegygyel. — **חֲרוּשָׁה**: bevésve. — **וּלְקִרְנוֹת סוּבְחֵיכֶם**: szívük táblájára. — **עַל־לִפְתָּם לָבָם**: és oltáraitok szarvaira. Júda bűne kiolthatatlanul él a néptudatban. Saját szive vádolja és ha a lelkiismeret szavát el is tudnák hallgattatni — a bálványoknak föllállított oltárok tanuskodnának ellene. Az oltárok kiálló részeit — szarvait — az áldozatok vérével fecskendezték be.

2. **בְּיָדָם בְּנֵיהֶם**: ha fiaikra emlékeznek. — **סוּבְחֵיכֶם**: oltáraikra (is kell gondolniok). — **וְאִשְׁרֵיכֶם**: és astéráikra. — **עַל־גֵּץ הָעֵץ**: a zöld fánál. Folytatása a megelőző versnek. Abban áll a bűnök, hogy fiaikra csak kapcsolatban az oltárra gondolnak. Fiaikra csak annyiban gondolnak, hogy őket fölláldozzák. — **עַל נֶגְעוֹת הַגְּבוּלוֹת**: a magas dombokon.

3. **הַרְרִי בְּשָׂדֶה**: oh, hegyem a mezőn, A szabadon álló Cizijon-hegy. — **הֵיכֶלְךָ**: vagyonodat. — **וְכָל־אֲצִיּוֹתֶיךָ**: és összes kincseidet. — **לְבִי**: zsákmányom. — **אָדָם**: adam. — **בְּמִתְיָה**: t. i. magaslataidat [adam zsákmányúl]. — **בְּמִסְתָּה**: azért a vétekért. — **בְּכָל־יְבוּלָה**: [melyet] minden vidékeden [elkövettél].

4. **וְיִשְׁמְטָהּ**: és föl fogsz hagyni. — **וְיָדָךְ**: még pedig magad által, azaz a saját hibád következményeképpen. — **חַיְלֶיךָ**: örökségedből. — **וְתַעֲבֹדָתִיךָ** és szolgálni engedlek. — **עַל־תִּשְׁתִּיךָ**: el-lenségeidet. — **בְּאֶרֶץ**: olyan országban. — **אֲשֶׁר לֹא־יָדָעָהּ**: melyet nem ismertél. — **כִּי־אֵשׁ**: mert tüzet. — **קָרַחְתֶּם**: gyújtottatok. — **בְּאֵפִי**: ha-ragomban. — **עַד־עֶדְכֶם**: örökre. — **תִּקְרָה**: fog égni.

5. Bűneik következménye, hogy Istenhez segítségért nem fordulhatnak, csak emberekhez, a kik nem segíthetnek. — **כֹּה אָמַר יְהוָה**: így szól az Örökkévaló. — **אֲרִיר הַקָּרָה**: átkozott az a férfi. — **אֲשֶׁר יִבְטַח**: a ki bízik. — **בְּאָדָם**: emberben. — **וְיִשָּׂם**: és a ki tesz. — **בְּיָדָהּ**: húst. — **וְיָרֵעַ**: karjának. A kar az erő kifejezése. *Húst karjának tennie*, annyit jelent, mint *emberben támaszt keresni*. — **וְיִסְתָּרְהָהּ**: és az Örökkévalótól. — **קִטֵּר לְבִי**: elpártol a szíve. Hasonló gondolatot fejez ki a 146. zsoltár is: **אֶל־תִּבְטְחֵנִי** — **בְּיָדָהּ**: Ne bizzatok előkelőkben, ember fiában, a kinél nincs segítség.

6. וְהָיָה: az olyan lesz. — כְּעֶרְבִי: mint a hazátlan [a ki mindenétől ki van fosztva]. — בְּעֶרְבָה: a sivatagban. — וְלֹא יֵרָאֶה: és nem látja. — כִּי יָבוֹא טוֹב: ha jó jön. — וַיֵּשֶׁב: és lakik. — חֲרָרִים: száraz földet. — בְּמִדְבָּר: a pusztában. — אֶרֶץ מִלְחָה: sós tartományt. — וְלֹא תֵשֵׁב: és lakatlant.

7. בָּרוּךְ: áldott. — הַנָּבִי: a férfi. — אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה: a ki bizik az Örökkévalóban. — וְהָיָה יְהוָה: és az Örökkévaló lesz. — מִבִּטְחוֹ: az ő bizalma.

8. וְהָיָה: az [olyan] lesz. — כְּעָץ: mint fa. — שָׁתוּל: ültetve. — עַל-מִים: vizen. — וְנִשְׁלִיכַל: és folyó mentén. — וַיִּשְׁלַח: kinyújtja. — שְׁרָשָׁיו: gyökereit. — וְלֹא יֵרָאֶה: az nem látja. — כִּי יָבוֹא חֶם: ha forróság jön. — וְהָיָה צֶלֶל כֶּנָּן: a levele zöld lesz. — וַיִּשְׁתַּח בַּצֵּרֶת: és a szárazság évében. — לֹא יִדָּא: nem aggódik. — וַיֵּשֶׁב: és nem szűnik meg. — מִמִּשְׁחַת פֵּרִי: gyümölcsöt természeteni.

9. A következő versek értelme: Az emberi szív sokkal ferdébb, mintsem az ilyen közönséges és egyenes igazságokat megértene. Saját java ellenére vesztébe rohan és azt teszi, a mi a világos meggyőződése ellen van. De Isten a sziveket és a veséket vizsgálja, ő jutalmaz és büntet mindenkit érdeme szerint. — עָקֵב הַלֵּב: ferdébb a szív. — כִּמְלֵךְ: mint minden. — וְאָנֹכִי הָיָה: és megátalkodott az. — מִי יִדְעֵנִי: ki ismerné ki?

10. אֲנִי יְהוָה: Én vagyok az Örökkévaló. — חֲקֵר לֵב: a szív kutatója. — בִּחֵן כֶּסֶּת: a ki vizsgálja a veséket. — וְלֵבָתָּה: még pedig [azért] hogy adjon. — לְרֹאשׁ: mindenkinek. — דִּרְדָּרָיו: útjai szerint. — כִּפְרֵי מַעֲלָדָיו: cselekedetei gyümölcse szerint.

11. קָרָא דָּגֵר: a fogoly gyűjt. — וְלֹא יָלַד: és nem szült. Fogoly típusa azoknak a madaraknak, melyek idegen tojásokat kikölttenek. Ezekhez hasonlít az, a ki idegenből és nem saját szerzeményeiből harácsol össze vagyont. Csakhogy az ilyen vagyont nem marad meg. — עֲשֵׂה עֵשֶׂר: a ki vagyont szerez. — וְלֹא בְמִשְׁפָּט: de nem joggal. — בַּחֲצֵי יָמָיו: napjai felében. — וַיַּעֲזָבֵהּ: el fogja hagyni. — וּבְאַחֲרֵיתוֹ: és végén. — יְהוָה נָגַל: balgává lesz (a mennyiben hiába harácsolta össze az idegen vagyont, mert nem eredményezett vele semmit).

12. כֶּסֶף קָבוֹד: dicsőség trónja. — מְרוֹם מְרֹאשֵׁן: magasztos kezdetől fogva. — מְקוֹם כְּהֹנָסֵינוּ: szentélyünk helye. Ez valanint a következő vers első két szava jelzője a reá következő יְהוָה-nak. A jelzők allitteracziót képeznek. Az egész pedig innen a 18. vers végeig zsoltár, mert a próféta imafélével fejezi be beszédét. Mintegy önigazolásra imádkozik. Érzi, hogy súlyos igazságokat dobott a nép szemébe és azért Istenéhez imádkozik. El-

mondja, hogy a mit tesz, arra belső kényszer bírja. Nem tud tartózkodni, a mikor az igazságot kell hirdetnie.

13. מְקוֹה יִשְׂרָאֵל: Izrael reménye. — כָּל־עֲדִיף: mind a kik téd elhagynak. — יִבְשֻׁ: megszégyenülnek. — וְסִינִי דָּאָרֶץ: és a föld elpártolói (tk. az elpártolók a földön. — סִינִי költsői többesszám סִינִים helyett). — יִקְרְבוּ: fölíratnak (t. i. mint gonoszok megjegyeztetnek). — דִּי גִבּוֹי: mert elhagyták. — מְקוֹר מַיִם־חַיִּים: az élő víz forrását.

14. רָפְאִי: gyógyíts meg engem. — וְאָרְפָּא: és hadd gyógyuljak meg. — הוֹשִׁיעֵנִי: segits rajtam. — וְאִשְׁעָה: és hadd legyen segítve rajtam. — דִּי תִהְיֶה אִתָּךְ: mert dicsőségem vagy te.

15. הֲיֵה הָמָּה אֲמָרִים אֵלַי: íme, ők azt mondják nekem. — אֵיךְ: hol van az Örökkévaló ígéje? Az Örökkévaló ígéje még nem ment teljesedésbe és ez biztatja a népet gonoszsága folytatására. — הֲיֵה הָמָּה אֲמָרִים אֵלַי: hát teljesedjék már be.

16. וְאֵי: pedig én. — לֹא אֲדָתִי: nem tolakodtam. — מִרְעָה: hogy pásztor legyek. — אַחֲרָיָה: utánad. — יוֹם אֲנִישׁ: és a büntetés napját. — לֹא תִחַדְתִּי: nem kívántam. — אַתָּה הָרָעָה: te [jól] tudod. — מוֹעֵד שְׂפָתַי: szám beszéde. — נִכְחַ פְּנֵיךְ: arczod előtt. — הָיָה: volt.

17. אַל־תִּתְהַלֵּלִי: ne légy nekem. — לִמְחַתָּה: ijedségemül. — מִחֲמִי: bizalmam [vagy]. — בְּיוֹם רָעָה: a szerencsétlenség napján.

18. יִבְשֻׁ: szégyenüljenek meg. — יִדְבֹּשִׁי: üldözöim. — וְאֶל־אִשְׁתָּה אֵי: és ne ijedjenek meg én. — וְאֶל־אִתָּתָה אֵי: és ne ijedjek meg én. — הָבִיא רֵעִי: hozd reájuk. — יוֹם רָעָה: a szerencsétlenség napját. — וּמִשְׁנֵה שְׂבִירֹן: és kettős töréssel. — שִׁכְרָם: törd meg őket. Az utolsó versben átokba tör ki a próféta. Elátkozza a népet. — A szentírás elévülhetetlen érdeme, hogy emberei mindig csak emberek: emberi érzésekkel és emberi indulatokkal. Azzal arra figyelmeztet a szentírás, hogy emberek tanítására Isten csak embereket küldött a földre, mert csak annak a példája hathat mi reánk, a ki épűgy hűsből is vérből való, mint mi. A prófétai tanítások nevelő hatása az által sokkal erősebb lesz.

19. A bálványimádással és az isteni eszmék elhanyagolásával együtt járt azon törvények megszegése, melyek hatóságos eszközei az erkölcsi tökéletességnek. Nevezetesen a szombat törvényét a zsidó vallásos tudat úgy magyarázta, hogy a testi nyugalom a lélek fejlettségét erősíti s így hozzájárul az érzület és a gondolkodás nemesbedéséhez. Ezzel a fölfogással szemben a nép nagy tömege a körülötte élő nemzetek

ferde vallásos gondolkodásától félrevezetve, a szombat törvényét semmibe sem vette. A szombati tilalmat, mely a munkától való tartózkodást a legszigorúbban meghagyta (לֹא תַעֲשֶׂה קָלָלָהּ), megszegték s ha esetleg a nehezebb munkától tartózkodtak is, sokan fölhasználták az alkalmat hogy a vidékről áldozatok bemutatása végett beözönlő emberekkel kereskedelmet folytassanak. Így lett éppen a szombat a vásár napja. A vidékről az emberek terhekkal megrakva bejöttek a fővárosba, Jeruzsálembe és a szombat czélja így teljesen kárba vészett. A próféta tehát a szombat megszegésében látja Júda bukásának közvetett okát, abban hogy nem »szentelik« meg a szombatot, úgy a hogy azt a szentírás, nevezetesen a *tízparancsolat* *negyedik igéje* előírja. A szombat megtartásával együtt járna az erkölcsök javulása és ennek következményeként a nép boldogulása és megmaradhatása a földön állana be. — בְּרֵאשִׁית יְהוָה: így szól az Örökkévaló. — הָלַךְ וַיִּצְרֶנּוּ: eredj és állj meg. — בְּשֹׁמֵר עֵינֵיהֶם: a nép fiainak kapujába. — אֲשֶׁר יָבֹאוּ: a melyen bejönnek. — מִלְּפִי יְהוָה: Júda királyai. — וְאֲשֶׁר יֵצְאוּ: és a melyen kimennek. — וְכָל שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: és Jeruzsálem összes kapuin. Ezen a kapun szokott bejönni a vidéki nép, hogy áldozatait bemutassa a templomban. Itt tartották meg a gyűléseket. Olyan volt mint a római *forum* és a próféták itt keresték föl a népet, hogy előtte elmondják beszédeiket.

20. וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם: és mondd nekik. — שִׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה: halljátok az Örökkévaló igéjét. — מִלְּפִי יְהוָה: Júda királyai. — וְכָל-יְהוּדָה: és egész Júda. — וְכָל יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל: és Jeruzsálem összes lakói. — הַבָּאִים: a kik jöttek. — בְּשַׁעֲרֵי הָאֵלֶּה: ezen kapukba.

21. הִשְׁמְרוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם: így szól az Örökkévaló. — őrizkedjétek lelketekben (azaz a legnagyobb lelkiismeretességgel ügyeljétek reá). — וְאַל-תִּשְׂאוּ: és ne hordjatok. — מִשָּׂא: terhet. — בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: szombati napon. — וְהִבְרַחְתֶּם: hogy azt bevigyétek. — בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם: Jeruzsálem kapuiba.

22. וְאַל-תוֹצִיאוּ: és ne vigyetek ki. — מִשָּׂא: terhet. — מִבְּתוּכֵיכֶם: házaikból. — בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: a szombati napon. — וְלֹא-תַעֲשׂוּ: és semmi munkát. — וְלֹא-תִגְדְּלוּ: ne végezzetek. — הָנֵם שְׁתַּלְיֶתֶם: hanem szenteljétek. — אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת: a szombati napot. — כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי: a mint megparancsoltam. — אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם: őseiteknek.

23. וְלֹא-שָׁמְעוּ: de ők nem hallgattak. — וְלֹא-הָיוּ: és nem nyújtották. — אֶת-אָזְנוֹתֵם: fülüket. — וְלֹא-הָיוּ: hanem megkeményítették. — אֶת-לִבְהֵמָתֵם: nyakukat. — לִכְלֹלֵי שִׁמְעֵם: hogy ne hall-

gassanak. — **וְלִבְדִּי קָהָה**: és hogy ne fogadjanak el. — **מִסֵּר**: tanítást.

24. **וְנָהָה**: és leszen. — **אִם-שָׁמַע תִּשְׁמָעוּן אֵלַי**: ha hallgattok reám. — **לִבְדִּי קָהָה מִשָּׂא**: így szól az Örökkévaló. — **בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת**: ezen város kapuiba. — **בְּיוֹם הַשַּׁבָּת**: a szombati napon. — **וְלִבְדִּי**: és hogy megszenteljétek. — **אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת**: a szombati napot. — **לִבְדִּי**: hogy ne végezzetek azon. — **כָּל-מְלָאכָה**: semmi munkát.

25. **בְּשַׁעְרֵי הָעִיר הַזֹּאת**: ezen város kapuiba. — **מְלָכִים**: királyok. — **וְשָׂרִים**: és fejedelmek. — **רִבְקִים**: a kik ülnek. — **עַל-כֵּסֵא דָוִד**: Dávid trónján. — **וְיָסוּסִים**: ülve. — **בְּרֶכֶב**: szekéren. — **וְיָסוּסִים**: és lovakon. — **הָהָה**: űk. — **וְיִשְׁכֵּי יְרוּשָׁלַם**: és fejedelmeik. — **אִישׁ וְיָהוּדָה**: Júda férfiai. — **וְיִשְׁכֵּי יְרוּשָׁלַם**: és Jeruzsálem lakossága. — **וְיָשְׁבָה**: és helyén marad. — **הָעִיר הַזֹּאת**: ez a város. — **לְעוֹלָם**: örökre.

26. **וְיָבֹאוּ**: és jönnek. — **מִמְּצֵרֵי יְהוּדָה**: Júda városaiból. — **וּמִסְבִּיבוֹת יְרוּשָׁלַם**: és Jeruzsálem környékéről. — **וּמִן-הַשְּׂפֵלָה**: és a síkságról. — **וּמִן-הַהָר**: és a hegyvidékről. — **וּמִן-הַנֶּגֶב**: és délről. — **מִבְּיָאִים**: a kik hoznak. — **עֹלָה**: égő áldozatot. — **וְזֹבַח**: és levágott áldozatot. — **וּמִנְחָה**: és lisztáldozatot. — **וְלִבְכּוֹתָהּ**: és tömjént. — **וְיָבִיֵּא הַזֶּה**: [lesznek a kik] hálaáldozatot hoznak. — **בֵּית יְהוָה**: az Örökkévaló házába. Nem azt tekinti a próféta nyereségnek, hogy ezentúl áldozatot fognak bemutatni Istennek a messze vidékbeliiek, hanem azt, hogy *a szombat megtartása által a nép erkölcsi érzése fog emelkedni*. Ez által a távoli népek is arra a meggyőződésre jutnak majd, hogy *az isteni törvények legalkalmasabbak a népek és nemzetek boldogítására* s e meggyőződés fogja őket sarkalni arra, hogy Istent az ő templomában fölkeressék és Neki ott hódolatukat bemutassák. — A próféta nem arra helyezi a fősúlyt, hogy ezentúl más népek is áldoznak Istennek, hanem arra, hogy *az isteni tanok meghódítják az összes nemzeteket*.

27. **וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ אֵלַי**: de ha nem hallgattok reám. — **לִבְדִּי קָהָה**: hogy megszenteljétek a szombatot. — **וְיָבֹאוּ**: és hogy ne menjetek. — **בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם**: Jeruzsálem kapuiba. — **וְהִצַּת אֵשׁ**: akkor tüzet gyújtok. — **בְּשַׁעְרֵיהָ**: kapuiba. — **וְאִתָּהּ**: és megemészti. — **וְלֹא תִכְבֶּה**: Jeruzsálem palotáit. — **אֶת-הַתִּבְכָּה**: a nélkül hogy elaludna.

XXXI.

Izrael jövője.

1 לא כה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בְּמַדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חָרֵב הָלוֹךְ
 2 לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל׃ מִרְחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי וְאַחֲבַת עוֹלָם
 3 אֶחֱבֹתֶיךָ עַל־כֵּן מִשְׁכַּתֶּיךָ חֹסֵד׃ עוֹד אֲבִנֶךָ וְנִבְנִית
 בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי תַפִּיךָ וַיֵּצֵאת בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים׃
 4 5 עוֹד תַּטְעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שְׁמְרוֹן נָטְעוּ נָטְעִים וְחָלְלוּ׃ כִּי
 יִשְׁוִיִם קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהָר אֶפְרַיִם קוֹמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־
 6 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה רְנוּ לִיעֲקֹב שְׂמֻחָה
 וַיַּחֲלֹ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאָמְרוּ הוֹשִׁעַ יְהוָה
 7 אֶת־עַמּוֹךְ אֶת שְׂאֵרֵית יִשְׂרָאֵל׃ הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ
 צָפוֹן וּקְבָצֹתִים מִירְפַת־אֶרֶץ בָּם עוֹר וּפֶסֶח הָרָה יוֹלֶדֶת
 8 יֶחֱדוּ קָהָל גְּדוֹל יָשׁוּבוּ הִנֵּה׃ בְּכִכִּי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים
 אוֹבִילִם אוֹלִיכֵם אֶל־נַחְלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יֶשֶׁר לֹא יִפְשְׁלוּ בָּהּ
 9 כִּי־הֵייתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאֵב וְאֶפְרַיִם בְּכָרִי הוּא׃ שָׁמְעוּ דְּבַר־
 יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִם מִמְּרָחֵק וְאָמְרוּ מִזֶּרֶחַ יִשְׂרָאֵל
 10 יִקְבְּצֵנוּ וְשִׁמְרוּ פִּרְעָה עָדְרוּ׃ כִּי־פָדְדָה יְהוָה אֶת־יעֲקֹב
 11 וּגְאָלוֹ מִיַּד חֹזֶק מִמֶּנּוּ׃ וּבָאוּ וּרְנְנוּ בְּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנִהְרֹוּ אֶל־
 טוֹב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֵשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנִי־צֹאן וּבִקָּר
 12 וְהִיתָה נֶפֶשׁ כָּן רוּחַ וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד׃ אִזּוֹ
 תִשְׂמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל וּבְחָרִים וּזְקָנִים יֶחֱדוּ וְהִפְכַּתִּי אֲבָלָם
 13 לְשִׁשׁוֹן וְנַחֲמַתִּים וְשִׁמַּחַתִּים מִיגוֹנָם׃ וְרוּחִי נֶפֶשׁ הַבְּהֵנִים
 14 דָּשֵׁן וְעָמִי אֶת־טוֹבִי יִשְׁבְּעוּ נֹאֲמִי־הוּא׃ כֹּה אָמַר יְהוָה
 קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה עַל־

בָּנִיָּהּ מֵאַנְהָ לְהַנְחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינָנוּ : כֹּה | אָמַר יְהוָה ¹⁵
 מִנְעִי קוֹלֶךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךָ מִדְּמָעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לַפַּעֲלָתְךָ
 נֹאסִי־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב : וַיִּשְׁתַּקֶּה לְאַחֲרִיתָךְ נֹאסִי־ ¹⁶
 יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם : שְׁמוּעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוּדָדִי ¹⁷
 יִפְרֹתִנִי וְאוֹסֵר כְּעֹגֵל לֹא לָמַד הִשְׁבֵּנִי וְאֲשׁוּבָה כִּי אֶתָּה
 יְהוָה אֱלֹהֵי : כִּי־אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הַיּוֹדְעִי סִפַּקְתִּי ¹⁸
 עַל־יֶרֶךְ בִּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאַתִּי חֲרַפְתִּי נְעוּרֵי : הֵבֵן ¹⁹
 יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דִבְרֵי בֹו זִכֹּר
 אֲזַכְּרֵנוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֵנוּ נֹאסִי־יְהוָה :
 הֲצִיבִי לָךְ צִיָּגִים שְׁמִי לָךְ תִּמְרוּרִים שְׁתִּי לִבְךָ לְמִסְלָה ²⁰
 דֶּרֶךְ הַלֵּכֶת שׁוּבִי בְּתוֹלֶת יִשְׂרָאֵל שָׁבִי אֶל־עָרֶיךָ אֱלֹהֵי :
 עַד־מָתִי תִתְחַמֶּקִּין הַבַּת הַשׁוֹבֶבֶה כִּי־בָרָא יְהוָה חֲדָשָׁה ²¹
 בְּאֶרֶץ נִקְבָּה תִסּוּבֵב גָּבֵר : כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי ²²
 יִשְׂרָאֵל עוֹד יֹאמְרוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרֶי
 בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתָם יִבְרַכֶּךָ יְהוָה גִּוְה־צֶדֶק חֵר הַקִּדָּשׁ :
 וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ יְהוּדָה וְכָל־עָרֶי וַיְהִדּוּ אֶפְרַיִם וְגַם־עוֹ בְּעֶדֶר : ²³
 כִּי הָרִוּתִי נֶפֶשׁ עֵינָהּ וְכָל־נֶפֶשׁ דָּאֶבָה מִלְּאֹתִי : עַל־זֹאת ²⁴
²⁵ הִקִּיצְתִּי וְאַרְאָה וּשְׁנָתִי עָרְבָה לִי : הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאסִי־ ²⁶
 יְהוָה וּזְרַעְתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם
 וּזְרַע בְּהֵמָה : וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׁקַדְתִּי עֲלֵיהֶם לְגַתּוֹשׁ וּלְגַתּוֹץ ²⁷
 וּלְהָרֵס וּלְהָאֲבִיד וּלְהָרַע בֵּן אֲשָׁקֵד עֲלֵיהֶם לְבָנוֹת וּלְגַמּוּעַ
 נֹאסִי־יְהוָה : בְּיָמִים הָהֵם לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד אָבוֹת אָכְלוּ ²⁸
 בֶּסֶר וּשְׁנֵי בָנִים תִּקְהִינָה : כִּי אִם־אִישׁ בַּעֲזוֹנוֹ יָמוּת בְּלֹא־ ²⁹

הָאָדָם הָאֵכֵל הַבָּסֵר תִּקְהִינָה שְׁנֵיוֹ : הִנֵּה יָמִים בָּאִים ⁸⁰
 גְּאֻס־יִהְיֶה וְכָרְתִי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה בְּרִית
 הָדָשָׁה : לֹא בְּבְרִית אֲשֶׁר כָּרְתִי אֶת־אֲבוֹתָם בְּיוֹם הַחַוּוֹקִי ⁸¹
 בְּיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה הִפְרוּ אֶת־בְּרִיתִי ⁸²
 וְאֲנִי בָּעַלְתִּי בָּם גְּאֻס־יִהְיֶה : כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲכַרֵּת
 אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם גְּאֻס־יִהְיֶה נָתַתִּי אֶת־
 תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל־לִבָּם אֲכַתְּבֶנָּה וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים ⁸³
 וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם : וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת־דַּרְעֵהוּ וְאִישׁ
 אֶת־אָהֳיוֹ לֵאמֹר דַּע אֶת־יְהוָה כִּי כָל־ם יִדְעוּ אוֹתִי לְמַקְמָנָם
 וְעַד־גְּדוּלָּתָם גְּאֻס־יִהְיֶה כִּי אֶסְלַח לְעוֹנָם וּלְחַטָּאתָם לֹא
 אֶזְכֹּר־עוֹד :

Tartalom. A kard megmenekültjei kegyelmet talál-
 nak az Örökkévaló szemében, midőn Izrael nyugalom szerzé-
 sére törekszik. Ilyenkor, távol Czijjontól és Jeruzsálemtől,
 megjelenik Isten az ő szeretettjeinek és újból magához veszi,
 hogy Izrael hajadona dobpergéssel és tánczczal vegyen részt
 a vigadók körében. Szamária szőlői helyreállanak és a nép
 örömrivalgások között vissza fog kíváncsozni az Örökkévaló
 hegyére : Czijjonra. Hallják hát a népek és ujjongjon Jákob,
 mert Isten visszahozza az ő szeretettjeit és összegyűjti őket
 a vakot és a sántát. Mind visszajönnek. Örömkönyekkel és
 imaszóval tér vissza egész Izrael és Efrájim megint első szü-
 löttje lesz az Örökkévalónak. Mert a ki szétszórta Izraelt, az
 fogja egybegyűjteni és vigyáz majd reá, mint a pásztor
 nyájára. Ráchel sirása fogságba ment fiáiért még hallatszik,
 panaszló hangja elvesztett gyermekeiért még vigasztalhatatlan,
 de az isteni szózat hozzá is intéz biztató szavakat. Visszatart-
 hatja már a hangját : nem kell zokognia ; föltartóztathatja már
 könnyei árját : gyermekei az ellenséges földből szülőföldjükre

tértek vissza. Efrájim megtért. Átlátta, hogy jogosan bűnhődött s most szégyenkezve vallja be, hogy csak ifjúsága szégyenét rótt le. Czijjon közbe útjelzőket állít föl és egyengeti az utat a visszatérőknek, a kik oda jönnek, hogy köszöntsék a szent hegyet és a szent hajlékot. Ezt álmodja a próféta s midőn fölébredt, álomlátása kellemessége megmarad lelkében. Isten a jövőt tudatja vele. Eljönnek még olyan napok, a melyeken az Örökkévaló siettetni fogja az építést és az ültetést, a mint egykor siettette a pusztítást és a rombolást. A fiúknak nem lesz okuk panaszkodni atyáik bűnei miatt és Izraellel új szövetségre lép Istene, mihelyt tanai szabványait szívökbe vésik és kicsinytől nagyig mindenki ismeri azokat. A mult pedig meg fog bocsáttatni és soha többé említés nem történik róla.

Az egész fejezet Jeremiás hitét a jövőről fejezi ki és végeredményében teljesen megegyezik Jézusajás tanításával a messiásról. A boldogságot az fogja létesíteni, hogy *a nép aprajana-gyja ismerni fogja az Örökkévalót*, tehát a nép minden egyes rétegénél megvalósul a bibliai ige *וְיָדַעְתִּים מִיּוֹם הַהוּא יְהוָה*: »*Es ti lesztek nekem papi birodalmam és szent népem*«. Jézusajásnál is a messiási remények azzal teljeseznek be, hogy a föld megtelik az Örökkévaló ismeretével. Megint tehát *Isten ismerete* az, a mely a népet a múlt posványaiból képes kiragadni. *A régi szövetség megújíttatik* és tanai most már a nép szívébe vannak vésve. Már megérti ezek üdvös voltát és nem lát bennük semmi megterhelőt; semmit, a mi nehéz. Mindkettőnél — Jézusajás és Jeremiásnál — az igazság földi uralma jelzi a messiási kort. »*Mindenki saját vétkeért fog meghalni és a fiuk apáik vétkeért nem lakolnak.*« S mindenütt Czijjon fénye, azaz a Czijjonból legelőször hirdetett igazságok erőssége és dicsősége fogja jelezni ennek a kornak a bekövetkezését. Tehát megint nem az *egy vallás alakiságainak uralma*, hanem *eszméinek és igazságainak elismerése*. Ezeknek az elveknek a főkerete pedig *Isten egysége*, a mivel együtt jár *oszthatatlansága* és így *szeretetének oszthatatlansága is*, valamint az, hogy a világot *egységes és*

állandó elvek szerint kormányozza, hol a jó következménye: *a jó*, a rossz következménye: *a rossz*. Benn van ebben a messianizmusban az a hit is, hogy az emberi *tökéltesedéssel* együtt jár az emberi nem boldogsága. Ugyanaz, a mit a mai művelt társadalom is vall, hogy t. i. a műveltség, vagyis az öntökéltesedés a társadalmi egyenetlenségek kisimitására és elenyésztésére vezet. Az *önművelés tehát vallásos parancs*. A törvények gyakorlása mellett a törvények ismerete is szükséges.* Más szóval: a messiási korszak bekövetkezését *megelőzi a jónak általánosan elismert szüksége*. *Egy ember tehát, bármilyen tökéletes is legyen különben, nem válthatja meg az emberiséget*, legkevésbé pedig válthatja meg *előre*. Mert nem Isten oldja föl az embereket bűneik alól, hanem az *emberek oldhatják csak föl magukat*. *Mindenki magamagát*. Bűnbocsánatot sem Isten, sem más valaki nem hirdethet. A megbocsátás *egyszerre áll be a nemvétkézással*. Ha vétkeinket saját életünkől, vagy a köz életéből kiküszöböltük; ha hibáink és bűneink következményeit jó és igazságos voltunkkal ellensúlyoztuk: vétkeink megbocsáttattak s mi megváltattunk.

Egyes szavak jelentése

1. *אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ*: így szólt az Örökkévaló. — *אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ*: kegyelmet talált a pusztában. — *אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ*: a kardtól megmenekült nép. — *אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ*: a mikor ment. — *אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ*: hogy nyugalmat találjon. — *אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ*: Izrael. Izrael már csak nyugalomára gondol és nem hódításokra és akkor kegyelmet talál Istennél. Mert Izrael hivatása nem a hódításokban áll. A próféták a nemzetek nagyságát éppen békés és áldásos működésükben latják.

*) Jegyzet. Ezzel a tétellel függ össze, hogy a zsidó vallás mindig követelte, hogy hívei a vallásos tanokat eredeti forrásukban ismerjék. Nálunk a héber nyelv ismerete: *vallásos parancs*. Nemcsak azért, mivel ezen a nyelven *beszéltek őseink* s mivel ezen a nyelven *szóltak meg az emberiség legszebb és legmaradandóbb tanai*: hanem azért, és leginkább azért, mivel az eredeti nyelvben való olvasása valaminek és annak megértése leginkább képes azoknak a tiszta szellemét is ébren tartani.

2. מרחוק: távolról. — נראה לי: jelent meg nekem. A távolban jelenik meg a népnek az Örökkévaló. Izrael nincs többé saját hazájában, de belső átalakulása a népnek éppenséggel az idegenben válik teljessé, Jeremiás nem a szent földön látja a zsidóság eszméi megérését. A míg Izrael a szent földön állt, addig *mintegy gátat* vetett a nép tökéletesedésnek a *nemzeti eszme*. Smivel a vallás általános emberi azért, kell, hogy mindenütt megvalósítható legyen. — ואהבה עולם: és örök szeretettel. — אהבה: szerettelek téged. Hirtelen átmenetben magát Istent szólaltatja meg. Oly erős benne a látomás hatása, hogy nem folytatja többé az elbeszélő hangot, hanem magát Istent beszélteti. Általában ez a beszéd igen sok drámai részletben bővelkedik, miáltal hatása erősebb. De megmagyarázza a drámai fordulatokat az is, hogy a próféta az egész beszédet álmodja: a mint alább a 25. versből kitűnik. Az eleven álmodással együtt jár, hogy majd mi beszélünk, majd mások beszédét halljuk, mintegy feleletül a mienkre. Ez a beszéd tehát álmának hű visszaadása még külsőségében is. — צדיק: azért. — קשקשתי: [magamhoz] vonzottalak. — אהב: szeretettel.

3. עוד אקום: még fölépítlek. — וקמה: és fölépülsz. — בתורה ודבר: Izrael leánya. — עוד תבנה: még diszited. — הבית: dobjaidat. — ותצאת: és kivonulsz. — בחול קשקש: a vigadók körtánczába.

4. עוד תטע: még ültetsz. — בקנים: szőlőket. — בהר שפרן: Szamária hegyein. — וטעי נטעים: melyeket ültetők ültettek. — וקדש: és megszenteltelenítettek.

5. כי ימים: mert itt a nap. — קראי: a mikor fölkiáltanak. — נארים: a vinczellérek. — בהר אפרים: Efrájim hegyén. — קומי: rajta. — ונעלה: és szálljunk föl. — ציון: Czijjonba. — אל אלהינו: az Örökkévaló Istenünkhöz. — Az egyesülés és Isten elismerésének napján éppen Efrájim vinczellérei fog-nak kívánczkolni Czijjon után, holott azelőtt az efrájimita Jerobeám király volt az, a ki Jeruzsálem elsőbbségét nem akarta elismerni és mindenfelé középpontokat állított föl, a melyeket a bálványoknak áldoztak.

6. כי ימים: mert így szólt az Örökkévaló. — וקדש: vigadjatok. — ונעלה: Jákob fölélt. — וקדש: örömmel. — ונעלה: és ujjongjatok. — קראי הים: a népek élén. — ונעלה: zengjete hangosan. — ונעלה: és mondjátok. — ונעלה: megsegítette (tk. *segítsd*, de a dicsőítő énekekben *megsegítette* helyett a kérő hangot használták, mintegy »segítsd továbbra«). — ונעלה: népedet. — ונעלה: Izrael maradványát.

7. **יָבֹאוּ מִן־צִפּוֹן**: ime visszahozom őket. — **מִן־צִפּוֹן**: az Észak országából. — **וְקָבַצְתִּים**: és összegyűjtöm őket. — **מִן־צִפּוֹן**: a föld széleiről. — **בֵּם**: közöttük. — **עֵר**: a vakot. — **וּפֶסֶס**: és a sántát. — **וְהָרָה**: a terhést. — **וְהוֹלְדָהּ**: és a szülőt. — **וְהָיוּ**: együtt. — **קָלָה לָהֶם**: mint nagy gyülekezett. — **וְיָשׁוּבוּ**: térnek vissza. — **וְהִיא**: ide.

8. **וְיָבֹאוּ**: sirással. — **וְיָבֹאוּ**: jönnek. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és könnyörgéssel. Örömkönnyeket sirnak és hálaimákat zengenek. A hálaimákban kérelmek is vannak Isten jóságához. Ezért használja a **תַּחֲנוּנִים**: *könyörgések* és nem **תַּחֲנוּנִים**: *hálaima* vagy hozzá hasonló kifejezést. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: elvezetem őket. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: elviszem. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: a vizek patakjaihoz. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: az egyenesség útján. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: *nem botlanak meg rajta* (vizek patakjai itt átvitt értelemben használtatik, mint a 2. fej. 13. versében a *cziszternák*, melyeket maguknak vágtak). — **וְיִבְתְּחוּנִים**: mert lettem. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: Izraelnek. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: atyjává. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és Efrájim. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: elsőszülöttem ő. Efrájim is, mely már régen elpusztult, Isten kegyelmébe fogadtatik. Efrájim alatt Észak-Izraelt értjük. Egyrészt azért, mivel Efrájim az északi törzsek között a leghatalmasabb volt és úgy utána nevezték el az országot; másrészt pedig azért, mivel Jerobeám efrájimita volt.

9. **וְיִבְתְּחוּנִים**: halljátok az Örökkévaló igéjét. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és hirdessétek. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: a távollevő szigeteknek. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és mondjátok. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: Izrael szétszórója. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: össze fogja gyűjteni. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és megőrzi. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: mint a pásztor. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: nyáját.

10. **וְיִבְתְּחוּנִים**: mert megváltotta az Örökkévaló. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: Jákobot. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és megszabadította. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: a nálánál erősebb kezétől.

11. **וְיִבְתְּחוּנִים**: és jönnek. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: éa ujjonganak. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: Czijjon magaslátán. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és oda özönlenek. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: az Örökkévaló javaihoz. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: a gabonára. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és a mustra. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és az olajra. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és a fiatal juhok és a szarvasmarhákra. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és [olyan] lesz a lelkük. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: mint a megvizezett kert. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: és nem fognak többé betegeskedni. A visszatérést nem valami szerencsés háboru fogja eredményezni, hanem magától jön és mihelyt hazájukba érkeznek, a béke műveit fogják élvezni.

12. **וְיִבְתְּחוּנִים**: akkor örül majd. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: a hajadon. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: a kőrtáncban. — **וְיִבְתְּחוּנִים**: az ifjak és az öregek

együtt. — וְהִנֵּנִי: és átváltoztatom. — אֲנִי: gyászukat. — קִשְׁשׁוּ: vigságra. — וְהִנֵּנִי: és megvigasztalom őket. — וְשִׂמְחָתִים: és megörvendeztetem őket. — בְּיָגֵנָם: bánatukban.

13. וְהִנֵּנִי és engedem jóllakni. — נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים: a papok lelkét (tk. a papok vágyait átázatom). — דָּשׁוּ: kövérséggel. — וְעַמִּי: és az én népem. — אֶחָדִי: az én javammal. — וְשָׁעִי: fog jóllakni. — וְאֶחָדִי: így szól az Örökkévaló.

14. Közbe még Ráchel siránkozó hangja hallatszik. Ráchel, Józsefnek és így Efrájimnak is az anyja, az asszir fogság óta egyre siratja fogságba vitt fiait. Ráchel sirja Betlehemben van, Ráma közelében, a honnan az Eufrates felé vezet az út. Ráchel tehát látja gyermekeinek szolgálkákká való sülyedését és azóta folyton hallatszik panaszkodó hangja Isten előtt. Ráchel bevonása a prófétai látomásba nagyon emeli a beszéd hatását. Ez az ösanya a szenvedő anyának a típusa. Élete csupa lemondás, melyre jóságos kedélye ösztökéli. Szereti Jákobot, de lemond róla nővére Lea javára. Végre aztán Jákobhoz megy nőül. Anyai örömeikben igen sokáig nincs része s midőn végre második fia születik, maga meghal. S ha legalább otthon, saját tűzhelye melegével egyesülne utolsó nemes lehelete. Nem, a halál hideg keze útközben fojtja meg. Ott az útszélen temetik el s még azzal sem vigasztalódhatik, hogy a Machpéla nevű családi sirboltban fogja örök álmát aludhatni. Ott kell pihennie Betlehem mellett és négy arasznyi sirjából lelke Isten trónjához fölszáll, hogy imádkozzék szerencsétlen gyermekeiért, a kiknek sorsa miatt a föld alatt sem bir pihenni. Most végre Isten elállítja könnyei árját, megjutalmazza anyai szive jóságát és elhallgattatja zokogó szavát. — בֵּה אֶחָד יְהוָה: így szól az Örökkévaló. A sok ismétlése az »így szól az Örökkévaló«-nak természetes következménye annak, hogy az egész álmokép. A próféta ugyanis csak részletekben, darabosan látja a jövő képeit és minden egyes részletet בֵּה אֶחָד יְהוָה vagy שָׁעִי דִּבֶּר יְהוָה és ehhez hasonlóval vezet be. — קוֹל בְּרָחֵל נִשְׁמָע: hang hallatszik Rámában. — יְהוָה בְּרִי הַמִּרְיָם: keserű sírás nyöszörgéssel. — רָחֵל בְּכָרָה: Ráchel siratja. — גִּלְדֵּי: gyermekeit. — מֵתָה: vonakodik. — כִּי אֵין: vigasztalódni. — כִּי אֵין: mert nincsenek.

15. מֵעַי: tartsd vissza. — קוֹלֵךְ: hangodat. — מֵעַי: sírástól. — וְנִשְׁמָע: és szemedet. — מֵעַי: a könnytől. — כִּי יֵשׁ שָׁעִי: mert van jutalma. — לִשְׁמָע: tettednek (t. i. imádnak). — וְנִשְׁמָע: és visszatérnek. — מֵעַי אֵין: az ellenség országából.

16. וְנִשְׁמָע: és van reménye. — לִשְׁמָע: jövődnek. — וְנִשְׁמָע: és visszatérnek. — בְּנֵים: a gyermekek. — לְאֵלֵם: területükbe.

17. Isten beszédének folytatása Ráchelhez. Az ügyek a nép javára fordultak, mert Isten hallotta Efrájim bűnbánó szavát, melyben bűnösségét fiatalos pajzánságnak mondja. Tényleg a nép régi bűnei miatt most, hogy érettebb korban van, már szégyenkezik. Egyedüli imája, hogy az Örökkévaló magához vegye és ő szívesen megtér. Isten pedig az ő gyermekei könnyörgő hangját meghallgatás nélkül nem tudja végig nézni. Efrájimot úgy tekint, mint a pajkos kis fiút. Ha el is követ csintalanságokat, esdeklő hangja mindig megindítja az atyját. — **שָׁמַעְתִּי קוֹלֵךְ**: hallgattam. — **אֶפְרַיִם כְּתוֹנֵד**: Efrájimot jajgatni. — **וְאֵלַי**: megfenyítettél. — **וְאֵלַי**: és én okultam. — **כְּעֵגֶל לֹא לֵד**: mint egy be nem tanított tinó. — **הִשְׁבֵּיתִי**: téríts vissza. — **וְאֵשׁוּבָה**: és én szívesen megtérek. — **כִּי אָתָּה**: mert te vagy. — **וְהָאֵלֹהִים אֱלֹהֵי**: Örökkévaló Istenem.

18. **כִּי אֶתְּוֹלֵם**: mert elpártolásom után. — **נִחַמְתִּי**: megbántam. — **וְאַחֲרֵי הַדָּעַי**: és miután tudatára ébredtem [tetteimnek]. — **וְהִתְעַלְּבֵתִי**: ütöttem. — **עֲלִיבָה**: csipőmre. — **בְּשִׁמְתִּי**: szégyenkeztem. — **וְגַם גִּלְגַּלְתִּי**: és el is pirúltam. — **כִּי נִשְׁאַמְתִּי**: mert [már] viseltem. — **הַרְפַּתְתִּי עֲדָתִי**: fiatalságom szégyenét.

19. **הֵבֵן יָדַי**: [olyan] kedves fiu-e. — **לִי**: nekem. — **אֵם יָלַד שְׂשׂוֹנִים**: avagy gyönyörűségem gyermeke. — **כִּי**: hogy. — **וְכִי אֶפְרַיִם עוֹד**: mihelyt beszélek róla. — **וְכִי אֶפְרַיִם עוֹד**: már megemlékszem róla. — **עַלֵּיךְ**: azért. — **הָמָּה**: megindul. — **כִּי**: belsőm. — **לִי**: miatta. — **רַחֵם אֶתְּחַנְנֵנִי**: könyörülök rajta. Isten maga csodálkozik azon, hogy Efrájim könnyörgő szava annyira megindította.

20. Ismét új hang. A próféta hallja Isten szavát, a mint kiadja a parancsot, hogy a Czijjonhoz vezető utat már egyengessék. Isten ígéretéhez rögtön az ígéret beváltása következik. Ezt is a próféta drámai fordulattal vezeti be. Ahelyett, hogy elbeszelné, Istent szólaltatja meg. Különben a parancs kiosztását is álmában hallja. **הָאֵלֹהִים יָדָה**: állíts föl magadnak. — **עֲזָרִים**: útjelzőket. — **יִשְׂתֵּי לָךְ**: helyez el magadnak. — **תְּחַרְרִים** pálmákat (a pálmákat mértföldjelzőknek használták). — **יִשְׂתֵּי לָךְ**: fordítsd szívedet. — **לְפָנֶיךָ**: a pályára. — **הָרֹדֶף הָרֹדֶף**: az útra, melyen jártál (midőn a fogságba mentél, mert most ugyanazon fogsz visszatérni). — **יָבֵן**: térj vissza. — **עֲלֵי-עֲרֹבֶיךָ**: ezen városaidba.

21. **עַד־כִּי**: meddig. — **תִּשְׁחָזֵק**: fogsz habozni (Isten nagyon sietteti a visszatérést s nem tudja nézni a lassu készlődést). — **הַבַּת הַשְׁוֹכָה**: te engedetlen leány. — **כִּי-יִקְרָא**: hisz

teremtett. — **הַדָּשָׁה**: újat. — **בְּאֶרֶץ**: a földön. — **אֲנָקָה**: asszony. **תְּסוּבָה**: veszi körül. — **זָכָר**: a férfit. Közmondásos kifejezés, a melylyel a szokatlanságot jelzik. Itt azt akarja mondani. Az új dolgok fordulatában nem a fegyveres erő lesz az, a mit keresnek, hanem a gyengédség, az összetartás, a szeretet — szóval: a nőiesség lesz mindennek a mozgató ereje. Ezt jelenti: asszony veszi körül a férfit. A női tulajdonságok hatnak s nem a férfias sajátságok. Azok védenek meg mindent és mindenkit.

22. **עַד יֵאָסִי**: még fogják mondani. — **אֶת־הַכָּהֵן וְהָיָה**: ezt a szólást. — **בְּאֶרֶץ יְהוּדָה**: Júda országában. — **וְיִקְרְאוּ**: és városaikban. — **בְּשִׁיבִי**: a mikor visszahozom. — **אֶת־שִׁבּוֹתֵם**: foglyaikat. — **וְיִקְרָא יְהוָה**: áldjon meg téged az Örökkévaló. — **עִיר־צֶדֶק**: igazságos lakhely. — **הַר הַקֹּדֶשׁ**: szent hegy. A visszatérők örömmel fogják üdvözölni a szent hajlékot és benne az igazság székhelyét látják.

23. **וְיָשְׁבוּ בָהּ**: és lakni fognak benne. — **יְהוּדָה וְכָל־עָרֶיהָ**: Júda és összes városai. — **וְיִהְיֶה**: együttvéve. — **אֲדָמִים**: földmivesek. — **וְיִקְשְׁוּ בָעֵר**: és a kik a nyájjal elvonulnak. Hasonló gondolat mint Jezsájásban: *az ellenségek békében férnek meg egymás mellett*. A pásztornép, mely mindennap másutt tartózkodik, természetes ellensége a földmiveléssel foglalkozó embereknek, a kiknek vetéseit a vándornyájak lelegetik.

24. **כִּי הָרַחֵם**: mert jóllakattam. — **נָפַשׁ עֲצוּפָה**: a fáradt lelkét. — **וְכָל־נָפֶשׁ דָּאָהָה**: és minden beteg kívánságát. — **תִּלְשִׁיתִי**: teljesítettem.

25. Idáig hallja a jóslatot, melyet ebben a fejezetben elbeszért. Egyszerre fölébred és még mindig érzi a kellemes utóhatást. Az álomlátás őt magát is jóslásra ragadja. A mit megálmodott, valóságra fog válni. A próféták gyakran álomképekben látják a jövőt, csak Mózesről mondja a szentírás, hogy *színről-színre* látta Istent. Egyedül Mózes látta jóslatait egészen világosan és nem félhomályos zavarban. — **עָלִיאוֹת**: erre. — **תִּקְצוֹתַי**: fölébredtem. — **וַאֲרָאָה**: és láttam. — **וַיִּשְׁנֵי**: és alvásom. — **עָרְבָה לִי**: kellemes volt nekem.

26. Itt következik a próféta igazi jóslata, a hogy ő tényleg látja a jövőt. — **הֵינָה**: ime. — **יָמִים בָּאִים**: napok jönnek. — **וְתִרְעַתִּי**: és vetni fogom. — **אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל**: Izrael házát. — **וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה**: és Júda házát. — **וְרַע אָדָם**: embermaggal. — **וְרַע בְּהֵמָה**: és állatmaggal.

27. **וְהָיָה**: és lesz. — **כַּאֲשֶׁר יִקְרָאִי**: hogy a mint siettettem. — **לְהוֹשִׁי**: náluk. — **לְהַחֲרִיב**: a szakítást. — **וְלְהַחֲרִיב**: és a rombo-

lást. — וְהָרָסָם: és a bontást. — וְהִשְׁמַדְתִּים: és a megsemmisítést. — וְלִהְיוּ: és rosszattevést. — כֵּן: úgy. — אֶשְׁכֵּךְ: fogom siettetni. — עִלֵּיהֶם: náluk. — לִבְנוֹתָם: az építést. — וְלִשְׁמֹרָתָם: és az iltetést.

28. בַּיָּמִים הָאֵלֶּם: ezekben a napokban. — לֹא-אֵשְׁכֵמָה עוֹד: nem mondják többé. — אֲבוֹתָם: az atyák. — אֵלֵינוּ: ettek. — בָּסֵר: egrest. — וְשֵׁן בָּנִים: és a gyermekek fogai. — תִּקְרָקֶנָה: megtompúlnak. Közmondás annak a kifejezésére, hogy az elődök élvezték rossz cselekedetek gyümölcsét, de az utódok már csak azoknak rossz következményeit szenvedik el.

29. כִּי אֵין אִישׁ: hanem mindenki. — בְּעֵינָי: bűnében. — יָמָה: meg fog halni. — כִּי-יִהְיֶה: minden ember. — הָאִשׁ הַבָּסֵר: a ki megeszi az egrest. — תִּקְרָקֶנָה שֵׁנוֹ: annak a fogai tompúlnak meg. Hasonló parancs találtatik Mózes V. könyvében 24:16. לֹא-יִזְכְּרוּ אֲבוֹתָם עַל-בָּנֵים וּבָנֵים לֹא-יִזְכְּרוּ עַל-אֲבוֹתָם אִישׁ בְּחַטָּאת יִזְכְּרוּ: »Ne ölesse meg az apák gyermekeik miatt, ne a gyermekek apáik miatt: mindenki csak a saját bűne miatt haljon meg.«

30. הֵנָּה יָמִים בָּאִים: ime napok jönnek. — וְקָרָתִי: és kötök. — וְאֶת-בֵּית יְהוָה: Izrael házával. — וְאֶת-בֵּית הַיְּהוּדָה: és Júda házával. — בְּרִית תְּקַדֶּשֶׁה: új szövetséget. Azaz megújítom a régi szövetségemet, melyet ők már nem ismernek és előttük teljesen újnak látszik. Az utolsó időkben a járatlanság a tórában és annak törvényeiben nagy volt. A pogányság mindenütt elfelejtette a néppel régi tanait, melyeknek létezéséről már a királyoknak sem volt tudomása, holott M. V. 17:18 köteletségévé teszi a királynak, hogy a törvény egy másolatát elkészíttessen. De most a királyok sem ismerik a tórát. Így említették II. Kir. 22:8., hogy Chilkijáhu főpap jelentést tett Sáfánnak, a kancellárnak, hogy a tóra egy könyvét megtalálták Isten házában. Ennek a könyvnek hatása alatt rendelte el azután Jósijjáhu a fent (Jer. 1:16) már említett templomi restaurációt. A talált törvény alapján akarja Jeremiás próféta a néppel a szövetséget újból megkötönni.

31. לֹא כַּבְרִית: nem mint az a szövetség. — אֶשְׁכֵּרְתִּי: melyet kötöttem. — אֶת-אֲבוֹתָם: őseikkel. — בַּיּוֹם: a mely napon. — לְהוֹצִיאֵם: megfogtam kezüket. — כִּי-יִהְיֶה: hogy kivezesse őket. — מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: Egyiptom országából. — אֶשְׁכֵּרְתִּי: a mikor ők. — הִשְׁבַּחְתִּים: megszegtek. — אֶת-בְּרִיתִי: szövetségemet. — וְאֵנִי: holott én. — כְּעֶלְמִי: uruk voltam. Ez az újonnan megkötött szövetség már nem lesz olyan gyenge, mint az a régi, melyet megszegtek. *Tartalma ugyanaz mint a régié, de a szö-*

vetség számai erősebbek s széttéphetetlenebbek, mert a nép szíve fogékonyabbnak fog bebizonyítani elfogadásukra, s nem szegi meg úgy, a mint az ősök megszegték.

32. **אִשֶּׁר אָמַרְתָּ** : és mert ez a szövetség. — **מֵי יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל** : melyet kötök. — **אֶתְּרִי הַיָּמִים הָהֵם** : Izrael házával. — **אֶתְּרִי יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל** : ezen napok után. — **וְנָתַתִּי** : (úgy lesz megkötve, hogy) elhelyezem. — **אֶתְּרִי** : tanomat. — **בְּקִרְבָּם** : belsejükbe. — **וְעִירְלָבָם** : és szívükbe. — **אֶתְּרִי** : irom azt. — **וְנָתַתִּי** : és leszek. — **לָהֶם** : nekik. — **לְאֶלְהִים** : Istenül. — **וְנָתַתִּי** : és ők. — **וְנָתַתִּי** : lesznek nekem. — **לָהֶם** : nép[em]ül.

33. **אִישׁ אֶתְּרִי** : nem fogják többé tanítani. — **אִישׁ אֶתְּרִי** : egyik a másikat. — **וְאִישׁ אֶתְּרִי** : és egyik a testvérét. — **לְאֶמֶר** : mondván. — **דָּעִי אֶתְּרִי** : ismerjétek az Örökkévalót. — **דָּעִי אֶתְּרִי** : mert valamennyien. — **דָּעִי אֶתְּרִי** : ismernek engem. — **דָּעִי אֶתְּרִי** : kicsinytől. — **וְעִירְלָבָם** : a nagyig. — **דָּעִי אֶתְּרִי** : mert megbocsátom. — **לְעִוְלָם** : bűnüket. — **וְנָתַתִּי** : és vétkeiket. — **לֹא אֶתְּרִי** : nem említem többé. Az Örökkévaló ismeretével függ össze a bűnbocsánat. Vétkeink meg vannak bocsátva az által, hogy az istenség lényét helyesen fogtuk föl. Ezért ajánlják próféták minduntalan az *öntökéletesség* legbiztosabb módjául az Örökkévaló *keresését* (**דָּעִי אֶתְּרִי**), azaz *lénye ismeretét*. Ha az a tudat áthatja a népek apraját és nagyját, beáll a *megváltás*; más szóval: a *messianizmus ténynyé válik*. Így magyarázták a messianizmust későbbi törvénytudóink és vallásos vezetőink.

A siralmak könyve.

Jeremiásnak tulajdonítja még a hagyomány a Siralmak könyvét (**סֵפֶר יִרְמְיָהוּ**). Az egész könyv öt fejezetből áll és különösen a harmadik fejezet illik Jeremiásra. Benne elpanaszolja a szerző, hogy őt az a szerencsétlenség érte, hogy saját szemével végig kellett néznie nemzete elpusztulását. Egyben elpanaszolja azokat a méltatlanságokat, melyeket el kellett túrnie: hogy élete után leskelődtek, hogy börtönbe vetették. A többi fejezet Jeruzsálem és Czijjon, továbbá a zsidó nép szenvedései miatt fakad panaszra. A Siralmak könyvét Jeruzsálem pusztulásának évfordulóján (**תִּשְׁעָרָה בָּאָב**) földön ülve olvassák a zsinagógákban.

V.

Izrael sanyarú helyzete.

1 זָכַר יְהוָה מִהֲדִיזָה לָנוּ הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת־הַרְפָּתָנוּ :
 2 3 נִחַלְתָּנוּ נִהַפְכָה לְזָרִים בָּתִּינוּ לְנִכְרִים : יְתוּמִים הָייִנוּ
 4 יָאִין אָב אִמֵּיתִינוּ כְּאִלְמָנוֹת : מִיָּמִינוּ בִּכְסֹף שָׁתִינוּ עֵצִינוּ
 5 בְּמַחִיר יָבֹאוּ : עַל צוּאֵרֵנוּ נִרְדַּפְנוּ יַגְעֵנוּ וְלֹא הוֹנַח־לָנוּ :
 6 7 מִצָּרִים נָתַנוּ יָד אֲשׁוּר לִשְׁבַע לָהֶם : אֲבִיתִינוּ חָטְאוּ
 8 וְאִנָּם וַאֲנַחְנוּ עֲוֹנֵיתֵהֶם סָבְלוּ : עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֶּרֶק
 9 אִין מִידָם : בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לְהַמְנוּ מִפְּנֵי הָרָב הַמְדָּבָר :
 10 11 עֲזַרְנוּ כְּתִנּוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעָב : נָשִׁים בָּצִיִן
 12 עָנוּ בְּתֵלֶת בָּעֲרֵי יְהוּדָה : שָׂרִים בָּיָדָם נָתְלוּ פָנֵי זְקֵנִים
 13 14 15 לֹא נִהְדְּרוּ : בַּחוּרִים טָחוּן נָשָׂאוּ וְנַעֲרִים בַּעֵץ פָּשְׁלוּ :
 16 17 זְקֵנִים מִשְׁעַר שָׁבְתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם : שָׁבַת מְשׁוֹשׁ
 18 19 לִבֵּנוּ נִהַפְּךְ לֹאֲבֵל מְהוּלָנוּ : נִפְלָה עֲטַרְתִּי רֹאשֵׁנוּ אוֹי־
 20 21 נָא לָנוּ כִּי חָטְאוּנוּ : עַל־זֶה הָיָה דָּוָה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה הַשְׁכּוּ
 22 23 עֵינֵינוּ : עַל הַר־צִיּוֹן שְׁשֻׁמִּם שׁוֹעֲלִים הִלְכּוּ־בוּ : אֶתְּהָ
 24 25 יְהוָה לַעֲזֹלָם תֵּשֵׁב בְּסֶאֱדָה לְדוֹר וָדוֹר : לָמָּה לִנְצַח תִּשְׁכַּחֲנוּ
 26 27 תַּעֲזֹבֵנוּ לָאָרֶץ יָמִים : הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ
 28 29 יָמֵינוּ בְּקֹדֶם : כִּי אִם־מָאס מְאִסְתָּנוּ קִצַּפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מָאד :

Tartalom. Emlékezzék meg Isten az Izraelen ejtett
 szégyenen. A miye volt, mind idegen kézbe került, ő maga
 pedig elárvultan maradt meg s agyonsanyargatott helyzetében
 az üldözésnek kitéve Asszíria és Egyiptomtól várja segítségét.
 A kik vétkeztek, az ősök, már rég nincsenek s a bűn
 következményeként a gyermekek sóhajtoznak szolgák uralma
 alatt. De nemcsak testüket támadják meg, hanem becsületüket

is. Családjaikat megbecstelenítik, fejedelmeiket halállal sujtják, véneiket megfosztják a biráskodás jogától és ifjaikat a legnehezebb munkába fogják. Nincs többé öröm hajlékukban: a mi diszük volt, mind eltűnt: Czijjon hegye, Isten székhelye rókák tanyája lett. Lehetetlen, hogy ez állandóan így maradjon. Isten örökkévaló, ő megsegíti még az övéit, közelebb hozza magához és a nép örömmel tér vissza Istenéhez, ha sokáig is oly nagyon haragudott népére. — Ez a fejezet a Siralmak könyvének utolsó fejezete s tartalmilag abban különbözik az előtte álló fejezetektől, hogy egész Izrael állapotát fosti s nem tartja szem előtt Jeruzsálemet, a templomot, a prófétákat és a papokat, mint a megelőző fejezetek. Alakilag is eltér, mert versfőinek kezdő betűi nem az alefbét rendjében vannak, mint az előbbi fejezetekben.

Egyes szavak jelentése.

1. זָכוֹר יְהוָה: emlékezzél Örökkévaló. — מִי הָיָה לִי: mi lett velünk. — תִּבְרָכָה: tekints. — וְרָא: és lásd. — אֲחִיכֶם: szegyenünket.

2. נִקְלַמְתָּ: örökségünk. — וְהִסְבֵּתָ: oda fordult. — לְגֵרִים: az idegenekhez. — בָּתֵּינוּ: házaink. — לְקָדְרִים: a külföldiekhez.

3. וְיָתִימִים הָיוּ: árvák lettünk. — וְאִין אָב: apa nélkül. — אֲמִתָּנוּ: anyáink. — בְּאַרְבָּעִים: özvegyek.

4. מִמֵּי: vizünket. — בְּקֶסֶף שָׂחֵנוּ: pénzért ittuk. — עָנֵינוּ: fánk. — בְּמִסְחָר וְכֶאֱז: árért jut hozzánk.

5. עַל צַוְעֵנוּ: nyakunkon (t. i. az igával). — נִרְדַּפְנוּ: üldöztettünk. — נִקְדַּשְׁנוּ: elfáradtunk. — וְכֵא הִנֵּחַ לָנוּ: és nem adatott meg számunkra a nyugalom.

6. מִצֵּרִים: Egyiptom felé. — וְהִנֵּנוּ יָד: nyujtottuk kezünket. — אֲשֶׁר: Asziria felé. — לְשֶׁבַע קָהָם: hogy jóllakjunk kenyérrel.

7. אֲבוֹתֵינוּ הָמָּנוּ: őseink vétkeztek. — וְאֵינָם: és nincsenek (többé). — וְאַתֶּם: és mi (a mi bennünket illet). — עֲוִנוֹתֵינוּ: vétkeiket (t. i. a vétkekkel járó következményt). — נִסְלַלְנוּ: viseljük. Ez a panasz állandó a jeruzsálemi templom pusztulása utáni zsidóknál. A köztudat sehogysem tud belenyugodni abba, hogy az utódoknak kelljen szenvedniök azokért a vétkekért, melyek voltaképpen az ősök lelkiismeretét terhelik.

Ez a panasz mint állandó közmondás is élt a nép száján: »Az apák ettek egrest és fiaik foga vésik meg« (אבות יאכלו עגרת ובנים חקריה).

8. עבדים: szolgák. — משלו: uralkodtak. — בני: rajtunk. — פירא אין: nincs a ki megváltana. — מידם: kezükből.

9. לחמנו: életünkkel. — נביא: hozzuk be. — לנער: kenyerünket. — Értelme: a mikor kenyérszerzésre indulunk, életünket kockáztatjuk és minden egyes darab kenyér megszerzése azt jelzi, hogy megint életünket kellett megmentenünk. — מפי הרב הסדק: a pusztá kardja elől.

10. עורו: bőrünk. — כחור: mint a kemencze. — וקפרי: megfeketedett. — מפי ולעפות רעב: az éhség fürgetegétől.

11. נשים: asszonyokat. — בציון: Czijjonban. — עי: megbecs-telenítettek. — בחולות: leányokat. — בקרי יהודה: Júda városaiban.

12. שרים: fejedelmek. — בידם: kezüknél. — נתלו: akasztattak föl. — פני וקנים: az öregek arcza. — לא נקדו: nem tiszteltetett.

13. בחורים: ifjak. — פחון: malomkövet. — נשא: hordtak. — ויגרים: és fiuk. — בעץ בשלי: fába botlottak.

14. משער: a kapúval (t. i. a biráskodással). — שרתי: föl-hagytak. — מנגנתם: énekükkel.

15. שבת: megszűnt. — קשול לבני: szívünk öröme. — נקדו: átalakult. — קאבל: gyászszá. — מחולנו: tánczunk.

16. נשלה: leasett. — עשרת ראשי: fejünk koronája. — אי נא: jaj nekünk. — כי חטאנו: mert vétkezünk.

17. עליה: e miatt. — היה נה: beteg lett. — לבני: szivünk. — על-אכה: a következők miatt. — חישבו: elsötétettedett. — עיני: szemünk.

18. על הרציון: Czijjon hegye miatt — ששם: a mely el-pusztult (ש [utána dágessel] = אשר). — שיגרים: rókák. — הקלובו: Járogatnak rajta.

19. A sok panaszzkodást végre a reménység zárja be. Isten még miudig él és lesz még alkalmá, hogy az elhagya-tott zsidókon segítsen. אכה יהיה: te Örökkévaló. — לעולם משב: Örökké maradsz fenn. — קסאד: trónod. — לידו נדור: nemzedékről nemzedékre tart.

20. למה: mért. — לנצח: örökre. — תשכח: felejténél el. — תעזובו: elhagynál. — קאנד ימים: hosszú időre. Itt fokozás van. A nép nem tudja elviselni a gondolatot, hogy Isten

örök időkre elhagyja, de még azt sem, hogy az ő segítsége csak hosszú időre elmaradjon.

21. וְשִׁבְתִּי: hozz vissza. — וְשָׁב: magadhoz. — וְשִׁבְתִּי: és mi szívesen megtérünk. A prófétáknak sokszor adott ígérését, hogy Isten a zsidó népet magához fölemeli, hogy ad nekik új szívet és új lelket: itt sürgeti a nép. — וְשָׁב: újjítsd meg. — וְשִׁבְתִּי: napjainkat. — וְשָׁב: mint azelőtt. Ez a vers a liturgiába is fölvetetett. Akkor mondjuk, midőn a tórát visszahelyezzük a frigyládába (אֵין תִּפְתָּח). — Variálva ez a vers többször fordul elő imádságainkban és a középkor panaszos költeményeiben.

22. כִּי אִם-קָאֵם קִסְפָּתִי: mert bizony megvetetttél bennünket. — וְעָרִיבָה: haragudtál reánk. — עָרִיבָה: nagyon. A liturgiában (הַשְׁמֵחָ עָרִיבָה este) a fejezet után még egyszer olvassák a 21. verset. Oka: olyan verssel, a mely Isten állandó haragját tolmácsolja, az imádságot befejezni nem szabad.

Ezékiel.

Jeremiás volt Júda utolsó nagy prófétája. Nebukadneczár kegyetlen boszút vett Júda országán és királyán. A szent föld elpusztult és az ország előkelői fogságba vitettek. A próféták szomorú hirdetései mind valóvá lettek és a zsidók egy megrázó katasztrófa árán tudatára ébredtek vétkeiknek és bűnös mulasztásaiknak. Idegen földön, idegen uralom alatt a honvágy bánata emésztette őket s a mit saját otthonukban nem tettek meg, most a fogságban megkísérlették. A vallásos tudat most kezd ébredezni és a Babiloniában élő zsidók nagy része komolyan lát hozzá a belső vallásosság ápolásához. Jeremiás tanai fogékony szívekre találtak.

Ezékiel működése. A babiloni zsidók lelki vezetője Ezékiel, Búzinak a fia volt. Papi nemzetségből származott és a nép előkelőivel együtt ő is számkivetésbe ment. Jeremiás eszméit ő tette valóvá és az ő erélyes működésének köszönhető, hogy Izrael valóságban »papi néppé« lett. Jeremiás hirdette, hogy az ember főfeladata az erkölcsi tökéletesedés s hogy ez minden egyes embernek külön feladata: Ezékiel

ezen tanoknak *gyakorlati* megvalósítására törekedett s e tevékenységével egyike a legjelentősebb prófétáknak. A babiloni fogságban az egész zsidóság szívében és lelkében megújódott; a monotheismus tisztasága csak Babiloniában ment át az egész nép köztudatába. Elejétől fogva Ezékiel azon volt, hogy az egyeseket a vallásos eszmékben megerősítse, de egy lépéssel még tovább ment, midőn a babiloni zsidókat a hitközségi életre nevelte és így megteremtette *a vallás közösségének tudatát*. Nevezetesen igyekezett azon törvények megtartására, melyek a szent földön kívül is gyakorolhatók és őrt állott, hogy a zsidó vallásos szokások az egész nép által gyakoroltassanak. Figyelmeztette a népet a szombat szentségére, »mert ez jel Isten és Izrael között«.

Ezékiel eszméi. Ezékiel a gyakorlati vallás megerősítésében tűnik föl első sorban. A vallásos eszmék tanításaiban annyiban foglal el előkelő helyet, hogy régi prófétai tanításokat föllevenített és korának viszonyait szem előtt tartva, a régi tanokból azokat az igazságokat ismertette a néppel, a melyeknek terjesztését a vallásos tudat ébresztésére szükségesnek tartotta. S itt nem Jeremiás az a próféta, a kit követ, hanem inkább Jézsajas. A Jeruzsálemhez való szeretet és Izrael visszatérésének és egyesülésének reménye az ő beszédeiben újra jelentkezik. Ugyanis kortársai engedelmes hitében és vallásosságában bizonyos *kétkedő meghasonlás* volt. A nép megtartotta a vallás szabványait, de *bizalmatlankodott a vallás erejében* és kételkedett az isteni igazságban. Nem tudott beletörődni a dolgok új helyzetébe és folyton idézte a már Jeremiástól is idézett közmondást, hogy »*az apák ettek egrest és a fiuk foga tompúl meg*«. Hivatkoztak ártatlanságukra és jámborságukra, a melynek eredményeképpen várnák, hogy Isten a fogságból kimentse őket. Ezek a folytonos panaszok birták Ezékielt arra a beszédre, a melyben kifejtette, hogy Isten csakis abban az esetben bünteti a fiút apja vétkeiért, ha a fiu apja nyomdokain halad, de elmarad a büntetés, ha a fiu megjavítja az útjait és vallásos és igazságos életet él.

Térjen csak meg Izrael és alakítsa át szivét és gondolatát, akkor fenmarad és el nem pusztúl. Egyúttal hatalmas dorgáló beszédet intéz a néphez, a melyben a mult hibáit felsorolja, a nélkül hogy ezek a jelenben már teljesen orvosoltattak volna. Egy másik fejezetben kifejti, hogy az isteni mindenhatóság Izrael népét is föltámasztja halottaiból. Egy igen szép allegóriában összehasonlítja Izraelt egy darabokra vágott holttesttel, melynek csontjai szerteszét hevernek, de Isten reája lehel és a csont egyesül csonttal és új életre fakad. Ez lesz Izrael jövője is. Megtisztúlva a bűnöktől valamennyien, még a régen fogságba ment izraeliták is, Dávid uralma alatt egy szentély körül és egy Isten szolgálatában fognak egyesülni.

Ezékiel és Jézasajas. Van Ezékielben még valami, a mi Jézasajas prófétával rokon: az *isteni fenségről szóló eszméje*. Mindkettőnél *Isten fenségének elismerése a legfőbb vallássosság*. Ezékielnél is, Jézasajásnál is az isteni fenség fogalmából következik az *emberi szerénység, mely a legnagyobb erény*. Az isteni fenség elismerése vezeti az embereket az igazsághoz és ezzel az általános békéhez és jóléthez.

EZÉKIEL XVIII.

Isten igazságosan jutalmaz és büntet.

יְהוָה דִּבֶּר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: מִהֲלָכֶם אַתֶּם מִשְׁלִים^{1 2}
 אֶת-הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל-אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲבוֹת יֹאכְלוּ
 בָּסֵר וְשְׁנֵי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה: חֵי-אֲנִי נָאם אֲדָנִי יְהוָה אִם-³
 יִהְיֶה לָּכֶם עוֹד מִשָּׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל: הֵן כָּל-הַנְּפֻשׁוֹת⁴
 לִי הֵנָּה בְּנֶפֶשׁ הָאָב וּבְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי-יִהְיֶה הַנְּפֶשׁ הַחַטָּאָה
 הִיא תָמוּת: וְאִישׁ בִּי-יִהְיֶה צָדִיק וַעֲשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: ⁵
 אֲלֵהֶהְרִים לֹא אֲכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל-גְּדוּלֵי בֵּית⁶
 יִשְׂרָאֵל וְאֶת-אִשֶּׁת רֵעֵהוּ לֹא טָמָא וְאֶל-אִשָּׁה נָדָה לֹא

7 יִקְרַב : וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חִבְלָתוֹ הַזֶּה יָשִׁיב גְּזֻלָּה לֹא יִגְזֹל
 8 לַחֲמוֹ לָרָעַב יָתֵן וְעֵרוֹם יִכְסֶּה-בָּגֶד : בִּנְשֹׁךְ לֹא-יִתֵּן
 9 וְתִרְבִּית לֹא יִקָּה מִעֹל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפָּט אֲמַת יַעֲשֶׂה
 10 בֵּין אִישׁ לְאִישׁ : בַּחֲקוֹתַי יִחַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטִי שָׁמֵר לַעֲשׂוֹת
 11 אֲמַת צַדִּיק הוּא הִיָּה יִחְיֶה גַּם אֲדֹנֵי יְהוָה : וְהוֹלִיד בֶּן
 12 פְּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אֶחָ מֵאַחֵר מֵאֵלֶּה : וְהוּא אֶת-
 13 כָּל-אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל-הַהָרִים אָכַל וְאֶת-אֲשֶׁת
 14 רֵעֵהוּ טָמֵא : עָנִי וְאֲבִיוֹן הוֹנֶה גְּזֻלוֹת גְּזֹל חִבֵּל לֹא יָשִׁיב
 15 וְאֶל-הַגְּלוּלִים נָשָׂא עֵינָיו תוֹעֵבָה עָשָׂה : בִּנְשֹׁךְ נָתַן
 16 וְתִרְבִּית לָקָה וְחָי לֹא יִחְיֶה אֶת כָּל-הַתְּעֵבוֹת הָאֵלֶּה
 17 עָשָׂה מוֹת יוֹמָת דָּמְיוֹ בּוֹ יִהְיֶה : וְהֵנָּה הוֹלִיד בֶּן וַיֵּרָא
 18 אֶת-כָּל-חַטָּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה כֵּהֵן :
 19 עַל-הַהָרִים לֹא אָכַל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל-גְּלוּלֵי בֵּית
 20 יִשְׂרָאֵל אֶת-אֲשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טָמֵא : וְאִישׁ לֹא הוֹנֶה חִבֵּל
 לֹא הִבֵּל וּגְזֻלָּה לֹא גְזֹל לַחֲמוֹ לָרָעַב נָתַן וְעֵרוֹם בִּסְרֵד-
 17 בָּגֶד : מִעֲנֵי הַיָּשִׁיב יָדוֹ נִשְׁךְ וְתִרְבִּית לֹא לָקָה מִשְׁפָּטִי
 עָשָׂה בַּחֲקוֹתַי הִלֵּךְ הוּא לֹא יָמוּת בַּעֲוֹן אָבִיו חָיָה יִחְיֶה :
 18 אָבִיו כִּי-עָשָׂק עָשָׂק גְּזֹל גְּזֹל אֶחָ וְאֲשֶׁר לֹא-טוֹב עָשָׂה
 19 בְּתוֹךְ עַמּוֹ וְהִנֵּה-מֵת בַּעֲוֹנוֹ : וְאִמְרָתָם מִדָּע לֹא-נָשָׂא
 הֵבִן בַּעֲוֹן הָאָב וְהֵבִן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֶת כָּל-חֲקוֹתַי
 20 שָׁמֵר וַיַּעֲשֶׂה אֹתָם חָיָה יִחְיֶה : הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת
 בֶּן לֹא-יֵשֵׁא | בַּעֲוֹן הָאָב וְאָב לֹא יֵשֵׁא בַּעֲוֹן הַבֶּן
 צְדָקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה :

21 וְהִרְשָׁע בִּי יָשׁוּב מִכָּל־חַפְּזָאֵתִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־
 כָּל־חֻקֹּתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה חַיָּה יְהִיָּה לֹא יָמוּת׃
 22 כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא יִזְכְּרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
 23 יְהִיָּה׃ הַחֶפֶץ אַחֶפֶץ מוֹת רָשָׁע נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה הַלּוֹא
 24 בָּשׁוּבוּ מִדְּרָכִיו וְחַיָּה׃ וּבָשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עוֹל
 כָּבֵל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וְחַי כָּל־צִדְקָתוֹ
 אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא תִזְכְּרָנָה בְּמַעְלוֹ אֲשֶׁר־מַעַל וּבַהֲפָאֵתוֹ
 25 אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת׃ וְאָמַרְתֶּם לֹא יִתֵּן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי
 שְׁמִעֲרֹנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הַדְּרָכִי לֹא יִתֵּן הֲלֹא דְרָכֵיכֶם לֹא
 26 יִתֵּן׃ בָּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עוֹל וּמָת עֲלֵיהֶם
 27 בְּעוֹלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת׃ וּבָשׁוּב רָשָׁע מִרְשָׁעָתוֹ אֲשֶׁר
 28 עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יַחַיָּה׃ וַיִּרְאֵהָ
 וַיָּשָׁב מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חַיָּה יְהִיָּה לֹא יָמוּת׃
 29 וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתֵּן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכִי לֹא יִתֵּן׃
 30 בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דְרָכֵיכֶם לֹא יִתֵּן׃ לָכֵן אִישׁ בְּדְרָכִיו
 אֲשַׁפֵּט אֹתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ
 31 מִכָּל־פְּשָׁעֵיכֶם וְלֹא־יְהִיָּה לָכֶם לְמַכְשׁוֹל עוֹן׃ הַשְׁלִיכוּ
 מֵעַל־יֶכֶם אֶת־כָּל־פְּשָׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פָּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם
 32 לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָּמַתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ בִּי לֹא
 אַחֶפֶץ בְּמוֹת הַמָּת נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה וְהָשִׁיבוּ וְחַי׃

Tartalom. Ok nélkül panaszskodik Izrael és igazságtalan az a példabeszéde, mely mindig hangoztatja, hogy »az apák ettek egrest és a fiaik foga vásik meg tőle.« Mert nincs úgy; Isten egyenlő mérték szerint mér mindenkinek és egyedül a vétkes lélek bűnhődik. Ha valaki mindig jogot és igaz-

ságot gyakorol, senkit el nem nyom, senkitől nem rabol, a zálogot visszaadja, az éhezőnek kenyeret, a meztelennek ruhát ad, senkitől uzsorát nem szed: az Isten törvényei szerint jár el és életben marad is. De bizony a fia, ha az ellenkezőt műveli: rabol, gyilkol, vagy más utálatosságot is elkövet; azt az apja érdemei nem mentik meg Isten büntető kezétől. Hasonlóképpen áll a dolog megfordítottja. Az apa lehet bűnös, de ha a fia büntelen, akkor a büntetés atyja vétkeiért őt nem éri el. Egy az igazság: *a vétkes lakol*. De mégis van eset, a midőn a bűnös is bocsánatot nyer: *ha megtér*. Mert Isten nem a bűnös büntetését óhajtja, *hanem megtérését*. Nem azt kívánja Isten, hogy a gonosz meghaljon, hanem, hogy megtérjen és életben maradjon. Ez Istennek útja és a ki másképpen gondolkodik, helytelenül gonolkodik. Ha Izrael életben akar maradni, térjen meg. Szerezzen magának új szívet és új lelket és *élni fog*. — Ez a beszéd a jámborok megnyugtatót tartja szem előtt

Egyes szavak jelentése.

1. **וְיָדָה**: és lőn. — **אֲנִי**: hozzám.
2. **מִיָּדָה**: mért. — **אֲתָם מִשְׁלִים**: példalózzátok. — **אֲתֵּימָשָׁל**: ezt a példabeszédet. — **כִּלְ אֲרָמָה וְיִשְׂרָאֵל**: Izrael birodalmáról. — **הָאָמִי**: mely azt mondja. — **אֲבוֹת**: az atyák. — **אֲבָלִי**: esznek. — **בִּסְר**: egest. — **וְיִשְׁעֵי הַקָּיִים**: és a fiuk fogai. — **הַתְּקֻפָּה**: megtompúlnak. Ezt a közmondást olyan esetre alkalmazták, a midőn az, a kinek haszna volt a bűntől, semmi kárt nem szenvedett, ellenben más, a kinek haszna nem volt, lakolt.
3. **אֲמִיתֵיחָה**: életemre (mondom). — **נֹאֵם**: így szól. — **אֲמִיתֵיחָה**: nem lesz többé (okotok). — **מִשְׁלֵם מִשְׁלֵם קֶחֶת**: példalózni ezzel a példabeszéddel.
4. **בִּיזוֹנָה**: bizony. — **כָּל־הַנְּפִשּׁוֹת**: minden lélek. — **לִי הָיָה**: az enyém. — **הַנְּפִשׁ הָיָה וְהַנְּפִשׁ הָיָה**: olyan előttem az apa lelke, mint a fiu lelke. — **לִי הָיָה**: enyéim ők. — **הַנְּפִשׁ הַחַיָּה**: a mely lélek vétkezik. — **הָיָה תָמוּת**: az meg is hal.
5. **וְיָדָה**: ha valaki igazságos lesz. — **וְיָדָה**: úgy, hogy gyakorol. — **מִשְׁלֵם וְיָדָה**: jogot és igazságot.
6. **אֲלֵהֲהָרִים**: a hegyeken. — **לֹא אָכַל**: nem evett. Szokásos volt az égi testeknek és a természeti tüneményeknek hegye-

ken, erdőkben és ligetekben áldozni. Ilyen áldozások nagy lakmározásokkal jártak. Ezekre czéloz a próféta. Mózes ötödik könyve ezekre a szokásokra való tekintettel meg is tiltja a berkekben és általában a szabadban való áldozást. Sőt az oltár közelében fákat ültetni sem volt szabad. — **נָשָׂא לֹא יָשָׂא**: és szemét föl nem emelte. — **אֱלִילֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל**: Izrael házának bálványaira. — **גִּינוֹן**: gúnyneve a bálványnak. Azt jelenti: a *mit elgurítani lehet* (tehetetlenség jelképezése) és a *mit elgurítani szokás* (a megvetés jelképezése). Általában szokásos a szentírásban a bálványokat gúnynevekkel illetni. Így **בַּעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם**: emberek keze műve, **עָצָב**: fáradtsággal készítettetek, **עַץ וָאֶבֶן**: fa és kő stb. A gúnynevek annyira szokottakká lettek, hogy teljesen kiszorították az eredeti elnevezéseket.

7. **וְאִישׁ לֹא יִנָּח**: senkit el nem nyom. — **חֲבִלְתוֹ חֵם יִשָּׁב**: a neki adósságra adott zálogot visszaadja. Ennek a kifejezésnek több értelme van. Jelenti azt, hogy a hitelező a neki adott zálogot visszaadja, esetleg a határidőn túl is. Vagy azt, hogy a hitelező nem tekinti a nála letétbe helyezett zálogot olyannak, mintha megvette volna, minélfogva nem akarná visszaszolgáltatni, a midőn kiváltják. De vonatkozik arra a bibliai törvényre is, mely meghagyja (Mózes II. k. 22 : 25. és V. k. 24 : 12.), hogy a szegény ember zálogba vett ruháját estére visszaadjuk, mert különben nincs miben hálnia. — **וְלֹא יִקָּל**: rablást nem rabol. Héber szólásmód e helyett: *semmit sem rabol*. — **לֶחֱמֹ**: kenyerét. — **קָרָעַב**: az éhezőnek. — **וַיִּתֵּן**: adja. — **וַיִּצֵּר**: és a meztelent. — **וַיִּסְתֵּר בְּגָדוֹ**: betakarja ruhával.

8. **בְּנִשְׂדָּה**: uzsorára. — **לֹא יִתֵּן**: nem ad. — **וְתַרְבִּיהָ**: és kamatot. — **לֹא יִקַּח**: nem vesz. Az uzsoráskodás a szentírás törvényei szerint a legszigorubban tiltva van. Mózes öt könyve számos helyen tiltja. Így II. k. 22 : 24. »Ha pénzt kölcsönzöl népemnek, a melletted levő szegénynek, ne légy vele szemben mint a hitelező, ne terheld meg uzsorával«; III. k. 25 : (35—36): »Ha elszegényedik testvéred ... támogasd, akár idegen, akár bennszülött. Ne végy tőle uzsorát és kamatot, hanem félj az Örökkévalótól«. V. k. 23 : 20: »Ne uzsoráskodjál testvéreddel sem pénzuzorával, sem ételuzsorával, egyáltalán semmivel, a mivel uzsoráskodni lehet«. A későbbi talmud utáni vallásos törvények nem csak a kamat vételét, hanem a fizetését is vétéknek minősítik — **מַעֲלָל**: jogtalanságtól. — **וַיִּשָּׁב יָדוֹ**: visszavonja kezét. — **מִשְׁפַּט אֱמֶת**: igazságos ítéletet. — **וַיַּעַשׂ**: gyakorol. — **בֵּין אִישׁ וָאִישׁ**: ember és ember között.

9. **וּמִשְׁפָּטֵי**: és törvényeim szerint. — **יֵהָדָד**: jár. — **וְיִטְעֵם**: és ítéleteimet. — **שָׁמַר קִשְׁתּוֹ**: pontosan tartotta meg. — **אֵת**: való-ságban. — **צָדִיק הוּא**: igazságos ő. — **כִּיָּה יִחְיֶה**: (bizony) élni fog.

10. **וְהוֹלִיד**: ha (ő) aztán nemzeni fog. — **בֶּן פִּרְיָן**: kicsa-pongó fiut. — **שָׂפַךְ דָּם**: ki vért ont. — **וַעֲשֵׂה אֶחָד מֵאֶחָד מֵאֵלֶּה**: és csak egyet is cselekszik ezek közül.

11. **וְהוּא**: a mennyiben ő. — **אֶת־כָּל־אֵלֶּה**: mindezeket (a miket t. i. atyja cselekedett). — **לֹא עָשָׂה**: nem tett. — **כִּי נִבֵּן**: mert bizony. — **אֶת־הַהָרִים אָכַל**: a hegyeken evett.

12. **עָנִי וְאֶבְיֹן הִנֵּה**: szegényt és szűkölködőt elnyomott. — **נָגַל**: rabolt. — **חֶבֶל לֹא יִשָּׁב**: zálogot nem ad vissza. — **וְאֶת־הַבָּלְוָיִם**: és a bálványokra. — **נִשָּׂא עֵינָיו**: fölemelte szemét. — **חִוְעָה**: utálatosságot. A bálványimádás sok mindenféle csele- kedettel volt kapcsolatos, mely ép érzésű ember előtt utálatos volt. Ez az oka, hogy a szentírás a bálványimádást, a vele járó cselekedetek miatt, *utálatosságnak* nevezi.

13. **וְהִי לֹא יִחְיֶה**: ez nem fog élni. — **מוֹת יוֹמָת**: meg kell hálnia. — **דָּמָיו בָּו**: halálos bűne rajta van.

14. **וְהִנֵּה הוֹלִיד בֶּן**: és ime, ha ez nemzeni fog fiut. — **וַיֵּרָא**: a ki látta. — **אֶת־כָּל חַטֹּאת אָבִיו**: atyja összes bűneit. — **וַיֵּרָאָה**: és látta. — **וְלֹא נַעֲשֶׂה כָמוֹ**: és nem cselekszik hasonlóan.

16. **נָתַן**: adott. — **בִּקְשָׁה**: betakarta.

17. **מִנֵּגִי**: a szegénytől. — **הִשְׁיֵב יָדִי**: visszatartotta kezét (hogy ne nyomja el). — **בְּעֵן אָבִיו**: atyja vétke miatt.

18. **אָבִיו**: atyja. — **בִּרְדָּשָׁם עֵשָׂק**: mert erőszakoskodott. — **וַיִּלְכֹּד מִן הַזָּרָה**: megrabolta testvérét. — **וְאֶשֶׁר לֹא־טוֹב**: és a mi nem helyes. — **בְּתוֹךְ גִּמְזוֹ**: népe között. — **וְהִנֵּה מָת**: az meg is halt. — **בְּעֵנִי**: bűnében.

19. **וְאִמְרָתֵם**: és ti azt kérdezitek. — **מֵרֵעַ**: mért. — **לֹא נִשָּׂא**: nem viselte (következményét). — **בְּעֵן הָאָב**: az atya vétkeért. — **וְהֵבֵן**: azért, mert a fiu. — **וַיַּעֲשֶׂה אִתָּם**: és gyakorolta azokat.

20. **הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת**: a lélek, mely vétkezik. — **הִנֵּה חַיָּה**: az meg is haljon. — **צִדְקַת הַצָּדִיק**: az igazságos igazsága. — **עָלָיו**: rajta maradjon. — **וְרָשָׁעַת הָרָשָׁע**: és a gonosz gonosz-sága.

21. **וְהַרְשָׁע**: ellenben a gonosz. — **כִּי יָשׁוּב**: ha megtér. — **מִכָּל־חַטֹּאתָיו**: összes vétkeiktől.

22. **כָּל־בִּשְׁעָיו**: mind a bűnei. — **לֹא־תִקְרָא לוֹ**: nem említett nekünk neki. — **בִּצְדָקָתוֹ**: igazsága folytán. — **יִחְיֶה**: élni fog.

23. **הִתְסַחֵף אַחֲסָן**: hát kívánom-e én. — **מוֹת רָשָׁע**: a gonosz halálát. — **הֵרָא**: hisz azt (kívánom). — **כִּשְׁוָבוֹ**: ha megtér. — **מִדְּרָבוֹ**: útjából.

24. וְיָשׁוּב: és ha megtér. — עָל: jogtalanságot. — וַיַּעֲשֶׂה: (ha úgy) cselekszik. — וְנָח: életben maradjon-e? — תִּזְכְּרֶנָּה: jönnék emlékezetbe. — כִּפְּלוֹ: hűtlensége miatt. — אֲשֶׁר קָמַל: a mért hűtlenkedett. — בָּם: általuk.

25. וְנֹאמְרָם: és azt mondjátok. — לֹא יִקְבִי: nem helyes. — לֹא יִקְבִּי: nem helyesek.

26. כִּפְּלוֹ: jogtalansága folytán.

27. וְנָח: életben tartja.

30. לָכֵן: azért. — אִישׁ בְּדַרְכּוֹ: mindenkit útja szerint. — אֲשַׁפֵּט: ítéllek meg. — קִשְׁשׁוּלוֹ: megbotránkozásúl.

31. הִסְלִיכּוּ: dobjátok el. — מֵעֲלֵיכֶם: magatokról. — אֲשֶׁר בָּם: a melyekkel hűtlenkedtetek. — לֵב חָדָשׁ: új szívet. — וְרוּחַ חֲדָשָׁה: és új lelket. — וְלָמָּה חֲסִיתִי: mert minek halnátok meg.

32. לֹא אֲחַפֵּץ: nem kívánom. — בָּמוֹת הַמָּת: a halandó halálát. — וְהִשִּׁיבִי: térjetelek hát meg. — וְנָחִי: és éljetelek. Ezzel a beszéddel kilátasba helyezi a népnek, hogy igenis van még mentség és lehet remény arra, hogy Izrael a régi fényéhez és dicsőségéhez visszatér. Csak térjen meg, mert a *megtérés ereje igen nagy. Új szív és új lélek* — erre van szüksége Izraelnek. A megtérés tehát *belső* legyen.

XXXVII.

Izrael népi élete újból föltámad.

- 1 לֹא הִיָּתָה עָלַי יְדִי־הָהָה וַיִּצְיֵאֵנִי בְּרוּחַ יְהוָה וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ
2 הַבִּקְעָה וְהִיא מְלֵאָה עֲצָמוֹת: וְהַעֲבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב |
3 סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה וְהִנֵּה יְבִשׁוֹת
4 מְאֹד: וַיֹּאמֶר אֵלַי בְּךָ־אֲדָם הַתְּהִינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה
5 וַאֲמֵר אֲדָנִי יְהוָה אַתָּה יָדַעְתָּ: וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל־
6 הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וַאֲמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבִשׁוֹת שְׁמָעוּ
7 דְּבַר־יְהוָה: כֹּה אָמַר אֲדָנִי יְהוָה לָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה הִנֵּה
8 אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ וְחַיִּיתֶם: וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים
9 וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקִרְמָתִי עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם

7 רוּחַ וְחַיִּיתָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי־אֲנִי יְהוָה : וַנִּבְּאֲתִי בְּאִשֶּׁר צִוִּיתִי
 וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי וַהֲנַחֲרַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצֻמוֹת עֶצֶם אֶל־
 8 עֲצָמוֹ : וַרְאִיתִי וַהֲנֵה עֲלֵיהֶם גִּידִים וּבָשָׂר עָלֶה וַיִּקְרָם
 9 עֲלֵיהֶם עוֹר מִלְמַעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם : וַיֹּאמֶר אֵלֵי הִנָּבֵא
 אֶל־הָרוּחַ הִנָּבֵא בֶן־אָדָם וְאִמְרַת אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר :
 אֲדֹנִי יְהוָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בְּאֵי הָרוּחַ וּפְחֵי בְּהַרוּגִים
 10 הָאֵלֶּה וַיַּחֲיוּ : וַהֲנִבְּאֲתִי בְּאִשֶּׁר צִוִּנִּי וַתָּבוֹא בָּהֶם הָרוּחַ
 11 וַיַּחֲיוּ וַיַּעֲמֵדּוּ עַל־רִגְלֵיהֶם הִיל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד : וַיֹּאמֶר
 אֵלֵי בֶן־אָדָם הָעֲצֻמוֹת הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הֵנָּה
 אֲמָרִים יִבְשׁוּ עֲצֻמוֹתֵינוּ וְאִבְדָּה תִּקְוַתֵּנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ :
 12 לָכֵן הִנָּבֵא וְאִמְרַת אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה
 אֲנִי פֹתַח אֶת־קְבֻרוֹתֵיכֶם וְהֵעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם
 13 עִמִּי וַהֲבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל : וַיִּדְעֶתֶם כִּי־אֲנִי
 יְהוָה בִּפְתָחִי אֶת־קְבֻרוֹתֵיכֶם וּבִהְעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם
 14 עִמִּי : וְנָתַתִּי רוּחִי בְּכֶם וְחַיִּיתֶם וַהֲנַחֲתִי אֶתְכֶם עַל־אֲדַמַּתְכֶם
 15 וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וַעֲשִׂיתִי נֹאס־יְהוָה : וַיְהִי
 16 דְּבַר־יְהוָה אֵלֵי לֵאמֹר : וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לָךְ עֵץ אֶחָד
 וּכְתַב עָלָיו לִיהוּדָה וּלְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוּ וּלְקַח עֵץ אֶחָד
 וּכְתוּב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבָרְיוּ :
 17 וְקָרַב אֶתְּכֶם אֶחָד אֶל־אֶחָד לָךְ לַעֲץ אֶחָד וַהֲיוּ
 18 לְאַחֲדִים בִּידֶךָ : וּכְאִשֶּׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר
 19 הֲלוֹא־תִגִּיד לָנוּ מֶה־אֵלֶּה לָךְ : דִּבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
 אֲדֹנִי יְהוָה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אִשֶּׁר בִּיד־אֶפְרַיִם

וּשְׁבַטִי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרְיוֹ וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה
 20 וַעֲשִׂיתֶם לָעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי: וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר
 21 תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בִּידֶךָ לְעִינֵיהֶם: וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר
 אֲדֹנָי יְהוֹה הִנֵּה אֲנִי לֶקַח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם
 אֲשֶׁר הִלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־
 22 אֶרְמָתָם: וַעֲשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל
 וּמִלֶּךָ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְשְׁנֵי גוֹיִם
 23 וְלֹא יִהְיוּ עוֹד לְשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: וְלֹא יִשְׁמְאוּ עוֹד
 בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבִשְׁקוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם
 מִכָּל מוֹשְׁבֵיתֵיהֶם אֲשֶׁר הִטָּאוּ בָּהֶם וּמִזִּהְרֹתֵי אוֹתָם וְהִי־לִי
 24 לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהֶם לֵאלֹהִים: וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם
 וְרוּעָה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטִי יֵלְכוּ וַחֲקוֹתַי יִשְׁמְרוּ
 25 וַעֲשׂוּ אוֹתָם: וַיָּשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לִיעֶקֶב
 אֲשֶׁר יִשְׁבּוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וַיָּשְׁבוּ עָלֶיהָ הִמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי
 26 בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: וְכִרְתִּי
 לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וְנָתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי
 27 אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁכָּנִי
 28 עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהִמָּה יִהְיֶה לִי לְעָם: וַיֵּדְעוּ
 וְהַגִּידוּ כִּי אֲנִי יְהוֹה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בַּהֲיוֹת מִקְדָּשִׁי
 בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:

Tartalom. Az Örökkévaló a prófétát álmában egy
 szabad mezőre vezet ki, a melyen csontok szerteszét hever-
 nek. A csontok már egészen kiszáradtak és az élet semmi
 nyoma nem látszik meg rajtuk. A próféta elmerengve áll s
 egyszerre isteni szózatot hall, mely kérdezi tőle: reméli-e,

hogy ezek a csontok valaha is fölélednek. »Egyedül Te, tudhatod Istenem« szól a válasz. Erre Isten fölszólítja, hogy hirdesse a csontoknak föléledésüket. Mondja meg nekik, hogy az Örökkévaló szellemet lehel beléjük, ereket és izmokat, húst és bőrt ad nekik és ismét élni fognak. A próféta engedelmeskedik. Földrengés támad s csont csonthoz simul, erek vésődnek a testbe és kész az életnélküli alak. Isten fölszólítására most a próféta a világ minden négy tájáról előhívja a szeleket, hogy a testekbe életet leheljenek s ime egyszerre egész sereg kél lábra. S hangzik az isteni szózat az a prófétához: »Ember fia, e csontok Izrael háza! A kishitőség lemondott már az életről, valamennyien az életnedvet kiszáradtnak látták, de a próféta szavára Isten újból megnyitja a sírokat és a sírokból visszavezeti Izrael házát saját földjére. Az *isteni szellem* fogja őket fölébreszteni. A próféta pedig vegyen egy fát, írja reá Júda és társai nevét és még egy fát, melyre József és társai nevét írja föl. Ezeket illeszsze egymáshoz, hogy egységesek legyenek, mert valamikor Isten is egyesíteni fogja Efrájim és Júda törzseit, hogy ismét egy néppé alakuljanak. Az Örökkévaló a legtávolabbi népek közül kiveszi Izrael összes fiait és egyesíti őket egy uralom és egy király alatt. Nem lesz többé Izraelnek két királya. Dávid lesz a pásztoruk és vezetése alatt Isten útjain és Isten törvényei szerint fognak eljárni. Az Örökkévaló pedig az örök béke szövetségét köti meg az ő népével, szentélyét újból fölépíti közöttük, megszenteli őket, mert Izraelt csak az Örökkévaló szentelheti meg. — Ebben a fejezetben Ezékiel, eltérőleg Jeremiástól, Izrael föléledését csak a szent földön mondja megvalósíthatónak, a hol Isten szentélyének is lennie kell. A belső megtérés szükségét Jeremiástól átvett szavakkal ő is hirdeti, de a zsidó vallás függetlenségét a nemzeti fogalomtól ő már nem tanítja. A zsidó valláseszmék fejlődése a Jeremiástól megjelölt irányban haladt mind a mai napig.

Egyes szavak jelentése.

1. **יְדֵי יְהוָה עָלַי**: rajtam volt. — **יְדֵי יְהוָה**: az Örökkévaló keze. Ezékielnél gyakori kép. Isten reája teszi kezét és minden alkalommal, a mikor csak beszél, Isten mintegy újból próféta-vá avatja. Ezzel jelzi, hogy isteni ítélet kényszeríti prófétái működésre. Itt különben, az »Örökkévaló kezé«-nek még más szerepe is jut. Az vezeti ki a mezőre. — **וַיֹּצִיאֵנִי**: és kivezetett engem. — **כְּרוּחַ יְהוָה**: az Örökkévaló szellemével. — **וַיְנִיחֵנִי**: és letett engem. — **בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה**: a völgybe. — **וְהָיָה מְלֵאָה**: és ez telve volt. — **עֲצָמוֹת**: csontokkal.

2. **וַיְהַקְרֵנִי**: és körülvezetett. — **עֲלֵיכֶם**: mellettök. — **סָבִיב**: környöskörül. — **וַהֲפֵה רַבּוֹת מְאֹד**: és ime igen sok volt. — **עַל-פְּנֵי הַבְּקָעָה**: a völgy fölszínén. — **וַהֲפֵה יְבֵשִׁית מְאֹד**: és nagyon szárazak voltak.

3. **וַיֹּאמֶר אֵלַי**: és mondá nekem. — **בְּרֵאשִׁים**: ember fia. Ezen a néven szólítja Isten rendesen Ezékielt. — **הִתְחַלְלֶנָּה**: fölélednek-e. — **הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה**: ezek a csontok. — **וַיֹּאמֶר**: és én mondtam. — **אַתָּה יָדָעָה**: Te tudod. A hihetetlenség kifejezése. A próféta — szemben Istennel — a lemondó Izraelt képviseli.

4. **הִנֵּה**: prófétálj. — **עַל-הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה**: ezen csontok fölött. — **הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשִׁית**: ti száraz csontok.

5. **וָהֵנָּה אֲנִי מֵבִיא**: ime én hozok. — **בָּרֶם**: belétek. — **רוּחַ**: szellemet. — **וַיְחִיֵּם**: és élni fogtok.

6. **וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם**: és adok reátok. — **יָרֵדִים**: inakat. — **וְהִעֲלֵתִי**: és hozok. — **בָּשָׂר**: húst. — **וְקָרַמְתִּי**: és húzok. — **עוֹר**: bőrt. — **וַיִּדְעֶם**: hogy tudjátok.

7. **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי**: és prófétálgodtam. — **כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי**: a mint nekem parancsoltatott. — **וַיְהִי קוֹל**: és hang keletkezett. — **כְּהִנָּאִי**: midőn jósoldtam. — **וַהֲפֵה רָעִשׁ**: és ime földrengés. — **וַיִּקְרָבוּ**: és közelebb jöttek. — **עַצֵּם אֶל-עַצְמוֹ**: csont csontjához.

8. **וַיֵּרָאֵנִי**: és láttam. — **עָלָה**: följött. — **וַיִּקְרָם**: és reá-huzatott. — **מִלְּעֵלָה**: fölülről.

9. **אֶרְדָּהּ**: a szélhez. — **מֵאַרְבַּע רוּחוֹת**: a négy tájról. — **בָּאֵי**: gyere. — **וַיִּפְּחִי**: és fújj. — **בְּהִרְוָהֶם**: az elesettekbe. — **וַיְחִי**: hogy éljenek.

10. **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי**: és prófétálgodtam. — **כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי**: a mint nekem parancsolt. — **וַיִּקְרָבוּ בָרֶם**: és beléjök jött. — **קָרוֹם**: a szél. — **וַיִּתְּקוּ**: és föléledtek. — **וַיַּעֲמֵדוּ עַל-רַגְלֵיהֶם**: és lábukra álltak. — **וַיִּתְּקוּ**: nagy sereg. — **מְאֹד מְאֹד**: igen nagyon.

11. כָּל-בֵּית יִשְׂרָאֵל הָמָּה: ezek a csontok. — יִשְׂרָאֵל הָאֵל: imé ők mondják. — וְיִשְׂרָאֵל עָצְמוֹתָיו: kiszáradtak a csontjaink. — וְאִכְלָה תְּקוּמָתִי: és elveszett reményünk. — וְנָקַט לִי: kivágattunk (talajunkból).

12. לָכֵן: azért. — הִנֵּה אֲנִי פָתָח: imé én megnyitom. — אֶת-קְבֻרֹתֵיכֶם: sirjaitokat. — וְהֵעֵלֵיתִי אֹתְכֶם: és fölvezetlek benneteket. — מִקְבֻרֹתֵיכֶם: sirjaitokból. — גִּשְׁתִּי: oh népem. — וְהֵבֵאתִי אֹתְכֶם: és beviszlek benneteket. — אֶל-אֶרֶצְהָ: Izrael földjére.

13. מִדּוֹנְךָ: midőn kinyitom. — וְהֵעֵלֵיתִי: és midőn kihozlak.

14. וְהִצַּלְתִּי: és letelepítlek. — וְהִיָּתָם: és élni fogtok. — דִּבַּרְתִּי וַעֲשִׂיתִי: szoltam és végrehajtottam.

16. אֶחָד: egy fát. — וְכָתַב: és írj. — לַיהוּדָה: Júda számára. — הַבָּרִי: társai. — וְלֵקֶה: és végy.

17. וְקָרַב: és illeszd össze. — אֶחָד אֶחָד: az egyiket a másikhoz. — לְאַחֲדִים: egységessé. — בְּיָדְךָ: kezvedben.

18. הֲלֹא-אֶמִיד לָךְ: és a mikor. — בְּנֵי עַמְּךָ: néped fiai. — הֲאֵת לֹא-נִמְדָּה לְךָ: hát nem mondd-e nekünk. — מִתְּאַחֲרֶה לָּךְ: mit jelentenek ezek neked?

19. אֲנִי לֶקֶח: én veszem. — וְשִׁבְשֵׁב יִשְׂרָאֵל: és Izrael törzseiét. — וַעֲשִׂיתִים: és teszem azokat.

20. אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲרֵיהֶם: a fák. — וְהָיוּ: legyenek. — אֲשֶׁר תִּכְתֹּב עֲרֵיהֶם: a melyekre irsz. — בְּיָדְךָ: kezvedben. — לְעֵינֵיהֶם: előttük.

21. מִכֻּז: közül. — וְקִבַּצְתִּי אֹתָם: egybegyűjtöm őket. — מִכֻּז: mindenfelől. — אֶל-אֶרְצֵיכֶם: földjükre. — Innen kezdve magyarázza a szimbolikus cselekedetet. A különböző fák Izrael különböző törzseit jelentik, a melyek egyesülni fognak. Az Asszíria által elpusztított izraeliták is új népi életre élednek, nemcsak a Babiloniában tartzkodó zsidók. »József fája« az izraelitákat jelentí. Az éjszaki Izrael lakóit a próféta Efrájimnak vagy József házának mondják. Oka, hogy Izrael törzsei között Efrájim volt számban és erőben a leg-hatalmasabb, úgy hogy róla nevezték el az egész birodalom lakóit. Efrájim József másodszülött fia, innen József háza. Megjegyzendő, hogy József nevű törzs nem is létezett. Jákob ugyanis — a szentírás elbeszélése szerint — elrendelte, hogy József két fia, Menasse és Efrájim, az ország fölosztásánál úgy részesedjék, mintha Jákobnak nem unokái, hanem fiai volnának és mindegyikre külön-külön egész rész jusson. A szent földön való osztozkodás úgy történt, hogy Jákob két fia

— Lévi és József — részt nem kaptak. Lévi azért nem, mivel övé volt a termés tizede és — a mennyiben kohaniták voltak közöttük — a termés $\frac{1}{40}$ vagy $\frac{1}{50}$ vagy $\frac{1}{60}$ -ada, József örökébe pedig a két fia lépett kétannyi részszel, mint a mennyi Jákob rendelkezése nélkül őket megillette volna.

22. לְיוֹזֵפֶת: egy néppé. — בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל: Izrael hegyein. — וַיִּמְלֹךְ אֹתָם: és egy király. — לְכָל־ם: mindnyájuknak. — וְלֹא יִרְצוּ עוֹד: és nem feleztetnek meg többé. — לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת: két királyságra.

23. וְלֹא יִשְׁמָטוּ עוֹד: és nem tisztátlaníttatnak meg többé. — בְּגִדֵיהֶם: bálványaikkal. — וּבְשִׂמְצוֹתֵיהֶם: és utálatosságaikkal. — וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם: és mindenféle bűneikkel. — וְיִשְׁעֵי אֹתָם: és segitem őket. — מִכָּל מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם: minden lakhelyeikből. — אֲשֶׁר בָּהֶם: a melyekben vétkeztek. — וְיִטְהַרְתִּי: és megtisztítom.

24. וְגִבְרָה: és szolgál. — מֶלֶךְ: király (lesz). — וְרֹעֶה אֹתָם: és egy pásztor. — וּבְשִׁפְטֵי יָדַי: és ítéleteim szerint járnak. — וְחֻקוֹתַי: és törvényeimet. — וְשָׁמְרוּ: megőrzik.

25. וְיָשְׁבוּ: és lakni fognak. — עַל־הָאָרֶץ: azon a földön. — אֲשֶׁר נָתַתִּי: melyet adtam. — אֲבוֹתֵיכֶם: őseitek. — הֵמָּה: ők. — וּבְנֵיהֶם: és fiaik. — וּבְנֵי בְנֵיהֶם: és fiaik fiai. — עַד־עוֹלָם: örökre. — וְיָשִׂיא: fejedelem.

26. וְקָרַתִּי לָהֶם: és kötök velök. — בְּרִית שְׁלוֹם: békeszövet-séget. — בְּרִית עוֹלָם: örök szövetség. — אֹתָם: velök. — וְאֶרְבִּיתִי: és sokasítom. — מִתְקַדְּשִׁי: szentélyemet. — בְּתוֹכָם: közéljük. — וְאֶשְׁתִּי: és elhelyezem.

27. מִשְׁכְּנִי: hajlékom. — אֲצִדְּקֵם: mellettök.

28. וְיָדְעוּ: és megtudják. — מִתְקַדֵּשׁ: a ki szenteli. — בְּחַיֹּת: minthogy van. — מִתְקַדְּשִׁי: szentélyem. — בְּתוֹכָם: közöttük.

III. A perzsa korszak prófétái.

Jézsajás második része.

Korviszonyok. Babilonia történetében új fordulat állott be. Cyrus perzsa király meghódította Médiát és Lidiát s már csak idők kérdése lehetett, hogy Babiloniába is behatol. Azalatt a babiloni zsidóknak egy része lelkesen ápolta Ezékiel tanításainak hatása alatt a szent földre való visszatérés reményét, más része pedig, kivált a gazdagabb néposztályból valók, már teljesen meghonosodtak új hazájukban. Itt szereztek vagyont s birtokot és visszatérésre már nem is gondoltak. Ez utóbbiak Babiloniát nemcsak hazájuknak tekintették, hanem el is fogadták a babiloni szokásokat és az ott uralkodó vallást. Áldoztak a csillagoknak és a sors istenének, az Egy-Isten hitét pedig teljesen elhanyagolták. A próféták figyelmeztetései ezekre semmi hatással nem voltak. Az elmúlt idők szerencsétlensége élénken volt még emlékezetükben. Nem bíztak Istennek oly csodájában, hogy a zsidók visszafoglalhassák hazájukat, a mikor Isten nem segítette meg Júdát abban, hogy országát megtartsa.

Ellenkező áramlatok. Egyrészt tehát a *remény*, másrészt a *lemondás* állott egymással szemben a nép hangulatában. Cyrus, a kinek érdekében állott, hogy legalább a szent földön egy számára megbízható és vele barátságosan élő nemzet lakjék, szívesen nyújtott volna segédkezet arra, hogy a zsidók régi hazájukba visszatérjenek. Csakhogy a zsidók nem igen bíztak benne és a visszatérni nem akaró párt még igen erős volt. A zsidókkal tehát előbb meg kellett kedveltetni a visszatérés gondolatát. El kellett oszlatni az összes aggodalmakat, melyek megvoltak és a pártok gondolkodásához mértén meg is kellett őket győzni a visszatérés lehetőségéről.

A próféta állásfoglalása. Erre a feladatra vállalkozott az akkori idők legnagyobb prófétája. Telve szeretettel és rajongással a szent föld és a zsidó vallás eszméi iránt, bátorított, biztatott és izgatott Cyrus mellett, kit Isten fölkenetének (נִשְׁמָתוֹ) nevezett. Mindjárt első beszédében, melyet

akkor tartott, midőn Cyrus még Babiloniában csak a félelem tárgya volt, a nélkül hogy már meg is hódította volna, szembeállítja egymással a különböző pártárgyalatokat. Az egyik, melyhez a próféta is tartozik, rendithetetlen bizalommal van Isten iránt és bizik jóságában, a másik Isten kegyelmének állhatatlanságára hivatkozik, mely a multban sem volt tartósabb, mint a mezei hervadó virág. Lángoló szavakkal igyekszik a próféta Isten mindenhatóságát bizonyítani és öldöklő gúnnyal teszi nevetségessé azokat a bálványokat, melyek éppen az aggodalmaskodóknál a legfőbb tisztelet tárgyai voltak. Egyben pedig Izrael hivatásáról és világtörténeti rendeltetéséről beszél, hogy a lakadókban minél több önbizalmat és bátorságot ébresztszen.

A próféta vallásbölcészete. A prófétai iratok között Jézsaid könyvének második része a zsidó vallásbölcészet legfőbb eszméit tartalmazza, melyek itt tárgyalatnak legbővebben. Nem mint másutt, prófétai kijelentések alakjában, hanem bizonyítékok alapján állítja össze itt a próféta ama tanokat, melyeket a zsidó vallás a magáénak elismer. Mig más próféták Isten igazságszeretetét, tökéletességét és törvényei állandó rendjét csak állítják, addig Jézsaid állításait bizonyítja is. Ő a vallás tanításait nemcsak elhiteti velünk, hanem meg is győz azok helyességéről és örök állandóságáról. Hirdetése a jövőről nem csupán remények, hanem szükséges folyományai annak a világrendnek, melyet Isten megalkotott. Minden tanítása és hirdetése magából az istenség fogalmából vezettetik le és így megteremtője és irányítója a zsidó vallásbölcészetnek, melynek a próféta által megteremtett eszmekörben mozognia kell. A kiválasztottság eszméje is — melyet már Ámós próféta eléggé körülhatárolt, a midőn a kiválasztás eszméjéből folyó köteleességekre mutatott — Jézsaidnál bölcészeti igazsággá lesz, oly világtörténeti szükséggé, mely nélkül a világrend erkölcsi állhatatossága lehetetlen volna. Mindezek együttvéve e prófétai iratokat elsőrangú jelentőségre emelik vallásos irodalmunkban.

Az egyistenség. Minden próféta kivétel nélkül azt

tanítja, hogy Isten egyetlen egy, az egész világot terem-
tője és fentartója. Jézusajás nem elégszik meg e tan hirdeté-
sével, hanem azon van, hogy az ellenkező nézetek tanításait
nevetségessé tegye. E célból minduntalan figyelmeztet a
bálványok semmiségére és arra, hogy hiveik készítményei.
Az olyan isten, kit a művész aranyból és ezüsből készít és
kinek léte mestere ügyességétől függ, nem tarthat igényt arra,
hogy az imádás tárgya legyen. Minthogy nem létezik ősidők
óta, nem is lehet örökkévaló s mivelhogy múltékony, nem is
mindenható. Lám, Babilonia elvész és vele együtt istenei is.
A babiloniak bajában és szerencsétlenségeiben isteneik nem-
csak nem segíthetnek rajta, hanem még ők szorulnak imádóik
támogatására. A Cyrus elől menekülő babiloniak isteneiket
igavonó állataikra teszik, nehogy a nemzettel együtt istene
is elveszssen. A kinek tehát segíteni kellene, az maga is
segítségre szorul. Egészen más az Örökkévaló. Ő ősidők óta
van, senki sem teremtetette és így az idők végéig és azon túl is
fenmarad. Az Ő akaratából keletkezett minden és minden
az Ő törvényei szerint megy végbe. Ő öröklik népének
maradékán és gondoskodik arról, hogy ez világtörténeti hiva-
tását erőben megújulva valósíthassa.

Izrael kiválasztottsága világtörténeti szükség.
Izrael kiválasztottságának világtörténeti szükségét a próféta
Isten örökkévalóságából vezeti le. Azon kezdi, hogy valamint
Isten örökkévaló, úgy az ő törvényei is örökkévalók. Az
isteni törvények örökkévalósága nélkül Isten sem lehetne
örökkévaló. Ennélfogva a világ is csak addig állhat fenn, a
míg ezen törvényeket szem előtt tartja. Ha ellene cselekszik,
szembe kerül az örök törvénnyel és elpusztul. A midőn Isten
Izraelt kiválasztotta és vele a törvényt megismertette, akkor
azzal a *világ fenntartását biztosította*, mert lehetővé tette,
hogy legyen *valaki*, a ki a törvényt *hirdeti és terjeszti*. Ez egy-
üttal magyarázata annak is, *mért segíti és támogatja Isten*
Izraelt. Mivel Izrael már a legrégibb idő óta magára vállalta
Isten szellemének terjesztését, azért Isten vele lesz mindenütt,

minden bajában és bánatában és segítő jobbát nyújtja, a hány-szor csak hozzá kiált. *Izrael népe hordozója azoknak az eszméknek és igazságoknak, melyeken a világ uralma nyugszik*, ki is váltja tehát Isten abból a börtönből, a melybe jutott akkor, midőn vétkes mulasztásai folytán Isten büntetését vonta magára. *Izrael kiválasztottságának eszméje az isteni örök törvény kifolyása és világtörténeti szükség, mert Izrael nélkül Isten igazságos eszméinek nem is volnának földi képviselői.*

Izrael vallási eszméi elismerésre jutnak az egész emberiségben. De Izraelnek nemcsak az a föladata, hogy ő maradjon az isteni eszmék földi hordozója, hanem az is, hogy általa a világ összes népei emberi hivatásuk magaslatára jussanak. Az összes emberek és nemzetek hivatása, hogy Istenhez térjenek és Isten gyermekeivé legyenek. Ez a vég-cél, melyet az emberiségnek el kell érnie és Izrael ehhez a közvetítő szolgálatot végzi. Ők az *»Örökkévaló papjai, Isten szolgái«*, általuk Isten háza *»az összes népek imaházává«* leszen. Izrael a *»népek világossága«* s általa fog Isten dicsősége elterjedni a föld leszélsőbb végeig. Azért nyerte meg Isten kegyét és szeretét s jóllehet most csak *»pislogó láng«*, még sem szabad elaludnia, mert kell, hogy a földön az igazság uralmát megalapítsa.

A próféta szenvedése hivatásából folyó. S a mi *Izrael a népek között*, az a *próféta Izraelban*. Neki is föladata a tanítás és Isten nevének a terjesztése. A próféta bántalmaztatásai és szenvedései benne vannak Isten kifürkészhetetlen tanácsában, akárcsak Izrael szenvedései. A jó virágzása és életrekelése csakis a rossznak romjain lehetséges. A próféta elnyomatást és bántalmazást tűrt, de az erő, melylyel azokat elviselte, Izrael szemét megnyitotta és akkor látták azt az óriási hatalmat, mely az igazságban van. Csakis ezek a szenvedések mutatják a prófétától képviselt eszmék erejét, a mint Izrael szenvedései is azért vannak, hogy a népek bennük fenséges példáit láthassák az isteni eszméért való lelkesedés minden akadályt leküzdő hatalmának. A prófétai működés eredménye biztosítva van a töle elszenvedett bántalmazások által.

Az igazi vallásosság. Szükséges, hogy az emberek összes cselekedeteit is az a eszme irányítsa, mely Isten világu-
ralmának alapja: *az igazság. A jámborság és vallásosság csak úgy képzelhető, ha általa igazságérzetünk is megerősödik.* Az önsanyargatás csak úgy lehet vallásos tetté, ha általa tudatára ébredünk az emberi lény magasztos rendeltetésének és nem engedjük, hogy embertársunk fájdalmas nélkülözések között tengesse életét. Kötelességünk tehát az *emberszeretet: kenyeret nyújtani az éhezőknek, fölruhdzni a meztelent és a lesújtottat fölemelni.* Szentelnünk kell időt arra is, hogy Istennel való közösségünknek tudatát magunkban fejlesszük. E célnak szolgálatában álljon mint Istennek napja a szombat, melyet lelkünk épülésére, különösen pedig vallási hivatásunkról való elmélkedésekre kell fordítanak.

XL.

Izraelt megmenti az ő erős Istene.

- 1 2 מ נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמֶר אֱלֹהֵיכֶם: דִּבְרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַם
וְקִרְאוּ אֵלָיָהּ כִּי מִלֵּאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָהּ
3 מִיַּד יְהוָה כְּפָלִים בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ: קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר
4 פָּנּוּ דֶרֶךְ יְהוָה יִשְׂרוּ בְּעָרְבָה מִסְלָה לְאַלְהֵינוּ: כָּל־גֵּיא
יִנָּשֵׂא וְכָל־הָר וְגִבְעָה יִשְׁפְּלוּ וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים
5 לְבִקְעָה: וְנִגְלָה כְבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי
6 יְהוָה דִּבֶּר: קוֹל אָמַר קָרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָל־הַבָּשָׂר
7 הָצִיר וְכָל־חֲסִדּוֹ כִּצִּיץ הַשֶּׁדֶה: יָבֵשׁ הָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי
8 רוּחַ יְהוָה נִשְׁבָּה בּוֹ אֶבֶן הָצִיר הָעֵם: יָבֵשׁ הָצִיר נָבֵל
9 צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לַעֲוֹלָם: עַל הַרְגָּבָה עַל־לֶךְ
מִבְּשַׂרְתָּ צִיץ הָרִימִי בִּבְחָ קוֹלְךָ מִבְּשַׂרְתָּ יְרוּשָׁלַם הָרִימִי
10 אֶל־תִּירָאִי אֲמַרִי לַעֲרִי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: הִנֵּה אֲדָנִי

יְהוָה בְּחֶזֶק יְבוֹא וְזָרְעוּ מִשְׁלָה לּוֹ הִנֵּה שָׁכְרוּ אֶתוֹ וּפְעָקְתוּ
 לִפְנָיו: כְּרָעָה עֲדָרוֹ יִרְעָה בְּזָרְעוֹ יִקְבֹּץ מְלָאִים וּבְחִיקוֹ ¹¹
 יִשָּׂא עֲלוֹת יִגְהַל: מִי־מִדָּד בְּשִׁעְלוֹ מִים וּשְׁמַיִם בְּזֶרֶת ¹²
 תִּפֶּן וְכָל בִּשְׁלֵשׁ עֶפְרַיִם הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הַרִים וּגְבֻעוֹת
 בְּמֵאזְנַיִם: מִי־תִפֶּן אֶת־רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֵנוּ: ¹³
 אֶת־מִי נוֹעֵץ וַיְבִינֵהוּ וַיִּלְמְדֵהוּ בְּאֶרֶץ מִשְׁפָּט וַיִּלְמְדֵהוּ דַּעַת ¹⁴
 וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֵנוּ: הֵן גִּזְוִים כְּמֶר מִדְּלִי וּכְשֹׁחַק מֵאֲזַנִּים ¹⁵
 נִהְשְׁבוּ הֵן אֵיִם כְּדֶק יָפוֹל: וּלְבַנּוֹן אֵין דִּי בַּעַר וְחֵיתוֹ אֵין ¹⁶
 דִּי עוֹלָה: כָּל־הַגִּזְוִים כָּאֵין נִגְדוּ מֵאִפְסָם וְתֵהוּ נִהְשְׁבוּ־לָו: ¹⁷
 וְאֶל־מִי תִדְמִיּוּן אֵל וּמִהֲדַמּוֹת תַּעֲרֹכּוּ־לָו: הַפֶּסֶל נִסְף ¹⁸
 חָרַשׁ וְזֶרֶף בֹּזֵהב יִדְקַעְנוּ וּרְתַקוֹת כֶּסֶף צִוְרָף: הַמִּסְכָּן ¹⁹
 תְּרוֹמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר הָרֶשׁ חָכָם יִבְקֹשְׁלוּ לְהַכִּין ²⁰
 פֶּסֶל לֹא יִמוּט: הָלוֹא תִדְעוּ הָלוֹא תִשְׁמְעוּ הָלוֹא הִגִּד ²¹
 מֵרֹאשׁ לָכֶם הָלוֹא הִבִּינוֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: הַיֹּשֵׁב עַל־ ²²
 חוּג הָאָרֶץ וַיִּשְׁבִּיָּהּ בַּחֲגָבִים הַנוֹטָה כְּדֶק שְׁמַיִם וַיִּמָּתְחֶם
 כְּאֹהֶל לִשְׁבֶּת: חֲנוּתֵן רוּזִיִּים לֹאֵין שְׁפִמּוֹ אֶרֶץ פֶּתַחוֹ עֲשֵׂה: ²³
 אֵף בַּל־נִטְעוּ אֵף בַּל־זָרְעוּ אֵף בַּל־שָׂרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם ²⁴
 גָּשָׁף בָּהֶם וַיִּבְשׁוּ וַיִּסְעָרָה כְּקֶשׁ תִּשְׁאֵם: וְאֶל־מִי תִדְמִיּוּנִי ²⁵
 וְאִשְׁוֶה יֹאמֶר קָדוֹשׁ: שְׂאוּ־מְרוֹם עֵינֵיכֶם וְרֹאוּ מִי־בָרָא ²⁶
 אֱלֹהֵי הַמוֹצִיָּא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֹלָם בְּשֵׁם יִקְרָא מְרֹב
 אוֹנִים וְאִמִּיץ כֹּה אִישׁ לֹא נַעֲדָר: לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב ²⁷
 וַיִּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דְרָכֵי מִיְּהוָה וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטִי
 יַעֲבוֹר: הָלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם: יְהוָה ²⁸

בּוֹרָא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יֵעָרָה וְלֹא יִגַּע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ :
 נָתַן לַיֵּעָרָה כֹּחַ וְלֵאֵין אֲנִים עֲצָמָה יִרְבֶּה : וַיַּעֲפוּ נַעֲרִים ²⁹
 וַיִּגְעוּ וּבַחֲוָרִים בָּשׁוּל יִבְשָׁלוּ : וְקוֹי יִהְיֶה יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ ³⁰
 אַפֶּר בְּנַשְׂרִים יִרְצוּ וְלֹא יִגְעוּ יִלְכוּ וְלֹא יַעֲפוּ : ³¹

Tartalom. Isten vigasztalja az Ő népét és hirdeti a
 fölszabadulás óráját. Ha vétkei miatt bűnhődnie kellett, úgy
 már kétszeresen lakolt elkövetett bűneiért. Hangok hallatsza-
 nak, melyek örömkialtásokkal a népet szabadságra sarkalják.
 Nincs nehézség s nincs akadály ott, a hol Isten dicsősége
 jelenik meg a nép élén. De a csüggedők zavaró beszéde is
 beleszól az örömrivalgásba. Azok félnek és rettegnek: az
 isteni harag lehelete már egyszer kiszárította a nép élet-
 nedvét és most nincs többé remény; a nép olyan, mint a
 hervadó virág, ha egyszer kiszáradt, nem terjeszti többé
 kellemes illatát. Így beszélnek ők a csüggedők és nem tud-
 ják, hogy az isteni ige örökéletű. Ez pedig szabadságot
 hirdet. Azért hát föl a hegyre, te Czijjon hirnőke és messze
 hallható hangon kiáltsd oda Júda városainak, hogy itt az Isten
 a maga fenséges erejében, hogy kiragadja népét helyzetéből
 s szerető gondját viselje minden egyes léleknek, miként a
 pásztor az ő kicsiny és gyámoltalan báránykait is gondozza.
 Isten teheti, mert az Ő akarata intéz mindent, az Ő éber
 figyelme gondoskodik mindenről. Tettei nem szorulnak útba-
 igazításra és ember tanácsát nem kéri ki soha. Népek és
 nemzetek sokasága elenyésző csekély az Ő hatalmához
 képest, a melyet ember eléggé tisztelni nem tud, még ha az
 egész Libanont és összes állatait Isten tiszteletére fölláldozná.
 Mennyire törpék és nevetségesek Hozzá viszonyítva a bálvá-
 nyok, melyeket művészkéz készít és a szerint, a mint gazdag
 vagy földhöz ragadt szegény imádja, ők is változnak. Majd
 arany és ezüsből készülnek, majd csak kemény fából. Ha
 ügyes kéz nem biztosítja állását, elbukik. De az igazi Isten
 ősidők óta ott trónol a magasban, onnan intézi a világot és

annak rendjét. Főlemel és megsemmisít urakat és fejedelmeket, a szerint, a mint tetteikkel az ő törvényei keretébe illeszkednek. Az eget seregét Ő helyezi el, az Ő parancsára sorban állanak elő, soha egyikök sem téveszti el útját. Ilyen körülmények között Izraelnek nincs oka panaszkodni az isteni gondviselés hiányos éberségén. Isten nem fárad és nem lankad el soha. A mint megteremtette a világot, úgy önthet új erőt a gyengék és elcsüggedtekbe. — Ez a beszéd önkéntelen kitörése annak az örömnél, melyet a babiloniai zsidók éreztek azon hír vételénél, hogy Cyrus fölszabadítja őket. Természetes, hogy sok közöttük a csüggedő. Ezeket bátorítja és bátorító beszédébe elmélkedő részleteket vegyít, melyek a prófétának Isten fenségéről való fölfogását fejezik ki. Isten egysége és oszthatatlansága a prófétának bizonyíték a zsidók fölszabadulása mellett, melyet Isten már világalkotó és fentartó tervébe is fölvett. Ezt a fejezetet a **חֲצִית הַשָּׁבָע** utáni szombaton haftarának olvassák. A haftára után elnevezték a szombatot **יְשַׁבֵּת נַחֲמֵי**-nak.

Egyes szavak jelentése.

1. **נַחֲמֵי**: vigasztaljátok. — **עַמִּי**: népemet. — **אָמַר**: mondja. — **אֱלֹהֵיכֶם**: istenetek.

2. **עַל־לֵב יְרוּשָׁלַם**: Jeruzsálem szívére. — **וְקָרָא אֵלָיו**: és kiáltatok neki. — **כִּי מָלְאָה**: mert leteltek. — **עֲצָתָא**: napjai (**עֲצָא**: sereg; meghatározott szám, napok meghatározott száma). — **כִּי גָרַעַת עֲוֹנָהּ**: mert jóvá tétetett bűne. — **כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה**: mert az Örökkévaló kezéből kapta. — **קִשְׁלָם**: kélszeresét. — **בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ**: minden bűneiért. Isten parancsolja, hogy a babiloni fogságban synlódó népét megvigasztalják és szabadságát hirdessék, mert régi vétkeiért már kétszeresesen is lakolt.

3. A következő versekben (3—7) a próféta két irányelvvel szólaltat meg: a bátrak és a lanyhák szólásmódjait halljuk, a mint vitatkozásba elegyednek. Az első Istenbe bízva már az utat egyengetik Jeruzsálem felé. Náluk nincs nehézség. Még a természetes akadályok is félrevonulnak: a hegyek és a völgyek közötti egyenetlenségek megszűnnek és az egész világ szemeláttára az isteni dicsőség megjelenik élén Izrael népének. A lanyhábbak az emberi gyarlóságra és mű-

lékonyságára mutatnak. Az ember olyan mint a fű, a mikor Isten forró lehelete éri; Izraelt is — így okoskodnak — ilyen forró lehelet szárította ki. Életerejé elszállt és vége a reménynek, hogy valaha is újból megerősödve Isten népévé lehessenek. — קוֹל קוֹרָא: hang kiált. — בַּמִּדְבָּר: a pusztában. — פָּנֵי: takarításatok. — דֶּרֶךְ יְהוָה: az Örökkévaló útját. — יִשְׁרֵי: egyenesítések. — בְּקֶרְבָּה: a sivatagban. — מִסְכָּה: az utat. — לֵאלֹהֵינוּ: istenünknek. Izrael bevonulása Jeruzsálembe az isteni eszmék diadalmas előrenyomulását jelenti.

4. וְקָלְהֵר וְנִבְּחָה: minden völgy. — יִשְׂאֵל: emelkedik. — וְנִשְׁפָּלוּ: lealacsonyodik. — וְנָתַח: és lesz. — הַעֲקוּבָה: a görbe. — לִישִׁישׁוֹר: egyenessé. — וְהִקְדַּסְתִּים: és a hegyláncz. — לְבִקְעָה: völgygyé.

5. וְנִגְלָה: és megjelenik. — בְּבוֹר יְהוָה: az Örökkévaló dicsősége. Ezzel a kifejezéssel már Jezsajás próféta első részében is találkoztunk. Értelme itt is azonos ottani jelentésével: *Isten dicsősége mindenütt megjelenik, a hol eszméi diadalt aratnak a tudatlanság és gonoszság fölött.* Izraellel tehát Istennek céljai vannak. Vissza vezeti őket régi hazájukba, mert *ottlétüktől függ az isteni tanok elterjedése az egész földön.* — וְרָאִי: és látni fogja. — בְּכָל־בָּשָׂר: minden lény. — יַחְדָּו: együtt. — כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר: hogy az Örökkévaló szája szólt. A mikor majd Izrael népe oda vissza tért, világossá válik majd mindenki előtt, hogy Isten akarata volt a mellett, hogy Izrael többé a fogságban ne maradjon. Idáig tart a bátorítók beszéde.

6. קוֹל אֶחָד קָרָא: az egyik hang azt mondja: kiált. — וְאֶחָד: de [a másik azt] mondja. — מִתְּקִי־קוֹלֶיךָ: mit kiáltsak. — בְּכָל־חֵדָּשׁ: minden hús. — חֲצִיר: fű. — וְקָלְהֵסֶרֶל: és minden szeretete (a melylyel valami ügyet fölkarol). — בְּצִיץ הַשָּׂדֶה: mint a mező virága.

7. וְגִשְׁרָה חֲצִיר: kiszárad a fű. — וְנִבֵּל צִיץ: elhervad a virág. — כִּי: ha egyszer. — רִיחַ יְהוָה: az Örökkévaló szele. — וְנִשְׁפָּה בּוֹ: reája lehelt. — אֲבָן: bizony. — חֲצִיר הָעָם: fű a nép. Ha isten szellője — erős szél — éri a fűvet, kiszárad és ezentúl már nem táplálkozhatik a talaj nedvéből. Izrael népe is olyan fű, mihelyt Isten fuvalata kiszáritotta, reménye újabb élethez is elveszett. A csüggedők válasza az előbbieket bátorítására.

8. A próféta beleszól a vitába, melyet a megelőző versekben idézett. Igaz, hogy az ember olyan mint a fű, könnyen elhervad, de az isteni ige örök életű. Annak fönn kell maradnia és az Izraelnek Jeruzsálembe való letelepedése nélkül

nem válhatik valóvá. — **יָבֵשׁ הָיִיר**: elszárad a fű. — **נָבַר צִיץ**: elhervad a virág. — **וְדָבַר אֱלֹהֵינוּ**: de Istenünk szava. — **יָקִים**: fenmarad. — **לְעֹלָם**: örökre.

9. Miután a próféta a bátorítók mellett döntött, egyenesen fölszólítja a hírnököt, hogy Jeruzsálem szabadságát mindenütt fenhangon hirdesse. — **עַל הַרְיָבוֹת**: a magas hegyre. — **אֵלֶיךָ**: szállj föl. — **קִבְּצָתָהּ צִיָּה**: Czíjjon hírnöke. — **הִרְיָא**: emeld föl. — **בְּכֹחַ**: erővel. — **קוֹלְדָּה**: hangodat. — **קִבְּצָתָהּ וְיִשְׁעָהּ**: Jeruzsálem hírnöke. — **הִרְיָא**: emeld föl. — **אַל־תִּירָא**: ne félj. — **אָמַר**: mondd. — **לְעִיר יְהוּדָה**: Júda városainak. — **הֵנָּה אֱלֹהֵיכֶם**: ime, a ti Istenetek.

10. **הֵנָּה אֱלֹהֵי יְהוָה**: ime az Örökkévaló Isten. — **בְּכֹחַ**: erővel. — **יָבֵשׁ**: jön. — **קוֹלְדָּה**: és karja. — **מִשְׁלָהּ לוֹ**: uralkodik fölötte. Isten a leghatalmasabb és ennélfogva másnak a karja vagyis az ereje nem parancsolhat Neki. Szóval Isten az egyedüli *Mindenható*. — **הֵנָּה**: ime. — **שָׂקְרוּ אִתּוֹ**: jutalma Vele van. — **וְיִקְעֵלָהּ**: és bére. — **לִפְנֵי**: Előtte. Istennek minden cselekedete sikerül. Mielőtt hozzálát a munkához, az eredmény már biztosítva van. *A ki tehát Isten útjain halad, nem veszhet el.*

11. **כְּרִיעָה**: mint a pásztor. — **עֲדִירֵי זֶרַעַה**: nyáját legelteti. — **בְּרִיעָה**: karjába. — **קִבְּצָהּ**: összegyűjti. — **בָּרָאִים**: a báránykákat. — **וְיִחְיֶיךָ**: és ölében. — **יִשָּׂא**: hordozza. — **עֲלֹתָהּ**: az anyajuhokat. — **גִּבּוֹר**: vezeti. Isten *gondviselő jóságát* fejezi ki a próféta a pásztor képében. Isten gondját viseli az embereknek, azoknak is, a kik önerejükben még nem találnak elég támaszt, hogy az életben megélhessenek.

12. Itt kezdi meg az isteni hatalom és nagyság leírását és Isten lényének meghatározását ezen a helyen úgy találjuk, a hogy azt a későbbi vallásos fölfogás mindig értelmezte. A megelőző próféták inkább csak egy-egy erkölcsi tulajdonságát emelték ki Istennek. *Istennek bemutatását az erő, a fenség és a hatalom szempontjából* legelőször itten kísérli meg Jézsajás. Az isteni erő azonban nem a bontás és a pusztításban jelentkezik, hanem a világegyetem elrendezésében, a hol minden parányi résznek ősidők óta meg van a maga határozott helye. És miként az égi testek elrendezésében, úgy a népek mindegyikének is kijelölte helyét, melyet a földön el kell foglalnia. Izraelt arra jelölte ki Isten, hogy az ő tanait továbbítsa a föld lakóinak, Izrael az ő *kiválasztott szolgája* s ennélfogva bizonyos, hogy az előretörekvés útjain az Ő karja vezeti a *kiválasztott szolgát*, a melynek kedvéért Cyrust segíti az előre-

nyomulásban. — מִי מָדַד: ki mérte. — מִדְּקָדָיו: mérőjével. — מַיִם: a vizeket. — וְשִׁמְשָׁם: és az eget. — בָּרַח: araszával. — סָבַן: elrendezte. — וְקָל: és összefoglalja. — בְּשִׁלְיֹשׁ: ürmértékkel. — אֶפְרַיִם הָאָרֶץ: a föld porát. — וְשָׁקַל: és mérlegeli. — כֶּסֶם: a mérlegben. — הָרִים: a hegyeket. — וְקִבְעוֹת: és a dombokat. — בְּמִאֲוָנִים: a serpenyőn.

13. És a milyen tehetetlen az ember ahhoz, hogy Isten teremtményeit megmérhesse, épp olyan tehetetlen ahhoz, hogy gondolatait kifürkészhesse. — מִי־תָבַן: ki rendezte. — אֲחֵרֵיהֶם יְהוָה: az Örökkévaló szellemét. — וְאִישׁ: és [ki az a] férfi. — עֲצָתוֹ יִדְּעֵנִי: a kivel elhatározását tudatná?

14. אֲחֵרֵי: kivel. — נִצָּן: tanácskozott. — נִבְיָיו: hogy értelmet adjon neki (t. i. Istennek). — וְלִלְמֹדָיו: és hogy tanítsa. — בְּאַרְבַּע מִשְׁפָּחַת: az igazság útjaira. — וְלִלְמֹדָיו דָּעַת: és oktatta volna tudásra. — וְדָרַךְ חֲכָמֹת: és a bölcsesség útját. — יִדְּעֵנִי: tudatná vele.

15. הֵן: ime. — גּוֹיִם: a népek. — כִּכְרִי: mint a csöpp. — מִדְּרֵי: a vederben. — וְיִשְׁחַק בְּמִאֲוָנִים: és mint a serpenyő pora (t. i. észre sem lehet venni). — נִחְשְׁבוּ: számíttatnak. — הֵן: ime. — אִיִּים: a szigetek lakói. — כִּכְרִי: mint a por. — וְשִׁלְ: melyet [csak így] fölvesznek [a nélkül, hogy hasznát akarnák venni]. Isten akaratanál a népek ereje és akarata nem jön számításba.

16. וְלִקְטָן: és a Libanon. — אֵין: nem [tartalmaz]. — דִּי קִדְרִי: elég tüzelő anyagot. — וְשִׁמְשָׁם: és állatai. — אֵין: nem. — דִּי: elég. — עֹלֶדָה: égő áldozatot. Isten oly hatalmas, hogyha a Libanon összes illatozó czédrusait és állatait tiszteletére elégetnék, az sem volna elég.

17. כָּל־הָעָוִים: az összes népek. — כָּאֵין: mint a semmi. — נִגְדֵי: vele szemben. — בְּמִאֲפֵס תִּהְיֶה: a semminél és ürességnél [kevesebbek]. — נִחְשְׁבוּ: számíttatnak. — לוֹ: vele szemben.

18. וְאֵלֵי: kihez hát. — חֲדָדִים: hasonlítjátok. — אֵל: Istent. — וּמִהֲדַרְמֹת: és milyen alakot. — מִתְּכַרְכְּלֵי: állítottok föl neki.

19. כֶּסֶם: az öntött képet (כֶּסֶל: rendesen faragott képet jelent). — נָסַךְ: öntötte. — חָדָשׁ: a művész. — וְצִרָה: és az olvasztó. — בְּזָהָב: arannyal. — וְנִדְּחָה: vonta be. — וְרִתְּקֵי כֶסֶף: és ezüst lánczokat. — צִרָה: olvaszt reá.

20. הַשִּׁשְׁשֵׁן הַיּוֹקֵה: a ki szegény ajándéokra (הַיּוֹקֵה: a kohén-nek adott dézsmát jelenti. A mezei termés 60., 50. vagy 40. részét a kohén-nek adták. Miután mindenki köteles volt a terméséből a kohén-nek adni, az a ki הַיּוֹקֵה-t nem adott már

nagyon szegény volt. Így azután *קטן מדי* a *legszegényebbet* jelenti). — *עץ*: fát. — *ראוי*: [mely] nem rothad. — *יבקר*: választ. — *חכם*: bölcs művészt. — *יבקשלו*: keres ki magának. — *להקין*: hogy fölállítson. — *פסל*: képet. — *לא ימוט*: mely nem ingadozik. Maró gúny a bálványokra, hogy emberek készítik és a szerint a mint gazdag valaki vagy szegény, Istene is más. Mennyivel különb az igaz Isten, a ki maga teremtett mindent. Ebben az időben a zsidók között még sokan hisznek a bálványok isteni voltában.

21. Szemben az emberek készítette bálvánnyal a mindent tudó és mindent elintéző Isten (21--26.) — *הוא תדע*: hát nem tudjátok. — *הוא תשמע*: hát nem halljátok. — *הוא תוד*: hát nem mondatott. — *בראש*: kezdettől fogva. — *לכם*: nektek. — *הוא תבינותם*: hát nem értettétek-e. — *סודות הארץ*: a föld alapjait (hogy t. i. mire tanítanak és figyelmeztetnek azok).

22. *הישב*: a ki ül. — *גלגלת הארץ*: a föld köre fölött. — *ושקיה*: és lakói. — *בהקים*: mint a sáska (Isten oly magasra emelkedik a föld fölött, hogy az itt tartózkodók Előtte parányi kicsinységek). — *הנוטה*: a ki kifeszíti. — *ברק*: mint a szőnyeget. — *שמים*: az eget. — *ויתקתם*: és kiterjeszti. — *בארל*: mint a sátrat. — *לשבת*: hogy lakható legyen (t. i. Isten számára). *Isten mindenhatósága a természet rendjében nyilvánul.*

23. A milyen fenséges a természetben, a hol Ő *egyedül* intéz mindent, olyan a lények fölötti uralmában is. *Egyedül* uralkodik és az emberek az ő eszközei, a kiket arra jelöl ki, hogy az Ő akaratát végrehajtsák. — *הטון*: a ki tesz. — *רונים*: fejedelmeket. — *לען*: semmivé. — *ששארץ*: a föld biráit (fejedelmeket). — *פתחו*: pusztasághoz hasonlóan. — *גשה*: tett.

24. *אף בליתע*: még el sem ültettek. — *אף בליתע*: még el sem vetettek. — *אף ברשרש*: még nem is gyökeredzik. — *הארץ*: a földön. — *ונגם*: törzstük. — *ונגם נשר בהם*: és már is reájuk lehelt. — *ונקשו*: úgy hogy kiszáradtak. — *ויסערה*: és a vihar. — *בפש*: mint a tarlót. — *השעם*: viszi el őket. Célzás arra, hogy Cyrus sorban leigázta a fejedelmeket. Ezt a próféta bizonyítékul hozza föl, hogy Isten nagy tervébe ez illeszkedik be, mert Cyrust jelölte ki, hogy az Ő akaratát hajtsa végre.

25. Újból fölveti a kérdést, hogy lehet-e még összehasonlítani Istent a népek által imádott bálványokkal és újabb bizonyítékokat hoz föl. A zsidók között akkoriban sok volt a bálványimádó és a próféta azon van, hogy észszerű bizonyítékokkal az Egy-Isten hitéhez vezesse vissza a zsidókat. —

וְאֵלֵינוּ: kihez hát. — וְהִמְלִיכֵנִי: fogtok engem hasonlítani. — וְהָיִיתִי: hogy [tényleg] hasonló legyek. — וְאָמַר: mondja. — וְקָדוֹשׁ: a szent. Megint Istennek olyan elnevezése, melylyel Jézusajás első részében is találkoztunk. A próféta szándékosan használja a וְקָדוֹשׁ elnevezést, mert Isten »szent« tulajdonsága ez, a mely az Egy-Isten hívőjét az erkölcsi tökéletességhez vezeti, eltérőleg a bálványimádóktól, a kik Isteneikben követésre méltó példát nem találnak.

26. Az égi testek szabályos járásából Isten mindenhatóságát vezeti le. Khaldäusok, tehát azok a népek, melyek között a zsidók éltek, égi testeket imádtak. A próféta arra irányítja hallgatói figyelmét, hogy az imádott istenek is Istentől teremtetek. — וְשָׁמַיִם: emeljétek föl. — וְקָדוֹשׁ: a magasba. — וְעֵינֵיכֶם: szemeteket. — וְרָאִיתֶם: és lássátok. — מִיִּבְרָא אֶתָּה: ki teremtetted ezeket. — הַמִּוֹצֵא: a ki kivezeti. — בְּמִסְפָּר: szám szerint. — וְצָבָא: seregüket. — לְקָדָם: mindnyájukat. — בְּשֵׁם: nevükön. — וְקָרָא: szólítja. — מִלִּבְּאֵי: az erő nagysága miatt [a mely azokat elhelyezte]. — וְהִמְלִיכֵנִי: és a hatalom erőssége miatt. — אֶחָד: egyik. — לֹא נִקְדָּר: sem hiányzik.

27. Ismét a csüggedőkhöz fordul. Ezek után lehetetlen, hogy Isten előtt Izrael elrejtve maradna. Gondviselő szeme mindig ébren van és ha a zsidók gyengéknek is vélik magukat, Ő a gyengéket is elláthatja erővel. — לָמָּה: miért. — וְהִמְלִיכֵנִי: mondod. — וְהִמְלִיכֵנִי: és beszéled. — וְהִמְלִיכֵנִי: el van rejtve. — וְהִמְלִיכֵנִי: utam. — מִדֶּרֶךְ: az Örökkévalótól (Isten nem figyel az én utamra, nem kísér az ő segítségével). — וְהִמְלִיכֵנִי: és Istenem elől. — מִשְׁפָּטִי: az én jogom. — וְהִמְלִיכֵנִי: elszáll.

28. וְהִמְלִיכֵנִי: hát nem tudod-e. — וְהִמְלִיכֵנִי: hát nem hallottad-e. — וְהִמְלִיכֵנִי: a világ Istene az Örökkévaló. — וְהִמְלִיכֵנִי: a ki teremtetted. — וְהִמְלִיכֵנִי: a föld végeit (t. i. az egyik végtől a másikig). — וְהִמְלִיכֵנִי: nem fárad ki. — וְהִמְלִיכֵנִי: és nem lankad el. — וְהִמְלִיכֵנִי: nincs határa. — וְהִמְלִיכֵנִי: értelmének. A próféta gyakran ismétli a zsidó vallás alapvető hitét. *Isten egyetlenegy, Ő teremtetted a mindenséget s azóta is Ő intézi az emberek sorsát.*

29. וְהִמְלִיכֵנִי: ad. — וְהִמְלִיכֵנִי: a fáradtnak. — וְהִמְלִיכֵנִי: erőt. — וְהִמְלִיכֵנִי: és a kinek nincs ereje. — וְהִמְלִיכֵנִי: [annak] hatalmát. — וְהִמְלִיכֵנִי: sokasítja.

30. A mint a gyengét erősíti, épp úgy elerőtleníti az erőset. — וְהִמְלִיכֵנִי: és elfáradnak. — וְהִמְלִיכֵנִי: az ifjak. — וְהִמְלִיכֵנִi: és ellankadnak. — וְהִמְלִיכֵנִi: és a kiválók. — וְהִמְלִיכֵנִi: elgyöngülnek.

31. וְקוֹי יְהוָה: de a kik az Örökkévalóban biznak. — יַחֲלִיפוּ כָח: új erőt vesznek föl. — יַעֲלוּ אֶבֶר: fölemelik szárnyait. — וְלֹא יִנָּעוּ: mint a sasok. — וְיִרְצוּ: szaladnak. — וְלֹא יִפְּצוּ: és nem lankadnak el. — וְלֹא יִעֲפוּ: és nem fáradnak el.

XLI.

Az isteni Gondviselés mindent intéző hatalma.

- 1 מֵא הַחֲרִישׁוֹ אֵלֵי אִיִּים וְלֹא־מִים יַחֲלִיפוּ כָח יִגְשׁוּ אֹז יִדְבְּרוּ
2 יַחֲדוּ לְמִשְׁפָּט נִקְרְבָה: מִי הָעִיר מִמְּזִנְחָה צֶדֶק יִקְרָאֶהוּ
3 לְרַגְלוֹ יִתֵּן לִפְנֵי גוֹיִם וּמַלְכִּים יִידֵי יִתֵּן כַּעֲמַר חֲרָבוֹ בְּקֶשׁ
4 נֶדֶף קִשְׁתּוֹ: יִרְדָּפֻם יַעֲבֹר שְׁלוֹם אֶרֶץ בְּרִגְלָיו לֹא יָבוֹא:
5 מִי־פֶעַל וַעֲשֵׂה קָרָא הַדְּרוֹת מֶרֶאֶשׁ אָנִי יְהוָה רֹאשׁוֹן
6 וְאַתְּ־אַחֲרָיִם אָנִי־הוּא: רָאוּ אִיִּים וַיִּירָאוּ קִצּוֹת הָאָרֶץ
7 יַחֲרָדוּ קָרְבוֹ וַיֵּאֲתִיּוּן: אִישׁ אֶת־רַעְהוּ יַעֲזֹר וְלֹא־חֵיו יֹאמֶר
8 חֹזֶק: וַיַּחֲזֹק חֹרֵשׁ אֶת־צִרְף מַחֲלִיק פְּטִישׁ אֶת־חֹלֶם פַּעַם
9 אָמַר לְדָבֶק טוֹב הוּא וַיַּחֲזַקְהוּ בַּמַּסְמְרִים לֹא יִמוּט: וְאַתָּה
10 יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בַּחֲרִיתָּךְ זֶרַע אַבְרָהָם אֲהַבִּי:
11 אֲשֶׁר הַחֲזַקְתִּיךָ מִקִּצּוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ קָרָאתִיךָ וָאָמַר
12 לָךְ עַבְדִּי־אֲתָהּ בַּחֲרִיתִּיךָ וְלֹא מֵאֲסִיתִיךָ: אֶל־תִּירָא כִּי־
13 עָמָד אָנִי אֶרְתַּשְׁתַּע כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אֲמַצְתִּיךָ אֶת־עֲזֶרְתִּיךָ
14 אֶת־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי: חֵן יִבְשׁוּ וַיִּכְלְמוּ כָּל הַנְּחָרִים
15 בְּךָ יִהְיוּ כֹאֵין וַיֵּאבְדּוּ אַנְשֵׁי רִיבָד: תִּבְקָשׁם וְלֹא תִמָּצְאֻם
16 אַנְשֵׁי מִצְתֶּךָ יִהְיוּ כֹאֵין וַיִּכְאֹפֻם אַנְשֵׁי מִלְחַמָּתְךָ: כִּי אֲנִי
17 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִחֲזִיק יְמִינְךָ הָאָמַר לָךְ אֶל־תִּירָא אֲנִי
18 עֲזֶרְתִּיךָ: אֶל־תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתִּי יִשְׂרָאֵל אֲנִי
19 עֲזֶרְתִּיךָ נֹאסִי־יְהוָה וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: חֲנָה שְׂמִתִּיךָ

16 כְּמִן תְּשִׁים : תִּזְרַם וְרוּחַ תִּשָּׂאם וּסְעָרָה תִּפְיֵן אֹתָם וְאַתָּה
 17 תִּגִּיל בִּידֹהֶה בְּקִדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל : הֶעֱנִיִּים יְהֻאֲבִיזִינִים
 18 מִבְּקָשִׁים מִים וְאִין לְשׁוֹנָם בְּצִמָּא נִשְׁתָּה אֲנִי יְהוָה אֶעֱנֶם
 19 וּבִתְנוּךְ בְּקָעוֹת מַעֲיָנוֹת אֲשִׁים מְדַבֵּר לְאַגְס־מִים וְאַרְץ צִיָּה
 20 לְמוֹצְאֵי מִים : אֵתָן בַּמִּדְבָּר אֲרוֹ שְׂפוּה וְהִדָּם וְעֵץ שֶׁמֶן
 21 וְיָדְעוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיִשְׁפִּילוּ יַחְדּוֹ כִּי יִדְיָהוּהָ עָשְׂתָה זֹאת קִדּוֹשׁ
 22 יִשְׂרָאֵל בְּרָאָה : קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמֶר יְהוָה הִגִּישׁוּ
 23 עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמֶר מֶדֶךְ יַעֲקֹב : יִגִּישׁוּ וַיִּגִּדּוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר
 24 תִּקְרִינָה הָרָאשִׁנוֹת | מָה הִנֵּה הִגִּדּוּ וְנִשְׁמָה לִבָּנוּ וְנִדְעָה
 25 אַחֲרֵיתָן אוֹ הַבָּאוֹת הַשְּׁמִיעֵנוּ : הִגִּדּוּ הָאֲתִיּוֹת לְאַחֹר
 26 וְנִדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם אֲפִי־תִיטִיבוּ וְתִרְעוּ וְנִשְׁתַּעָּה וְנִרְאָה
 27 יַחְדּוֹ : הִנֵּה אַתֶּם מֵאִין וּפַעֲלֶכֶם מֵאַפֵּעַ תּוֹעֵבָה יִבְחָר בְּכֶם :
 28 הָעִירוֹתִי מִצִּפּוֹן וַיֵּאת מִמּוֹרֹד־שֶׁמֶשׁ יִקְרָא בְּשִׁמִּי וַיָּבֹא
 סַגִּיִּים כְּמוֹ־דוֹמֶר וְכִמּוֹ יוֹצֵר יוֹמִס־שִׁיט : מִי־הִגִּיד מֶרֶאֱשׁ
 וְנִדְעָה וּמִלִּפְנִים וְנֹאמֶר צִדִּיק אֵף אֵין־מִגִּיד אֵף אֵין מִשְׁמִיעַ
 אֵף אֵין־שֹׁמֵעַ אֲמַרְיָכֶם : רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הֵנָּה וְלִירוּשָׁלַם
 מִבְּשַׁר אֵתָן : וְאַרְא וְאִין אִישׁ וּמֵאלֹהָ וְאִין יוֹעֵץ וְאַשְׁאֲרָם
 וְיִשְׁבּוּ דְבָר : הֵן כָּלָם אֵין אִפְסִי מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ וְתַהוֹ
 נִסְכֵּיהֶם :

Tartalom. Folytatása a megelőző fejezetnek. A leg-
 közelebbi eseményekre hivatkozva bizonyítja, hogy most is
 Isten keze nyult a történetbe és minden a mi a próféta
 korában játszódik, Isten közvetlen beavatkozásának nyomait
 tünteti föl. Drámai elevenséggel szólítja föl a pogányokat, hogy

nevezzék meg azt a hatalmat, mely a Kelet urát fölébresztette és a föld összes népei meghódítására sarkalta. Ki más lehetne az, mint az ősidők óta létező Isten, kinek a segítsége az összes nemzeteket rettegésbe ejti, a nélkül hogy isteneik oltalmazhatnák őket, jóllehet az emberek zavaros félelmükben egyre faragják és öntik arany és ezüst bálványait. Nincs tehát oka Izraelnek a félelemre. Ábrahámnak az ivadéka ő, kit Isten szolgájának választott ki, a kivel mindig van és a kit meg is erősít. A kik Isten ellen föltámadnak, megsemmisülnek és hiába keresnék a harcosokat, kik Isten ellen fegyvert ragadnak. Azok nem léteznek, mert Isten támogatja Jákobot és Ő a megváltója és Izrael szentje. Ha a szegények és szűkölködők szomjúságukban az elepedés veszélyének volnának kitéve, Isten hegyeken és völgyeken vizet fakaszt az ő szeretetteinek s mindenkinek tudnia kell, hogy Izrael szentjének keze nagyokat tud művelni. Ezt teszi Isten és *erejében* nyilvánul a létezése. Most pedig hozzák elő a pogány istenek bizonyítékait, a melyek révén tiszteletet és elismerést követelhetnének. Sorolják föl, mit tettek a múltban, ha a jövőben is isteneknek akarnak elismertetni. Mondják, mi jót és mi rosszat létesítettek. Lássuk. De hát ők semmiségek. Tetteik: a semmi. Utálat az is, ki őket választja. Mi más mégis Isten, kinek tette az egész földön ismeretessé lesz. Mert a keletről ébresztette azt a hőst, ki útja mentében mindenütt a fejedelmekkel úgy bánik, mint a sárral. Letapossa és hatalmas előrenyomulásával tiszteletet szerez az Ő nevének, a ki azt előre hirdette és előre tudatta a népekkel, a nélkül hogy valaki is tudta vagy sejtette volna. Isten tehát az első, a ki azt Cizijonnak és Jeruzsálemnek hirdette. Senki más arra képes nem volt. Senki, a ki, ha kérdezték volna is, hogy megmondhatná. Mert valamennyien semmiségek és minden nekik bemutatott áldozat hiábavaló és semmi. — Ezzel a fejezettel zárja be a próféta egyelőre bizonyítékait az Egy-Isten mellett. Állításaiban fokozatossággal haladt előre. Legelőször a nagy mindenségre hivatkozott: a természet állandó és változatlan

rendjére és most az események csodálatos csoportosulására, melyek mind Isten erejéről tanuskodnak. S a mi történik, mind beleilleszkedik Isten nagy tervébe, hogy végre-valahára az emberek mind elismeréssel legyenek az Ő nevének s ennek révén *a jog és az igazság* az egész földön elterjedjen. Jákobnak is azért kell fenmaradnia, mert őt választotta ki a mindenható, hogy nevét hirdesse. Czijjonnak és Jeruzsálemnek kellett tehát az első hirt vennie Isten nagy tervéről, hogy az itteni lakók megerősödjenek Isten hitében és annak fentartásában. Ez a prófétai gondolkodás menete. Minden állításával egy cél felé törekszik, az isteni név megismertetése felé és ebben Izrael a leghatalmasabb eszköze. Izrael a középpontja a történetnek, mert Izrael egyúttal hordozója az isteni eszméknek.

Egyes szavak jelentése.

1. **הַחֲרִישִׁי אֵל**: hallgassatok reám. — **אִיִּים**: szigetek. — **וְלָאִמִּים**: és nemzetek. — **וְהָלִיכִי כֹחַ**: váltsanak erőt. — **וְיָשִׁי**: lépjenek közel. — **אַחַד אֲחֵרִי**: aztán beszéljenek. — **יַחְדָּם**: együtt. — **לְמִישָׁפָם**: itélethez. — **נִקְרְבָה**: közeledjünk.

2. **אָדָם וְקִרְאָתִי**: ki ébresztette Keletről (azt). — **כִּי הֵצִיר מִמֶּנֶּחָם**: a kit igazság követ nyomában. — **וַיִּשָּׂא רִגְלֵי יוֹנָם**: eléje tesz népeket. — **וַיִּשְׁלַח מַלְאָכָיו**: és királyokat megaláztat. — **וַיִּשָּׂא**: teszi. — **כַּמֶּנֶּחָם**: mint a port. — **וְהַרְבֵּה**: kardját (t. i. gyorsan röplővé). — **כַּמֶּנֶּחָם**: mint az elfutott tarlót. — **וַיִּשָּׂא**: ijját.

3. **וַיִּדְרֹס**: üldözi őket. — **וַיִּבְנוּ יְשׁוּעָה**: (s ő) békésen elvonul. — **וַיִּבְנוּ**: egyenes útra az ő lábaival. — **וַיִּבְנוּ**: nem jön. Értelme: ő mindig békésen, sértetlenül vonul vissza, ha ellenségét megverte. Előre törésében olyan gyors, hogy lábával a földet sem éri.

4. Idáig kiemelte Cyrus hősie voltát, innen kezdve bizonyítja, hogy Isten az, a ki segíti. — **כִּי עָלָה וְעָשָׂה**: ki tette és cselekedte? — **וְהָיָה כִּי יִקְרָא הַחֲרִישִׁי מִרְאֵשׁ**: a ki ősidők óta hívja a nemzedékeket. — **אֲנִי יְהוָה**: Én az Örökkévaló. — **וְהָיָה**: az első (időben). — **וְהָיָה אֲחֵרִי**: és az utolsókka. — **אֲנִי הָיָה**: Én vagyok.

5. **וַיִּבְנוּ**: látták a szigetek. — **וַיִּבְנוּ**: és félnek. — **וַיִּבְנוּ**: a föld végei. — **וַיִּבְנוּ**: és rettegnek. — **וַיִּבְנוּ**: köze-

ledtek (egymáshoz). — **וַיָּבֹאוּ**: és jöttek (hogy egymáson segítsenek).

6. **אֶחָד מֵאֵלֶיךָ**: egyik a másikat. — **יִגְעוּ**: segítik. — **וְלִפְתֵּי**: és a testvérnek. — **יֹאמֶר**: mondja. — **וְהָיָה**: légy erős! Leírja a szövetséges hatalmak kölcsönös bátorítását Cyrus ellen, a kit eddig névleg még meg nem nevez a próféta.

7. S a mint egymást bátorítják, úgy zavartságukban bálványaikat hozzák rendbe, hátha ezek segítenek rajtuk. — **וְהָיָה**: és erősíti. — **וְהָיָה**: a kovács. — **וְהָיָה**: az olvasztót. — **וְהָיָה**: a kalapács simitó. — **וְהָיָה**: azt, ki az üllöt üti. — **וְהָיָה**: (közbe) mondja. — **וְהָיָה**: az enyvről. — **וְהָיָה**: jól van. — **וְהָיָה**: és megerősíti. — **וְהָיָה**: szegekkel. — **וְהָיָה**: hogy ne ingadozzék. Gúnyosan leírja a bálványmunkások egymásközötti beszédét.

8. **וְהָיָה**: te pedig. — **וְהָיָה**: szolgál Izrael. — **וְהָיָה**: a kit kiválasztottalak. — **וְהָיָה**: Ábrahám magzatja. — **וְהָיָה**: a kit szeretek.

9. **וְהָיָה**: a kit megfogtalak. — **וְהָיָה**: a föld végéről. — **וְהָיָה**: és szegleteiről. — **וְהָיָה**: hivtalak. — **וְהָיָה**: és mondtam neked. — **וְהָיָה**: szolgálom vagy. — **וְהָיָה**: kiválasztottalak. — **וְהָיָה**: és nem vetettelek meg.

10. **וְהָיָה**: ne félj. — **וְהָיָה**: mert veled vagyok Én. — **וְהָיָה**: ne döbbenj meg. — **וְהָיָה**: mert Én vagyok Istened. — **וְהָיָה**: megerősítettelek. — **וְהָיָה**: segítettelek is. — **וְהָיָה**: támogattalak is. — **וְהָיָה**: igazságos jobbbommal.

11. **וְהָיָה**: megszégyenülnek és elpirulnak. — **וְהָיָה**: mind a kik kifakadnak ellened. — **וְהָיָה**: olyanok lesznek, mint a semmi. — **וְהָיָה**: és elvesznek. — **וְהָיָה**: pereid férfiai.

12. **וְהָיָה**: keresed őket. — **וְהָיָה**: de nem találod. — **וְהָיָה**: elnyomásod férfait. — **וְהָיָה**: olyanok lesznek mint a teljes semmi. — **וְהָיָה**: a harczod férfiai.

13. **וְהָיָה**: mert én vagyok az Örökkévaló, Istened. — **וְהָיָה**: a ki erősen tartja jobbodat. — **וְהָיָה**: a ki mondja neked. — **וְהָיָה**: ne félj. — **וְהָיָה**: Én segítettelek.

14. **וְהָיָה**: ne félj. — **וְהָיָה**: Jákob férge (a. m. Jákob, a féreg, a kit mindenki lábbal tipor). — **וְהָיָה**: Izrael emberei. — **וְהָיָה**: Én segítettelek. — **וְהָיָה**: és megváltod (is vagyok). — **וְהָיָה**: (En) Izrael szentje.

15. למור: הרון הרש: új és cséplőhengerré. — בעל פיות: (mely) kétélű. — קרוש: csépel. — הרים: hegyeket. — ותרק: és szétzúzza őket. — ויקעו: és dombokat. — במן חשים: olyanná tesz, mint a pelyva.

16. שטת: szétvted őket. — ורוח חשא: és szél hordja szét. — וקעה: és vihar. — חמן איהם: szétszórja őket. — ואתה: te pedig. — קהל: vigadsz. — בקרוש ישראל: Izrael szentjében. — מתקל: dicsekszel.

17. Folytatja a beszédet azon, hogy milyen csodákat tenne Isten, Izrael szentje, népe érdekében. Olyanokat mint Mózes korában, a mikor vizet fakasztott a népnek a sziklából. — הקניים: a szegények. — והאכזבים: és a szűkölködők. — קבקשים מים: vizet kérnek. — ואין: de nincs. — לשונם: nyelvök. — בצמא: a szomjtól. — נשקה: eleped. — אענם: meghallgatom őket. — לא אעזבם: nem hagyom el őket. Az אכזבים és אכזבים azon néposztály, mely Babiloniában az elveszett szentély miatt vigasztalódni nem tudott. Utódjai voltak ama üldözötteknek, kiket a bálványimádó júdabeli királyok alatt az országból számkivetettek. Legtöbb volt közöttük a levita. Tőlük és üldözött elődeiktől erednek legnagyobb részben ama zsoltárok, melyek elégikus panaszokkal telve a templom után áhitoznak. Ezeket vigasztalja a próféta.

18. נקרות: nyitok. — גלשמים: kopár hegyeken. — וקרות: folyókat. — וכתור בקעות: és völgyek között. — מקעות: források. — ואשים סדק: teszem a sivatagot. — ראשמים: viztavakká. — ואצר ציה: és száraz országot. — ומוציא מים: vízforrásokká.

19. אמן בסדק: természetek a pusztában. — ארו: czédrust. — אשה: akáczfát. — נורם: myrtust. — ונען שמן: és olajfát. — אשים בערבה: elhelyezek a sivatagba. — ברש: cziprust. — סדק: fenyőt. — והאשור: és puspángot. — יחדו: együtt.

20. לשון: hogy. — וראו: lássák. — וידעו: és tudják. — וישמו: és meggondolják. — ויאלצו: és átlássák. — יחדו: együtt. — כי ירדה: hogy az Örökkévaló keze. — עשה זאת: tette azt. — קרוש ישראל: Izrael szentje. (Ezzel a névvel már többször találkoztunk ennél a prófétánál). — בראת: teremtetete.

21. Visszatér a népekhez és újból fölszólítja őket, hogy bizonyítékaikkal előálljanak. Mondják meg, előfordult-e már, hogy az istenekként tisztelt bálványok csak valamit is előre megmondhattak volna. קרבו ריבכם: hozzátok közelebbre pereket. — יאמר יהוה: mondja az Örökkévaló. — הנישו: léptes-

sétek elő. — אֲמַתְיָהּ: súlyos bizonyítékaitokat. — וְאָמַר: mondja. — מֶלֶךְ יַאקֹב: Jákob királya.

22. לִפְנֵי: lépjenek elő. — וַיֹּדְעוּ: és mondják meg nekünk. — אֵת אֲשֶׁר תִּקְרָא: a mi érni fogja őket. — רֵאשִׁיטוֹת: ראשית: mik az elsők (t. i. hol vannak azok a régi dolgok, melyeket ők előre megjósoltak). — הַיָּדִי: mondjátok hát. — וְהִשְׁמַעְתִּי: hogy oda figyeljünk. — וְהַדָּעָה אֶתְרִיבִין: hogy végét tudjuk (azaz tudjuk, mi volt a vége a jóslatnak, vajjon bekövetkezett). — אֵי הַמָּאוֹת: avagy a bekövetkezendőket. — הַשְּׁמִיעָה: hallassátok velünk.

23. הַיָּדִי: hirdessétek. — הַמָּאוֹת לְאַחֵר: a mi későbbben fog bekövetkezni. — וְהַדָּעָה: hogy tudjuk. — הֵי אֱלֹהִים אַתֶּם: hogy istenek vagytok. — אֶת־הַיָּשִׁיבִי וְהַסֵּבִי: tehettek jót is, vagy rosszat (azaz: csak valamit tegyetek). — וְהִשְׁמַעְתִּי: hogy bámuljunk. — וְהַדָּעָה וְהַדָּעָה: és lássunk egyetemben.

24. מִן אֶת־מִמֶּנּוּ: de hát ti semmiből vagytok. — וַיַּעֲלֵמָם: és cselekedtek. — מִמֶּנּוּ: leheletből való. — תִּוְשָׁקָה: utálat. — וְהַדָּעָה וְהַדָּעָה: választ ki benneteket.

25. Miután azokkal a bizonyítékokkal végzett, melyek a pogányok isteni tehetetlensége mellett szólnak, rátér újból annak elmondására, hogy az Örökkévaló mindenhatósága nagy dolgokra képes és hogy terveit már előre közli embereivel. Így minden dolog előre kieszelt tervszerűség szerint megy végbe. Ebbe a tervbe van fölvéve Jeruzsálem fölszabadítása, mely Isten neve elterjedésének a leghathatósabb eszköze. — הַמָּאוֹת: fölébresztettem. — מִמֶּנּוּ: északról. — וַיָּבֵא: és jött. מִמֶּנּוּ: napkeltétől. — וְהַדָּעָה וְהַדָּעָה: hirdeti nevemet (t. i. azok a tettek, melyeket Cyrus király véghez visz, Isten dicsőségét hirdetik. Cyrus maga pogány volt). — וְהַדָּעָה: hogy jöjjön (t. i. Cyrus). — מִמֶּנּוּ: fejedelmek ellen. — מִמֶּנּוּ: mint agyag ellen. — וְהַדָּעָה: és mint a fazekas. — וְהַדָּעָה: ki a sarat tapossa (úgy tapossa ő is a fejedelmeket).

26. הַיָּדִי: ki hirdette ezt. — מִמֶּנּוּ: kezdettől fogva. — וְהַדָּעָה: hogy ezt tudnók. — וְהַדָּעָה: és ősidóktól fogva. — וְהַדָּעָה: hogy mondhatnók. — מִמֶּנּוּ: ez igaz (tk. igazságos). — אֵת אֲשֶׁר תִּקְרָא: nincs, a ki hirdesse. — אֵת אֲשֶׁר תִּקְרָא: nincs, a ki hallassa. — אֵת אֲשֶׁר תִּקְרָא: nincs is, a ki hallotta. — אֲמַתְיָהּ: szavaitokat. (Senki sem hallott róla beszélni, csak Isten hirdette).

27. רֵאשִׁיטוֹת: legelőször Czijjonnak (adatott tudtára). — הֵי הָיָה: ime, itt vannak! — וְהַדָּעָה: és Jeruzsálemnek. — וְהַדָּעָה: hirnőket adok. Jeruzsálem az első, mely ezt a hirt hallja. Bizonyíték, hogy Isten kedveli Júda fővárosát és föl-

szabadítása az ő nagy tervéhez tartozik. A próféta tehát visszatér beszéde kiinduló pontjához, hogy Jeruzsálemnek föl kell szabadulnia, mert Isten kívánja fölszabadulását.

28. וְאֵין אִישׁ: és ha körülnézek. — וְאֵין יוֹצֵא: és nincs férfi. — וְאֵין יוֹצֵא: és ezek közül. — וְאֵין יוֹצֵא: és nincs tanácsadó. — וְאֵין יוֹצֵא: ha kérdezném. — וְאֵין יוֹצֵא: hogy felelhetnének. Senki sincs, a ki a próféta bizonyítékai ellen valamit föl tudna hozni, de még tanácscsal sem tudnak szolgálni. Oly tehetetlenek a bálványok és mindazok, kik imádják.

29. הֵן דָּלִם אֵין: valamennyien hiábavalóság. — אֵין: semmi. — עֲשִׂיתֶם: cselekedeteik. — רֵיחַ יְתֵהוּ: lehelet és üresség. — וְקִבְיָהֶם: áldozataik. Az ember hiába mutat be nekik áldozatot, úgy sem segíthetnek. Ez a próféta véleménye a bálványimádásról. Együttal hallgatag fölszólítás az összes népekhez, hogy most, miután a próféta szavai igazságáról már meggyőződést szereztek, térjenek valamennyien az Egy-Isten hitére. Mert az Örökkévaló egyedüli teremtője és fentartója a mindenségnek, mellette más, még alárendelt lény sem létezik. Ő intéz mindent, Ő tud mindent előre és a mi történik, az Ő akaratának kifolyása.

XLII.

Izrael világtörténeti hivatása.

כב הֵן עַבְדִּי אֶתְמַדְּבוּ בְּחִירִי רָצָתָה נַפְשִׁי נִתְתִּי רוּחִי
עָלָיו מִשְׁפָּט גּוֹיִם יוֹצִיא: לֹא יַעֲקֹב וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִשְׁמִיעַ
בַּחוּץ קוֹלוֹ: קָנָה רָצוֹן לֹא יִשְׁבּוֹר וּפְשֻׁתָּה בָּהָה לֹא
יִכְבֶּנָּה לְאַמֶּת יוֹצִיא מִשְׁפָּט: לֹא יִכְבֶּה וְלֹא יִרְוֶן עַד
יֵשִׁים בְּאֶרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִים יִיחַלּוּ: כֹּה־אָמַר הָאֵל
יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְגוֹמִיָּהֶם רָקַע הָאָרֶץ וַאֲצִאֲאִיהָ נֶתַן
נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהַלְכִים בָּהָ: אֲנִי יְהוָה קָרָאתִיךָ
בְּצֶדֶק וְאַחֲזֹק בְּיָדְךָ וְאַצְרֶךָ וְאַתְּנֶךָ לְבְרִית עִם לְאוֹר גּוֹיִם:
לִפְקֹחַ עֵינַיִם עוֹרוֹת לְהוֹצִיא מִמִּסְגֵּר אֲסִיר מִבֵּית כְּלָא
יִשְׁבִּי חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְהוָה הוּא וְכְבוֹדִי לְאַחֵר לְאַדְמָתוֹ

9 וּתְהַלֵּלְתִּי לַפְּסִילִים: הָרָאשִׁנוֹת הַנֶּהֱכָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד
 10 בְּטָרֶם תִּצְמַחְנָה אֲשֶׁמִּיעַ אֶתְכֶם: שִׁירֵי לִיהְוָה שִׁיר חֲדָשׁ
 תִּהְלֹתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמֵלֶאזְ אֵיִם וְיִשְׁבִּיהֶם:
 11 יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ תַּצִּירִים תֵּשֵׁב קִדְר יִרְנֹו יִשְׁבִּי סֶלַע
 12 מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָהוּ: יִשִּׁימוּ לִיהְוָה כְּבוֹד וּתְהַלֵּלְתוּ בָּאֵיִם
 13 יִגִּידוּ: יְהוָה כְּגִבּוֹר יֵצֵא בָּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעִיר קִנְיָאָה יָרִיעַ
 14 אֶת־יִצְרִיָּה עַל־אֵיבָיו יִתְגַּבֵּר: הַחֲשִׁיתִי מַעּוֹלָם אַחֲרִישׁ
 15 אֶת־אֶפֶק בִּיּוֹלָדָה אֶפְעָה אֲשֶׁם וְאֲשָׂאָף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים
 וְגִבְעוֹת וְכָל־עֵשֶׂשָׁב אוֹבִישׁ וְשִׁמְתִּי נְהָרוֹת לָאֵיִם וְנֶאֱמָרִים
 16 אוֹבִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדְעוּ בְּנִתִּיבוֹת לֹא־
 יָדְעוּ אֲדוֹרִיכֶם אֲשִׁים מִחֶשֶׁד לִפְנֵיהֶם לֹאֹר וּמַעֲקָשִׁים
 17 לְמִישׁוֹר אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים וְלֹא עֲזֹבְתִים: נִסְגּוּ אַחֲזֹר
 18 יִבְשׁוּ בִשְׁתֵּי הַבְּטָחִים בְּפֶסֶל הָאֲמָרִים לְמַסְכָּה אֶתְכֶם
 19 אֱלֹהֵינוּ: הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעוֹרִים הִבִּיטוּ לִרְאוֹת: מִי
 עוֹר כִּי אֶסְעֲבָדִי וְחָרָשׁ כִּי מִדְּרָאכִי אֲשַׁלַּח מִי עוֹר כִּי מִשְׁלָם
 20 וְעוֹר כִּי עֲבָד יְהוָה: רְאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמַר פִּקּוּחַ אוֹנִים
 21 וְלֹא יִשְׁמַע: יְהוָה חֶפֶץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:
 22 וְהוּא עֶסֶר־זוּי וְשִׁסּוּי הִפָּךְ בַּחוּרִים כָּלֶם וּבִבְתִּי כָּל־אִים
 23 הֶחֱכָאוּ הָיוּ לָבוֹ וְאֵין מַצִּיל מִשְׁפָּה וְאֵין־אֹמֵר הֵשֵׁב: מִי
 24 בָכֶם יֹאזִין וְזֹאת יִקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לֹאֲחֹזֵר: מִי־נָתַן לְמִשְׁפָּה
 יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזִים הָלֹא יְהוָה זֶה הִטָּאֵנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ
 25 בְּדַרְכֵּי הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה
 אִפוֹ וַעֲזֹזוּ מִלְחָמָה וַתִּדְהַטְהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּכְעַר־בוֹ
 וְלֹא־יָשִׁים עַל־רֹב:

Tartalom. Az a szolga, kit Isten kiválasztott Isten szellemének lesz a hordozója és igazságot fog terjeszteni a népek között. Lárma és hangos zaj nélkül fejt ki működését. A törékeny nádszalat nem fogja kettétörni, az elalvófélben levő kanóczot nem eloltani. Nála *a jog igazság leszen*. S addig el nem fárad, a míg a földre el nem helyezi a jogot, a míg a távoli szigetlakók az ő tanát el nem fogadják. Mert bizony így szól a hatalmas Isten, a ki a földet és teremtményeit alkotta, a ki lelket ad a népeknek és szellemet a földönjáróknak. Igazságos akarataiban szólította az Örökkévaló Izraelt, kezén fogta és népek szövetségévé, nemzetek világosságává rendelte. Föladata: *a vakok szemcseit kinyitni, a börtönből a megkötötteket kiszabadítani és a fogságból azokat, kik sötétségben ülnek*. Ennek meg kell történnie, mert az, a kinek neve Örökkévaló, rendelte. Ő dicsőségét nem engedi át másnak és tiszteletét nem osztja meg a bálványokkal. A mit hirdetett, az bekövetkezett és a mi ezentúl lesz, azt most tudatja; még mielőtt megvalósúl, mindenkinek tudomást kell róla szereznie. Énekeljenek hát a népek és hirdessék a távoli szigetlakók Isten dicsőségét, mert Isten győzedelmeskedni fog. Sokaig hallgatott Isten, az isteni erő hosszú időn át nem nyilatkozott meg, de hosszú szünet után újból kitör, pusztává tesz földeket, lakatlanná tartományokat csak azért, hogy *megszabadítsa a foglyokat és látóvá tegye a vakokat*. Ezt teszi az Örökkévaló és abból *nem enged*. S mégis szemben azzal a magas hivatással, melyet Isten az ő szolgájára, Izraelre ruházott, az Örökkévaló szolgája maga vak és Isten követe süket. Mindig látta maga előtt Isten jóságát és még sem vette észre, mindig hallotta Isten tanait s még sem figyelt oda! Isten elhatározta nagy és magasztos tanának terjedését, de a nép, melynek hivatása foglyokat kiszabadítani, *maga fogoly*, a ki az elnyomottakat kiváltaná, *maga el van nyomva, meg van vetve és mások prédája*. S ki adta Jákobot prédává, ki engedte át Izraelt zsákmányul? Bizony az Örökkévaló, kinek *útjaitól eltért, kinek parancsait megszegte és a ki ellen vétkezett*. Azért

öntötte ki Isten reája haragját, azért indított ellene hatalmas háborút és lángot gyújtott körülötte — kiolthatatlan lángot.

Egyes szavak jelentése.

1. **אֶתְּךָ**: ime az Én szolgálom. — **בְּחַרְתִּי**: kit erősen tartok. — **בְּחַרְתִּי**: kiválasztottam. — **בְּחַרְתִּי**: kit lelkem megkedvelt. — **בְּחַרְתִּי**: szellememet reája adtam. — **בְּחַרְתִּי**: jogot. — **בְּחַרְתִּי**: a népeknek. — **בְּחַרְתִּי**: fog kihozni. A próféta egy mondatban fejezi ki: mi a földadata annak, ki Isten szellemében működik: *jogot szerezni a népeknek*, tehát mindenkinek rang, vallás és nemzetiségi különbség nélkül.

2. **לֹא יִצְעַק**: nem kiabál. — **וְלֹא יִשָּׂא**: és nem emeli föl (t. i. szavát lármával). — **וְלֹא יִשְׁמָע**: és nem hallatja. — **בְּחַרְתִּי**: az utcán. — **קוֹלִי**: hangját.

3. **קָנָה רֵצִין**: a repedt nádszált. — **לֹא יִשְׁבֹּר**: nem töri ketté. — **וְשִׁשְׁתָּה בָּהָר**: és a pislogó kanóczot. — **לֹא יִבְחַר**: nem fogja eloltani. — **וְיִצְא מִשְׁפָּט**: igazságért. — **וְיִצְא מִשְׁפָּט**: terjeszti a jogot. Az a jog, melyet Isten szolgálja terjeszt *igazságos* is lesz. A jog, ha mereven kezeljük, sokszor a legnagyobb igazságtalanságra ragad el bennünket. Pl. kétségtelen jogunk a magunkét mindenkitől mindenkor visszakövetelni. Jogunk van, a szegény ember feje alól a vánkost kihuzni, ha ez nekünk tartozik. De bizonyos, hogy emberi érzésünk a jog ilyen alkalmazása ellen tiltakozik. A ki a fentebbi példa szerint jogával él, ezt kegyetlennek mondjuk. Azért mert az ilyen cselekedet *csak jogos, de nem igazságos*. A szentírás meg is tiltja, hogy a szegény ember éjjeli takaróját éjjelen át zálogban tartjuk (II. k. 22:24—26.), hogy a malomkövet zálogba vegyük (V. k. 24:6.), mert *kegyetlenséget még a jog nevében sem szabad elkövetnünk*. Szokásos volt a régi népeknél, hogy a hitelező adósát rabszolgának eladta, hogy pénzéhez jusson, a mi a szentírás törvényei szerint szintén tilos, mert az ilyen eljárás *lehet jogos, de soha sem igazságos*. Ezen elvet tartja a szentírás szem előtt, midőn megtiltja, hogy az urától elmenekült rabszolgát kiszolgáltassuk (V. k. 23:16.). Szóval: a szentírás megköveteli tőlünk, hogy *jogainkat mindig az emberies érzés körében érvényesítsük s semmiféle szépen hangzó elvek kedvéért kegyetlenek ne legyünk*. A próféta tehát Isten szolgájáról kiemeli, hogy ő a jog útjának egyengetésében még egy repedt nádszálat sem fog eltörni, mert nála a jog csak az igazság

kedveért van. Mindazonáltal — így mond a következő versben — tanítása nyomán a valódi jog — az igazság — az egész földön el fog terjedni.

4. **לֹא יָקֵחַ**: nem lankad. — **וְלֹא יָרִין**: és nem törik meg. — **עַדְיָשִׁים בְּאֶרֶץ**: míg a földön el nem helyezi. — **בְּשֵׁשֶׁת**: a jogot. — **וַיְתוֹרֶהוּ**: és tanítására. — **אֵיִם**: a szigetlakók. — **וַיַּחֲלֵהוּ**: várnak. Erőszakkal tehát nem terjeszt semmit. A népek szinte várják, hogy az ő tanítása szerint rendezzék be saját életüket. *Az ő példás élete az, a mely a nagy hatást gyakorolja.* A jó példával való hatást dicséri a próféta Isten szolgájában, ezt követeli a szentírás egész Izraeltől is, a midőn nekünk meghagyja: »Tartsátok meg pontosan (t. i. törvényeimet), mert ez a ti bölcsességetek és a ti tudástok a népek szemei előtt, a kik hallják ezen törvényt s mondják: bizony bölcs és értelmes nép ez a nagy nemzet.« Tehát a törvények következtében keletkezett életmód hasson buzdítólag azokra, a kik még ezen törvényeket nem ismerik. Ezzel jelöli meg a próféta Izrael világtörténeti hivatását, mely még ma is fennáll és még ma is ugyanazokat a kötelességeket rója reánk. S ezeknek a tanoknak a hatása nem csak a zsidók gondolkodását hatotta át, hanem a föld összes művelt nemzeteit is: az újkor emberbaráti intézményeiből mindenütt prófétai szellem szól hozzánk, mert az emberiség évszázados küzdelmek és próbálgatások után azt az utat találta a leghelyesebbnek, melyet Izrael prófétái évezredekkel ezelőtt mint az egyedül követendőt kijelöltek.

5. És ez a föladat, melyet Isten az ő szolgájára biz, egész Izraelt illeti meg mint Isten szolgáját. **בְּיָדָאֵלֶּיךָ יְהוָה**: így szól a hatalmas Örökkévaló. — **בְּיֹרֵא הַשָּׁמַיִם**: a ki teremtette az egeket. — **וַיַּוִּטְהֶם**: és kifeszítette azokat. — **רַבֵּעַ הָאָרֶץ**: kiterjeszti a földet. — **וַיַּצְמַחֶהָ**: és növényeit. — **וַיִּתֵּן יִשְׂרָאֵל לָעָם**: lelket ad a népnek. — **וַיְרִין לְהַקְדִּים בָּהּ**: és szellemet a rajta (a földön) járónak. Itt megint Istenre, mint a mindenség teremtményére hivatkozik, a mi Jezsájásnál az összes tanítások kiinduló pontja.

6. **אֲנִי יְהוָה**: Én az Örökkévaló. — **בְּרָאִיתִיךָ**: hittalak téged (t. i. Izraelt). — **בְּיָדֶךָ**: igazsággal (azaz: igazságos akaratomban). — **וַאֲחֻזְקִי בְיָדֶךָ**: és kezelnél fogtalak. — **וַאֲמַנְךָ**: és megőrizlek. — **וַאֲשַׁבֵּר**: és teszek. — **לְבָרִית עִם**: népek szövetségévé. — **לְאֵלֵי עוֹלָם**: nemzetek világosságává.

7. **לִפְנֶיךָ**: hogy megnyissad. — **עֵינַי עֲרֹמֹת**: a vak szemeket. — **לְהוֹצִיא**: hogy kihúzzad. — **מִמִּסְכֵּר**: a börtönből. — **אֶחָד**:

a megkötöttet. — **מִבֵּית דָּלָא**: a fogházból. — **יִשְׁבִּי חֹדֶד**: a sötét-ségben ülőket.

8. És hogy ez így lesz, annak legnagyobb kezessége Isten egyedülisége, a ki hatalmát semmi más lénnyel meg nem osztja. **אֲנִי יְהוָה**: Én vagyok az Örökkévaló. — **הוּא שְׁמִי**: az a nevem. — **לְאַחֵר לְאִמָּתִי**: és tiszteletemet. — **לְאַחֵר לְאִמָּתִי**: másnak nem adom. — **יִתְקַדְּשִׁי**: sem a dicsőséget. — **לְפָסִילִים**: a faragott képeknek.

9. **הָרִאשֹׁנוֹת**: az első (melyeket régen hirdettem). — **הַהִדְבָּא**: ime bekövetkeztek. — **וְהַחֲדָשִׁת**: és az újakat. — **אֲנִי מְבַרֵךְ**: (most) hirdetem. — **בְּפָנֶיךָ תִּזְמַחֲנָה**: mielőtt kisarjadnak. — **אֲשַׁמֶּנְךָ אֶחָבֶךָ**: hallatom veletek. A mit valamikor régen Izrael hivatásáról hirdetem, az már bekövetkezett, s ez kezesség arra, hogy jövőben is minden az Én akaratom szerint történik.

10. A próféta lelkében minden hirdetésének valóvá lételeét látja s fölszólítja a népeket, hogy Istent dicsőítsék. **שִׁיר לַיהוָה**: énekeljete az Örökkévalónak új dalt. — **תִּתְהַלְלוּ בְּקִדְשֵׁי יְהוָה**: dicsősége a föld végén (kezdődik). — **יִרְדּוּ הָיָם וּמִלּוֹאֵהוּ**: a kik a tengerbe szállnak és megtöltik. — **אֵיִם וְיִשְׁבִּיהֶם**: szigetek és lakóik.

11. **יִשְׂאֵל מִדְּבַר וְעָרֵי**: emeljék föl (hangjukat) a pusztá és városai. — **הַחֲרָדִים**: a falvak. — **מִשְׁבַּת קֶדֶר**: melyekben Kédar (arabok) lakik. — **יִרְוֵי יִשְׁבִּי סֵלַע**: ujjongjanak a szikla lakói. — **מִרְאֵשׁ הָרִים**: a hegyek csúcsáról. — **וַיִּצְוֶה**: kiáltanak.

12. **יִשְׁמֵי**: adjanak. — **קְבוֹד**: tiszteletet. — **וְתִתְהַלְלוּ**: és dicsőséget. — **בְּאֵיִם וְיִשְׁבִּיהֶם**: hirdessék a szigetek.

13. **כְּבֹרֵךְ יֵצֵא**: mint a hős, úgy vonul ki. — **כְּבֹרֵךְ יֵצֵא**: mint a harczok embere. — **וְיִצְרֵל קָנָה**: buzgalmát ébreszti. — **וְיִצְרֵל**: fölriad. — **אֶתְהַלְלֵם**: harci kiáltásban is tör ki. — **עַל-אִבְדֵּי**: ellenségein. — **וְהִתְחַבֵּר**: diadalmaskodik.

14. Sokáig nem nyilatkozott meg az isteni fenség a maga erejében. Izrael a babiloni exiliumban volt és ezen idő alatt Isten szinte hallgatott. Izrael nagy hivatásáról nem szóltak a próféták. De ez inkább az erőgyűjtés ideje volt, hogy ezentúl annál nagyobb hatással léphessen föl az isteni ige és tanításai eredményeket létesítsenek. **הִשְׁמַעְתִּי**: hallgattam. — **מִתְקָנָה**: régóta (t. i. a babiloni exilium óta). — **אֶחָדִים**: csöndes voltam. — **אֶתְחַבֵּר**: tartózkodtam. — **כְּמִתְחַבֵּר**: mint a szülő nő. — **וְיִצְרֵל**: fölkiáltok. — **אֶשְׁמֵ וְאֶשְׁמֵ**: lélegzem és levegő után kapok. — **וְיִצְרֵל**: egyszerre. (A nagy erőkifejtés kifojezése).

15. **אֶחָדִים הָרִים וְהַגְּעִית**: kietlenekké teszek hegyeket és völgyeket. — **וְכָל־עֵשָׂבָם**: és minden fűvüket. — **אֹכִישׁ**: kiszáritom. — **וְשָׂמֵתִי**: és teszem. — **וְהָרֹתִי**: a folyamokat. — **קָאִים**: száraz földdé (tk. szigetekké). — **וְאֶנְמִים**: és a tavakat. — **אֹכִישׁ**: kiszáritom.

16. És mindez csak egy czél érdekében történik. Azért, hogy a vakságban sinlődő népek világosságban haladhassanak. **וְהוֹלַכְתִּי**: és vezetem. — **עֲוִירִים**: a vakokat. — **בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ**: úton (melyet) nem ismertek. — **בְּנִתְיֹבוֹת**: ösvényeken. — **לֹא יָדָעוּ**: (melyet) nem ismertek. — **אֶדְרִיכֵם**: járatom őket. — **אֶפְשֶׁרֶם**: teszem a sötétséget előttük. — **קָאִיר**: világossá. — **וְיִמְעָקְשִׁים**: és a görbét. — **לְיִשָּׁרָה**: egyenessé. — **אֵתָה הַדְּבָרִים**: ezeket a dolgokat. — **עָשִׂיתִים**: tettem. — **וְלֹא עֹקְבִתִים**: és nem hagytam föl velök.

17. **וְכִסּוּ אַחֲרָיִךְ**: meghátrálnak. — **וְכִשּׁוּ בָשֶׁת**: megszégyenülnek. — **הַבְּטָחִים בְּפֶסֶל**: a kik faragott képben biznak. — **הָאֲמָרִים**: a kik mondják. — **קָדַמְכָה**: az öntvénynek. — **אֵתָה אֱלֹהֵי**: te vagy Istenünk.

18. S most újból fordul azokhoz, a kik bálványokat imádnak: a siketekhez és vakokhoz. Őket illetné meg a földadat, hogy Isten nevét terjeszszék s ők éppenséggel nem akarnak meggyőződni Isten egyedüliségéről. **הַחֲרָשִׁים**: oh ti süketek. — **שָׁמַעְתִּי**: hallgassatok. — **וְהָעֲוִירִים**: és ti vakok. — **הַבִּיטוּ לְרֵאשִׁית**: nézzetek jól.

19. **מִי עֹר**: ki vak. — **כִּי אֶסְעֲבֶרְךָ**: hanem (a) szolgám. — **וְהִשְׁמַעְתִּי**: és süket. — **כְּמִלְאֲכִי אֶשְׁלַח**: mint követem, kit küldök. — **מִי עֹר**: ki vak. — **כְּמִשְׁלָמִי**: mint megbizottam. — **וְעֹר**: és vak. — **כְּעֶבֶד יְהוָה**: mint az Örökkévaló szolgálja.

20. **רַאֲוִיתָ רַבּוֹת**: sokat látsz. — **וְלֹא תִשְׁמָר**: és nem tartod meg. — **פָּקַח אָזְנוֹ**: kinyitja a fülét. — **וְלֹא יִשְׁמָע**: s nem hallgat oda.

21. Pedig az Örökkévaló óhajtja, hogy tanai elismeressenek s mégis az a nép, melynek földadata a főlsszabadítás, maga is fogoly. **וְהָיָה חֲסִין**: az Örökkévaló kívánja. — **קָמַעַן יָדָקוּ**: igazsága kedvéért. — **יִגְדִּיל חֲזָקָה**: nagygyá teszi a tanát. — **וְנִאֲדָר**: és magasztalja.

22. **וְהָיָה**: az pedig (t. i. Izrael). — **עַם־בְּנוֹי וְשִׁמֹּנִי**: megvetett és kizsákmányolt nép. — **הִפְסֵם**: megkötvé. — **בְּחֻרִים**: lyukakban. — **כָּתִים**: valamennyien. — **וּבְדִמְיֹת קְרָאִים**: és fogházakban. — **הִתְחַבְּאוּ**: el vannak rejtve. — **הָיוּ לְכִסִּי**: zsákmánynya lettek.

— ואין מצד : és nincs megmentő. — משפה : prédává. — ואין אמר : s ninos, a ki mondaná. — קשב : add vissza.

23. מי קדם : kicsoda közületek. — ואין זאת : aki azt megfigyeli. — וקשיב : az hallgassa meg. — וישמע : és értse. — קאחור : a bekövetkezendőket.

24. De ha Izrael szenvedett is a multban, ez bűnhődés volt vétkeiért, s a bűnhődés megszűnik, mihelyt Izrael jobb útra tér s hivatásának megfelel. מי נתן : ki adta. — דמשה : zsákmánynya. — וישראל : és Izraelt. — לבושים : a prédálóknak. — הלא יהיה : bizony az Örökkévaló. — וזו : a miért. — קטאנו לו : vétkeztünk ellene. — ולא אבו : s nem akartak. — בדרךיו חלוד : útjain jární. — ולא שמעו : és nem hallgattak. — בתורתו : tanára.

25. ונשפך עליו : azért zúditotta reá. — חמה אפו : haragja hevét. — ונעו מלחמה : és a háború erősségét. — ונחלחלו : és körülárgolta őt. — מסביב : köröskörül. — ולא ידע : s ő nem is tudta. — ונחשקו בו : és égett benne. — ולא ישים על לב : és észre sem vette.

XLIII.

Izrael Isten vezetése alatt halad előre.

- 1 מן ועתה כה אמר יהוה בראד יעקב ויצרד ישראל אל-
- 2 תירא כי גאלתיך קראתי בשמך ליאתה : פירתעבור
- 3 במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך פיתלך במואש
- 4 לא תפוך ולהבה לא תבער-בך : כי אני יהוה אלהיך
- 5 קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים פוש וסבא
- 6 תחתיד : מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן
- 7 אדם תחתיד ולאמים תחת נפשך : אלתיירא כיהאתך
- 8 אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך : אמר לצפון
- 9 תני ולתימן אלתיכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה
- 10 הארץ : כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף-
- 11 עשיתיו : הוציא עסדעור ועינים יש וחרשים ואזנים למו :

9 כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחַד וַיֹּאסְפוּ לְאֹמִים מִי בָהֶם יִגִּיד זֹאת
 וּרְאשֵׁנוֹת יִשְׁמָעוּנוּ יִתְּנוּ עֲדִיהֶם וַיִּצְדְּקוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיֹּאמְרוּ
 10 אִמֵּת : אַתֶּם עַדִּי נֹאסִיחָהּ וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְמַעַן
 תִּדְּעוּ וַתֹּאמְינוּ לִי וַתְּבִינּוּ כִּי־אֲנִי הוּא לִפְנֵי לֹא־נוֹצַר אֶל
 11 וְאַחֲרֵי לֹא־יְהִיָּה : אֲנֹכִי אֲנֹכִי יְהוָה וְאִין מִבְּלַעַדִּי מוֹשִׁיעַ :
 12 אֲנֹכִי הִגַּדְתִּי וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאִין בָּכֶם זֶר וְאַתֶּם עַדִּי
 13 נֹאסִיחָהּ וְאַנִּי־אֶל : גַּם־מִיּוֹם אֲנִי הוּא וְאִין מִיָּדִי מַצִּיל
 14 אֶפְעֵל וּמִי יִשְׁבְּנָה : כֹּה־אָמַר יְהוָה גְּאֻלְכֶם קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
 לְמַעַנְכֶם שְׁלַחְתִּי בְּכֹלָהּ וְהוֹרַדְתִּי בְּרִיחִים כָּלֶם וְכַשְׂדִּים
 15 בְּאַנְיוֹת רִנָּתָם : אֲנִי יְהוָה קְדוֹשְׁכֶם בּוֹרֵא יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵיכֶם :
 16 כֹּה אָמַר יְהוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבַמִּים עֲזִים נְתִיבָה :
 17 הַמּוֹצִיא רֶכֶב־סוֹס חֵיל וְעֻזּוֹ יַחַדוֹ יִשְׁכְּבוּ בְּלִי־קוֹמוֹ דָּעְבוּ
 18 כַּפְשֵׁתָהּ כָּבוּ : אֶל־תִּזְכְּרוּ רֹאשֵׁנוֹת וּקְדַמְנִיּוֹת אֶל־תִּתְּבַנְנוּ :
 19 הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עִתָּה תַצְמַח הָלֹוא תִּדְּעִיָּה אַף אֲשִׁים
 20 בַּמַּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁימוֹן נְהָרוֹת : תִּכְבַּדְנִי חַיִּת הַשְׂדֵּה תַנִּים
 21 וּבָנוֹת יַעֲנָה כִּי־נִתְּתִי בַּמַּדְבָּר מִיָּם נְהָרוֹת בִּישִׁימוֹן לְהַשְׁכוֹת
 22 עַמִּי בְּחִירִי : עַסְיוֹ יִצְרַתִּי לִי תִהְיֶה יִסְפְּרוּ : וְלֹא־אֲתִי
 23 קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יִוְגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל : לֹא־הִבֵּאתָ לִי שָׂה
 עֲלֹתֶיךָ וּזְבַחֶיךָ לֹא כִבַּדְתִּנִּי לֹא הִעֲבַדְתֶּךָ בְּמִנְחָה וְלֹא
 24 הוֹנַעְתֶּךָ בְּלִבּוֹנָה : לֹא־קָנִיתִי לִי בַפֶּסֶס קָנָה וְחֹלֵב זִבְחֶיךָ
 לֹא הִרִוִיתִנִּי אֶךְ הִעֲבַדְתִּנִּי בַּחֲפֹאֲתֶיךָ הוֹנַעְתִּנִּי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ :
 25 אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מַחַה פֶּשַׁעֶיךָ לְמַעַנִּי וְחֲפֹאֲתֶיךָ לֹא אֲזַכֵּר :
 26 הִזְכִּירְנִי נִשְׁפָּטָה יָחַד סֵפֶר אֶתָּה לְמַעַן תִּצְדַּק : אֲבִיךָ

25 הָרֹאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצִיד פָּשְׁעוּ בִּי : וְאַחֲלֵל שָׂרִי קֹדֶשׁ
וְאַתָּנָה לַחֲרָם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לַגִּדּוּפִים :

Tartalom. Isten Izraelt a mostani állapotából kiszabadítja, kiváltja s sajátjának elnevezi. Ha vizbe és rohanó árakba sodorná a végzete, Isten ott is megmenti és ha Izraelnek égő paraszakon kellene járnia, ott sem égetné meg magát. Az Örökkévaló, Izrael szentje az ő megmentője. Nincs oka félni. Keletről és Nyugatról elhozza a szétszórt gyermekeit: mindent, a mit Isten saját dicsőségére alkotott és teremtett. Elő tehát a vak és a süket néppel, nyilják meg a szemük és a fülük! Szintúgy az összes népek és nemzetek belátják és igaznak ismerik el Isten hirdetéseit. Isten tanúiként lépnek föl, mert meggyőződnek arról, hogy Isten az első és az utolsó. Izrael miatt szállítja el az Örökkévaló Babel foglyait és utat egyenget népének a tengerben. A mi volt, az már elmúlt. Ujat teremt Isten s ezentúl minden élő lény az Örökkévalót fogja tisztelni. A puszták sakáljai is diosőíteni fogják a Mindenhatót, a ki kiválasztott népe kedvéért a sivatagban és medret folyamoknak. S a mit Isten az ő népével tesz, ez nem jutalma a kiérdemelt jótetteknek, mert Izrael nem szolgálta soha kellően az ő Urát és Teremtőjét. De megteszi Isten az Ő népének, mert megbocsátotta a múlt bűneit és az engesztelés nagy tette által magához váltja Izraelt.

Egyes szavak jelentése.

1. וְאַתָּה : s most. — בְּרָאָה : teremtőd. — וְיִצְרָה : és alkotód. — אֲחִימָה : ne félj. — כִּי נִצְלִיתִךָ : mert megváltlak. — בְּרָאִי דָשִׁיךְ : neveden szólítalak. — לִי אֵתָה : enyém vagy.

2. דִּי־מַעְבַּר בָּמִים : ha vizen mégy át. — אִתְּךָ אֲנִי : veled vagyok Én. — וּבְקִרְוֹת : és ha folyamokon. — לֹא יִשְׁמָחוּ : nem ragadnak magukkal. — דִּי־מַעְבַּר : ha mennél. — בְּמִוֶּאֶשׁ : tűzben. — לֹא תִבֹּה : nem égeted meg magadat. — וּלְקָהָה : és láng. — לֹא־תִקְרָה : nem gyújt meg téged.

3. כִּי אֲנִי יְיָהּ אֱלֹהֶיךָ : mert Én vagyok az Örökkévaló, a te Istened. — קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל : Izrael szentje. — מוֹשִׁיעֶךָ : a te meg-

mentöd. — יָתִיתִי: adtam. — כִּפְּדֶרְךָ: megváltásodként. — מִצִּיפְּרֵי: Egyiptomot. — בִּישׁ וּכְבָּדָא: Aethiópiát és Szabát. — חֲלֵפֶיךָ: helyetted.

4. מִיֵּשֶׁר יִקְרָה: minthogy drága vagy. — בְּעֵינַי: szememben. — כִּבְדֶּךָ: tisztelt vagy. — וְאֵנִי אֶחָדֶיךָ: és Én szerettelek. — וְאַתָּן: hát adok. — אֲדָם: embereket. — חֲלֵפֶיךָ: helyetted. — וְלֵאמִים: és nemzeteket. — תַּחֲתֵי נַפְשְׁךָ: lelkedért.

5. אַל־תִּירָא: ne félj. — כִּי־אַתָּה אֲנִי: mert veled vagyok Én. — מִמֶּזְרָח: Keletről. — אָבִיא וְנִקְדָּה: hozom magzatodat. — וּמִמְּצֻרָה: és Nyugatról. — אֶחָדָם: gyűjtelek össze.

6. אֲמַר: mondom. — הָצִפְנָן: az Északnak. — חֲתִי: add ide. — וְלִמְצִינָן: és a Délnek. — אַל־תִּשְׁבֶּרְנִי: ne tartsd vissza. — הָבִיא: hozd el gyermekeimet. — מִרְחִיק: távolról. — וְיִבְטִינִי: és leányaimat. — מִמֶּקְדָּה רְחֹקָה: a föld végéről.

7. כֹּל: mindazokat. — הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי: a kik nevemben neveztetnek (t. i. mindazokat megszabadítom és megtartom). — וְלִבְדִּי: és a kiket dicsőségemre. — בְּרֵאשִׁיתִי: teremtettem. — וְיִצְרִיתִי: képeztem. — אֶף עֲשִׂיתִי: és alkottam.

8. הוֹצֵא: elő hát. — עִם־עֵר: a vak néppel. — וְעֵינָם וְשׁ: holott van szeme. — וְחֹרְשִׁים: és a süketekkel. — וְאֹזְנֵם לִמִּי: holott van fülük. — Értelme: ezek után bizonyos, hogy az a nép is, melyről a megelőző fejezetben panaszképpen elmondta, hogy nem bírja fölfogni hivatását és az isteni tettek láttára és hallattára is vak meg süket marad — most már ezek is teljesen meggyőzve elismerik az Örökkévaló Isten mindenhatóságát és erkölcsi fölényét.

9. כָּל־הָגוֹיִם: a népek mind. — וְהִקְבֵּצוּ: gyűljenek össze. — וְהָיוּ: egyetemben. — וְיִאָּדְפוּ: és jöjjenek össze. — לְאֻמִּים: a nemzetek. — מִי בָהֶם: kicsoda közülök. — וְיֹאמַר: mondhatja azt. — וְרֵאשִׁוֹת: vagy az elsőket. — וְיִשְׁמְעֵנוּ: adhatja tudtunkra. — וְיִתְּנוּ עֲדָיָם: adják tanuikat. — וְיִזְדָּקוּ: bizonyuljanak igazságosoknak. — וְיִשְׁמְעֵנוּ: hallgassák meg. — וְיֹאמְרוּ: és mondják. — אֱמֶת: hogy igaz.

10. אַתֶּם עֲרִי: ti vagytok tanuim. — וְאַתֶּם יְדֹהָה: így szól az Örökkévaló. — וְעַבְדִּי: és szolgám. — אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי: a kit kiválasztottam. — וְתֹאמְרֵי לִי: hogy tudjátok. — וְתֹאמְרֵי לִי: és higgyetek nekem. — וְתֹאמְרֵי: és megértsetek. — כִּי־אֲנִי הוּא: hogy Én vagyok az. — לִפְנֵי: előtttem. — לֹא־יִהְיֶה אֵל: nem lett Isten. — וְאַחֲרָי: és utánam. — לֹא־יִהְיֶה: nem lesz.

11. **אֲנִי אֲנִי יְהוָה**: Én Én vagyok az Örökkévaló. — **וְאֵין**: és nincs. — **רַאֲתָם כִּי־יֵצֵא**: Rajtam kívül. — **מִי־יִשָּׁע**: segítő.

12. **אֲנִי הִרְדַּתִּי**: Én hirdettem. — **וְהִצַּעַתִּי**: és segitettem. — **וְהִשְׁמַעְתִּי**: és hallattam. — **וְאֵין בָּם יָר**: nincs köztetek idegen. — **וְאַתֶּם עַד**: ti vagytok tanuim. — **וְאֲנִי אֵל**: és Én vagyok Isten.

13. **וּבִימֵינוּ**: Ősidők óta is. — **אֲנִי הוּא**: Én vagyok az. — **וְאֵין מִדֵּי מַצִּיל**: kezemből nincs megmentő. — **אֲפַעַל**: cselekszem. — **וְיִמִּי וְיִשְׁכַּחַהּ**: és ki másíthatja meg?

14. Visszatér beszéde kiinduló pontjához, hogy Isten Izraelnek megszabadítója az összes veszélyeitől és nem csak igéri, hanem Babel megsemmisítéséhez már is hozzá lát Izrael érdekében. A próféta czéloz Cyrus előnyomulására, a ki Babiloniát leigázta. Cyrus győzelmei, a próféta szerint, nagy czélt szolgálnak: Izrael felszabadulását, így azután Isten neve az egész földön elterjedhet. **וְאַתֶּם**: megváltótok. — **קְרוּשׁ וְשָׂרָאֵל**: Izrael szentje. — **לְשִׁמּוֹנָם**: miattattok. — **וְשִׁלַּחְתִּי בְּנֵיהֶם**: küldtem Babelbe. — **וְהִרְדַּתִּי**: és leszállítom. — **בְּרִיחֵיהֶם**: mint szökevényeket. — **בָּלָם**: mindnyájukat. — **וּבְשָׂרֵיהֶם**: és a Khaldäusokat. — **בְּאֵינֵיהֶם**: örömrük hajóján.

15. **אֲנִי יְהוָה**: Én az Örökkévaló. — **קְרוּשָׁכֶם**: szentetek. — **בִּרְאֵי יִשְׂרָאֵל**: Izrael teremtetője. — **מְלָכֶם**: királytok.

16. **וּבְמֵי־עֵינַיִם**: ki tengerben utat készít. — **וְהִצִּיחַ**: ösvényt. Célzás arra, hogy az izraeliták száraz lábbal keltek át a tengeren — és a szent földre való belépésükkor — a Jordánon.

17. Festői leírása annak, hogy Isten képes egy teljesen felszerelt hadsereget megsemmisíteni. — **הַמַּצִּיָּא**: a ki kivezet (t. i. mint hadvezér). — **וּבְכַבֻּשֵׁי־וָסֵב**: hadi szekeret és lovat. — **וְהָיָה**: sereget. — **וְהָיָה**: még pedig hatalmasat. — **וְהָיָה וְשָׁמַר**: együtt esnek el. — **בְּלִי־קִוְיָם**: nem támadnak föl. — **וְהָיָה**: kioltatnak. — **בְּהִנְיָהֶם**: mint a kanóc. — **בְּהִנְיָהֶם**: elaludnak.

18. Nem kell éppen Isten régi csodatetteire gondolni, hogy hatalmas nyilvánvaló legyen, a jelen is eléggé mutatja éber tevékenységét. **אַל־תִּזְכְּרוּ**: ne emlékezzetek. — **רְאִישֵׁי־הָעָם**: a megelőzőkre. — **וּבְקִרְבָּנֵיהֶם**: és az ősidő óta létező ügyekre. — **אַל־תִּשְׁכַּחֲמוּ**: ne figyeljetelek.

19. **וְהָיָה עִתָּהּ חֲדָשָׁה**: ime újat teremtek. — **עִתָּהּ חֲדָשָׁה**: most fog sarjadozni. — **וְהָיָה מִדְּעֵי־הָאֵל**: meg is fogjátok ismerni. — **וְהָיָה**: csinálók is. — **בְּמִדְּבָרֵי־הָאֵל**: a sivatagban. — **וְהָיָה**: utat. — **בְּשִׁמְשֵׁי־הָאֵל**: a pusztában. — **וְהָיָה**: folyókat.

20. תִּשְׁתַּחֲוֶה: tisztelni fog. — הַיַּד הַשְּׂדֵה: a mező vadja. — תַּיִם וְנָחִים: sakálók és struczok. — בִּיָּקְסָתִי: mert elhelyeztem. — בְּמִדְבַּר מַיִם: a pusztában vizet. — נִקְרָוֹת בִּישִׁימֹן: folyókat a sivatagban. — לְהַשְׁקִיט: hogy megitassam. — עַמִּי קָחֵרִי: kiválasztott népem.

21. אֲזִי: (még pedig) azt a népet. — אֶצְרֵתִי לִי: melyet magamnak alkottam. — אֶתְהַדֵּב: hogy dicsőségemet. — וְנִסְפֵּרִי: hirdesse. Isten dicsősége körül forog minden. A mi történik, csak azért van, hogy az isteni dicsőség az egész földön elterjedjen és vele együtt az erkölcsi tökéletesség az emberek között.

22. Izrael nem érdemelte ki az isteni kegyelmet, de Isten mégis magához emeli, megbocsátja bűneit. *Isten előlegezett kegyelme által fog Izrael emelkedhetni.* וְלֹא אֱתִי קָרָאתִי: daczára annak, hogy engem nem hívtál. — בִּיִּיגָתָהּ בִּי: hogy kifáradtál volna bennem (azaz, az én szolgálatomban).

23. לֹא-הֵבֵאתָ לִי: nem hoztad nekem. — שֶׁחַ עֹלֹתֶיךָ: bárányodat égő áldozatnak. — וְיִדְחֶיךָ: és levágott áldozataiddal. — לֹא נִשְׁתַּחֲוֶה: nem tiszteltél meg. — לֹא הִעֲבַדְתִּיךָ: nem szolgáltattalak (azaz, nem szolgáltál nekem). — בְּמִנְחָה: lisztáldozattal. — וְלֹא הִנֵּגְתִּיךָ: és nem fárasztottalak. — בְּלִבְנָה: tömjénnel.

24. לֹא קָחֵתָ לִי: nem vettél nekem. — בַּזָּהָב: ezüstért. — לֹא תְרוּמָתִי: fahéjat. — וְהֵלַבְתָּ וְהָרָתָה: és áldozataid zsirját. — לֹא אָתָּה: nem adtad nekem inni. — אֶתְהַדֵּב: de szolgáltál engem. — בְּשִׁטְמוֹתֶיךָ: vétkeiddel. — הִנֵּגְתָּ: fárasztottál. — בְּעִוְיוֹתֶיךָ: bűneiddel. A próféta az áldozatok felsorolásával nem azt akarja mondani, hogy mért nem mutatta be Izrael ezeket Istennek, a hangsúly arra esik, hogy mért mutatták be idegen isteneknek.

25. אֲנִי אֶנִּי הֵאָה: Én, Én vagyok az. — מִי: a ki törli. — פִּשְׁעֶיךָ: bűneidet. — מִיָּגֵעִי: miattam. — וְשִׁטְמוֹתֶיךָ: és vétkeidről. — לֹא אֲנִי: nem emlékszem meg.

26. זָכְרֵךְ: emlékeztessél. — נִשְׁאָלָה: szálljunk pörbe. — יָחַד: együtt. — לִפְנֵי הָאֵל: beszélj te. — לְמַעַן תִּצְדַּק: hogy igazad legyen.

27. אָבִיךָ הַרְאִינִי: az első ősöd. — קָשָׁה: vétkezett. — וְיִלְיִיךָ: és szószólóid. — אֶפְשָׁעִי בִּי: elpártoltak tőlem.

28. וְאַחֲלֵל: meg kellett hát szentségtelenítenem. — יִשְׂרֵי קָדֹשׁ: szent fejedelmeket. — וְאַתָּה: és tettem. — לְחֶקֶם: átokká. — לְחֶדְוִים: gúny tárgyává.

XLIV.

Isten szellemét árasztja az ő népére.

12 וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בוֹ : כֹּה־אָמַר
 יְהוָה עֲשֹׂה וְיִצְרָךְ מִבְּטֶן יְעֻזְרָךְ אֶל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
 3 וְיִשְׂרֹן בְּחַרְתִּי בוֹ : כִּי אֶצְקֵמִים עַל־צִמָּא וְנוֹזְלִים עַל־
 4 יְבֹשֶׁה אֶצְקֵ רֹחִי עַל־יֹרְעָךְ וּבִרְכָתִי עַל־צִאֲצָאִיךָ : וְצִמְחוּ
 5 בְּבֵין חֲצִיר בְּעֶרְבִים עַל־יְבֹלִי־מִים : וְהָ יֹאמַר לִיהוָה
 אֲנִי וְהָ יִקְרָא בְּשֵׁם־יַעֲקֹב וְהָ יִכְתֹּב יָדוֹ לִיהוָה וּבְשֵׁם
 יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה :

Tartalom. Isten ezentúl az ő népét szellemi esővel akarja megtermékenyíteni s az emberek dicsekedve fogják emlegetni, hogy ők Jákobhoz tartoznak.

Egyes szavak jelentése.

1. וְעַתָּה : és most. — שְׁמַע : hallgass ide. — יַעֲקֹב עַבְדִּי : szolgám Jákob. — בְּחַרְתִּי בוֹ : kit kiválasztottam.

2. עֲשֹׂה : alkotód. — וְיִצְרָךְ : és (a ki) téged képezett. — מִבְּטֶן יְעֻזְרָךְ : anyaméhedtől kezdve. — אֶל־תִּירָא : az fog téged segíteni. — יַעֲקֹב : ne félj. — יַעֲקֹב עַבְדִּי : szolgám Jákob. — וְיִשְׂרֹן : és Jesúrun (Izrael költői neve, a. m. az egyenes). — בְּחַרְתִּי בוֹ : kit kiválasztottam.

3. אֶצְקֵמִים : mert (a mint) vizet öntök. — אֶצְקֵ : a szomjasra. — וְנוֹזְלִים : és folyócsöppeket. — עַל־יֹרְעָךְ : a száraz-földre. — אֶצְקֵ : (úgy) öntöm. — רֹחִי : szellememet. — עַל־יֹרְעָךְ : magzatodra. — וּבִרְכָתִי : és áldásomat. — עַל־צִאֲצָאִיךָ : leszármazottjaidra.

4. וְצִמְחוּ : és kisarjadoznak. — בְּבֵין חֲצִיר : a fű között. — בְּעֶרְבִים : mint fűzfák. — עַל־יְבֹלִי־מִים : vizpatakok mellett.

5. וְהָ יֹאמַר : az egyik mondja. — לִיהוָה אֲנִי : az Örökkévaló vagyok. — וְהָ : és a másik. — יִקְרָא בְּשֵׁם יַעֲקֹב : Jákob nevében hirdet. — וְהָ : megint egy másik. — יִכְתֹּב יָדוֹ : tele írja kezét. — לִיהוָה : »az Örökkévalónak«, azaz minden módon jelezni akarja, hogy ő az Örökkévalót imádja. — וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל : és Izrael nevével. — יִכְנֶה : nevezi magát. Itt fejezi be hirdetése azon részét,

melyben Isten mindenhatóságát dicsőíti. Bizonyította Isten egyedüliségét, azután azt, hogy Izrael az ő kiválasztott népe, melynek *fenn kell maradnia*, hogy az Istenben vetett hitet a maga tisztaságában hirdesse. Azután reátér Izraelre és hivatására, és végül biztosnak veszi, hogy idővel mindenki büszkeségének vallja, ha Jákob ivadékanak nevezheti magát.

XLV.

Isten Cyrust Izrael érdekében segíti. — Isten cselekedetei nyíltak.

1 מה כה־אמר יהוה למְשִׁיחוֹ לְכוּרְשׁ אֲשֶׁר־הִחֲזַקְתִּי בִּימִינוֹ
 2 לָרֶדּ לִפְנֵי גוֹיִם וּמַתְּנִי מַלְכִּים אֶפְתָּח לִפְתָּח לִפְנֵי
 3 דִּלְתַּיִם וְשַׁעְרִים לֹא יִסְגְּרוּ: אֲנִי לִפְנֵיךָ אֵלֶּךְ וַחֲדָדִים
 4 אִישׁר דִּלְתוֹת נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בְרוֹל אֲגִדֶּעַ: וְנָתַתִּי
 5 לְךָ אוֹצְרוֹת חֶשֶׁד וּמִטְמְנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אֲנִי
 6 יְהוָה הַקּוֹרֵא בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: לְמַעַן עֲבָדִי יַעֲקֹב
 7 וַיִּשְׂרָאֵל בַּחֲרִירִי וְאֶקְרָא לְךָ בְּשֵׁם אֲבֹנֶךָ וְלֹא יִדְעַתְנִי:
 8 אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד וְזוֹלָתִי אֵין אֱלֹהִים אֲאוֹרֶךְ וְלֹא יִדְעַתְנִי:
 9 לְמַעַן יִדְעוּ מִמּוֹרֶחַ־שָׁמַשׁ וּמִמַּעַרְבָּה כִּי־אִפֶּס בְּלַעְדִּי אֲנִי
 10 יְהוָה וְאֵין עוֹד: יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֶשֶׁד עֹשֶׂה שְׁלוֹם וּבוֹרֵא
 11 רָע אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה כָּל־אֱלֹהִ: הֲרַעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל
 12 וְשַׁחֲקִים יוֹלִי־צָדֶק תִּפְתַּח־אָרֶץ וַיִּפְרוּ־יִשְׁעֵהּ וַיִּצְדָּקָה תַּצְמִיחַ
 13 יַחַד אֲנִי יְהוָה בְּרָאֲתִיו: * * *
 14 כִּי־כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יוֹצֵר
 15 הָאָרֶץ וְעֹשֶׂה הוּא כּוֹנֵנָהּ לֹא־תִהְיֶה בְּרָאָה לְשִׁבְתָּהּ יִצְרָה
 16 אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד: לֹא בִּסְתֵר דְּבַרְתִּי בְּמָקוֹם אֶרֶץ חֶשֶׁד
 17 לֹא אִמַּרְתִּי לְעָרֵעַ יַעֲקֹב תִּזְוֶה בְּקִשּׁוֹנִי אֲנִי יְהוָה דְּבַר צָדֶק

20 מִגִּיד מִיִּשְׂרָאֵל : הִקְבֵּצוּ וּבֹאוּ הַתְּנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם
 לֹא יָדְעוּ הַנְּשָׂאִים אֶת־עַץ פֶּסֶלָם וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא
 21 יוֹשִׁיעַ : הִגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אֶף יִנְעֲצוּ יַחְדָּו מִי הַשָּׁמַיִם זֹאת
 מִקֶּדֶם מֵאִזְ הַגִּידָה הַלְוָא אֲנִי יְהוָה וְאִין־עוֹד אֱלֹהִים
 22 מִבְּלַעֲדִי אֶל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אֵין זִוְלָתִי : פְּנִי־אֵלִי וְהוֹשְׁעִי
 23 כָּל־אֲפָסִי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־אֵל וְאִין עוֹד : בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא
 מִפִּי צִדְקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי תִכְרַע כָּל־בָּרָךְ תִּשְׁבַּע
 24 כָּל־לִשׁוֹן : אֶךְ בִּיהוָה לִי אָמַר צִדְקוֹת וְעוֹ עֲדִיו יָבֹא
 25 וַיִּבְשׁוּ כָל הַנְּחָרִים בּוֹ : בִּיהוָה יִצְדָּקוּ וַיִּתְהַלְּלוּ כָּל־זֶרַע
 יִשְׂרָאֵל :

Tartalom. Tervét Isten az Ő fölKentje, Cyrus által
 hajtatja végre. Cyrus nagy sikereket fog elérni, de csak azért,
 hogy általa Izrael felszabadulhasson és így Isten neve a népek
 között ismertté váljon. Ezért halad Isten Cyrus előtt, egyene-
 sítí az Ő útjait s minden akadályt útból eltávolít. Egyedül
 Isten fogja segiteni és a Kelet és Nyugat népei az Örökkévaló
 nevét lesznek kénytelenek elismerni. Azét, a ki a világos-
 ságot és a sötétséget, a jót és a rosszat teremtetten. Még az
 egek is üdvöt harmatoztatnak, a föld igazságot sarjaszt, mert
 minden Isten teremtménye.

* * *

Isten a világot nem hiába teremtetten hanem az emberek
 lakó helyévé rendelte. Mindig azt hirdette elég világosan és egész
 nyíltan, hogy mindenki megtudja. Az emberek hiába nem
 keresik föl Istent. Ezt vegyék tudomásul azok a népek,
 melyek még mindig azokat a lényeket imádják, melyeket ők
 vesznek vállaikra és a melyek emberi segítségre szorulnak,
 hogy csak megmaradhassanak. Ellenben Isten, ha valamit ki-
 mondott, meg is történik s szavát Ő soha vissza nem vonja.

Igazság és erő nála van és a kik imádják — Izrael fiai —
Altala bizonyulnak igazaknak és Vele dicsekednek.

Egyes szavak jelentése.

1. **בְּיָמָיו יְהוָה**: Így szól az Örökkévaló. — **לְקִישָׁתוֹ**: az ő fölkenájának. — **לְקִישָׁת**: Cyrusnak. A zsidó királyt mindig a próféta Isten nevében olajjal kente királylyá. Az olajjal való fölkenetés után a király **קִישֵׁי יְהוָה** névvel illetetett. Mint ilyen személye szent és sérthetetlen volt. A próféta Cyrust is **קִישֵׁי**-nak nevezi és így egy rangba helyezi a próféták által fölkent zsidó királyokkal. A próféta tanításai szerint Cyrus Isten küldöttje. Hódításait és előrenyomulását Isten óhajtja, hogy a babiloniai foglyok általa visszavezetessenek a szent földre, mert az isteni tanok egyedül innét terjedhetnek szét a világ minden tájékára. — **אֲשֶׁר־תִּקְחָנִי**: a kit megfogtam. — **בְּיָמָיו**: jobbján. — **לְבִרְדָּתִי**: hogy letapossak előtte. — **גוֹיִם**: népeket. — **וְהָיָה מְלָכִים**: és királyok ágyékát. — **אֶפְסָה**: föloldjam. (A ki kardot ölt, az »őve*s*i ágyékát« [**אֶת מִתְנָיִם**], Cyrus előtt mindenki leteszi a fegyvert, vagyis »föloldja ágyékát«). — **לְדִפְחָה**: hogy megnyissak. — **דִּלְתָּיִם**: ajtókat. — **וּשְׁעָרִים**: és kapukat. — **לֹא יִסָּגְרוּ**: [melyek] nem maradnak bezárva. (A városok mind kinyitják előtte kapuikat).

2. **אֲנִי לִפְנֵי אֵלֶיךָ**: Én megyek előtted. — **נִסְדָּרִים**: és a tölteseket. — **אֲחִישַׁר**: kiegyenesitem. — **דִּלְתוֹת נְהִישָׁה**: az érczajtókat. — **אֲחִישַׁר**: széttöröm. — **וְקִרְיָתִי בָרָז**: és a vasreteszeket. — **אֲנִי**: szétvágom. Isten a pogány Cyrussal személyesen beszél, nem a próféta által üzen neki. Ez is egyik bizonyítéka a zsidó tanok vallásos türelmességének. A ki Isten akaratát végrehajtja, azt Isten magához emeli. Ez a türelmes szellem a más vallásuakkal szemben a zsidó mesterek tanaiban is mutatkozik. Így pl. a talmud egyik tudósa azt mondja, hogy **הָכֵן אֵיכָּזָה** **הָעוֹלָם יֵשׁ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא**: a többi nemzetek bölcsei is részesednek a túlvilági élet boldogságában. Egy másik zsidó tan szerint még a zsidó vallásra áttért előtt sem szabad annak régi vallásáról becsmérőleg nyilatkozni. **אֵלֶּיךָ עַד אֲפָרָה דָּרִי אֶל חֲבֵן** **אֶרְמָה בְּאִשָּׁה**: »A zsidó vallásra áttértnek még tizedik utódja előtt se nyilatkozzál becsmérőleg a pogányról.«

3. **וְנָתַתִּי לָךְ**: és adom neked. — **אֲפָרֹת חֹשֶׁךְ**: a sötétség kincseit (a melyeket az emberek mint legdrágább ereklyéit sötét helyekre elrejtene). — **וְיִסְתָּגְרוּ מִסְתָּרִים**: és az elrejtett drágasá-

gokat. — **לָדַעַן תָּדַע**: hogy tudjad. — **כִּי אֲנִי יְהוָה**: hogy Én, az Örökkévaló. — **קָרָאתִי בְשֵׁמִי**: hívom nevedet. — **אֲנִי יִשְׂרָאֵל**: [En] Izrael Istene. Az a siker, mely tetteit koronázza bizonyítja Isten küldetését. *A kivel Isten van, az el nem veszhet* és Isten mint Izrael Istene óhajtja Cyrus győzelmét, hogy általa valósluljanak meg Isten nagy eszméi.

4. **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: Jákob szolgám miatt. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és Izrael a kiválasztottam [miatt]. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és szólítottalak. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: nevednél. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: disznévvel illetlek (t. i. **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**). — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: a nélkül hogy engem ismernél (azaz a nélkül hogy vallásom hive volnál). Itt mondja csak ki a próféta, hogy mi célja van az Örökkévalónak Cyrussal. Isten győzelemről győzelemre vezet, mert általa fog Izrael fölszabadulhatni és Isten igazi szolgájává lehetni. Cyrus pogánysága nem akadály. Isten a maga fölkontjének nevezi, jöllehet nem Őt imádja.

5. **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: Én vagyok az Örökkévaló. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és nincs más. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: Rajtam kívül. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: nincs Isten. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: övezlek. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: ha nem is ismersz.

6. **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: hogy tudják. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: napkeltétől. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és nyugtától. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: hogy nincs. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: Rajtam kívül. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: Én vagyok az Örökkévaló. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és nincs több.

7. **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: a ki alkotja a világosságot. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és teremti a sötétséget. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: szerzi a békét. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: és megteremti a rosszat. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: Én vagyok az Örökkévaló. — **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי**: ki alkotja mind azt. Az utolsó három versben a próféta Isten *mindenhatóságát, tervszerű eljárását és egységét* emeli ki. Nevezetes a prófétai bizonyítékok azon része, melyben Istent a *jó* és *rossz* teremőjének mondja. Ez vitatkozás a parszizmussal, a hol kétféle istent imádtak: a *világosság* és a *sötétség* vagyis a *jó* és a *rossz* istenét. A perzsák csak úgy, mint a zsidók isteneiket nem ábrázolták és félő volt, hogy ezen vallás eszméi a zsidóknál is el fog terjedni. Ezért emeli ki a próféta Isten teremő erejét a *rosszra* és hogy hitrokonait a vallásuk és a perzsa vallás között fennálló különbségekre figyelmeztesse. A perzsák uralma idejében azután a reggeli imába föl is vették azt a verset, de némi módosítással; **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי** helyett **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי** került az imakönyvbe. Ugyancsak abban az időben határozták el a **וַיִּשְׂרָאֵל בְּהִירִי** kezdetű vers reggeli és esti elmondását, hogy Isten *egyetlen volt*nak eszméje lelkünkbe verődjék.

8. Az a gondolat, mely a 6. versben talál kifejezést, hogy t. i. a föld egész kerekiségén Isten neve ismeretes lesz, az a gondolat prófétánkat dalra hangolja s énekében eget és földet fölszólít, hogy áldásukat az egész mindenségre kiterjeszszék. — **סְדִיפִי**: harmatoztassatok. — **שָׁמַיִם**: egek. — **סִגְלִי**: fölülről. — **וַיִּשְׁקֵם**: és (a) mennyek. — **וַיִּלְדֹּדֶק**: csöppegtessenek igazságot. — **וַיִּסְרֹשֶׁשׁ**: nyiljék meg a föld. — **וַיִּסְרֹשֶׁשׁ**: és természetesen üdvöt. — **וַיִּזְרֶקֶה מַצִּיִּים**: és sarjaszszon igazságot. — **וַיִּזְרֶקֶה**: egyszerre. — **אֲנִי יְהוָה בְּרֵאשִׁית**: Én az Örökkévaló teremtettem.

* * *

18. A következőkben a teremtés végső czélját emeli ki (teleologia). A földnek lakhatóvá kell lennie, és kell, hogy igazság és boldogság honoljon mindenütt. Ez a cél vezette Istent mindenben. — **בְּהָאֶרֶץ יְהוָה**: így szól az Örökkévaló. — **בְּיִמֵּי הַשָּׁמַיִם**: a ki teremtette az eget. — **הוּא הָאֱלֹהִים**: Ő az Isten. — **הוּא בָרָא**: Ő alakította a földet és alkotta. — **הוּא בָרָא**: Ő szilárdította meg. — **לֹא-תָהוּ**: nem pusztaságnak. — **בְּרָאָה**; teremtette. — **לִשְׁכָּנָה**: lakhatónak. — **וַיִּבְרָא**: alkotta. — **אֲנִי יְהוָה**: Én vagyok az Örökkévaló és senki más.

19. **בְּמָקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ**: nem titokban beszéltem. — **לְיָבוֹעַ יָקֹב**: valami sötét helyen. — **לֹא אָמַרְתִּי**: nem mondtam. — **יָאֲכֹב מַגְזָתָאֲנָה**: Jakob magzatának. — **תָּהוּ בְּקִשְׁטִי**: pusztaságként (azaz hiába) keressetek. — **דִּבַּר אֶרֶץ**: igazságot beszélek. — **מִגִּיד מִשְׁפָּרִים**: egyenességet hirdetek. — Értelme: Isten hirdeti az embernek, hogy ha keresik meg is találják; az emberen áll, hogy tanításait kövesse. Isten a földet abból a célból teremtette, hogy emberek lakjanak rajta és műveljék, nem pedig azért, hogy pusztasággá legyen. A virulás és boldogulás e szerint czél, mely azonban csak az isteni törvények megtartása mellett érhető el. *A törvények megtartása az emberek boldogságát eredményezi.* Olyan igazság az, melyet Mózes öt könyve több ízben szívére köt Izrael fiainak. Így a szülői tiszteletre vonatkozó parancs azzal záródik: »*Hogy hosszú életű legy és jól folyjon a dolgod*» (**לֵשֶׁן יִצְחָק וְיִלְמֵן יִישָׁב לְךָ** M. V. k. 5:16.). Más helyütt: »*Figyelj Izrael és tartsd meg pontosan (a törvényeket), hogy jó dolgod legyen*» (**וְאַשְׁרֵי יִישָׁב לְךָ** u. o. 6:3.); »*Tedd a mi helyes és a mi jó az Örökkévaló szemében, hogy jó dolgot legyen*» (**וְאִשְׁרֵי מַעֲשֶׂי וְהַשְׁרָא לֵשֶׁן יִישָׁב לְךָ** u. o. 6:18.); »*Adj neki (t. i. a szegénynek) és ne essék nehezedre, ha adsz neki, mert az ilyen dolog következtében fog téged megáldani*

az Örökkévaló a te Istened minden cselekedetben és mindenben, a mi után kezded kinyújtani» (אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־מַעֲשָׂאָיו וּבְכָל־שִׁשְׁלָה יִדְדֵי u. o. 15:10.) s még igen sok más helyen. Ezekben a megszólított mindig az egész nép, a jutalom tehát általánosságban értendő, t. i. hogy a nép boldog, ha egyes tagjai a törvényeket tisztelik. Természetes, hogy az, a ki a törvényt tiszteli szintén talál jutalmat, de annak a jutalma csak abban áll, hogy tettei gyümölcsözők, a melyek neki is hasznára válnak, de az egyén megjutalmazása el is maradhat.

A jó tett gyümölcse tehát a jutalom, még pedig földi és nem földöntúli. A földöntúli jutalom a szentírásban világosan nem említettik meg, de a talmud és a későbbi vallástanítók irataiban már előfordul, a mennyiben a vallásos érzéssel tényleg összenőtt a túlvilági élet fogalma. Hogy szentírásunk a vallásos élet ezen hitét nem veti latba a jó cselekedetek parancsainál, hanem e helyett mindig tetteink hatására figyelmeztet: azzal erkölcsileg felelőssé tesz bennünket mindenért, a mi tetteink nyomán keletkezik. Mert ezen figyelmeztetéseivel kimondja, hogy művünk rossz hatása nem csak mi reánk nehezedik, hanem mutatkozik azokban a tettekben, melyek a mi cselekedeteink révén létesültek. A mi erkölcstelen életünk káros hatása bajba sodorhatja felebarátainkat, a kik egészen ártatlanok a mi bűnünkben. Így lesz nagyobbá a mi felelősségünk és ez jobban is fog meggátolni a véték elkövetésében. Másrészt az erkölcsi érdemet is növeli ez a tudatunk, hogy becsületes és erkölcsi életmódunk az egész köz javára lesz. Ez hathatósabban sarkal és buzdít és egyúttal emlékeztet arra, hogy mint emberek mindig részesei vagyunk a nagy társadalomnak, a hazának, a melynek javát előmozdítani kötelességünk. Így vezetettünk reá az önzetlenség nemes tulajdonságára és arra, hogy a jót magáért a jóért tegyük, a mit a talmud bölcsei így fejeznek ki: »Ne legyetek olyanok mint a szolgák, a kik urukat csak a bérért szolgálják.« (אִלֵּי־הֶעָרִים בְּעֵשֶׂת־עָרֵי־חָרֶב עַל־מָה לְקַבֵּל פָּרָם Pirké Ábot 1:3)

21. תִּקְבְּצוּ: gyülekezzetek. — וְנָבֵא: és jöjjetek. — תִּתְקַבְּצוּ: lépjetek közelebbre együtt. — בְּלִישׁ הַיָּיִם: a népek megmáradottjai (a kik bizonyára meggyőződtek a prófétai beszéd helyességéről). — לֹא יָדְעִי: tudatlanok. — הַיּוֹשֵׁעִים אֶת־עַץ מִסֵּלֶם: a kik faragott képeik fáját hordják. (Gúnyos megjegyzés a bálványimádókra, a kik maguk hordják össze a fadarabokat, hogy isteneket készítsenek maguknak. Egyúttal gúnyos czélzás arra a történeti tényre, hogy a bálványimádók, mikor

Cyrus hadaikat megverte, első sorban bálványait ragadták ki a romokból). — **וַיִּתְפַּלְּלוּ**: és imádkoznak. — **אֵלֶיךָ**: Istenhez. — **לֹא יִשְׁעֶה**: a ki nem segít.

21. **הֵינִי**: mondjátok. — **וְהִישִׁי**: és lépjetek közel. — **מִי הִשְׁעָה וְאֵת מִקְרָם**: tanácskozhatnak is együtt. — **אֶתְּ אֶתְּ וְאֶתְּ**: ki hirdette ezt hajdantól kezdve. — **מִמָּן הִיָּדָה**: régtől fogva ki jövendőlte meg? — **הֲלֹא אֲנִי יְהוָה**: bizony Én az Örökkévaló. — **וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים**: és nincs több Isten. — **מִבְּלֵעֲדִי**: Rajtam kívül. — **אֵין וְיֵהִי**: igazságos Isten. — **וְיִשְׁעֶה**: és megmentő. — **אֵין וְיֵהִי**: nincs Rajtam kívül.

22. **פִּינִי אֵלֵי**: forduljatok felém. — **וְהִישִׁי**: és üdvözültök. — **כָּל־אֶרֶץ אֶרֶץ**: a föld összes végei. — **כִּי אֵין־אֵל**: mert Én vagyok Isten. — **וְאֵין עוֹד**: és nincs más.

23. **בִּי יִשְׁבַּחֶהָ**: esküszöm. — **יָצָא**: kiment, — **מִפִּי**: számból. — **אֶתְּ**: igazság. — **דָּבָר**: szó. — **לֹא יָשׁוּב**: mely nem tér vissza. — Értelme: és a mit Én mondok, az igazság és az egyszer kimondott szó Én hozzám vissza nem tér, azaz nem veszem vissza a szót. — **כִּי־לִי**: hogy Elöttem. — **הַקֶּרֶעַ**: leborul. — **כָּל־קֶרֶד**: minden térd. — **הַשָּׁבַע**: (Reám) esküszik. — **כָּל־לִשָּׁן**: minden nyelv.

24. **אֶתְּ בֵּיתְךָ**: csak az Örökkévalóban. — **לִי אָמַר**: így mond nekem (közbeszúrt mondat, t. i. Isten mondja a prófétának, hogy csak Ő Benne van igazság. Ő ígérhet és mondhat bármit, miután hatalmában van mindent teljesíteni). — **אֶתְּ וְעוֹ**: van igazság és erő. — **אֶתְּ יָבוֹא**: Hozzá jönnek (אֶתְּ a. m. עָלָיו). — **וְיִבְשׁוּ**: és megszégyenülnek. — **כִּי הִתְחַדְּמוּ בּוֹ**: mind a kik föllobbantak Ellene.

25. **בֵּיתְךָ יִצְדָק**: az Örökkévaló által bizonyul igaznak. — **וְהִתְחַדְּמוּ**: és dicsekszik. — **כָּל־יִשְׂרָאֵל**: Izrael egész magzata. Izrael ereje és dicsősége tehát abban áll, hogy az Örökkévalót követi. Ez a próféta folytonos gondolata, a melyre újból és újból visszatér. Izrael egyedüli hivatása, Isten nevét terjeszteni, de ebben rejlik egyszersmind a kipusztíthatatlan ereje is. Neki fönny kell maradnia, mert nála nélkül Isten nevét senki sem hirdetné a földön. Ezért tartotta meg Isten Izraelt a legsúlyosabb viszonyok között is és azért fogja a jövőben is megtartani. Minden világtörténeti esemény a körül forog. Elejétől kezdve így akarta az Isten és azért így kellett annak lennie a múltban és így kell lennie a jövőben is.

XLIX.

Izrael hivatása.

- 1 מִשְׁמָעוֹ אֵיִים אֵלַי וְהִקְשִׁיבוּ לְאָמִים מֵרְחוֹק יְהוָה מִבֶּטֶן
 2 קָרָאֲנִי מִמַּעַי אָמֵי הַזִּכִּיר שְׁמִי : וַיֵּשֶׁם פִּי בְּחֶרֶב חֲדָדָה
 3 בִּיצֵל יָדוֹ הִחְבִּיאֲנִי וַיְשִׁימֵנִי לְחֵץ בְּרֹדֶף בְּאַשְׁפְּתוֹ הַסְתִּירֵנִי :
 4 וַיֹּאמֶר לִי עֲבַד־יְהוָה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּךָ אֶתְפָּאֵר : וְאֲנִי
 5 אֶמְרָתִי לְרִיק יִגְעָתִי לְתַהוֹ וְהַבֵּל כָּחִי כִלְיָתִי אֲכֹן מִשְׁפָּטִי
 6 אֶת־יְהוָה וּפְעֻלָּתִי אֶת־אֱלֹהֵי : וְעַתָּה אֶמַּר יְהוָה יִצְרִי
 7 מִבֶּטֶן לַעֲבָד לֹא לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יֵאֱסָף
 8 וְאֶכְבֵּד בְּעֵינֵי יְהוָה וְאֱלֹהֵי הִיא עֵזִי : וַיֹּאמֶר נָקֹל מִהֲיוֹתֶךָ
 9 לִי עֹבֵד לְהִקִּים אֶת־שְׁבִטִי יַעֲקֹב וְנִצְוִרִי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב
 10 וּנְתַתִּיךָ לְאוֹר גּוֹיִם לְהַיּוֹת יִשׁוּעָתִי עַד־קֶצֶה הָאָרֶץ : כֹּחַ
 11 אֶמְרִי־יְהוָה גֵּאֹל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לְבוֹזֵה־נַפְשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי
 12 לַעֲבָד מַשְׁלִים מַלְכִּים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן
 13 יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמָן קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרְךָ : כֹּחַ אֶמַּר יְהוָה
 14 בְּעַת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבַיּוֹם יִשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאַצְרִיךָ וְאַתְנִיךָ
 15 לְבְרִית עִם לְהִקִּים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נַחֲלוֹת שְׁמֹמֹת : לֹא־אֶמַּר
 16 לְאַסּוּרִים צֹאוּ לֹא־אֲשֶׁר בַּחֲשָׁךְ הִגְלוּ עַל־דַּרְכִּים יָרְעוּ וּבְכָל־
 17 שְׂפִיִם מִרְעִיתָם : לֹא יָרְעֻבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא־יִכָּסּוּ שָׂרֵב
 18 וְשֹׁמֵשׁ בִּי־מִרְהָמָם יִנְהָגָם וְעַל־מִבּוֹעֵי מַיִם יִגְהֹלָם : וְשִׁמְתִּי
 19 כֹל־הָרִי לְדָרֶךְ וּמִסְלָתִי יִרְמוֹן : הִנֵּה־אֵלֶּה מֵרְחוֹק יָבֹאוּ
 20 וְהִנֵּה־אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמֵיָם וְאֵלֶּה מֵאֲרֶץ סִינַיִם : רְגֹז שְׂמִיִם
 21 וְגִילֵי אֶרֶץ וּפְצֻחוֹ הָרִים רִנָּה בִּי־נָהָם יְהוָה עֲמֹז וַעֲנִי יִרְחֵם :

Tartalom. Isten Izraelt régi életének kezdete óta arra jelölte ki, hogy szolgálja legyen, a kire, mint akarata végrehajtójára mutathasson. S ha Izrael panaszkodik is, hogy idáig erejéről és igyekezetéről csak Isten tud, mert a népeknél nem járt eredménnyel az igazság terjesztése — mégis kötelessége, hogy hivatásánál kitartson s ne gondolja kötelességét teljesítettnek azzal, ha ő maga szolgálja Istenét. Újból hirdeti hát Isten Izraelnek, a kit a népek jelenleg megvetnek és kicsinyelnek, hogy idővel még királyok és fejedelmek elismerik az ő Istenhitét és kiválasztottságát. Mert az ő föladata a *foglyoknak szabadságot, a sötétségben levőknek fölszabadulást hirdetni*. Izraeltől kijelölt úton fognak haladni a népek és akkor nem éheznek és nem szomjaznak. Hegyek eltűnnek, völgyek kiemelkednek. Távoli országokból: észak és délről összesereglenek a nemzetek, az egek vigadnak, a föld öröme fakad és csak akkor fog majd Izrael vigaszt találni Istenében és szegényein csak akkor könyörül igazán.

Egyes szavak jelentése.

1. **וְהִקְשִׁינוּ אֵלַי**: hallgassatok szigetek reám. — **וְהִקְשִׁינוּ**: és figyeljetek. — **וְהִקְשִׁינוּ**: nemzetek. — **וְהִקְשִׁינוּ**: távolból.

Itt Izrael veszi föl a beszéd fonalát és szól a maga hivatásáról. — **וְהִקְשִׁינוּ**: az anyaméhéből. — **וְהִקְשִׁינוּ**: szólított engem. — **וְהִקְשִׁינוּ**: anyám ölében. — **וְהִקְשִׁינוּ**: említette a nevemet. Izrael népe ősidőktől kezdve Istentől jelöltetett ki. Őket választotta ki már az anya méhében. A próféta tehát hirdeti Izrael nép kiválasztottságát, a mely azonban — mint fejtegetései során kitűnik — *kötelességekből* áll egyedül. Izrael kiválasztásának eszméjével a biblia több helyén találkozunk, de sehol sem úgy, hogy ez Izrael számára előjogokat teremtené. A legfontosabb hely a kiválasztásról Mózes V. könyve 4: 37 »S mert szerette őseidet, azért választotta ki magzatukat utánuk«: A kiválasztás oka tehát az *ősök szeretete*. Izrael ősei már jártak Isten útjain, gyermekeik tehát már az isteni eszmék körében nevelkedtek föl, ennél fogva azok a gyermekek »leghívatottabbak arra, hogy Isten nevét *tökéletes életmódjukkal* megkedveltessék, a mint őseik is *tökéletes életmódjukkal* becsülést és tiszteletet szereztek az Egy-Isten nevének. Ez

tehát lényege a kiválasztásnak. Nem egyéb az, mint *kiválás*. Izrael népe *nevelésénél fogva* magasabb erkölcsi színvonalon állott, mint az összes ókori népek; ez ébresztette föl benne magasabb *kötelességeinek* tudatát, mely arra ösztönözte, hogy életmódjával nemes példát adjon és igazságos cselekedeteivel jótékony hatást gyakoroljon mindazokra, a kikkel érintkezik. Így fogja föl a kiválasztás eszméjét egész vallásos irodalmunk is. Izraelről azt mondja egy helyütt szentírásunk **בְּנֵי דְבוּרֵי יִשְׂרָאֵל**: »Izrael az én elsőszülött fiam«, Az a szerepe jut a népek körében, a mely szerep a legidősebb testvérnek fiatalabb testvérei között: *a jót ápolni és csorbitatlanul föntartani* s arra egyúttal *szóval*, de még inkább *példaadással* tanítani; mert vallásunk tanai értelmében a jó példaadás fölötte áll a jó tanításnak. Izrael kiválasztása e szerint nem előjog, hanem kötelességgel járó föladat, de egyúttal *történeti tény* is.

2. **וַיֵּשׁ**: és tette. — **בִּי**: számát. — **דְּהַרְבִּי סֶדֶה**: mint éles kardot (az igazságok, melyeket Izrael tanai hirdetnek, mindent áthatnak és keresztül járnak hasonlóan az éles kardhoz). — **בְּצֵל יְדֵי**: keze árnyékában. — **הִתְבַּיֵּאתִי**: rejtett el engem. Izrael — azt mondja a próféta — még mindeddig csak Isten árnyékában pihent. Tanai még nem hatottak át a nagy távolságokba. Más helyütt a próféta világosabban mondja, hogy az igazság olyan mint a földbe vetett mag: *fejlődésre és éréssre van szüksége*. Ezt pedig *egy ember*, vagy *egy nép* csak siettetheti. — **וַיֵּשׁ**: és tett engem. **לְחֵץ דְּרוֹר**: kiváló nyíllá. — **בְּשֵׁשֶׁתוֹ**: tegezébe. — **הִתְבַּיֵּאתִי**: rejtett el engem.

3. **וַיֹּאמֶר לִי**: és azt mondta nekem. — **עַבְדִּי־אֲתָה**: szolgám vagy Nekem. — **אֲשֶׁר־דָּךְ**: a kiben. — **אֲחַפְּצֶה**: találok dicsőséget.

4. **וַאֲנִי אֲחַפְּצֶה**: s én azt mondtam. — **לְרֵיב**: hiába. — **יָגַעְתִּי**: fáradtam. — **לְתֵיב וְהֵבֵל**: tirességre és hiabavalóságra. — **בְּחֵץ כְּלֵי־יָ**: fogyasztottam erőmet. — **אֲנִי**: bizony. — **בְּשֵׁשֶׁתִּי**: jogom. — **אֶת־יְהוָה**: az Örökkévaló előtt van. — **וַיִּתְּנֵנִי**: és jutalmam. — **אֶת־אֱלֹהֵי**: Istenem előtt. A nép ellenvetése a megelőző versekre. Izrael még semmit sem ért el, még mindig csak remél, de végre is Isten előtt áll ügye s bizik jutalmában.

5. **וַעֲתָה**: és most. — **אֲמַר דָּבָר**: [így] szól az Örökkévaló. — **וַיֵּצֵר מִדְּבַר לְעַבְדִּי לִי**: a ki engem az anyaméhben szolgájának teremtetett. — **לְשׁוֹבֵב עֵקֶב אֱלֹהֵי**: hogy Jákobot hozzá visszatérítse. — **וַיִּשְׁאָל**: és Izrael. — **לִי**: hozzá. — **וַיִּתְּנֵנִי**: gyűjtessék egybe. — **וַיִּתְּנֵנִי**: és megtiszteltetett. — **בְּעֵינֵי יְהוָה**: az Örökkévaló szemében. — **וַיִּתְּנֵנִי**: és Istenem. — **וַיִּתְּנֵנִי**: erőm[mé lett]. Felelet

a megelőző versre, a hol azon panaszkodik, hogy hiába minden igyekezete. Most érzi a dolgok fordulását és azt, hogy Isten arra jelölte ki, hogy ő (a megszemélyesített Jákob) Izraelt Istenhez vezesse vissza.

6. **וַיֹּאמֶר**: és azt mondta. Ujból veszi föl a beszéd fonalát ott, a hol a 4. versben elhagyta. — **נָקֵל**: csekély (a. m. *nem csak*). — **כְּדוֹלֶתְךָ לִי עֲבָד**: hogy szolgám vagy. — **לְחָקִים**: hogy fölállítsad. — **שָׂדֵשׁ יִשְׂרָאֵל**: Izrael törzseit. — **וַיַּעֲזֹר יִשְׂרָאֵל**: és Izrael megszerzettjeit. — **לְהוֹשִׁיב**: visszahozni. — **חַנְּנוּת**: hanem tesznek. — **לְאֻמֵּי גוֹיִם**: népek világosságává. — **לְהָיוֹת**: hogy légy. — **וְיִשְׁעִי**: segítségem. — **עַד קֵצוֹ דְּאָרְצָא**: föld végéig. Izrael — így mond a próféta — eddig csak önön magát tanította, de ezen túl tanai a föld végéig elterjednek.

7. **יְהוָה אֱמַר יְהוָה**: így szól az Örökkévaló. — **יִשְׂרָאֵל קָדְשׁ**: Izrael megváltója. Isten Izrael megváltója, mert az Ő mindent felölelő tervéhez tartozik az, hogy Izrael szabad legyen, más különben nem lesz képes az isteni tanok terjesztésére. Isten világalkotó tervébe tartozik tehát *Izrael megváltása*, a melyet maga Isten hajt végre. — **קְדוּשָׁתוֹ**: az ő szentje. — **לְקִדְּשָׁנִים**: a megvetett léleknek. — **לְקִדְּשָׁנֵי**: a megutált népnek. — **לְעֲבָדֵי מִשְׁלָלִים**: az uralkodók szolgáinak (t. i. Izraelnek, kit a népek megvetnek, megutálnak és a kin uralkodnak mint szolgákon). Innen kezdődik az Izraelnek hirdetett jóslat, a mely még egyszer megerősíti az előbbi versekben említett és Izraelhez intézett isteni szöveget. — **מְלָכִים**: királyok. — **לִרְאוֹ**: látni fogják. — **וְנִקְּבוּ**: és fölkelnek. — **שָׁרִים**: fejedelmek. — **וְיִשְׁתַּחֲוּ**: és leborúlnak. — **לְפָנֵי יְהוָה**: az Örökkévaló miatt. — **אֲמַר נַחֲמֵן**: a ki hű [ahhoz, a mit ígért]. — **קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל**: Izrael szentje [miatt]. — **מִתְקַדֵּשׁ**: a ki téged kiválasztott. A próféta nem szűnik meg hangoztatni, hogy Isten szeretete Izraelhez *az isteni név dicsőségét szolgálja*. Ezért választotta ki. És ugyancsak Isten világalkotó terveihez tartozik az is, hogy Izrael *fenmaradjon*. A szentírás sokszor emeli ki, hogy Isten teremtette a világot és az egész mindenséget, hogy Izrael népét magának kiválasztotta, mint olyat, mely eszméi terjesztésére a legalkalmasabb. *De a kettő közötti összefüggést és belső kapcsolatukat csak Jézusajás prófétánál találjuk legvilágosabban kifejezve*. Isten alkotta a világot és létét előre meghatározott elvekre alapította. Ez elvekhez tartozik *az igazság*, melynek általánossá tételeéhez szükséges, hogy a föld lakóinak egy része azoknak az igazságoknak szükségétől át legyen hatva. *Izrael népe azért hivatott előőrse az isteni eszméknek*, mivel kezdettől fogva

már Ábrahám, Izsák és Jákob óta e tanokban neveltetett. Isten kívánja Izrael megmaradását, mert általuk valósulnak meg nagy, egységes és a *világot tökéletesítő* elvei és általuk juthatunk csak a messiási kor eszményeihez. Jézusajás vallásos tanításai e szerint a következők: *Isten egységes és oszthatatlan, ő jutalmaz és büntet. Az erkölcsi világrend fentartása céljából Izraelre bízta az ő tanait és neki kötelességévé tette, hogy vallásos életmódjával ezen tanoknak mindenütt tiszteletet szerezzen és előkészítse az egész emberiség megnevesbedését.*

8. *עֲנִיָּה*: a kegyelem idejében. — *אֶחָד*: hallgattalak meg. — *יָדוּם יִשְׁעָה*: és a segítség napján. — *אֶחָד*: segítettetek. — *וְאֶחָד*: és alkottalak. — *וְאֶחָד*: és tettemek. — *לְכָרִית עַם*: népek szövetségévé. — *לְהָקִים אֶרֶץ*: hogy föntartsad a földet. — *לְהַחֲזִיל נְחִלֹת שׁוּמֹנִית*: hogy pusztá birtokokat örökölj (nyomán a pusztaság is áldott orszaggá lesz).

9. *לֵאמֹר*: hogy mondjad. — *לְאֶסְרִים*: a foglyoknak. — *צֵאוּ*: menjetek ki. — *לְאִשֵּׁר בְּחַשְׁדִּי*: azoknak, kik a sötétségben vannak. — *הָקִי*: jöjjetek a világosságra. — *עֲלִדְרָכִים*: az utakon. — *יָרְעוּ*: legelnek. — *וּבְקַדְשֵׁיהֶם*: és minden dombon. — *מִרְעֵיהֶם*: van a legelőjük.

10. *לֹא יָרָעוּ*: nem éheznek. — *וְלֹא יִצְטָרוּ*: és nem szomjaznak. — *וְלֹא יִנָּצֵם*: és nem veri meg őket. — *שָׁקֵב*: az aszály. — *וְשֶׁשֶׁשׁ*: és a nap. — *כִּי מִרְחָמִם*: mert a ki rajtuk könyörög. — *וַיַּנְחֵם*: vezeti őket. — *וַיַּעַל־מִבְּנוֹי מַיִם*: és vizek forrásainál. — *וַיַּנְחֵם*: járatja őket.

11. *וַיִּשְׁתִּי*: és teszek. — *כָּל־הָרִי*: minden hegyet. — *לְדָרֵךְ*: úttá. — *וַיִּסְתְּדוּ*: és ösvényeim. — *וַיִּסְתְּדוּ*: fölemelkednek.

12. *הִנֵּה*: ime. — *אֵלֶּה*: ezek. — *מִרְחֹק יָבוֹאוּ*: távolból jönnek. — *וְהִנֵּה אֵלֶּה*: és ime azok. — *מִצָּפוֹן יָבִיִּים*: északról és nyugatról. — *וְאַחֶה*: és amazok. — *בְּאַרְצֵי שִׁינִים*: Szinim országából (távoli tartomány; némelyek szerint: China).

13. *וַיִּלְחֹץ אֶרֶץ*: ujjongjatok egek. — *וַיִּלְחֹץ אֶרֶץ*: és vigadj föld. — *וַיִּפְצְחוּ*: és fakadjatok. — *הָרִים*: hegyek. — *רִנָּה*: öröme. — *כִּי־יִנָּצֵם*: mert megvigasztalta. — *אֶת־נַפְשׁוֹ*: népét. — *וַיִּנָּצֵם*: és szegényein. — *וַיִּנָּצֵם*: könyörög.

L.

Izrael bizzék Istenben.

¹ *יָבֵהּ | אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר בְּרִיתוֹת אִמְכֶּם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אֹו מִי מַנּוּשִׁי אֲשֶׁר־מִכְרַתִּי אֶתְכֶם לֹו הֵן בַּעֲוֹנוֹתֵיכֶם*

נִמְכַּרְתֶּם וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחַה אִמָּכֶם : מִדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין
 אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עֹנָה הַקָּצוֹר קָצְרָה יְדֵי מַפְדּוֹת וְאִם-
 אֵינֶדְבִי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעַרְתִּי אֶחְרִיב יָם אֲשֵׁים נְהִירוֹת
 מִדְּבַר תִּבְאֵשׁ דִּגְתָּם מֵאֵין מִים וְתָמַת בְּצַמָּא : אֶלְבִּישׁ
 שָׁמַיִם קְדָרוֹת וְשֹׁק אֲשֵׁים בְּסוּתָם : אֲדַנִּי יִהְיֶה נָתַן לִי
 לְשׁוֹן לַמּוֹדִים לְדַעַת לַעֲוֹת אֶחֱדָיְכָּה דְּבַר יַעִיר | בִּבְקָר
 בִּבְקָר יַעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמַע בַּלְמוּדִים : אֲדַנִּי יִהְיֶה פֶתַח-
 לִי אֶזֶן וְאֶנְכִי לֹא מָרִיתִי אַחֲזֹר לֹא נְסוּגְתִי : גִּי נִתַּתִּי
 לַמָּפִים וּלְחַיִּי לַמְרָטִים פָּנִי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִפְּלֻמוֹת וָרֶק :
 וְאֲדַנִּי יִהְיֶה יַעֲזָר־לִי עַל-כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי עַל-כֵּן שָׁמַתִּי פָנִי
 בַּחֲלָמִישׁ וְאֲדַע כִּי-לֹא אִבּוֹשׁ : קָרוֹב מִצְדִּיקִי מִי־יָרִיב
 אֶתִּי נַעֲמָדָה יַחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלַי : הֵן אֲדַנִּי יִהְיֶה
 יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא יִרְשִׁיעֵנִי הֵן כָּלָם בִּבְגָד יִבְלוּ עֵשׂ יֹאכִלָם :
 מִי בָכֶם יֵרָא יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עֲבָדָיו אֲשֶׁר | הִלֵּךְ הַשָּׁכִים
 וְאֵין נֹגֵה לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יִהְיֶה וַיִּשְׁעֵן בְּאַלְהָיו :

Tartalom. Izrael hiába panaszkodik, hogy Isten föl-
 bontotta a viszonyt, mely közte és Izrael fiai között fenn-
 állott és hogy Isten örökre eltaszította volna népét magától.
 Valólevelet Cijjon nem kapott az Örökkévalótól, örök rab-
 szolgaságra sem adta el őket Isten, jóllehet adósai maradtak
 azzal a tisztelettel, mely Neki járt. Csak saját vétke és önbűne
 sodorta Czijjont, Izrael anyját bajba. Még mindig az Örökké-
 való tulajdonát képezik Czijjon gyermekei és ha Isten őket
 mindeddig nem is vette védő karjai alá, csak azért van,
 mert hiányzott a népben a készség Istenéhez közeledni.
 Pedig Isten keze még mindig elég hatalmas, hogy a népet
 magához váltsa. Benne ne volna erő, a ki teugereket ki-

szárit és az eget is rongyokba borítja? De azért adott Isten a prófétának tanulékony nyelvet, hogy a fáradtat szóval erősítse s reggelenként buzdítsa a hallgatókat, hogy reá figyeljenek, a mint figyelni szoktak a tanítványok. Isten nyitotta meg a próféta fülét s ő azóta soha nem engedetlenkedett s ha szenvedett is, ha hátát oda kellett tartania az ütlegetőknek, soha nem hagyta el helyét. Arcza olyan volt mint a szikla, tántorithatatlan az ellenség gyalázásai daczára s nem is szégyenkezett soha. Bizik is Istenében, a ki igazságát látja és van bátorsága perbe szállni bárkivel. Isten a segítője, ellenei mind pedig, mint a moly, úgy széjjelmállanak. Rajta hát, a ki féli Istent, az hallgasson szolgája szavára, bizon Isten nevében és támaszkodjék az Örökkévalóra. — Az egész fejezet a csüggedő és kétségbeesett Izraelhez szól. Őket vigasztalja a próféta azzal, hogy Isten nem hagyta el végleg az Ő népét. A prófétát azért küldte, hogy őket buzdítsa és bátorítsa, a mit ő megtesz, daczára a sok gyalázásnak és megteszi abban a biztos tudatban, hogy mindazok, a kik Istenre támaszkodnak, diadalmaskodnak.

Egyes szavak jelentése.

1. **אֵי הוּא**: hol van. — **סֵפֶר בְּרִיתוֹת אֲבֹתָם**: anyátok válólevele. — **אֲשֶׁר**: a melylyel. — **שִׁחַתְתִּי**: elbocsátottam volna. A prófétai beszédekben Izrael és Isten viszonya a hitvesi viszonyhoz hasonlittatik. Erre czéloz a próféta, midőn mondja, hogy Isten ezt a viszonyt még mindig föl nem bontotta. — **אֵי**: vagy. — **מִי מִנִּשִׁי**: ki az a hitelezőim közül. — **אֲשֶׁר קָדַמְתִּי אֲתֶכֶם לוֹ**: a kinek eladtalak volna benneteket. — **הֵן**: ime. — **בְּעִוְתֵיכֶם**: vétkeitek miatt. — **וְנִשְׁפָּטֶם**: adattatok el. — **וּבְשִׁעְיֵכֶם**: és bűneitek miatt. — **שִׁחַתְתִּי**: bocsáttatott el. — **אֲבֹתָם**: anyátok.

2. Csak egy dolgon mult, hogy a megváltás mindaddig még be nem következett. Azon, hogy bennetek hiányzott a készség Istenetek elé lépni s a mikor Ő hívott benneteket, nem jöttetek. — **מִדּוּם קָדַמְתִּי**: mért jöttem. — **וְאֵין אִישׁ**: és nincs férfiú? — **קָדַמְתִּי**: hívtam. — **וְאֵין מֵאִישׁ**: és nincs, a ki válaszolna. — **וְהִנֵּה קִצְרָה יְדִי**: hát rövid-e a kezem. — **קִצְרָה**: hogy ne tudjon megváltani. — **וְאֵין-אֵינִי**: avagy nincs bennem. —

לִפְנֵי הַחַיִּיל: erő a megmentésre. — הֵן קִנְיָתִי: ime fölindulásomban. — אֲחֲרֵיבָם: kiszáritom a tengert. — אֲשִׁים נְהִירָם: a folyókat teszem. — מְדָבָר: pusztává. — הִקְדַּשׁ: elrothad. — דָּנָתָם: a haluk. — מֵאֵין מַיִם: mert nincs viz. — וְנִמְוִיהָ: és elpusztul. — בְּצִקָּא: a szomjúságban.

3. אֶלְדִּישׁ: fölöltöztetem. — שְׁמַיִם: az eget. — קִרְרִית: sötétségben. — וְשֶׁן: és zsákot. — אֲשִׁים: teszek. — בְּסוּתָם: ruhájukká. Itt van vége Isten és Izrael közötti párbeszédnek, a melyet Isten zárt be azzal, hogy Izrael eddigi bajai csak a saját hibás és vétkes életére vezetendő vissza.

4. A lefolyt párbeszédnek a próféta hallgatag figyelője. A párbeszédet egy szóval sem szakítja félbe. Most végre maga a próféta szólal meg. S ha a megelőző párbeszéd azt mutatta, mikép fogja föl Isten Izrael hivatását — innen kezdve látjuk a próféta ténykedését a hivatás teljesítésének előkészítésében. A prófétát maga Isten tanítja ki, hogy a népet hivatására oktathassa. Ez pedig abban áll, hogy ő fáradhatatlanul buzdít és erősít s saját személyét alárendeli annak a nagy és magasztos célnak, melyet minduntalan hirdet, csak-hogy végre eredményhez jusson. — אֶרֶץ יְהוָה: az Örökkévaló Isten. — נָתַן לִי: adott nekem. — לְשׁוֹן לְמוּדִים: tanulékony nyelvet. — לְרַעַת קְעוֹת: hogy tudjam erősíteni. — אֶתְרָעָה: a fáradtat. — דָּבָר: igével. — יָעִיר: fölébreszti (t. i. Isten). — בִּבְקָר בִּבְקָר: reggelenként. — יָעִיר לִי אָזֶן: ébreszti a fületem. — לְשִׁמְעָה: hogy hallgassak. — בְּלִמּוּדִים: mint a tanítványok.

5. אֶרֶץ יְהוָה: az Örökkévaló Isten. — פָּתַח־לִי: megnyitotta nekem. — אָזֶן: a fül(eme)t. — וְאֲנִי: és én. — לֹא קִרְרִית: nem engedetlenkedtem. — אֲחֹרֶי: hátrafelé. — לֹא נִסְוִיתִי: nem vonultam.

6. גִּי: testemet. — נָתַתִּי: adtam. — לְמַכִּים: a verőknek. — וְלִקְחִי: és államát. — לְמוֹרָסִים: a tépőknek. — פָּנִי: arczomat. — לֹא הִסְתַּרְתִּי: nem rejtettem el. — מִקְלָמוֹת: a gyalázások. — וְרֵק: és köpések elől.

7. וְאֶרֶץ יְהוָה: de az Örökkévaló Isten. — יִעֲזָר־לִי: megsegít engem. — עֲלֵיךְ: azért. — כִּי לֹא נִקְלַחְתִּי: nem szégyenülök meg. — עֲלֵיךְ: azért. — שָׁמַתִּי פָנִי: (olyanná) tettem arczomat. — כְּמִלְכֵּשׁ: mint a kovakőt. — וְאֵדַע: és tudtam. — כִּי לֹא אֲבוֹשׁ: hogy nem szégyenülök meg.

8. קָרוֹב: közel van. — מִצִּדִּיקִי: ki igazságot szolgáltat nekem. — מִי יָרִיב אִתִּי: ki akar velem pörölni. — וְנִקְרָה יוֹסֵד: álljunk (oda) együtt. — מִי־בִעַל טָקָא: ki pörös felem. — תֵּשׁ אֵלַי: lépjen hozzám közel.

9. **יְהוָה אֱלֹהֵינוּ**: ime az Örökkévaló Isten. — **יִשְׁעֵי**: segít rajtam. — **מִי־הוּא יִשְׁעֵי**: ki ítélhet el gonosznak. — **יְהוָה בָּלָם**: ime valamennyien. — **בְּבֶדֶד יָבֹלִי**: mint a ruha széjjelmállanak. — **גֶּשׁ**: moly. — **יֹאכֵלֵם**: emészti meg őket.

10. Miután a próféta Izrael hivatásáról beszélt és arról, hogy ő miképpen fogta föl a maga kötelességét a néppel szemben, és hogy türelmes alázattal elviselt mindent és mindig csak buzdított és egyre csak tanított s hogy végre ma győztesnek érzi magát — még egyszer buzdító szöveget intéz az istenfélőkhöz, hogy csak bizzanak az Örökkévalóban. **מִי בָרָם**: kicsoda közületek. — **יְהוָה יִרְאֶה**: istenfélő. — **שׁוֹמֵעַ**: a ki hallgat. — **בְּקוֹל עֲבָדָיו**: szolgája hangjára. — **אֲשֶׁר הָלַךְ**: a ki járt. — **חֲשֵׁכִים**: sötétségben (t. i. bajban és nyomorban). — **וְאֵין נֶגְהָ לֵּו**: és nem volt világossága. Az egész mellékmondat, az »istenfélő«-re vonatkozik és nem a »szolgá«-ra. Értelme a következő: ha van itt olyan istenfélő, a ki sokat szenvedett, az tanuljon a prófétától tünni, mert végre mégis csak megsegíti Isten. Átvittén: ha az egész nép mostanig szolgálóéletet is élt, utoljára mégis ütni fog a szabadság órája, mert Isten az övéit el nem hagyja. — **יִבְטַח**: az bizzon. — **בְּשֵׁם יְהוָה**: az Örökkévaló nevében. — **וַיִּשְׁעֵן**: és támaszkodjék. — **בְּאֵלֵינוּ**: Istenére.

LIII.

Izrael igazságot szolgáltat a prófétának.

² **מִי הָאֱמִין לְשִׁמְעָתֵנוּ וְיִדְוֶעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָהּ: וַיַּעַל**
פִּיּוֹנֵק לִפְנֵינוּ וּבִשְׂרָשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־תֵאָר לֵו וְלֹא הָדָר
⁸ **וְנִרְאָהּ וְלֹא־מִרְאָהּ וְנִחַמְדָּהּ: נִבְּנָה וְחָדַל אִישִׁים אִישׁ**
מִכְּאִבּוֹת וַיִּדְוֶעַ חֲלִי וּבְמִסְתָּר פָּנִים מִפְּנֵי נִבְּוָה וְלֹא
⁴ **חֲשַׁבְנָהּ: אֲכֵן חֲלִינוּ הוּא נָשָׂא וּמִכְּאִבֵּינוּ סָבָלָם וְאִנְחָנוּ**
⁵ **חֲשַׁבְנָהּ נִגּוּעַ מִכָּה אֱלֹהִים וּמַעֲנָה: וְהוּא מִחֲלָל מִפְּשָׁעֵינוּ**
מִדָּפָא מַעֲוֹנוֹתֵינוּ מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלֵינוּ וּבִהְבֵּרְתּוֹ נִרְפָּא־
⁶ **לָנוּ: כָּלָנוּ כָּצֹאן תַּעֲיִנוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנֵינוּ וַיְהִי הַפָּגִיעַ**
⁷ **בּוֹ אֵת עֵץ כָּלָנוּ: נָגַשׁ וְהוּא נַעֲנָה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו כִּשְׂפָה**

לַשִּׁבְחָה יוֹבֵל וּבְרָחֵל לִפְנֵי גִזְיֹתָהּ נִאֲלָמָה וְלֹא יִפְתָּח פִּיו :
 8 מַעְצָר וּמִמִּשְׁפַּט לָקַח וְאֶת־דֹּדָיו מִי יִשְׁוּחָה כִּי נִגְזַר מֵאֲרִץ
 9 חַיִּים מִפֶּשַׁע עָמִי נָגַע לָמוֹ : וַיִּתֵּן אֶת־רִשְׁעִים קִבְּרוֹ וְאֶת־
 10 עֲשִׂיר בְּמִתּוֹ עַל לֹא־חֶמֶס עָשָׂה וְלֹא מְרָמָה בָּפִיו : וַיהוָה
 חָפֵץ וַיִּבְּאוּ הַחֲלִי אִסְתָּשִׁים אֲשֶׁם נִפְשׁוּ יִרְאֶה וְרַע יֶאֱרִיד
 11 יָמִים וַחֲפֵץ יִהְיֶה בִּידּוֹ יִצְלַח : מִעֲמַל נִפְשׁוּ יִרְאֶה יִשְׁבַּע
 בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק צָדִיק עֲבָדֵי לְרַבִּים וְעֹנֹתָם הוּא יִסְבֹּל :
 12 לִבֵּן אֶחְלֶקְלוּ בְּרַבִּים וְאֶת־עֲצוּמִים יַחְלֶק שְׁלָל תַּחַת
 אֲשֶׁר הָעֵרָה לְמָוֶת נִפְשׁוּ וְאֶת־פִּשְׁעִים נִמְנָה וְהוּא הַמָּאֹר
 רַבִּים נָשָׂא וּלְפִשְׁעִים יִפְגִּיעַ :

Tartalom. Izrael egész népe magába tér és látja, hogy prófétája igaz ügyért szállott sikra és a nép részéről elszenvedett bántalmazásai ártatlanul illették. A prófétai beszédek meggyőzik és a nép a beszédek igaz tartalmától megilletve, bámulatát fejezi ki a fölött, hogy az isteni kar működése milyen fűnségesen jelenik meg egész rendszerében. Most látja csak, hogy míg az egész környezet igaz eszmékben terméketlen volt, mint a pusztta, addig a próféta egyre nőtt, a nélkül hogy valamibe is vették volna. Megvetve, emberek-től elhagyatva — mert beteg volt és mindenki arcát dugta el tőle, hogy ne lássa — voltaképpen az ő betegsége tette őt szenvedővé, miattuk viselte a fájdalmat. Kortársai nem is gondoltak arra, hogy a prófétát a nép bűnei következtében érik a csapások. De hát Isten akarta, hogy úgy legyen, mert a próféta kitartó véleménye igazságos útra terelt sokat és ebben találja a próféta nagy jutalmát. — Izrael bűnbánata nyilatkozik meg ezen beszédben. A próféta állhatatos és kitartó tevékenysége azt eredményezte, hogy az egész nép elismerését és hálaát fejezi ki a prófétának azért, hogy Isten útjára tanította.

Egyes szavak jelentése.

1. Az egész fejezet a magába tért nép egymáshoz való beszélgetését tartalmazza. — **מִי דָאָן**: ki hitte volna. — **לְשָׁמְעֵנוּ**: a mit hallottunk. Azokat a meggyőző beszédeket érti, melyeket a próféta tartott. — **וַיִּרְוֶה יְהוָה**: és hogy az Örökkévaló karja. — **עָלָיו**: ki fölött. — **וַיִּלְכֶּה**: lett nyilvánvaló. Az Örökkévaló karja, a midőn Izrael útját egyengette, az elmúlt történeti események minden tényében olyannak bizonyult, hogy Izrael *fölött* áll, azt védi és oltalmazza.

2. **וַיַּעַל**: és fölszállt. — **כַּיָּדָה**: mint a sarjadék. — **לִפְנֵי**: előtte. A nép csodálkozásában az isteni rendszer fönsége fölött bámulatát fejezi ki a prófétán, a ki ilyen helyzetben is annyira föl tudott emelkedni. — **וַיִּשְׁרָשׁ**: és mint a gyökér. — **מֵאֶרֶץ חֵי**: a száraz földből. — **לֹא-תֹאֲרֶה**: nem volt alakja. — **וְלֹא-חֵרֶר**: és nem szépsége. — **וַיִּרְאֵהוּ**: hogy reá tekintettünk volna. — **וְלֹא-מִקְרָא**: és nem külseje. — **וַיִּתְקַדְּרֵהוּ**: hogy megkedveltük volna. Szemrehányást tesznek maguknak, a mért nem figyeltek jobban a próféta szavára és félig gúnyosan azzal mentik magukat, hogy a próféta külseje nem volt olyan, a mely a népnél hatásra számíthatott. Bezzeg, ha a próféta erős és hatalmas ember, bizonyára reá hallgat az egész nép.

3. Folytatja a próféta alakjának leírását. **וַיִּבֶה**: megvetett. — **וַיִּחְרַל אִישׁ**: és az emberektől elhagyatott. Olyan t. i., a kivel elhanyagolt külseje miatt az emberek szöbe sem állanak. — **אִישׁ מַכְאֹבֹת**: a fájdalmak embere. — **וַיִּרְוֶה חֵרִי**: és (a ki) ismeri a betegségét. — **וַיִּמְכַּסֶּה פָּנָיו מִמֶּנּוּ**: és mint a ki előtt az arcot elrejtik. — **וַיִּבֶה**: (olyan) megvetett (volt). — **וְלֹא חֲשַׁבְנוּ**: és nem vettük (semmibe).

4. **אֲבָן**: pedig. — **חֲרָבֵנוּ**: betegségünket. — **וְהוּא נָשָׂא**: ő viselte. — **וַיִּמְכַּסֶּה**: és fájdalmainkat. — **מִבְּרָם**: azokat (is) hordozta. — **וַנִּמְוֶה**: holott mi. — **וַחֲשַׁבְנוּ**: őt tartottuk. — **נָטַע**: sujtottunk. — **מִפְּנֵי אֱלֹהִים**: Isten megvertének. — **וַיִּמְוֶה**: és gyötörtnek.

5. **וְהוּא**: a mikor ő. — **מִחֵלֶל**: át van szúrva. — **מִשְׁפָּעֵנוּ**: a mi bűneinktől. — **מִדְּבָא**: összezúzva. — **מִשְׁפָּעֵנוּ**: a mi vétkeinktől. — **מִיֹּסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלֵינוּ**: a mi jólétünkért fenyítés volt rajta. — **וַיִּמְכַּסֶּה**: és sebében. — **וַיִּרְפָּא לָנוּ**: mi gyógyultunk meg. Ertelme: A prófétát csakugyan vétkek tették beteggé — de a mi vétkeink. Ő szenvedett azért, mert a mi jólétünket nem birta megszerezni, s ha benne nincs annyi kitartás, hogy igaz meggyőződéseért szenvedni is tudjon, minket soha meg nem

győz. Így lett az ő sebe a mi gyógyulásunk forrása. — Az igaz megtérésnek lélekemelő példáját mutatja be ez a beszéd. A nép érzi hibáját, de egy pillanatig sem gondol arra, hogy mást hibáztasson, vagy hogy legalább szépitene eljárását. Lelkünk rossz tulajdonságainak egyike, hogy mulasztásainknál mindig találunk mentő okokat, a melyek között éppen nem utolsó az, hogy embertársainkra rójuk az igazi bűnt, magunkat pedig áldozatoknak tüntetjük föl, mint a kik csak a kényszer hatása alatt cselekedtünk. Pedig cselekedeteinkért első sorban mi vagyunk felelősek. *Az egyéni felelősség elve* uralkodik az összes prófétai beszédekben: a nép a maga hibáit átlátja és azok forrását is magában keresi. *A maga iránti szigorúság kell, hogy jellemezze az igazi erkölcsi embert.*

6. פָּקַדְתִּי: valamennyien. — כַּמֶּן: mint a nyáj. — קָדַשְׁתִּי: tévelyegtünk. — אִישׁ: mindegyik(ünk). — לְדֶרֶךְ: a maga útjára. — פָּנִי: fordult(unk). — וַיִּרְדֵּה: és az Örökkévaló. — הִפְנִיחַ בִּי: benne sajtotta. — אֶת עֵין פָּקַדְתִּי: mindnyájunk bűnét. A próféta a népért szenvedett, mert ha a nép a próféta szavára figyel, akkor a prófétát soha nem gyalázza és így a próféta nem is szenved fájdalmat. Ebben az értelemben van összefüggés a nép vallástalansága és a próféta fájdalmai között. De sehogy sem szabad úgy értelmeznünk, mintha a próféta magára vállalta volna Izrael vétkeiért a büntetést. A büntetés ilyen módon való átruházásának a lehetőségét a zsidó vallás teljesen kizárja. A próféta szenvedései a népet nem válthatnák meg, *mert az embert kizárólagosan csak a saját cselekedetei válthatják meg.* Az isteni gondviselés igazságszeretetével nem is fér meg az a gondolat, hogy a próféta mások vétkeiért bűnhődjék. Mikor az Egyiptomból kivándorolt Izrael arany borjút készített magának és Isten — a szentírás elbeszélése szerint — megbüntetésüket elhatározta, akkor Mózes Istenhez fordult és imájában arra kérte, hogy törölje ki őt is az élők sorából, ha Izraelt elpusztítja. De Isten azt feleli: »A ki ellenem vétkezett, azt törölöm ki könyvemből.« Tehát *csak azt, a ki vétkezett, az ártatlan nem bűnhődhetik.* Más helyen is mondja a szentírás: »Apák ne haljanak meg fiaikért, fiuk ne haljanak meg apáikért, *mindenki a saját vétkeért haljon meg.*« A talmud bölcsei ezt az igazságot igen sokszor megemlítik és ebben hivatkoznak a fent említett versre.

Ebből az alkalomból magyarázzák meg a tiz ige azon kijelentését is, mely így hangzik, hogy »megbüntetem az apák vétkeit a fiaiban harmad és negyediziglen, de kegyelmet gya-

korlok ezrediziglen azoknál, kik engem szeretnek és parancsaimat megtartják,» Ez látszólag ellenkezik a már említettük tétellel. Tényleg azonban nincs itt ellenmondás. Isten megbünteti a fiut az apja vétkeért; mert az apa erkölcstelen és vétkes élete rossz gyümölcsöt terem, mely a későbbi utódokra is káros kihatással van. Az a tény, hogy a fiu soha nem látott maga előtt követendő példát, egy egész életen át megboszulhatja magát. Ilyenkor a fiu bűnhődik apja vétkeiért. *De csakis ilyenkor*, vagy csak akkor, ha a fiu életmódja és cselekedetei összefüggnének azokkal a hibákkal, melyeket elődei elkövettek, azaz, ha a fiu apái nyomán halad. Akkor ő az elődei által elkövetett hibákért lakol; de csakis olyanokért, *melyeket ő megismételt*. Ez a büntetés azonban a dolgok természetes rendjében leli magyarázatát s nem hasonlítható össze azzal a pogány fölfogással, mely még a középkoron át is föntartotta magát, hogy t. i. akárhányszor egy családtag bűne maga után vont az egész család kiirtását. A próféta természetes uton szenved, de a szentírás mindent, a mi természetes úton megy végbe, Istennek tulajdonít, mert Isten az egész természeti rend alkotója.

7. **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: megveretett. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: és ő megkinoztatott. Lehetséges, hogy a nép tetteleg bántalmazta a prófétát, a mint ezt Jeremiásnál láttuk, de nem lehetetlen, hogy a bűnbánó nép csak képletesen mondja azokat. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: és nem nyitja ki a száját. — **כִּי יִשָּׁאֵל**: mint a bárány. — **לְשׁוֹנוֹ יִשָּׁאֵל**: melyet levágáshoz visznek. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: és mint a juh. — **לְפָנֵי יְהוָה**: lenyírói előtt. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: mely néma. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: és nem nyitja ki a száját. A vágóhidhoz vezetett bárányról vett képet a középkori zsidó költők igen gyakran használják föl a zsidók csöndes és megnyugvó szenvedései leírására.

8. **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: erőszakkal. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: és itélettel (t. i. jogtalan itélettel). — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: elragadtatott. Célzás arra, hogy a prófétát sokszor perbe idézték beszédjeik miatt és el is ítelték. A történeti források hijján nem tudjuk, hogy az itt részletezett, próféta elleni jogtalanságok tényleg megtörténtek-e vagy csak képletesek. Az előbbi valószínűbb. Meglehet, hogy midőn a próféta első hirdetései Cyrusról nem teljesedtek valóvá, akkor a Cyrus elleni párt Babiloniában a prófétát hazaárulás miatt perbe fogta és el is ítélte. Most azonban, hogy Cyrus visszaadta a zsidóknak a szent földet, a nép bűnbánóan vezekel a próféta ellen elkövetett jogtalanságaiért. — **וְהָיָה כִּי יִשָּׁאֵל**: és kortársai között. — **כִּי יִשָּׁאֵל**: ki gondolta meg. — **כִּי יִשָּׁאֵל**:

hogy elvágatott. — **מֵאַרְץ חַיִּים**: az élők országából. — **מִפְּעַע עַמִּי**: a népem bűne miatt. — **נָגַע לָמוֹ**: (a) büntetés (miatt, mely) őket (illette).

9. **וַיִּתֵּן**: és adták. — **אֶת־רָשָׁעִים**: a gonoszokkal. — **קִבְּרוּ**: sirját. — **וְאֶת־עֲשִׂיר**: és a gazdaggal (a. m. *gonosz*, mivel a próféta idejében a gazdagok a szegény népet igazságtalanul elnyomták). — **בְּמִתְּחִי**: sirdombját. — **עַד לֹא־חָסַם עֲשָׂה**: mert nem követett el erőszakot. — **וְלֹא מָרְסָה בָּשִׁיר**: és csalfaság nem volt szájában.

10. Visszatér arra, hogy a próféta bánatos életét maga Isten akarta, hogy a nép ezáltal magához térjen. A próféta nemes kitartása egyuttal akarata erkölcsi erejét tüntette föl. Ez által eszmélt föl a nép. Ha a próféta saját egyéni jóllétét föléje helyezi az ügynek, melyért sikra szállt, ő megszabadu ugyan fájdalmaitól, de Izrael még tovább is idegen országban é elnyomatva. **וַיִּהְיֶה**: de az Örökkévaló. — **הָפֵץ**: kívánta. — **דָּבָא**: elnyomatását. — **הַחֲלִי**: betegségét. — **אִם־תָּשִׁים**: ha le is teszed (t. i. ha az ember). — **אָפַם**: bűnáldozatnak. — **וַיִּשָּׂא**: lelkét. — **וַיֵּרָא וַיֵּרֶ**: ő látni fog magzatot. — **אֶרְדֹּךְ יָמִים**: hosszú ideig él. — **וַיִּחְסַן וַיִּהְיֶה**: és az Örökkévaló ügye. — **בְּיָדוֹ יִצְרָה**: az ő kezében boldogulni fog. — **Értelme**: az emberek hiába áskálódtak ellene. Ha az emberek még annyira akarták bűnáldozatnak tekinteni, ő még is él és az ügye sikerül.

11. **וַיֵּרָא וַיִּשָּׂא**: lelke fájdalmai következtében. — **יָלַק**: jóllakásig lát (t. i. látja teljesülését óhajainak). — **בְּדַעְתּוֹ**: tudásával. — **וַיִּצְדֵּק**: igazságossá teszi. — **צִדִּיק**: az igazságot. — **עַבְדִּי**: az én szolgám (t. i. a próféta. Hirtelen átmenetben a bűnbánó nép magát Istent beszélteti). — **לְרַבִּים**: sokak előtt. — **וַיַּעֲוֹתֵם**: és vétkeiket. — **וְהוּא יִסְבֹּל**: ő viseli.

12. **לָכֵן**: azért. — **וְאֶת־חֶלְקִי**: osztályrészt adok neki. — **בְּרַבִּים**: sokak között. — **וְאֶת־עֲצוּמִים**: és a hatalmasokkal. — **וַיִּחַל שָׁלַל**: zsákmányt oszt. — **מִתַּת אֲשֶׁר**: mivel. — **הִעֲרָה**: kiöntötte. — **לְמוֹת**: halálra. — **וַיִּשָּׂא**: lelkét. — **וְאֶת־פְּשָׁעִים**: és a bűnösökkel. — **וַיִּמְנָה**: számláltatott (t. i. úgy ítéltek el, mint a bűnöst). — **וְהוּא**: pedig ő. — **הִשָּׂא רַבִּים**: sokak vétjét. — **וַיִּשָּׂא**: hordta. — **וְאֶת־פְּשָׁעִים**: és a bűnösökért. — **וַיִּשָּׂא**: közbe lépett. — A jutalom tehát el nem marad. Ez az egyik, a mit itt látunk. Nehézségek és küzdelmek árán érvényesül csak a próféta, de érvényesül. A másik pedig, a mit a szentírás számos alkalommal kiemel, az a földi jutalom, sőt a próféta maga részesül tette gyümölcsében. Minthogy, zsidó fölfogás szerint, Isten az erkölcsi törvényeket az emberek javára adta, kell, hogy azok eredménye itt a földön láthatóvá is legyen.

Isten szavainak meghallgatása igaz és örök életet
szerez.

- 1 נַה הוּי בְּלִצְמָא לִכְּו לַמִּים וְאִשְׁר אִין־לוּ כֶּסֶף לְכּו שְׁבֵרוּ
 וְאָכְלוּ וּלְכּו שְׁבֵרוּ בְּלֹא־כֶסֶף וּבְלֹא מַחִיר יִין וְחֶלֶב :
 2 לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלֹא־לֶחֶם וַיְגִיעְכֶּם בְּלֹא לְשִׁבְעָה
 שְׁמֵעוּ שְׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנֵּג בְּדָשֵׁן גִּפְשְׁכֶם :
 3 הִטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכּו אֵלַי שְׁמֵעוּ וְתַחֲי גִפְשְׁכֶם וְאִכְרֹתָה לָכֶם
 4 בְּרִית עוֹלָם חֲסֵדִי דְּוֹד הַנְּאֻמָּנִים : הֵן עַד לְאֻמִּים נִתְּתוּ
 5 נָגִיד וּמִצִּיּוֹה לְאֻמִּים : הֵן גּוֹי לֹא־תִדַּע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יִדְעוּ
 אֱלֹהֵי יִרְיָצוּ לְמַעַן יִהְיֶה אֱלֹהֵי וּלְקֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֶּאֶרְךָ :
 7 דְּרִשׁוּ יְהוָה בְּהַמְצָאוֹ קִרְאוּהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב : יַעֲזֹב רִשְׁעוֹ
 דְּרָכּוֹ וְאִישׁ אֶזְנוֹ מִחֲשֹׁבֹתָיו וַיֵּשֶׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־
 8 אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסִלּוּחַ : כִּי לֹא מִחֲשֹׁבוֹתַי מִחֲשֹׁבוֹתֵיכֶם
 9 וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְּרָכֵי נֹאם יְהוָה : כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן
 10 גָּבְהוּ דְרָכֵי מִדְּרָכֵיכֶם וּמִחֲשֹׁבֹתַי מִמִּחֲשֹׁבֹתֵיכֶם : כִּי כַּאֲשֶׁר
 יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשִׁמְהָ לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־
 הָרוּהָ אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לְזֶרַע וְלֶחֶם
 11 לְאֹכֶל : כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם
 כִּי אִם־עֲשֵׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפְצָתִי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו :
 12 כִּי־בְשִׁמְחָה תֵּצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תִּבְּלוּן הַהָרִים וְהַגְּבָעוֹת וַיִּפְצְהוּ
 18 לְפָנֵיכֶם רִנָּה וְכֹל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כֶף : תַּחַת חֲנֻעֲצוֹן
 יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת חֲסָרְפָּד יַעֲלֶה הָדָם וְהָיָה לִיהוָה לְשֵׁם
 לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת :

Tartalom. A kik szomjuhoznak, ingyen juthatnak borhoz és tejhez, ne áldozzanak hát munkát és fáradságot olyanokért, a melyeknek semmi értéke nincsen. Mert a ki Istenre hallgat, annak a lelke igaz gyönyörűséget talál. Figyeljenek hát az Örökkévalóra, hadd kössön velök örökkétartó szövetséget, a milyen maradandó a Dávidhoz való szeretete. Dávid volt a nemzetek tanúja és a nemzetek parancsolója és Izrael is elő fogja szólítani a népeket és a nemzeteket, a kik mind oda sietnek hozzá, mert az Örökkévaló dicsővé tette majd népét. De keressék föl az Örökkévalót, a mig megtalálható és hívják, a mig közel van. Hagyja el a gonosz az ő útját, a bűnös gondolatait és térjen vissza az Örökkévalóhoz, a ki mindenkit visszafogad. Ne gondolkodjanak Isten és az ő tettei felől, a mint embertársaikról gondolkodni szoktak, mert Isten útjai oly magasan állanak az emberek útjai fölött, a milyen magas az ég a föld fölött. Isten szava és ígérete mindig beteljesül, soha el nem marad a hatása, a mint el nem marad a föld átnedvesítése, ha eső hullott rá. A mit Isten kimondott, az valósággá leszen és Izrael népe még örülni és ujjongani fog, vele együtt a hegyek és a dombok vigadnak és a fák tapsolnak. Mert Isten ígéjének meghallgatását anyagi áldás és jólét is fogja követni: tuskék helyett ciprus, kórók helyett myrtusok teremnek. Isten neve pedig örök jeléül marad az emberek között. Annak a hite fogja egybekapcsolni. Kipusztíthatatlanul. — A próféta ezt a beszédét már a későbbi időben tartja, a midőn Cyrus viselkedése a zsidókkal szemben már nem volt oly barátságos, mint azelőtt. A szent földre visszatérendő zsidók bátorsága lelohadt és az isteni ígéletbe vetett hit, melyet a próféta a megelőző fejezetben hirdetett, lankadt. A nép zöme megint mindennapi foglalkozása után látott és a próféta hirdette eszményekkel mitsem törődött. Ezzel a lanyhasággal szemben újból foglal állást a próféta és hirdeti, hogy az anyagiasság követése és hajhászása nem méltó a néphez, a midőn Isten ígéinek megvalósításáról van szó. Isten örök szövetséget kötött népével és azt híven be is fogja tartani.

Izrael fénye ragyogni fog, a mint Dávid neve is tündöklött a népek és nemzetek előtt. De az csak úgy lehetséges, ha az emberek nem távolodnak el Istentől, hanem rendithetetlen bizalommal viseltetnek minden iránt, a mi fölülről jön. Ez a föltétele annak, hogy siker koronázza cselekedeteinket. Az eszményképek megvalósítása után még az anyagi jólét áldása sem marad el.

Egyes szavak jelentése.

1. **הוֹ:** oh. — **כָּל־אֶמְתָּא:** ti mind, a kik szomjaztok. — **לֵבִי לַמֵּי:** menjetek vízért. A későbbi hagyományos irodalomban is a vízzel szokták összehasonlítani a tórát, mint éltető elemét az emberiségnek. — **וְאֵפֶר אֵין לוֹ כֶּסֶף:** és a kinek nincsen pénze. — **וְלֵבִי:** és menjetek. — **שָׁבָר:** vásároljatok — **וְאֵבֶל:** és egyetek. — **כֶּסֶף בְּלֵא כֶסֶף:** pénz nélkül. — **וְכֵלָּא מְחִיר:** és értéknekem nélkül. — **וַיֵּן:** bort. — **וְהִלֵּב:** és tejet.

2. **מִדָּמָה:** mért. — **מִשְׁקָלִי כֶסֶף:** mérték ezüstöt. — **בְּלֵא־לֶחֶם:** azért, a mi nem kenyér. — **וַיִּעֲבֹם:** és fáradságtok. — **בְּלֵא לִשְׁבָּתָה:** azért van, a mivel nem lehet jóllakni. Szembeállítja a tóra örök érvényű értékét az anyagi javak mulandóságával. Az emberek ezeket hajhászszák, pedig a miért fáradoznak, az nem az igazi kenyér. A mi a népnek örök életet biztosít és a mi a lelkét is táplálhatja — az csakis az isteni ige. — **שִׁמְעִי קוֹשֵׁט אֶזְרִי:** hallgassatok reám. — **וְאֵבֶל טוֹב:** akkor fogjátok élvezni a jót. — **וַיִּתְעַבֵּן:** és gyönyörködni fog. — **בְּדִשָׁן:** dús lakomában. — **וַיִּשְׁכַּח:** lelketek.

3. **וְלֵבִי אֵלִי:** és nyujtsátok. — **אֶזְרִי:** fületeket. — **וַיִּבְרַח:** és föléled lelketek. — **וַיִּתְעַבֵּן:** had kösselek. — **לֶחֶם:** veletek. — **בְּרִית:** szövetséget. — **כַּסְפִּי וְזָר:** (olyant, mint) a Dávid iránti szeretetemet. — **הַמְּאֻמָּנִים:** a mely maradandó. A szentírás irodalma különösen a Királyok könyvei gyakran megemlékeznek Dávidról. A júdabeli királyok jámborságát rendszeren azzal jellemzik, hogy Dávid útjain járnak és bálványimádásukat azzal, hogy Dávid útjaitól eltértek. A *maradandó szeretet*, melyről a próféta szól, arra az isteni ígéretre vonatkozik, melyet Nátán próféta kijelentett (II. Sam. 7 : 16): »*Maradandó lesz a te házaid és a te urad, örökké állni fog az előtted; trónod szilárd lesz mindörökké*« és még megelőzőleg (15. vers): *S az Én szeretetem nem fog eltávolozni tőle* (t. i. magzatadtól).

4. **יָמֵי**: ime. — **עַל לְאֻמִּים**: nemzetek tanujává. — **תַּתִּיתִי**: tettem. Értelme: Dávid ereje és hatalma a nemzetek előtt tanuságot tett arról, hogy Isten vele van. — **וַיִּמְצֵא**: fejedelemmé. — **לְאֻמִּים**: és nemzetek parancsolójává.

5. S a mennyire ura volt a népeknek Dávid, éppen annyira lesz ura a népeknek Izrael is. Ismeretlen nemzetek fölkeresik, mert Isten szeretetének hire mindenfelé eljut. — **נָתַתִּי לְאֻמִּים**: nép, melyet nem ismersz. — **וְהָיָה**: elő fogsz szólítani. Ez a mondat a következővel párhuzamos gondolatban halad. Az *előszólítás* azt jelenti, hogy Izrael nagysága mintegy önkénytelenül csatlakozásra hívogatja az összes népeket. — **וְהָיָה**: és nép. — **לֹא יָדָע**: mely téged nem ismer. — **וְהָיָה**: hozzád fog szaladni. — **לְשֵׁן וְהָיָה אֱלֹהִים**: az Örökkévaló Istened miatt. — **וְהָיָה**: és Izrael szentje miatt. — **כִּי פָאָרָה**: mert ő tett dicsővé. Izrael tehát nagyságát és leendő fényét egyes egyedül Istentől nyerheti. Arra kell tehát törekednie, hogy minden tekintetben az isteni ígéket szívja magába és mulandó dolgokért kevesebbet küzdjön. A fejezet további részében arról biztosítja, hogy Isten szavai hiába nem hangzanak el.

6. **וְיִשְׁאוּ אֶת**: keressétek az Örökkévalót. — **וְיִשְׁאוּ**: a mikor található. — **וְיִשְׁאוּ**: hívjátok. — **וְיִשְׁאוּ**: a mikor közel van. Isten közel van a néphez, mikor a nép az ő útjain jár. Ha a jóba beleszoktunk és Istenhez közel jutottunk, akkor vagyunk igazán alkalmasak a jó fokozott gyakorlására. A rossz ember nem csak hibákat követ el, hanem — és ez a nagyobb baj — a hibákat és bűnöket természeteseknek találja és azt hiszi, hogy cselekedeteiben semmi igazságtalan nincs. A rossz ember tehát nem tudja Istent fölkeresni, más szóval: Isten nem találta magát a vétkes ember által. A jótettek gyakorlása azonban figyelmünket egyéb hibás tetteinkre is fordítja és mi azokat szíves örömmel jóvá tesszük. Bölceink ugyanazt a gondolatot a következőképpen fejezték ki **וְיִשְׁאוּ אֶת**: »Jótett nyomában jótett, bűn nyomában bűn terem.«

7. **וְיִשְׁאוּ**: hagyja el a gonosz. — **וְיִשְׁאוּ**: útját. — **וְיִשְׁאוּ**: és a jogtalan férfiú. — **וְיִשְׁאוּ**: gondolatait. — **וְיִשְׁאוּ**: és térjen vissza. — **וְיִשְׁאוּ**: az Örökkévalóhoz. — **וְיִשְׁאוּ**: és Istennünkhöz. — **וְיִשְׁאוּ**: mert ő sokat megbocsát. Az isteni könyörülethez tehát két út vezet: a *megtérés tettekben* és a *megtérés gondolatban*. Mind a kettő az *öntökéletesítés*. E nélkül

nincs isteni könyörület és nincs megbocsátás. Olyan gondolat melyet a próféták mindegyike számtalanszor kifejt és a melyet nem lehet eléggé az emberek szívére kötni. Ha elhagyjuk, rossz utainkat, már az *elhagyás tényével tanusítjuk*, hogy a mit eddig tettünk, *ezt helytelennek ismerjük el*. Isten adta nekünk a javulás gondolatát, *Isten tehát közel volt hozzánk*. Akkor hívtuk, mikor *bennünk* élt, de nem gondoltunk reá, mikor tanai nem irányították kezünket, tehát a rossznál. Ez az értelme a prófétai szónak: Keressétek az Örökkévalót, a mikor található és hagyja el a gonosz útját, akkor könyörül rajta az Örökkévaló.

8. *כי לא מחשבותי*: mert az Én gondolataim nem. — *מחשבותיכם*: a ti gondolataitok. — *ולא דרכיכם*: és a ti útaitok nem. — *דרכי*: az én útaim. — *נאם יהוה*: mondja az Örökkévaló. Értelme: ember megbocsát, ha az ellene elkövetett bűnt jóvá tettük. Isten ellen nem vétkezhetünk, mert Őt nem sérthetjük meg. A vétekben mindig önmagunk ellen hibázunk.

9. *כינִיגְבֹהוּ*: mert [a mennyivel] magasabbak. — *שָׁמַיִם*: az egek. — *מֵאֶרֶץ*: a földnél. — *כֵּן*: annyival. — *נִגְבֹהוּ*: magasabbak. — *דְּרָכַי*: útjaim. — *מִדְּרָכֵיכֶם*: útjaitoknál. — *וּמַחְשְׁבוֹתַי*: és gondolataim. — *מִמַּחְשְׁבוֹתֵיכֶם*: gondolataitoknál.

10. *כי*: mert. — *כְּאֶשֶׁר יֵרֵד*: a mint leszáll. — *הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ*: az eső és a hó. — *מִן־הַשָּׁמַיִם*: az égről. — *וְשָׁמָּה*: és oda. — *לֹא יָשׁוּב*: nem tér vissza. — *כִּי־אֵין תָּרוּהָ*: ha nem áztatja. — *וְהִחְיֶיהָ*: a földet. — *וְהוֹלִידָהּ*: és megtermékenyíti. — *וְהִצְמִיחָהּ*: és sarjastja. — *וְנָתַן*: és ad. — *וְרֵעַ*: magot. — *לְיֹדֵעַ*: a vetőnek. — *וְלֶחֶם*: és kenyeret. — *לְאֹכֵל*: az evőnek.

11. *כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי*: olyan lesz az Én igém is. — *אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי*: a melyik az Én számból kijön. — *לֹא־יָשׁוּב*: nem tér vissza. — *אֵלַי*: Hozzám. — *רֵיקָם*: üresen (eredmény nélkül). — *כִּי־אֶמְצֵא*: hanem teljesíti. — *אֲדֹאֲשֶׁר תִּשְׁאָל*: a mit kívánok. — *וְהִצֵּלִים*: és sikerrel eljár. — *אֲשֶׁר יִשְׁלַחַנִי*: [abban] a miben küldöm. Az isteni ige hirdetése okvetlenül sikerrel jár. Az embereket tanítani és fölvilágosítani kell. Az eredmény nem marad ki, a mint az eső is termékenyítőleg hat a földre.

12. *כִּי־תִשְׂמְחוּ תִצְאוּ*: mert örömben vonultok ki. — *וּבְשָׁלוֹם*: és békében. — *תִּהְיוּ לְהָרִים וּלְהַבְּנוֹת*: fogtok vezettetni. — *הַהָרִים וְהַבְּנוֹת*: a hegyek és a dombok. — *וְנִצְּחוּ*: kitörnek. — *לְפָנֵיכֶם*: elöttetek. — *רֵגֶל*: ujjongásban — *וְהָאֵרֶץ כָּל־עֵצֶיהָ*: és a mező összes fái. — *וְהִתְחַיְּאוּ*: összeütik tenyerüket (az öröm kifejezése).

13. Az Istenhez való visszatérés földi áldással is fog jární. — **צִיפּוּס**: a tövis helyett. — **עֵלָה**: fölszáll. — **דְּרוֹשׁ**: cziprus. — **וְנִחַת הַדָּרָדָר**: és a csalán helyett. — **עֵלָה הָרֵם**: fölszáll a myrtus. — **וְהָיָה**: és ez lesz. — **לְיָהוָה**: az Örökkévalónak. — **לְשֵׁם**: dicsőségül. — **לְאוֹת עוֹלָם**: örök jelül. — **לֹא יִכָּרֵת**: nem fog kiirtatni. Az Örökkévaló dicsőségét az képezi, hogy ott, a hol az Ő nevét tisztelik, igazi áldás fakad. Ez mutatja nagyságát és dicsősége örökkévalóságát.

LVI.

Isten segítsége már közel van.

י כֹּה אָמַר יְהוָה יִשְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קִרְוָה ¹
 יִשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהַגְלוֹת: אֲשֶׁר־י אָנוּשׁ יַעֲשֹׂה־ ²
 זֹאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מִחֲלָלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ ³
 מִעֲשׂוֹת כָּל־דָּע: וְאֶל־יֹאמְרֵי בֶן־הַנֶּכֶד הַגָּלוּהָ אֶל־יְהוָה ⁴
 לֵאמֹר הַבִּדֵּל יִבְדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה ⁵
 אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבָּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בְּאֲשֶׁר חָפְצָתִי וּמַחֲזִיקִים ⁶
 בְּבְרִיתִי: וְנָתַתִּי לָהֶם בְּרִיתִי וּבְחֻמֹּתַי יָד וְשֵׁם טוֹב ⁷
 מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתְּנָלּוּ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: וּבְנֵי ⁸
 הַנֶּכֶד הַגָּלוּיִם עַל־יְהוָה לִשְׁרָתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה ⁹
 לִהְיוֹת לוֹ לְעַבְדִּים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מִחֲלָלוֹ וּמַחֲזִיקִים ¹⁰
 בְּבְרִיתִי: וְהִבִּיאֹתִים אֶל־הָהָר קָדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית ¹¹
 תַּפְלָתִי עוֹלָתֵיהֶם וּבְחִיָּהֶם לְרִצּוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵּיתִי בֵּית־ ¹²
 תַּפְלָה יִקָּרָא לְכָל־דּוֹעֲמִים:

Tartalom. Isten segítsége már a legközelebbi időben fog nyilvánulni. Boldog lesz az az ember, a ki Isten törvényeihez ragaszkodik: *megtartja a szombatot és tartózkodik mindentől, a mi rossz.* Mert a ki megtartja a szombatot, annak a neve örök időkre fog fönmaradni. S még az idegenek is, a

kik Isten szolgálatához csatlakoznak, azok is eljutnak Isten szent hegyéhez, imáikat meghallgatja Isten, a kinek *temploma az összes népek temploma* lesz.

Egyes szavak jelentése.

1. **שָׁמַרְתִּי אֶת הַיְּהוָה**: így szól az Örökkévaló. — **תִּשְׁמְרוּ**: tartásotok meg a jogot. — **וַיַּשְׁכֵּחַ אֶתְכֶּם**: és gyakoroljatok igazságot. — **כִּי־קָרְבָה**: mert közeledik. — **וַיִּשְׁעָתִי**: segítségem. — **לִבֹּא**: hogy jöjjön. — **וַיִּצְדַּקְתִּי**: és igazságom. — **לִדְלוֹת**: hogy nyilvánvalóvá legyen. Az isteni segítséget ismét az igazság gyakorlásától teszi függővé.

2. **אֲשֶׁר־אֵשֶׁת**: boldog a férfi. — **אֲשֶׁר־יֵאָמֵר**: a ki azt megtartja. — **וַיִּבְרָאֵם**: és [boldog] az ember fia. — **וַיִּתְּיָם דָּת**: a ki ehhez ragaszkodik. — **אֲשֶׁר־יִשְׁמֹר**: a ki megtartja. — **שֶׁבַת**: a szombatot. — **מִשְׁקָלוֹ**: hogy meg ne szentségtelenítse. — **וַיִּשְׁמֹר**: és a ki visszatartja. — **יָדוֹ**: kezét. — **מִנְעֻשׁוֹת**: hogy ne tegyen. — **כִּלְדֵּי**: semmi rosszat. A próféta egy sorba helyezi a szombat parancsait az erkölcsi törvényekkel. Mózes III. k. 19:3. is a szülők iránti tisztelettel foglalja egybe a szombati parancsot. S valahányszor a szombat parancsa a prófétáknál említettetik, mindannyiszor egy helyre kerül erkölcsi törvényekkel. Tényleg a szombat úgy, a hogy azt a zsidó vallás kívánja, nem kizárólag a testi nyugalom kedvéért van. A pihenés csak eszköz, a cél pedig a lélek művelése (**לְעוֹלָם**). A szombat az önképzés és az önművelés napja legyen, a minek eredménye az önismeret, az önmaga iránti igazság, a mi ezután sok hibától és erkölcstelen cselekedettől visszatart. Ezért van, hogy a szombat az erkölcsi törvények közé soroztatik.

3. **וְאֵלֵי־אֲמַר**: és ne mondja. — **בְּדִי־נֶגֶד**: az idegen. — **הַקֹּלֶת**: a ki csatlakozott. — **אֶל־יְהוָה**: az Örökkévalóhoz. — **לֵאמֹר**: mondván. — **הַבְּלִיַּבְדִּילֵהוּ**: el fog különíteni. — **מִעַל עַמּוֹ**: népe közepéből.

4. **אֲשֶׁר־יִשְׁמְרוּ**: a kik megtartják. — **אֶת־שִׁבְעֹתֵי**: szombat-jaimat. — **וַיִּבְחָרוּ**: és kiválasztják. — **הָאֲשֶׁר־רָצוּ**: a mit kívántam. — **וַיִּמְצְאוּם**: és ragaszkodnak. — **בְּדִרְתִּי**: szövetségemhez.

5. **וְאֵשֶׁת־קָהָם**: azoknak én adok. — **בְּבֵיתִי**: házamban. — **וַיִּחְזַמּוּנִי**: és falaim között. — **יָדִי**: emléket. — **וַיִּשֶׂם**: és nevet. — **טוֹב**: a mely jobb. — **מִבְּנִים וּבָנוֹת**: mint fiúk és lányok. — **שֵׁם עוֹלָם**: örök nevet. — **אֶתְּכֶם**: adok neki. — **אֲשֶׁר־נָא יִבְרָתָהּ**: mely nem fog kiirtatni.

6. וַיְבִי יַיִקֹּב: és az idegenek. — הַקָּלִים: a kik csatlakoznak. — עַל־יְהוָה: az Örökkévalóhoz. — לְשָׁרְתוֹ: hogy neki szolgáljanak. — וּלְאַהֲבָה: és hogy szeressék. — אֶת־יְשֻׁם יְהוָה: az Örökkévaló nevét. — לְחַיּוֹת לוֹ יַעֲבֹדִים: hogy neki szolgálivá legyenek. — כִּלְשֹׁמֶר יִשְׁבֹּת: a ki megtartja a szombatot. — כִּפְסֻלּוֹ: hogy meg ne szentségtelenítse. — וּמַחֲזִיקִים: és ragaszkodnak. — בְּבְרִיתִי: szövetségemhez.

7. וְהִבֵּאתִים: azokat elhozom. — אֶל־הַר קָדְשִׁי: szent hegyemhez. — וְשִׂשְׂתִּיתִם: és megörvendeztetem őket. — בְּבֵית הַפֶּלִי: imaházamban. — עֹלֹתֵיהֶם: égőáldozataikat. — וְזִבְחֵיהֶם: és levágott áldozataikat. — לְרָצֹן: kedvvel (fogadom). — עַל־מִזְבְּחִי: oltáromon. — כִּי בֵיתִי: mert házam. — בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ: imaházává [lesz]. — לְכָל־הָעַמִּים: az összes népeknek. Ezzel kifejezi, hogy Isten neve az egész földön fog elterjedni és a jeruzsálemi templom szentségét az összes népek el fogják ismerni. Ott mutatják be majdan áldozataikat, az igazságos Isten templomában. Salamon király templomavató imájában (Királyok könyve I. 8 : 41.) is fohászkodik Istenhez, hogy a most fölépített templomból Isten minden idegen könyörgő szavára hallgasson a ki messze földről azért jött ide, mert a távolban értesült Isten dicsőséges nevérol. Sem Salamon, sem a próféta nem gondolnak arra, hogy az egész földön egy lesz az uralkodó vallás, csak azt, hogy az összes vallásoknak egy lesz az uralkodó eszméje: Isten egysége és mindaz, a mi Isten egységes és csalhatatlan voltából következik. Ebben a hitben valamennyi nép elismeri, hogy Czijjon és Jeruzsálemből indultak ki azok az eszmék és azért tisztelettel fognak viseltetni azon templom iránt, melyben az Egy-Istennek legelőször mutatták be a hódolatot. Elismerésük jeléül majd ők is bemutatják áldozataikat, melyeket Isten kedvvel fogad el azoktól, kik az ő szolgálai akarnak lenni.

LVIII.

A vallásos cselekedetek erkölcsi tartalom nélkül nem Isten kedvére valók.

יִי קָרָא בְּגֵרוֹן אֶל־תַּחֲשֹׁךְ בִּישׁוּפֹר הָרִם קוֹלָךְ וְהִגֵּד לְעַמִּי
פֶּשַׁעַם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַפְּאֲתָם: וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן
וְדַעַת דָּרְכֵי יַחֲפֹצִין בְּגוֹי אֲשֶׁר־אֶזְדָּקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט
אֱלֹהֵי לֹא עָזַב וְשִׁאֲלוֹנִי מִשְׁפָּט־אֶדְרֹךְ קִרְבַּת אֱלֹהִים

יִחַפְּצוּן׃ לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עֲנִינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תָדַע
 הֵן בְּיוֹם צַמְכֶם תִּמְצֹא אֶרְהֶפֶץ וְכָל־עַצְבֵיכֶם תִּנְגְּשׁוּ׃ הֵן
 לָרִיב וּמִצָּה תִצּוּמוּ וּלְהַבּוֹת בְּאַגְוִיף רָשָׁע לֹא־תִצּוּמוּ
 כִּיּוֹם לַהֲשָׁמִיעַ בְּמָרוֹם קוֹלְכֶם׃ הִכָּזָה יִהְיֶה צוּם אֲבַחֲרֶהוּ
 יוֹם עֲנוּת אָדָם נַפְשׁוֹ חֲלַכָּה בְּאִגְמָן רָאִשׁוֹ וְשָׁק וְאַפֵּר
 יֵצִיעַ הֶלְזָה תִקְרָא־צוּם וַיּוֹם רָצוֹן לִיהוָה׃ הֲלוֹא זֶה
 צוּם אֲבַחֲרֶהוּ פֶתַח חֲרָצֹת רָשָׁע הִתֵּר אֲגִידוֹת מוֹטָה
 וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים וְכָל־מוֹטָה תִּנְתְּקוּ׃ הֲלוֹא פָרַם
 לָרֶעִב לַחֲמֹד וְעֲנִיִּים מְרוֹדִם תִּבְיֹא בֵּית פִּי־תִרְאֶה עֶרֶם
 וּבִסִּיתוּ וּמִבְשָׁרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם׃ אֹז יִבְקַע פֶּשֶׁחַר אֹרֶךְ
 וְאַרְכָּתְךָ מִהֲרֹרָה תִצְמָה וְהַלֵּךְ לִפְנֵךְ צִדְקָךְ כְּבוֹד יִהְיֶה
 יֶאֱסֹפֶךָ׃ אֹז תִקְרָא וַיִּהְיֶה יַעֲנֶה תִשְׁוֶעַ וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי אִם־
 תִּסִּיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֲצַפֵּעַ וְדַבֵּר־אֲנִי׃ וְתִפֹּק
 לָרֶעִב נַפְשֶׁךָ וְנַפֶּשׁ נַעֲנָה תִשְׁבִּיעַ וְזָרַח בְּהִשָּׁךְ אֹרֶךְ
 וְאַפְלָתְךָ בְּצַחֲרִים׃ וְנָחַךְ יִהְיֶה תָמִיד וְהַשְׁפִּיעַ בְּצַחֲצָחוֹת
 נַפְשֶׁךָ וְעֲצַמְתֶּיךָ יַחֲלִיץ וְהִיִּיתָ כְּגֵן רוּחַ וּכְמוֹצָא מִים אֲשֶׁר
 לֹא־יִכָּבֹדוּ מִיָּמָיו׃ וּבָנוּ מִמֶּךָ חֲרָבוֹת עוֹלָם מוֹסְרֵי דוֹר־
 וְדוֹר תִּקְוִים וְהָרָא לָךְ גִּדְרֵי פֶרֶץ מְשׁוּבָב נְתִיבוֹת לְשֹׁבֵת׃
 אִם־תִּשְׁיֵב מִשְׁבֶּת רִגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצְךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקִרְאָתָּ
 לְשֹׁבֵת עֲנֵג לְקָדוֹשׁ יִהְיֶה מְכַבֵּד וּכְבֹּדְתוֹ מַעֲשׂוֹת יִדְּכֶיךָ
 מִמְּצוֹא חֲפָצְךָ וְדַבֵּר דְּבַר׃ אֹז תִתְעַנֵּג עַל־יְהוָה וְהִרְפַּבְתִּיךָ
 עַל־בְּמַתִּי אֶרֶץ וְהֵאֱכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי
 יִהְיֶה דְבַר׃

Tartalom. Hangosan akarja hirdetni a nép előtt bűnét és vétvét, minthogy még akkor is vétkeznek, a midőn jóakarattal követi a törvényeket. A nép azt hiszi magáról, hogy mindenben kötelességét végzi és Istentől igazságos ítéletet kér ügye elbírálásánál. Hisz bűntől, kizozta lelkét, de nem veszi észre Izrael, hogy lelke és érzülete a bűnt és az önkínzás daczára meg nem nemesbedett. A bűnt Istentől nem azért kívánja, hogy *testünket sanyargassuk*, az imát nem azért, hogy mint a *ndd-szal hajlongjunk*, hanem azért, hogy a bűnt révén eszünkbe jusszon : *fölelteni a gonoszság béklyóit, szabaddá tenni az elnyomottakat, kenyeret adni az éhezőknek és ruhát a mezteleneknek*. Csak ebben az esetben szószólója az embernek az igazság, csak ekkor fénylik neki az isteni dicsőség, s csak így várhatja, hogy romjain új boldogság fog fölepülni és hogy későbbi nemzedékek benne fogják látni azt, ki a szakadékokat betömté. A szombatot úgy kell tartani, hogy azon *igazán gyönyörködünk*, hogy akkor *bensőleg is örömet lelünk Istentől*. Ha így fogjuk föl a vallásosságot és annak cselekedeteit, akkor Istent fölemel bennünket és valóra váltja eszményeinket. — Itt a próféta a vallásos cselekedetek megtartásának szükségét világosan fejezi ki. A beszédet a csüggedő néposztályhoz intézi. Ezékiel próféta tanításai a zsidókat az Egy-Istent utjára térítették, Jézajasz bátorításai pedig a közeli segítséget helyezték kilátásukba. Azonban az ügyek állása új fordulatot vett. Cyrus valami okból fölhagyott Babilonia ostromlásával s a nép mintegy szemrehányásokkal illette a prófétát, hogy jámborságuk daczára Istent segítsége most is oly távolra van tőlük, mint azelőtt. Pedig Jézajasz azt hirdette, hogy Istent *világfentartó eszméi kedvéért* Cyrus által megváltatja a zsidókat és hogy Istent régóta elhatározta a zsidó nép fenmaradását Czijonban, hogy *onnan terjedjen minden néphez az Ő neve*. Szinte kételkedtek az isteni mindenhatóságban, a mint annak idején Ezékielnél az isteni igazságérzetben kételkedtek. Ezzel a fölfogással szemben tartja a próféta dorgáló beszédét. Ebben kifejti, hogy Istent *nem hagyja el az övét*, de a nép vallásossága még mindig nem áll

azon a fokon, hogy tettei megváltsák. Az érzülete még nem alakult át, a törvények szelleme át még mindig nem hatotta.

Egyes szavak jelentése.

1. **קרא**: hirdess. — **בגרון**: [tele] torokkal. — **אליהם**: ne tartózkodj. — **שֹׁפָר**: szórként. — **הָרָם**: emeld föl. — **קולך**: hangodat. — **וְהִגַּדְתָּ**: és jelentsd ki. — **לְעַמִּי**: népemnek. — **פְּשָׁעֵם**: bűnüket. — **וּלְבֵית יַעֲקֹב**: és Jákob házának. — **הַמַּעֲשִׂים**: vétkeiket. A nagyobb hatás kedvéért magát Istent szólaltatja meg a próféta. Isten ráparancsolja a prófétára, hogy a népet bűneire figyelmeztesse.

2. **וְאֵנִי**: és engem. — **יְיָ יוֹם יוֹם**: nap-nap után — **וְלִרְשׁוֹן**: fölkeresnek. *Istent fölkeresni a. m. utjaira törekedni.* Isten a prófétával azt mondatja, hogy a nép törekszik ugyan arra, hogy útjait megismerje, de nem a helyes módon. — **וְדַעַת דְּרָכֵי**: és útjaim megismerését. — **וְיִחְפְּצוּ**: kívánják. — **כְּנִי**: mint [olyan] nép: — **וְיִשְׁפָּט אֱלֹהֵי**: mely igazságot gyakorol. — **וְיִשְׁפָּט אֱלֹהֵי**: és istene törvényeit. — **לֹא עָזַב**: nem hagyta el. — **וְיִשְׁאַלֵּנוּ**: kérnek Tőlem. — **וְיִשְׁפָּט אֱלֹהֵי**: igazságos ítéletet. A nép t. i. jámborsága téves tudatában követeli, hogy Isten igazságosan ítélje meg tetteit, illetve váltsa be a próféta által adott ígértét, hogy Izrael békében és boldogságban fog a szent földön lakhatni. — **וְיִקְרַב אֱלֹהֵים**: Isten közelségét (hogy t. i. Isten hozzájuk közeledjék. Rendesen **וְיִקְרַב אֱלֹהֵים**: az ember közeledését Istenhez jelenti. A nép ugyanis követeli, hogy Isten végre teljesen szabaddá tegye). — **וְיִחְפְּצוּ**: kívánják.

3. **לָמָּה צָמִינוּ**: miért bőjtöltünk. — **וְלֹא רָאִיתָ**: ha Te nem látad. — **וְעֵינֵינוּ נִקְשְׁנוּ**: kinoztuk lelkünket. — **וְלֹא תָדַע**: ha Te nem tudtad. A nép mondja panaszképen és a próféta idézi, — **יְיָ**: ime. — **בְּיוֹם צָרָתָם**: bőjtötök napján. — **וְיִחְפְּצוּ**: megtaláljátok. — **וְיִחְפְּצוּ**: az ügyletet. — **וְיִחְפְּצוּ**: és minden munkátokat. — **וְיִחְפְּצוּ**: sürgetitek. Válasz a nép kérdésére. Isten nem a test sanyargattatását kívánja, hanem a sanyargattatással kapcsolatban bizonyos emberies érzések fölébredését. Az ilyen érzések fölébredéséhez kell, hogy minden gondolatunkat önmagunkra fordítsuk, ők pedig akkor is ügyleteikre gondolnak.

4. **יְיָ**: ime. — **וְלִרְשׁוֹן**: pörlekedésre. — **וְיִחְפְּצוּ**: és veszekedésre. — **וְיִחְפְּצוּ**: bőjtöltök. Gúnyos megjegyzés. Mivel a bőjtnapon pörlekednek, a próféta ezt úgy tünteti föl, mintha éppen sárgul az ő bőjtölnének, hogy veszekedhessenek. A mun-

kánkat másokkal való végeztetése és a másokat való foglalkoztatás egyáltalában sokszor pörlekedésre vezet, tehát éppen annak az ellenkezőjére, a mit Isten a bőjt elrendelésével velünk elérteni akart. — **וְלֹא תִשְׁכַּח**: és hogy üthessetek. — **בְּאַחֲרֵי רֵשַׁע**: gonosz öklötökkel. — **וְלֹא תִשְׁכַּח**: de nem bőjtöltök. — **כִּים**: jelenleg. — **לְהִשְׁמִיעַ**: hogy hallasátok. A héberben minden cselekvés, melynek eredménye van — még ha éppen az ellenkezője is annak, a mit cselekvője akar — az eredmény úgy fejeztetik ki, mintha a cselekvő ezt akarná; így itt is: a nép bizonyára azért bőjttől, hogy a magasban meghallgassák imáját, de mivel nem hallgatják meg, a próféta ezt így fejezi ki: Ti nem bőjtöltök abból a czélból, hogy Isten meghallgassa hangotokat. — **בְּמִדָּה**: a magasban. — **קוֹלֵכֶם**: hangotokat.

5. **הֵנָּה**: hát ilyen. — **וְהֵנָּה**: legyen-e. — **צוֹם**: a bőjt. — **אֲנִי־הֵנָּה**: melyet én választok. — **יוֹם**: egy nap. — **עֲשֵׂת אָדָם**: a melyen kinozza az ember. — **נַפְשׁוֹ**: lelkét. — **הַלֵּכוֹהִי**: hát hogy hajlitsa. — **בְּאֵימֶת**: mint a nád. — **רֹאשׁוֹ**: fejét. — **וּשְׁקָוֶה**: zsákok és hamut. — **אֵלַי**: tegyen maga alá. — **הַלֵּה**: hát ezt. — **תִּקְרָא־צוֹם**: nevezzed-e bőjtnek. — **וְיוֹם רָצוֹן**: és napnak, melyen kedve telik. — **לִיְיָ**: az Örökkévalónak.

6. **הֵלֹא יָדָה**: bizony ez. — **צוֹם**: a bőjt. — **אֲנִי־הֵנָּה**: melyet én választok. — **פִּתֵּם**: földoldani. — **הַרְפֵּצוֹת**: béklyóit. — **רֵשַׁע**: a gonosszágnak. — **הִרְרֵם**: fölereszteni. — **אֲחֻרָּיִם**: kötelékeit. — **חֻמָּתָה**: az igának. — **וְשָׁחָה**: és elbocsátani. — **רַעֲיוֹנֶיךָ**: a szorongatottakat. — **הַחֲשִׁים**: szabadon. — **וְקִלְמוֹשָׁה**: és minden igazkötelet. — **הַנִּתְקִי**: széttépjetelek.

7. **הֵלֹא**: bizony. — **קוֹם**: szelni. — **לְרַעֲב**: az éhezőknek. — **לֶחֶמְךָ**: kenyeredet. — **וְנַעֲמִים כִּרְדִּים**: és az agyoncsigázott szegényeket. — **תִּבְּיֵה**: bevigyed. — **בֵּית**: ház[ad]ba. — **בֵּית הָרָעָה**: ha látsz. — **עָרֹם**: meztelent. — **וְקִבִּיתוֹ**: akkor takard be. — **וּמִבְשָׂרָה**: húsdod elől. — **לֹא תִתְעַלֵּם**: ne rejtőzzél el. A próféta itt a bőjtnap mélyebb jelentőségét fejti ki. Az engesztelő nap fontosságát az erkölcsi életben mi is úgy magyarázzuk. A zsidó vallás semmiben sem akarja megnehezíteni az életet. Vallásos törvényeink mindegyike az ember erkölcsi tökéletesedését írja elő. E czélból parancsolták az engesztelő nap megtartását is. A bőjt ugyanis ritka időközökben megtartva, kiválóan alkalmas lelkünk érző húrjainak megrezgetésére. Előmozdítja az önmagunkkal és embertársainkkal való *kibékülést*, tehát a *megelégedettséget* és az ennek nyomában járó *boldogságot*. Az által, hogy egész nap a legszükségesebb testi táplá-

léktől tartózkodtunk, önkénytelenül elgondoljuk, hogy a *szegénység* és a *nélkülözés* még nem a legnagyobb szerencsétlenség és hogy az ember erős akarattal az ezzel járó bajokat leküzdheti — az engesztoló nap tehát *kiengesztel bennünket mostoha helyzetünkkel*: megtanít és reávezet a *kitartás* nemes erényére. Másrészt a jomkippur nélkülözés érezteti velünk a szegénység és az éhség súlyos voltát és így megérteti velünk azoknak tarthatatlan állapotát, kik kényszerűségből az évnék nem egy napján kénytelenek a legszükségesebbtől tartózkodni. Az által pedig *fölbred bennünk a könnyőriületesség nemes érzése*, és szívesen gondolunk arra hogy — mint a próféta mondja — *adjunk kenyert az éhezőnek és ruhát a meztelennek*. Midőn pedig Istentől bűneinkre bocsánatot kérünk, elvonulnak előttünk azok a hibák is, melyeket mi nem csak Isten ellen, hanem emberbarátainkkal szemben is elkövettünk és látjuk, hogy nem csak mások vétettek mi ellenünk, hanem mi — *talán még többször* — mások ellen is vétettünk. Nekünk tehát nincs okunk embertársainkra haragudni. Így *bocsátunk meg* lelkünkben az ellenünk vétkezőknek, mert különben önmagunkat is el kellene ítélnünk. A jomkippur tehát az *engesztelés* nemes erényét ébresztette föl bennünk. Sőt ez utóbbi erény gyakorlása nélkül, bölcseink állítása szerint, a jomkippur hű betartása *elképzelhetetlen* és ennél fogva *eredménytelen*. Elképzelhetetlen azért, mivel a jomkippur hű betartásával együtt jár a tóra törvényeinek tiszteletben tartása. Csak nem szeghetjük meg Isten parancsait azon a napon, mikor az ő kegyelmeért fohászkodunk. A tóra pedig kimondja: Ne légy *boszuálló* és ne *haragtartó*. De eredménytelen is. Mert vallásos fölfogásunk szerint Isten nem büntet közvetlenül, hanem csak *közvetve*, még pedig úgy, hogy rossz tetteink okvetlenül káros következményekkel járnak. Jomkippurkor is e szerint Isten nem *közvetlenül* bocsátja meg vétkeinket, hanem a jomkippur magunkbaszállás oly mély hatással van egész valónkra, hogy egész lényünk megneemesbedik és teljesen átídomult azokhoz az eszményekhez, melyeket vallásunk nekünk előir. Az igazán nemes lélek pedig mindig tisztán áll Isten előtt. Ebben az értelemben *bocsátja meg* Isten vétkeinket, de nem *bocsátja* és nem is *bocsáthatja meg* annak, kinek lelkében nemtelen érzések mint a boszuvágy, vagy a haragtartás még él.

8. פָּחַד: akkor. — פָּחַד: fölhasad. — פָּחַד: mint a hajnal. — פָּחַד: a te világosságod. — פָּחַד: és a gyógyulásod. — פָּחַד: csakhamar. — פָּחַד: fog sarjadozni. — פָּחַד: és jární

fog. — **לִפְנֵי**: előtted. — **יִצְרָקָךְ**: igazságod (akkor fog t. i. az igazságod, melyet Isten maga annak ismer el, téged megvédehetni). — **גְּבוּרַת יְהוָה**: az Örökkévaló dicsősége. — **וַאֲחֶפְזָךְ**: be fogja zárni menetedet. Értelme: elől fog járni igazságod, vagyis: Isten csak abban az esetben járhat utánad, hogy segítségedre legyen, ha te mint előfutárt már a saját igazságodat küldted ki. Teljes segítség Istentől, a próféta szerint, csak oda jöhet, a hol az igazság, már t. i. *igazságos gondolkodás és igazságos érzés*, nem csak igazságos tett, teljesen átment vértünkbe.

9. **וְאִי תִקְרָא**: akkor hívod majd. — **וַיְהִי גִנְיָה**: és az Örökkévaló felel majd. — **וַיִּשְׁשֶׁה**: kiálltasz hozzá. — **וַיֵּאמֶר**: és ő azt mondja. — **הֵנָּה**: itt vagyok. — **וַאֲבִי־תִסֵּר**: ha eltávolítod. — **בְּתוֹכָךְ**: közepedből. — **בְּיָדֶיךָ**: az igakötelet. — **וַיִּשְׁלַח אֶצְבֶּךָ**: az ujj kinyújtását (t. i. a minden után való kapkodást). — **וַיִּדְרֹאֲךָ**: és a jogtalan beszédet. *Jogtalan beszéd*, minden *nem valósággal*, hanem *szóval* elkövetett igazságtalanság. Ilyen pl. a rágalom, mely vallásunk erkölcsi törvényei szerint a *gyilkossággal egyenrangú bűn*; ilyen még, ha embertársunkban valami reményt akarunk ébreszteni olyképpen, hogy nem ígérünk ugyan neki semmit, de alattomos ravaszsággal úgy beszélünk hozzá, hogy ő azt higgye, mintha mi hajlandók volnánk vele szemben nagy szívessegre. Azáltal elérjük, hogy ő bennünket megbízható barátjainak tart s viszonzásul ő is hajlandó érettünk áldozatot hozni. A zsidó erkölcstanban ennek a véteknek *gondolatlopás* (**גִּנְיָה**) a neve, mert *felebarátunk gondolatát számunkra lopjuk*, a mi szigorúan tiltva van.

10. **וַיִּתְּנֶךָ**: és oda nyújtod. — **לְרֹגֶל**: az éhezőnek. — **וַיִּשְׁאָל**: kívánságodat (a mit t. i. magadnak kívánnál, azt odaadod annak, a ki *éhesebb nálad*). — **וַיִּשְׁשֶׁה גִּנְיָה**: és a gyötört lelket. — **וַיִּשְׁשֶׁה**: engeded jól lakni. — **וַיְהִי**: akkor fölragyog. — **בְּחֹשֶׁךְ**: a sötétségben. — **אִוֶּרְךָ**: világosságod. — **וַאֲפֶלְתְּךָ**: és sötétséged. — **בְּצִדְדֵי**: mint a dél.

11. **וַיִּתְּנֶךָ**: és vezetni fog téged. — **תָּמִיד**: mindig. — **וַיִּשְׁשֶׁה**: és engedi jóllakni. — **בְּצִדְדֵי**: szárazságban. — **וַיִּשְׁשֶׁה**: lelkedet, — **וַיִּצְמֹתֶךָ**: és csontjaidat. — **וַיִּחְזֶק**: erősíti. — **וַיִּתְּנֶךָ**: és olyan lesz. — **כִּינִי**: mint a jól áztatott kert. — **וַיִּתְּנֶךָ**: és mint a vízforrás. — **וַיִּשְׁשֶׁה**: melynek. — **וַיִּתְּנֶךָ**: nem fogynak ki. — **וַיִּשְׁשֶׁה**: vizei.

12. **וַיִּתְּנֶךָ**: és fölépülnek. — **בְּתוֹכָךְ**: belőled. — **וַיִּתְּנֶךָ**: az örök romok (t. i. a mit ma örök romoknak tartanak, azok

fölépülnek). — מִקֵּדֵי דִוְרֵיָּךְ: minden nemzedék alapját. — תִּקְוִיָּם: te fogod megszilárdítani. — וְקָרָא לָךְ: és nevezni fognak téged (tk. hozzád fog kiáltatni). — יָרֵךְ פִּיךָ: rés befalazójának. — מִשִּׁיבַת נְתִיבוֹת לְשָׁבֶת: az utak helyreállítójának.

13. Idáig a próféta tisztán az erkölcsi törvényeket emeli ki. Ezentúl a szombati nyugalomra tér át, melynek célja, a mint ez már több ízben megemlítettett, szintén az ember tökéletesedése. A szombati tilalomként első sorban azt a foglalkozást emeli ki, mely a gondolkodást igénybe veszi s ennél fogva megakadályozza lelkünket a tökéletesedésre való törekvésben. — וּסִחִיתֶשׁב: ha visszahúzod. — מִשְׁבֶּת: a szombatól. — רִגְלֶךָ: lábadat (a szombat átvitt értelemben »terület« képében, a melyre tilos lépni. A szent területekre tudvalevőleg tilos a lépés). — וְגִשְׁתָּ: hogy végezzed. — וְהִצֵּדְךָ: ügyletedet. — יוֹם קָדְשִׁי: szent napomon. — וְקָרָאתָ: hanem nevezed. — לְשָׁבֶת: a szombatot. — עֲנִי: gyönyöröskének. — לְקָדֹשׁ יְהוָה: [a mely] az Örökkévaló szentségének. — מִקְדָּדְךָ: tiszteletére van. A szombat t. i. gyönyörűségünkre van, mert általa tudatára ébredünk annak, hogy Isten képmásai vagyunk; megtartásával az Örökkévalót tiszteljük, mivel őt utánozva mutatjuk, hogy lehetőleg az ő tulajdonságait akarjuk elérni. — וְהִדְבַּחְתָּ: és tiszteled [azzal]. — מַעֲשֵׂי־דִרְכֶיךָ: hogy nem teszed meg útjaidat. — מִכֵּצַח תִּפְצֹד: hogy nem találod meg ügyeidet. — וְלֹא תִדְבֹר דְּבָר: és nem beszélsz (t. i. ügyleteidről).

14. אָ: akkor. — מִכֵּצַח: fogsz gyönyörködni. — עַל-יְהוָה: az Örökkévalóban. — וְהִרְבַּחְתָּ: és fölküldtetlek. — עַל-צִמְצֻמֵּי אֲרֶץ: a föld magaslataira. — וְהִתְעַלֵּיתָ: és élvezni engedlek. — נִחַלְתָּ יַעֲקֹב אֲבִיךָ: atyád Jákob örökségét. — כִּי: mert. — כִּי יִהְיֶה רִפְיָךְ: az Örökkévaló szája beszélt. Az igazi vallásosság ismertető jelét adja a próféta ebben a versben. »Gyönyörűséget találunk az Örökkévalóban.« Értelme: a jámbor ember nem lát terhet a vallásos cselekedet végrehajtásában, hanem egy nemét a kötelesség teljesítésének, melylyel magamagának tartozik. Így pl. szívesen és örömmel imádkozik, mert érzi, hogy kedélye fölmelegedett és tudja, hogy ha majd elmondta szíve óhajait, megkönnyebül, szóval érzi, hogy a vallásos tett gyönyörűséget szerzett neki.

LXI.

A prófétai működés czélja.

1 סא רוח אדני יהוה עלי יען משה יהוה אתי לבשר עגוים
 שלחני להבש לנשפרי-לב לקרא לשבויים דרור ולאסורים
 2 פקח-קוח: לקרא שנת-רצון ליהוה ויום נרם לאלהינו
 3 לנהם כל-אבלים: לשום. לאבלי ציון לתת להם פאר
 תחת אפר שמן ששון תחת אבל מעט תהלה תחת רוח
 4 כהה וקרא להם אילי הצדק מטע יהוה להתפאר: ובנו
 חרבות עולם שממות ראשנים יקוממו וחדשו ערי הרב
 5 שממות דור ודור: ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני גפר
 6 אפריכם וכרמיכם: ואתם כהני יהוה תקראו משרתי
 אלהינו יאמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו:
 7 תחת בשתכם משנה וכלמה ירנו הלקם לבן בארצם
 8 משנה ירשו שמחת עולם תהיה להם: כי אני יהוה אהב
 משפט שגא גול בעולה ונתתי פעלתם באמת ובדית
 9 עולם אכרות להם: ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך
 10 העמים כל-ראיהם יפירום כי הם זרע ברך יהוה: שוש
 אשים ביהוה תגל גפשי באלהי כי הלבישני בגדי-ישע
 מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר ופכלה תעדה כליה:
 11 כי פארץ תוציא צמחה וכנגנה זרועיה תצמיח בן. אדני
 יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל-הגוים:

Tartalom. Az Örökkévaló szelleme van a prófétán. Ő kente föl, hogy a megtört szívűeket vigasztalja, a foglyoknak szabadságot hirdessen, hogy a kegyelem évét hozza az emberek tudomására és az összes gyászolókat vigasztalja. S Czijjon

megszomorodottjai örömet öltenek, ők lesznek az *igazság tölgyfái*. A romok fölépülnek, nemzedékek megújulnak és az idegenek szívesen és barátságosan támogatják Izrael fiait, a kiket az egész föld az *Örökkévaló papjainak* fog tekinteni és Isten szolgáinak. Ha eddig szégyen érte a népet, ezentúl kétszeres öröm jut osztályrészükül, mert az Örökkévaló szereti az igazságot, megjutalmazza hát Izrael népét gyermekeikben, hogy az összes népek lássák, mint áldja őket az Örökkévaló. Azért örül ő az Örökkévalónak, mert a mint a föld növényeket sarjaszt, úgy sarjasztja az Örökkévaló az igazságot.

Egyes szavak jelentése.

1. **רוח אלהים עלי**: az Örökkévaló Isten szelleme rajtam van. — **מִיָּנִי**: mivel. — **קִשָּׁה יְהוָה אֵתִי**: az Örökkévaló fölkent engem. — **לְהַשְׁרִיעַ עֲלֵיהֶם**: hogy hirdessek az ügyefogyottaknak. — **שִׁלְחָנִי**: küldött engem. — **לְהַבִּישׁ**: hogy bekössem. — **לְהַשְׁבִּירֵם**: a megtört szívűeket. — **לְקַרְא**: hogy hirdessek. — **לְשִׁבְתָּם**: a foglyoknak. — **חֵירוּת**: szabadságot. — **וּלְהַסְדֵּם**: és a megkötötteknek. — **פְּקֻדָּתֵי**: föloldást. Ebben a pár szóban foglalja össze a próféta hivatása célját. Az embereket nyomásuk alól fölszabadítani. Ez a föltétele annak, hogy — mint alább mondja — Isten papjai lehessenek. A vallásosság egyik alapja a *nyugodt hangulat és a békés megelégedettség*. Ezek nélkül az ember nem élhet hivatásának.

2. **לְקַרְא**: hirdetni. — **שְׁנֵת־רִצּוֹן**: a kegyelem évét. Zsidó törvény értelmében az 50. év a kegyelem esztendeje volt. Akkor szabadon kellett bocsátani minden rabszolgát, még azt is, a ki 7. év végén — **שְׁמִיטָה** — a szolgálatot elhagyni nem akarta; akkor kapta vissza mindenki eladott birtokát. Az ilyen esztendőnek a héber neve **יובל**, a miből a jubileum szó származik. A mennyiben akkor a lakók nagy része ez évtől kegyelemképpen szabadságát visszanyerte, az ilyen évet **שְׁנֵת־רִצּוֹן**: a kegyelem évének is lehetett elnevezni. A próféta is a fölszabadulás évét annak nevezi. — **יוֹם גָּם**: és a boszu napját. A mennyiben a fölszabadulással együtt a gonoszok elvesztik jogtalanul bitorolt zsákmányaikat. — **לְהַחֲיֵם**: Istenünknek. — **לְהַחֲיֵם**: megvigasztalni. — **כָּל־אֲבֵלִים**: az összes gyászolókat.

3. **לְשִׁים**: [olyanokká] tenni. — **לְאַבֵּל צִיּוֹן**: Ozijjon gyászóloít. — **לְהַחֲיֵם**: hogy adjak nekik. — **סֵאֵר**: diszt. — **מִתַּחַת אֲבֵר**:

hamu helyett. — *שמנו שמן*: öröm olajat. — *חמת אהל*: gyász helyett. — *מנשתה מנחה*: a dicsőség köntösét. — *חמת רוח ברה*: elnyomott hangulat helyett. — *וקרא קדם*: és akkor fognak neveztetni. — *איל השדק*: az igazság tölgyfáinak. — *מפע יורה*: az Örökkévaló ültetvényeinek. — *להתפאר*: dicsekedni valók. A Czijjonba visszatértek ereje e szerint nem a gazdagságban fog rejleni, hanem igazságukban.

4. *תרוכות עולם*: az örök romok. — *יבנו*: fölépülnek. — *שוממות ראוניות*: az ősrégi pusztaságok. — *וקוממו*: fölláttatnak, — *והחדשו*: megújulnak. — *אגרי הרב*: a pusztaság városai. — *שוממות דור דור*: a nemzedékek romjai. Ugyanazon gondolat, melyet 58:12. fejez ki. *Előbb az igazság, azután a jólét*. Az igazság következménye a jólét.

5. De az igazság nyomában az emberek *igazságérzete* is jár. Az irigység és káröröm el fog tűnni. Más népek is látni fogják, hogy a zsidó nép tanai *az igazságot* sorolják a legfőbb javak közé és azért ők sem állítanak többé gátat érvényesülésének, sőt segítségére lesznek Czijjon lakóinak. — *והקירו קרם*: és támadnak idegenek. — *וקדשו צאנכם*: és legeltetik juhaitokat. — *וקדשו קדש*: és idegenek fiai. — *אמלקכם*: munkásaitok. — *וקדשו קדש*: és vinczelléreitek (lesznek).

6. *ואתם*: ti pedig. — *בנה יורה*: az Örökkévaló papjainak. — *תקראו*: fogtok neveztetni. — *משרתי אלהי*: Istenünk szolgálóinak. — *ואמר להם*: fogtok mondatni. Ebben a nagy átalakulásban, melyen az egész világ keresztül megy, a zsidó nép szerepe nem a győző szerepe lesz, hanem a *közvetítő papé*. Ők az igazságot fogják tanítani. Tanaik szelleme fog hódítani mindenütt, a nélkül hogy vallásos külsőségeit reákényszerítenék a népekre. — *היג גוים*: a népek hatalmát. — *האכלו*: fogjátok élvezni. — *ובבגדכם* és tiszteletükben. — *תתקדמו*: föl fogtok vétetni.

7. *תחת בישתכם*: szegyetek helyett [melyben azelőtt részetek volt]. — *משפחה*: kétszeres [tisztelet]. — *וקבלה*: és pirulás [helyett]. — *לרני*: ujjonganak. — *החלקם*: osztályrészükben. — *לדן*: azért. — *בארצם*: országukban. — *משפחה ירשו*: kétszerest örökölnék. — *שקחה עולם*: örök öröm. — *תתקדמו קדם*: jut nekik.

8. *כי אני יורה*: mert Én az Örökkévaló. — *איהב משפט*: szeretem a jogot. — *שונא נל בעולה*: gyűlölöm a rablást az áldozatban is. — *ואסתי*: és megadom. — *פאגלהם*: jutalmukat. — *באמת*: az igazságban. Nem hódításban nyeri Izrael Isten részéről a jutalmat, hanem az igazság győzelmében. *Izrael legnagyobb diadala, ha igazság uralodik a földön*. — *וקדמו עולם*: és örök szövetséget. — *אמלקו*: kötök. — *קדם*: velük.

9. **וְיָדַע**: és ismeretessé lesz. — **בְּתוֹךְ**: a népek között. — **וְיָדַע**: magzatuk. — **וְיָדַע**: és utódjaik. — **בְּתוֹךְ הַגִּמְטִים**: a népek között. — **וְיָדַע**: mind a kik látják őket. — **וְיָדַע**: megismeri rajtuk. — **וְיָדַע**: hogy ők. — **וְיָדַע**: az Örökkévaló áldotta magzat. Hasonló gondolatot fejez ki Mózes V. könyve is. Izrael ragaszkodik a törvényhez, hogy a népek, melyek látják mondják: *bizony nagy és bölcs nemzet ez a nép!* Izrael földadata tehát életmódjával és igazságérzetével példát adni arra, hogy a zsidó vallás tanai értelmében az igazság a főcél, melyet ember kitűzhet magának. Vallásosság csak ennek keretében lehetséges.

10. **וְיָדַע**: örvendve örvendek. — **בְּתוֹךְ**: az Örökkévalóban. — **וְיָדַע**: vigadjon. — **וְיָדַע**: lelkem. — **בְּתוֹךְ**: Istenemben. — **וְיָדַע**: mert föllöltöztetett. — **בְּתוֹךְ**: az üdv ruhájával. — **וְיָדַע**: az igazság köpenyével. — **וְיָדַע**: vesz körül. — **וְיָדַע**: mint a vőlegény. — **וְיָדַע**: papi diszszel ékesíti. — **וְיָדַע**: disztét. — **וְיָדַע**: és mint a mennyasszony. — **וְיָדַע**: szépíti. — **וְיָדַע**: kelengyét. A próféta örül, hogy Isten általa hirdetteti az embereknek az üdvöt, miután igazsággal vette körül és az igazság tulajdonságaival diszteti.

11. **וְיָדַע**: mert. — **וְיָדַע**: miként a föld. — **וְיָדַע**: sarjasztja. — **וְיָדַע**: növényét. — **וְיָדַע**: és mint a kert. — **וְיָדַע**: vete-ményeit. — **וְיָדַע**: növeszti. — **וְיָדַע**: úgy az Örökkévaló Isten. — **וְיָדַע**: sarjaszt. — **וְיָדַע**: igazságot. — **וְיָדַע**: és di-csőséget. — **וְיָדַע**: az összes nemzetekkel szemben. Az Örökkévaló fogalmával az igazság össze van kötve. Belőle az igazság sugárzik ki és lényéhez tartozik, mint a föld-höz a termőképeség. És ez a tan előbb-utóbb az összes népek tanává lesz, mert Isten az összes népek ura. De a mint a növény is csak bizonyos fejlődés fokán jut a megéréshez: úgy az igazság sem egyszerre érik meg az összes nemzetek köztudatában, hanem lassan-lassan. Az igazság elterjedését sietteti a megismeréséhez való törekvés. Így a zsidó tan hirdeti az emberi műveltség és haladás fokozatosságát és biztos győzelmét. Kötelességévé teszi mindenkinek ismeretei gyarapítását, a mit a mai műveltebb társadalom is követel.

LXVI.

**Vallásos külsőségek vallásos gondolkodás nélkül
nem nevezhetők vallásos cselekedetnek.**

1 כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֶדֶם רַגְלֵי אֵי-
2 זָה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאֵיזָה מָקוֹם מְנוּחָתִי : וְאֶת-כָּל-
אֱלֹהֵי יָדַי עָשָׂתָה וַיְהִי כָל-אֱלֹהֵי נְאֻם-יְהוָה וְאֶל־זָה אָבִיט
3 אֶל-עַנְי וּנְכַח-רוּחַ וְחָרָד עַל-דְּבָרֵי : שׁוּחַט הַשּׁוֹר מִכַּחַד
אִישׁ זֹזֵבַח הַשֶּׁה עֹזֵף כָּלֵב מַעֲלָה מִנְחָה דָּם הַזֵּזִר מִזְכִּיר
לְבוֹנָה מִבְּרֶךְ אֵין גַּם-הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבִשְׁפוּצֵיהֶם
4 נִמְשָׁם הַפֶּצֶה : גַּם-אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם וּמִגִּוְרָתָם אָבִיא
לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עֹנָה דְּבַרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע
בְּעֵינַי וּבִאֲשֶׁר לֹא-הִפְצֵתִי בָּחֲרוּ :

Tartalom. Még egy szózat az igazi vallásosság érdeké-
ben. A templom még nem fejezi ki egész tiszteletünket Isten
iránt. Isten dicsősége sokkal nagyobb, semmint ilyen szűk hely
magába foglalja. Az ég Isten lakhelye és a föld az ő zsámolya,
hogy építhetnek hát emberek olyan helyet, mely a hatalmas
Istent magába foglalná. Isten nem is ezekre tekint, a kik
külső fénynyel járulnak hozzá az Ő neve dicsőítéséhez, hanem
a szegény levert lelkűre, a ki mindenben Isten szavát teljesíti.
A ki ökröt áldoz és ugyanakkor embert üt le, a ki tömjént
füstöl és ugyanakkor a jogtalanságot magasztalja, azokat
Isten megveti és cselekedeteikben kedvet nem talál.

Egyes szavak jelentése.

1. כֹּה אָמַר יְהוָה : így szól az Örökkévaló. — הַשָּׁמַיִם : az ég.
— הָאָרֶץ : trónom. — וְהָאָרֶץ : és a föld. — רַגְלֵי : lábam zsá-
molya. — אֵיזָה בֵּית : hol ez a ház. — אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי : melyet Nekem
építtek. — וְאֵיזָה מָקוֹם : és hol van a hely. — מְנוּחָתִי : nyugalmam
(számára). A próféta kérdés alakjában kikel azok ellen, kik

templomot akarnak építeni és ezzel eleget vélnek tenni vallásos kötelezettségeiknek. Nem a templomépités ellen van kifogása, hanem az ellen, hogy a templom egyedül bizonyítsa a vallásosságot. A templom vallásos fölfogásunk szerint arra szolgál, hogy a magunkkal hozott vallásos érzést *ott erősíthessük*, de különben mindenütt, a hol Isten nevét említjük, meghallgatásra találunk (בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵינוּ אֲבֹא אֵלָיו וְנִכְרְדוּ M. II. k. 18:24.). Nem Isten dicsőítését szolgálja a templom, hanem a mi vallásos érzületünk megerősítését. Ennek a fölfogásnak az egyedüli helyességét a zsidók a próféták idejében nem ismerték és a pogányok módjára templomot építettek azért, hogy azzal Istenük fényét és nagyságát emeljék. Ez ellen kel ki a próféta, a midón mondja, hogy Istent az egész természet magasztalja, ebből a czélból tehát neki nem kell templom. A templom szükségét azonban egész szentírásunk hangoztatja. Mózes *Isten parancsára* szentélyt csináltat a pusztában, Salamon *Isten parancsára* a jeruzsálemi templomot építteti és ugyancsak Jezsájás említi, hogy Isten temploma az összes népek temploma leszen.

2. וְאֵלֶיךָ אֵלֹהֵי: és mindezeket. — יְדִי אָפַקָה: kezem alkotta. — וְיָדֵי כָל־אָדָם: így keletkeztek mindezek. — נָאִם יְהוָה: szól az Örökkévaló. — וְאֵלֶיךָ אֵלֹהֵי: de csak arra nézek. — אֶל־גִּי: a szegényre. — וְנִכְרְדוּ: és a sujtott lelkűre. — וְיָדֵי: és (arra, a ki) félve siet. — אֶל־דָּבָר: szavamra. A próféták nem szünnének meg annak hangoztatásával, hogy a *kedely melegsége, a szív szerénysége a jámborság legfőbb ismertető jele*. A vallásos cselekedeteknek is az a czélja, hogy az emberi jó tulajdonságokat minél jobban erősítsék. S ha vallásos cselekedeteinknél nem az embernemesítés czélját tartjuk szem előtt, akkor azok a cselekedetek nem is mondhatók vallásosaknak. A próféta tehát nem azt mondja, hogy ne tartsuk meg a vallásos parancsokat, hanem azt, hogy azokat szellemükben fölfogjuk és így a nemesebb érzéseket magunkban ébreszszük.

3. Leírja azokat az embereket, a kikre a vallásos cselekedetek hatással nincsenek, mert azok szellemét nem értik. Itt van az áldozat. Vallásunk nem is követeli, de ha valaki Istenének mégis áldozatokat tesz le, akkor kell, hogy a függőség és gyengeség gondolata vezéreljék tetteiben. Az, hogy mindenét Istentől nyerte és voltaképpen Isten adományából juttatott Istennek, azért, mert keze munkáját megáldotta. S ő abban a pillanatban, melyben Istenének hódolatát mutatja be, annak erkölcsi világrendjét a legsúlyosabban sérti meg

azzal, hogy gyilkol és azzal, hogy oly állatok vérének mutatja be, melyek használatát a zsidó vallásos törvény — megint csak erkölcsi okokból — tiltja. — שָׁחַט הַשּׂוֹר : levágja az ökröt. — מַכֶּה אִישׁ : (és ugyanakkor) férfit üt le. — זֶכֶת הַשֶּׁה : levágja a bárányt. — עֵרָה קָלָב : (és egyuttal) kutyát fojt meg (t. i. Isten dicsőségére). — מַעֲלֵה מִנְחָה : bemutat lisztáldozatot. — דָּם הַחַי : (és egyuttal) disznó vérének. — מִזְבֵּי קְבוּרָה : füstöl tömjént. — מַכְרֵד אֵין : és dicsőíti a jogtalanságot. — נִסְיָנוֹת : bizony (a mint) ők. — בָּחֲרוּ : kiválasztották. — דְּרֹבֵימָה : útjaikat. — וּבְשִׁקּוּצָהֶם : és (a mint) utálatosságaikban. — נִמְשָׁח הַבָּצָה : lelkük gyönyört talál.

4. וְנִסְיָנוֹת : épp úgy én is. — אֶחָד : kedvet találok. — מַעֲלֵה מִנְחָה : az ellenük való cselekedetekben. — וּמִגִּדּוּתָם : és a mitől félnek. — אָבִיא לָהֶם : hozom reájuk. — נָצַח קְרָאִי : mert én hittam. — וְאֵין עֹנֶה : és nem volt, a ki felelne. — דִּבְרֹתַי : beszéltem. — וְלֹא שָׁמְעוּ : és nem hallgattak. — וַעֲשִׂי : és (azt) tették. — קָרַע בְּעֵינַי : a mi rossz a szememben. — וּבְאֶשֶׁר לֹא-תִקְוִיתִי : és a mit nem kívántam. — בָּחֲרוּ : azt választották. Isten tehát úgy bünteti őket, a hogy és azzal, a miben vétkeztek. Vallásos tanításaink hagyományai Istennek ezen módon való büntetését מִכָּה מִכָּה קִנְיָן מִכָּה-nak (mérték mértékért) nevezik. Értelme, hogy az elkövetett erkölcstelenség az elkövetőn boszulja meg magát első sorban. A zsidó jogszolgáltatás is ismeri a מִכָּה קִנְיָן מִכָּה alkalmazását. Így, ha valaki hamis tanúsággal embertársát halálra akarta elítéltetni, vagy bár-miképpen megkárosítani, akkor a hamis tanút ugyanaz a büntetés éri, a melyet ő akart embertársára róni. A מִכָּה קִנְיָן מִכָּה egy másik alkalmazása abban állott, hogy súlyos testi sértéseknél a sértőt arra ítélték el, hogy a megsérültet egész életére kárpótolja azért a veszteségért, a melybe az teste egyik tagja elvesztése által jutott. (Szemet szemért, fogat fogért). Ez utóbbi törvényt nem egybehangzóan hozták a törvénytudósok. A zsidóság kebelében keletkezett egyik párt — a szadduczeusok — a »szemet szemért« való törvényt szó szerinti értelmében vették, míg az ellenpárt — a farizeusok — melynek tanait a zsidóság magáénak vallja, a törvényt úgy magyarázta, hogy a sértő fél a sértettnek anyagi kárpótlással tartozik.

Újévi és engesztelőnap i mádságok.

Imádság Izrael vallási eszményeinek diadaláért.

Tartalom. Terjeszsze ki Isten az ő félelmét összes teremtményeire, hogy valamennyien egyesülve, egy szövetség-gel, az ő akaratának végrehajtására vállalkozzanak. Egyedül Istent illeti az uralom, nála a hatalom és neve magasztossága ki fogja vívni az iránta való tiszteletet az egész földön. — Ez az imádság az újévi és engesztelőnap i tefilla harmadik áldásmondatához csatlakozik.

1. וידנו: és így. — תן: add. — פהך: félelmetességedet. — ואיכה: minden teremtményed fölött. — על כל-בני-אדם: és hódító tiszteletet. — על כל-מה-שבראת: mindenre, a mit terem-tettél. — ויראה: hogy Téged féljenek. — כל-המקום: összes alkotásaid. — וישתחו לך: és Előtted leborúljanak. — כל-הקיום: összes teremtményeid. — וישו-קם: és valamennyien váljanak. — אחת-אחת: egy szövetséggé. — לגשות רצון: akaratod végrehajtására. — בלב-שלם: teljes szívvvel. — כמו שידענו: a mint tud-juk. — שתשלוט: hogy az uralkodás. — לך: Téged illet. — על-ך: a hatalom a Te kezében van. — ויבדק בידך: erő a jobboldban. — ושמו נרא: és neved magasztos. — על-כל-מה-שבראת: mindenben a mit teremtettél. Az imádság Isten egyedüli ural-mát szeretné látni a földön, a melynek eredménye az *emberi-ség egyesülése* Isten akaratának végrehajtására. A messiási eszme minélelőbbi győzelmét óhajtjuk ez imában, melynek ered-ménye az Isten akaratában való egyesülés, de *nem a vallás külsőségeiben való egység*. Az ima általánosságban Isten összes teremtményeiről szól és csak azután részletez. A szerkesztésnek ezen módja megfelel azon a talmudban már kifejezett hagyomá-nyos fölfogásnak, hogy imáinkban első sorban azt kérjük Istentől, a mi az egész köz javát fölöleli. Tartalmilag ez az ima nagyon hasonlít a következőhöz és ezt is Rav szerző-ségének tulajdonítják.

2. וידנו: és így szerezz. — קבד: tiszteletet. — לעמוד: népednek. — חסד: dicsőséget. — לראד: azoknak, kik Tőled félnek. — ותקו: és reményt. — לדורש: azoknak, kik Téged keresnek. — ופתח פה: és nyílt ajkat. — למסלים: azoknak, kik Benned biznak. — שמחה: örömet. — לארץ: országodnak. — וישו: és vigságot. — לעיר: városodnak. — וצמיח קנ: és

a szarv növelését. — **לָדוּד עֶבְרִי**: szolgáltnak Dávidnak. — **וְעִרְכָּתָהּ נֵר**: és fényes világosságot. — **בְּקִרְיָשׁ**: Jisáj fiának. — **קִישִׁיָּהוּ**: a Te fölkentenednek. *Jisáj fölkenntje* személyesítője a messiásnak; a próféta-ság t. i. a messianizmus győzelmét a Dávid házból való királyok uralma alatt hirdeti. — **בְּמִהֲרָה**: csak-hamar. — **בְּקִשְׁתֵּנוּ**: napjainkban.

3. **וְיִבְרַח**: és így. — **עֲדִיקִים**: az igazságosak. — **וְיִרְאוּ**: látni fogják. — **וְיִשְׁמְחוּ**: és örvendenek. — **וְיִשְׁרִים**: és az egyenesek. — **וְיִגְלוּ**: ujjonganak. — **וְיִחְסְדוּ**: és a jámborok. — **וְיִרְאוּ**: öröme. — **וְיִגְלוּ**: fakadnak. — **וְעִלְתָּהּ**: és a jogtalanság. — **וְתִקְצֵץ פִּיהָ**: bezárja a száját. — **וְתִקְצֵץ שִׁנָּתָהּ**: az egész gonoszság pedig. — **כְּדָשָׁן**: mint a füst. — **תִּתְפַּח**: eloszlik. — **כִּי תִעָבֵר**: mert megszüntetted. — **מִמְשַׁלֵּת יָדָיו**: a gonoszság uralmát. — **מִן הָאָרֶץ**: a földről. Hagyományos zsidó fölfogás, mely a talmud egyik elbeszélésében gyökeredzik, hogy a gonoszak megbüntetését nem szabad kérnünk Istentől, csak a gonoszság megszüntetését.

4. **וְיִתְחַדֵּשׁ**: és uralkodni fogsz. — **אֱתֵי הָיָה**: Te Örökkévaló. — **לְבַדְּךָ**: egyedül. — **עַל-כָּל-יִשְׁרָאֵל**: összes teremtményeid fölött. — **בְּהַר צִיּוֹן**: Czijjon hegyén. — **מִשְׁבֵּן כְּבוֹדְךָ**: dicsőséged hajlékában. — **וּבִירוּשָׁלַם**: és Jeruzsálemben. — **עִיר קֹדֶשׁ**: szent városodban. — **כְּתוּב**: a mint irva van. — **בְּדִבְרֵי קֹדֶשׁ**: szent igéidben. — **יִתְחַדֵּשׁ**: uralkodni fog. — **לְעוֹלָם**: mindörökké. — **וְאִתְּךָ צִיּוֹן**: a Te Istened Czijjon. — **לְדוֹר וָדוֹר**: nemzedékről nemzedékre. — **תִּתְפַּח**: dicsérjétek Istent.

5. **קֹדֶשׁ אַתָּה**: szent vagy. — **וְעֹרֵא**: és magasztos. — **יִתְּנָה**: a Te neved. — **וְאֵין אֱלֹהִים**: és nincs Isten. — **מִבְּחוּדְךָ**: Rajtad kívül. — **כְּתוּב**: a mint irva van. — **מִנְּפָה**: és magasztosnak bizonyúlt. — **בְּמִשְׁפָּט**: az ítéletben. — **וְהָאֵל הַקֹּדֶשׁ**: és a szent Isten. — **וְנִקְדָּשׁ**: megszenteltetett. — **בְּעֶדְתְּךָ**: igazságban. Már a próféták fejezték ki, hogy Isten legmagasztosabb tulajdonsága, melyet az embereknek követni kell, az igazság. Az igazság **עֶדְתְּךָ** így külön vallásos fogalom-má lett a zsidó köztudatban: a *legnagyobb erény*. Jelenti a *jámborságot*, a *jótekonyságot*, a mely utóbbi a zsidó erkölcstanban nem egyéb, mint a mostoha viszonyok teremtette igazságtalanság eloszlatása. — **בְּרוּךְ אַתָּה הָיָה**: dicsértessél oh Örökkévaló. — **הַמֶּלֶךְ הַקֹּדֶשׁ**: Te szent király.

Következnek azok az imák [אַתָּה גְּבוּרָתִי], melyek az összes ünnepi imákban közösek. Tartalmuk: hála Istennek, hogy Izrael népét kiválasztotta az összes népek közül és adott nekik törvényeket, egyebek között a *mai ünnepet* is. A *mai ünnep* szövege változik a szerint, a milyen ünnepen imádkozunk. Más a három zarándokünnepen, más újévkor és más az engesztelő napon.

Újévi imádságok.

מלכיות, זכרנות, שופרות.

מלכיות: Isten világhuralma.

Tartalom. Kötelességünk a mindenség urát és a teremtés alkotóját magasztalni, hogy nem tette osztályrészünket egyenlővé a pogány népekével; mert mi a királyok királyának Királya előtt borulunk és Őt dicsőítjük, ki a földet alapította és az eget kiterjesztette. Egyetlen Ő, a mint irva van Tórájában: »Tudd meg a mai napon és vedd a szivedhez, hogy az Örökkévaló az Isten az égen fönt és a földön lent, nincs más.«

Bizunk is Te Hozzád, oh Örökkévaló Istenünk, hogy a Te dicsőséges hatalmad uralkodóvá lesz a földön és bálványimádás többé nem lesz. Akkor majd megjavul a világ uralmad elismerésében és a föld gonoszai is Te Hozzád fordulnak. Valamennyien elismerik, hogy csak Te Előtted hajolhat a térd, csak a Te nevedre esküdhetik a nyelv és a hányan vannak, mind magukra veszik a Te uralmad igáját, a mint irva is van a Tórában: »Az Örökkévaló uralkodni fog mind örökké«. Emelkedj hát föl és áraszd szét dicsőséged fényét az egész földön. — Ez az imádság a talmudban Rav amora (ר' אבהו) imádságaként említettik. Későbbben fölvtették a muszaf imádságába és idővel a minden napi három imába utolsónak jutott be. Neve מלכות (királyság) — vagy az ima első szava után מלכות — és kifejezi a zsidóságnak Isten egyedüli uralmába vetett hitét, a messianizmust. Itt is az képezi a messianizmus lényegét, hogy akkor mindenki Istenhez fordul. Előtte letérdel és az Ő nevére esküszik. Tehát nem az, hogy *egy uralkodó vallás lesz a földön*, hanem az, hogy bármilyen vallás is lépjen föl, *mind Isten nevében fogja gyakorolni a jót*, a mint azt a prófétákban is kifejezve találjuk. Zsidó fölfogás szerint Isten uralmának a földön való elterjedése azonos a jó uralmának elterjedésével. — Ez imá-

ban egy mondat fordul elő »és mi leborulunk stb.« Ennél a mondatnál térdre esünk (בָּרַעִים), de csak ראש השנה és יום קפורים-kor. Más napon még Isten előtt sem szabad letérdelnünk, nehogy a térdelés köznapi szokásunkká váljék és idővel elveszítse lélekemelő erejét.

1. אֱלֹהֵינוּ: kötelességünk. — לִישָׁבֵם: magasztalni. — לִאֲדֹנֵינוּ: urát. — לְכָל: a mindenségnek. — לִשְׁתּוֹת: adni. — לְהִדּוֹלֹת: hódolatot. — לִיִּצְרָאֵל: teremtetőjének. — לְבְרֵאשִׁית: a természetnek. — שָׁלָא: hogy nem alkotott (olyanokká). — כִּינֵי הָאֲרָצִים: a milyenek az országok pogányai. — וְלֹא שָׁמַעְנוּ: és nem tett (olyanokká). — כִּינֵי הָאֲרָצִים: a milyenek a föld nemzetiségei. — שָׁלָא שָׁמַעְנוּ: hogy nem szabta. — חֲלָקֵינוּ: osztályrészünket. — כָּהֵם: mint az övéiket. — וְיִדְּלֵנוּ: és sorsunkat. — כָּכֵלֵינוּ: mint ama néptömegét.

2. וְנִשְׁתַּחֲוֶיָהּ: mert mi. — בָּרַעִים: letérdelünk. — וְנִשְׁתַּחֲוֶיָהּ: leborulunk. — וְיִמְלֹכֵם: és hálát mondunk. — לְפָנֵי מֶלֶךְ מְלָכֵי הַמְּלָכִים: a királyok királyának királya előtt. A szentírás irodalmának az a része, mely a zsidóknak Babiloniából való visszatérése után keletkezett, Istent mindig a *királyok királyai királyának* nevezi. Ennek az az oka, hogy a perzsa királyok magukat *királyok királyainak* nevezték és így Istennek megkülönböztetett nevet kellett adni. A későbbi zsidó irodalom előszeretettel használja ezt a nevet. A prófétai irodalamban Isten mindig csak מֶלֶךְ: király. — הַקָּדוֹשׁ: a szent. — כִּדְשָׁתָא: dicsértessék Ő. — יְהוֹרֵא נִשְׁתַּחֲוֶיָהּ: mert ő kiterjeszti. — יָשָׁרִים: az eget. — וְיִזְרָאֵל: és megalapítja a földet. — וְיִשְׁבֵּן: és dicsőséges lakhelye. — בְּשָׁמַיִם: az égen van. — מִשְׁבֵּל: fent. — וְיִשְׁבֵּן: és hatalmának székhelye. — כִּנְקֵי קְרוּמִים: a magasságok magasságain van. — הוּא אֱלֹהֵינוּ: Ő a mi Istenünk. — אֵין עִיר: senki más.

3. אֵפֶס: bizony igaz. — מִלְכֵנוּ: Ő a mi királyunk. — אֵפֶס: senki más. — וְלֵתָא: Rajta kívül. — כְּכֵתִיב: a mint írva van. — בְּתוֹרָתִי: az Ő törájában. — תִּדְעָה הַיּוֹם: tudd meg a mai napon. — וְתִשְׁבּוֹדָהּ: és vedd. — אֶל־לִבְכֶּךָ: szivedre. — כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים: hogy az Örökkévaló az Isten. — בְּשָׁמַיִם: az égen. — מִשְׁבֵּל: fent. — וְעַל הָאָרֶץ: és a földön. — מִתַּחַת: lent. — אֵין עִיר: senki más.

4. גַּלְיָא: azért. Mivel t. i. Isten egyetlen, kell, hogy az Ő neve az egész földön elterjedjen. — וְגַלְיָא: bizunk Benned. — לִרְאִיתָ: hogy látni fogjuk. — כִּמְהֵרָא: csakhamar. — כִּתְּפִירָתָא: dicsőséges hatalmadat. — לְהִגְדִּי: hogy elvesznek. — גַּלְיָא:

a bálványok. — **מִן־הָאָרֶץ**: a földről. — **וְהָאֱלֹהִים**: és az álistenek. — **קָרוֹת וְנִרְתָּן**: elpusztulnak. — **לִתְמֹן**: hogy megjavul. — **עוֹלָם**: a világ. — **כְּמַלְכֻת יְשׁוּרִי**: ha a Mindenható uralkodik. Nem a tényleges uralmat érti, mert az mindenkor megvolt, hanem azt, hogy mindenki elismeri az Ő uralma jogos és méltányos voltát. — **וְקָל־בְּי קָשֶׁר**: és minden halandó fia. — **וְהִרְאִי**: hirdetni fogja. — **בְּשֵׁמֶךָ**: nevedet. — **לְהִתְקַוֶּה**: a mikor fordulnak. — **אֶרֶץ**: Hozzád. — **כָּל־רָשָׁעֵי אֶרֶץ**: a föld összes gonoszai.

5. **כָּל־יִשְׂרָאֵל תֵּבֵל**: akkor elismerik. — **וְיָדְעוּ**: és tudják. — a világ összes lakói. — **כִּי לִךָ תִּקְרָע**: hogy Előtted kell térdelnie. — **כָּל־בָּרֵךְ**: minden térdnek. — **תִּשָּׁבַע**: Reád kell esküdnie. — **כָּל־לָשׁוֹן**: minden nyelvnek. — **לְפָנֶיךָ**: Előtted hát. — **וְיִקְרָעוּ**: le-térdepelnek. — **וְיִפְּלוּ**: és leborulnak. — **וְיִלְבֹּד שִׁמְךָ**: és dicsőséges nevednek. — **וְיִקָּר**: tiszteletet. — **וְיִתְּנוּ**: adnak. — **וְיִקְבְּצוּ**: és magukra veszik. — **כָּל־עַם**: valamennyien. — **אֶת־עַמּוּל מַלְכוּתֶךָ**: uralkodásod igáját. — **וְיִמְלִיכוּ**: és uralkodni fogsz. — **עַל־הֶם**: fölöt-tük. — **כִּתְהִירָה**: csakhamar. — **לְעוֹלָם וָעֶד**: mindörökké.

6. **כִּי הַמַּלְכוּת**: mert az uralom. — **שִׁלְךָ הָיָא**: a Tied. — **עַד וְיִעֲלֶמְךָ עַד**: és mindörökké. — **תִּמְלִיךְ**: uralkodni fogsz. — **כְּבָבוֹד**: dicsőséggel. — **כְּתוּב**: a mint írva van — **בְּתוֹרָתְךָ**: törádban. — **וְיִמְלִיךְ**: uralkodni fog. — **לְעוֹלָם וָעֶד**: mindörökké. — Következnek a prófétai beszédek azon részei, a melyekben Isten uralmát különösképpen kiemelik. A mindennapi imába csak Zecharja próféta kijelentése és a **שִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל** jutott be. — A **שִׁמְעֵי יִשְׂרָאֵל** ismeretes. Zakariás próféta jövőndölése a következőképpen hangzik: **וְהָיָה יְהוָה**: és az Örökkévaló lesz. — **וְיִמְלִיךְ**: királylyá. — **עַל כָּל־הָאָרֶץ**: az egész földön. — **בַּיּוֹם הַהוּא**: azon a napon. — **וְהָיָה יְהוָה**: az Örökkévaló lesz. — **אֶחָד**: egy. — **וְיִשְׁמֵי**: és a neve. — **אֶחָד**; egy. A liturgiai törvény értelmében minden imának Istent dicsőítő áldásmondással kell befejeződnie (**בִּרְכָה**). A **מַלְכוּת** befejezését is a **רִאשׁ הַשָּׁנָה** ima negyedik áldásmondása képezi.

7. **אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ**: Istenünk és őseink Istene. Imáink nagy részének ez a bekezdése. Maga a tóra is gyakran az ősök érdemeit emeli ki Izrael történetében és mi azért szerezységből Istenhez is nem a saját, hanem inkább őseink érdemeinél fogva közeledünk. Ez a megszólítás tehát első sorban Isten történeti neve. De van még más jelentősége is. Kifejezzük benne, hogy a mi hitünk és felfogásunk Istenről nem változott. Ugyanabban az egységformában imádjuk, melyben a mi őseink imádták. — **כָּל־יָד**: uralkodjál. — **עַל כָּל־הָעוֹלָם**: minden:

az egész világon. — **בְּכִבְדֶּךָ**: dicsőségedben. — **וְהִנֵּשָׁא**: és emelkedjél. — **עַל כָּל־הָאָרֶץ**: az egész föld fölé. — **בְּיָמֶיךָ**: fönségedben. — **וְהוֹפֵעַ**: es áraszd szét. — **בְּהִדְרָא וְאֵין עוֹד**: fölséges hatalmad magasztosságát. — **עַל כָּל־יְשֵׁבֵי תֵּבֶל אֶרֶץ**: földed összes világi lakói fölé. — **וְיָדַעַת**: hadd tudja meg. — **כִּי־פָעַל**: minden teremtetett. — **כִּי אָמַרְתָּ**: hogy Te. — **פָּעַלְתָּ**: teremtetted. — **וְיָבִין**: és értse meg. — **כִּי־אָמַרְתָּ**: minden alkotott. — **כִּי אָמַרְתָּ**: hogy Te. — **וַיִּצְרָתָּ**: alkottad. — **וַיֹּאמֶר**: és mondja. — **כָּל**: mindenki. — **אֲשֶׁר**: **יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ**: a kinek lehelete van az orrában. — **נִשְׁמָה בְּאִפּוֹ**: az Örökkévaló Izrael Istene a király. — **וּמַקְבִּילוֹ**: és uralma. — **כָּל**: mindenre. — **מִן־שָׁמַיָא**: kiterjed

8. Következik a szombattal közös ima, a melynek első ([ ]-lel jelzett) része csak szombati napra eső ünnepen mondatik. **אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ**: Istenünk és őseink Istene. — **רָצָה**: fogadd kegyesen. — **בְּמִנוּחֵינוּ**: nyugalmunkat]. — **מְדַשֵּׁנוּ**: szentelj meg bennünket. — **בְּמִצְוֹתֶיךָ**: parancsainddal. — **וְסֵן מִלִּבֵּנוּ**: és add osztályrészünket. — **בְּתוֹרָתְךָ**: tórádban. — **שִׂמְחֵנוּ**: hagyj bővelkednünk. — **בְּמִשְׁכָּנֶיךָ**: javaidban. — **וְשִׂמְחֵנוּ**: és örvendeztess meg bennünket. — **בְּיִשׁוּעָתְךָ**: segítségedben. — **וְהַחֲלִילֵנוּ**: és engedj részesülnünk. — **בְּאַהֲבָתְךָ**: szereteted. — **וּבְרַחֲמֶיךָ**: és kegyelmedben. — **שֶׁבַת קְדִישָׁךָ**: szent szombatodon. — **וְיִנְחוּנוּ**: hogy nyugodjanak. — **בּוֹ**: azon. — **מִקְדָּשֵׁי שְׁמֶךָ**: neved szentelői]. — **וְשִׁמְרֵנוּ**: és engedd, hogy megtisztuljon. — **לִבֵּנוּ**: szívünk. — **לְעֲבָדְךָ**: hogy Téged szolgáljunk. — **בְּאַהֲבָתְךָ**: hűséggel. Itt végződik a közös ima.

9. **כִּי אָמַרְתָּ**: mert Te vagy. — **אֱלֹהִים אֱמֶת**: igazságos Isten. — **וְיִדְבָּרְךָ**: és szavad. — **אֱמֶת**: igazságos. — **וְיָקִים**: és állandó. — **קָדֶם**: örökre.

10. **מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ**: királya az egész földnek. — **מְקֻדָּשׁ**: a ki megszenteled. — **הַשַּׁבָּת**: a szombatot]. — **וְיִשְׂרָאֵל**: és Izraelt. — **וְיֹם הַזִּכְרֹן**: és a megemlékezés napját. A **רִאשׁ הַשָּׁנָה** neve a tórában említett **יְרֵמְיָהּ** után **וְיֹם הַזִּכְרֹן**: a megemlékezés napja, a mennyiben azon a napon Isten megemlékezik rólunk és nekünk is kötelességünk önmagunkra gondolni.

זְכְרֹנוֹת: A megemlékezés.

Tartalom: Te Istenünk, megemlékszel a világ minden teremtményéről és számon tartod az ősidők alkotásait. Minden elrejtett Te előtted nyitva van és feledés Te előtted nem

létezik. A nemzedékek elejétől a nemzedékek végeig hatol el a Te tekinteted és ott ügyelsz minden lélek leheletére. És a napok közül a mai napot jelölted ki Jákobban, hogy azon ítéletet mondj mindenről, a mi a Te műved. Ma hirdették az országokról, hogy melyiknek sorsa a kard és melyiknek a béke, hol pusztít az éhség és hol laknak jól az emberek és nincs, a kinek élete és halála fölött nem ma intézkednél. Minden lény emlékezete a mai napon vonúl el Előtted: tettei és gondolatai, indulatai és összes érzelmei. Csak az boldog, a ki Téged el nem felejt és a ki Benned találja erősségét. Azt Te sem felejtetted el, a mint megemlékeztél Noéről, a mikor minden előtt el kellett pusztitanod az emberek rosszasa miatt. Emlékezzél hát meg rólunk ősidejű mennyeidből és jusson Eléd emléke annak a szövetségnek, melyet Ábrahámmal kötöttél és az az esküd, melyet neki esküdtél, midőn késznek nyilatkozott egyetlen fia föláldozására, csak hogy a Te akaratod meglegyen. Izsák föláldoztatását számítsd az ő fiai javára és irgalmazz nekünk a mai napon. Dicsértessél Örökkévaló, ki megemlékezel a szövetségről. — Ennek az imának וְקִרְוֵנוּ a neve és már a talmudban megemlítették, mint újévi ima. Sorrendben a סליחה után következik az újév muszafjában.

1. אֵלֶּה יוֹדֵךְ: Te megemlékezel. — מַעֲשֵׂה עֲלֵמִים: a világ alkotásáról. — וּפְקָדֶךָ: és számon tartod. — קְלִיעֲדֵי קֶדֶם: az ősidők minden teremtményét. — לְפָנֶיךָ: Előtted. — נִגְלוֹ: nyilvánvaló. — וְהַמֶּן נִסְתָּרוֹת שֶׁמִּבְרָאֵשִׁית: minden elrejtett. — וְהַמֶּן נִסְתָּרוֹת שֶׁמִּבְרָאֵשִׁית: és az ősidők titkainak tömege. — אֵין שָׁכָחָה: nincs felejtés. — לִפְנֵיךְ: dicsőséges trónod előtt. — וְאֵין נִסְכָּחָה: és semmi sincs elrejtve. — קִנְיֵךְ עֲדֶיךָ: szemed előtt.

2. אֵלֶּה יוֹדֵךְ: Te megemlékezel. — אֵת כָּל־הַמַּעֲשֵׂה: minden megcselekedettről. — וְגַם כִּדְעֵיבָר: és egy lény sem. — כֹּחַ וְכֹחַ: nem tagadhatja meg magát. — קֶדֶם: Előtted. — הַבֵּל וְלֹא יִדְוֶעַ: minden nyilvánvaló és tudvalevő. — לְפָנֶיךָ: Előtted. — צָפָה: a ki örködsz. — וּמִבֵּית: és látsz. — עַד סוֹף כָּל־הַיְּדִירוֹת: az összes nemzedékek végeig. — כִּי תִבְיָא: a midőn megszabod. — חֶק וְקֶרֶן: a megemlékezés törvényeit. — לְהַפְקֵד: hogy megfigyeltessék. — כָּל־יְהוֹדֵי וְהַמֶּן נִסְתָּרוֹת: minden élő lehelet. — לְהַפְקֵד: hogy megemlékeztessék. — מַעֲשֵׂים רַבִּים: a sok tett. — וְהַמֶּן בְּרִיּוֹת לֶעָן סִלְחָה: és a végtelen teremtmények tömege.

3. **הוֹדַעְתָּ**: kezdettől fogva. — **כִּזְאת**: akként. — **הוֹדַעְתָּ**: tudattál. — **וּמִלְקִיִּם**: és ősidőktől fogva. — **אֹתָהּ**: azt. — **נִלְתָּ**: nyilatkoztattad ki. — **יְדֵי הַיּוֹם**: hogy az a mai nap. — **תְּחִלָּתָהּ**: alkotásaid kezdete. — **וַזְכִּירָן**: emlékezete. — **לְיוֹם רִאשׁוֹן**: az első napnak. — **כִּי חָק**: mert megállapodása. — **דִּשְׁתָּאֵל הוּא**: Izraelnek az. — **דִּשְׁתָּאֵל**: törvénye. — **לְאֵלֵי יַעֲקֹב**: Jákob Istenének.

4. **וְעַל הַקְּדִינֹת**: és az országok fölött. — **בּוֹ**: azon (a napon). — **יֵאָמֵר**: mondatik ki. — **אֵיזוֹ**: hogy melyik. — **אֶתְרֵב**: a kardé. — **וְאֵיזוֹ**: és melyik. — **לְשָׁלוֹם**: a békeé. — **קֶרֶב**: az éhségé. — **לְשִׁבְעָה**: a bősége. — **וּבְרִיּוֹת**: és a teremtmények. — **וְיִקְדְּרוּ**: megszámláltatnak. — **לְמַזְכִּירָם**: hogy emlékezetbe hozzák őket. — **לְחַיִּים**: az életnek. — **וּמָוֶת**: és a halálnak. — **מִי לֹא יִבְקֹר**: ki ne vizsgáltnék meg. — **בְּיּוֹם הַיּוֹם**: a mai napon.

5. **כִּי זָכַר**: mert emlékezete. — **כָּל־הַיְּצוּר**: minden lénynek. — **כָּל־הַיְּצוּר**: Eléd jön. — **מַעֲשֵׂה אִישׁ**: a férfi cselekedete. — **וּמַחְשָׁבוֹ**: és gondolkodása. — **וּמַעֲשֵׂיוֹת**: és cselekedetei. — **כָּל־הַיְּצוּר**: a férfi minden lépésének. — **מִחֲשַׁבּוֹתָם**: az ember gondolatai. — **וּמַחְשַׁבּוֹתָיו**: és alatomosságai. — **וְיִצְרוּ**: és szenvedélyei. — **כָּל־לֵי אִישׁ**: a férfi tetteinek.

6. **אִשְׁכֵּחַ אִישׁ**: boldog az a férfi. — **אִשְׁכֵּחַ**: a ki Téged el nem felejt. — **וּבִן־אָדָם**: és (boldog) az az ember fia. — **וְיִמְצֹאֶנּוּ**: a ki Benned találja erejét. — **כִּי דֹרֵשׁ**: mert a kik Téged keresnek. — **לְעוֹקֵם לֹא יִשְׁעוּ**: sohasem botlanak meg. — **וְלֹא יִקְדְּמוּ**: és nem pirulnak. — **לְנֶפֶשׁ**: soha. — **כָּל־הַחַסִּים בָּהֶם**: mindazok, kik Benned biznak.

7. **כִּי זָכַר כָּל־מַעֲשָׂיוֹ**: mert minden alkotásod emlékezete. — **כָּל־הַיְּצוּר**: Eléd jön. — **וְאֵתָה דָרַשׁ**: és te kutatod. — **כָּל־הַיְּצוּר**: mindannyinak cselekedetét. — **וְנֹחַ אֶתֵּנוּ**: Noérről is — **בְּאַהֲבָה**: szeretettel. — **וְיִזְכֶּרְנִי**: emlékeztél meg. — **וּמִשְׁכָּרִי**: és gondoltál reá. — **בְּדַבַּר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים**: a segítség és az irgalom szavával. — **בְּהִיבָאֵךְ**: a mikor hoztad. — **אֶת־מֵי הַמַּבּוּיָה**: a vizözön áradását. — **כִּי־יִשְׁכַּח**: hogy megsemmisítsed. — **כָּל־בְּשָׂר**: az összes lényeket. — **כִּפְשִׁי רַע מִכָּל־לֵב**: tetteik gonoszsága miatt.

8. **גַּלְיָה**: azért. — **וְזָכַרְנִי**: az ő emlékezete. — **כָּל־הַיְּצוּר**: Eléd jött. — **לְהַרְבּוֹת**: hogy szaporítsad. — **וְיָרְעוּ**: magzatát. — **כְּעֶפְרוֹת הַבֵּל**: mint a föld porát. — **וְיִצְאָנִי**: és utódait. — **כְּנֵחַם**: mint a tenger füvényét. — **כְּקִתּוֹב**: a mint irva van. — Következnek idézetek a tóra, a prófétákból, melyek hirdetik, hogy Isten gondviselése kiterjed mindenre, a mi él.

9. **וְזָכַרְנִי**: Istenünk és őseink Istene. — **וְזָכַרְנִי**: emlékezzél meg rólunk. — **בְּדִרְשׁוֹן טוֹב**: jó emlékezetteddel. —

בְּקֶדֶת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים: Előtted. — וּפְקֻדָּוִי: és gondolj reánk. — מִשְׁמֵי שָׁמַיִם קָרָם: az irgalom és a segítség gondolatával. — וּיְקַרְלֵנִי: és emlékezzél a mi javunkra. — אֶת־הַבְּרִית: a szövetségről. — וְאֶת־הַשְּׁבוּעָה: és az esküről. — וְאֶת־הַחֶסֶד: és a szeretetről. — שְׁוֹשְׁבֶתָהּ: melyet esküdtél. — לְאַבְרָהָם אָבִינוּ: őünknek Ábrahámnak. — בְּהַר הַמֹּרִיָּה: Mórija hegyén (akkor, midőn Ábrahám Izsákot a Mórija hegyén föl akarta áldozni, de az angyal közbelépésére gondolatát végre nem hajtotta). — וְתִפְאֶרֶת: és jelenjék meg. — עֲקָרָה: az a megkötözés. — שְׁעָקָר: a midőn megkötözte. — אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ: fiát Izsákot. — עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ: az oltár hátán. — וּבִשֵּׁשׁ: és elfojtotta volt. — רַחֲמָיו: irgalmát. — לַעֲשׂוֹת: csakhogy végrehajtsa. — רְצוֹנָךְ: akaratodat. — כָּלֶבב שְׁלֵם: teljes szívvvel.

10. וְנִי וְקִישִׁי: így szorítsa vissza. — רַחֲמֶיךָ: a Te irgalmad. — וּבְמִבְקַח הַקְּדוֹל: az ellenünk való haragodat. — אֶת־יִצְחָק מַעֲלֵנִי: és nagy jóságodban. — יָשׁוּב: szűnjön meg. — חֲרוֹן אַפַּי: haragod föllobbanása. — מַעֲלָמֶךָ: néped. — מַעֲרֶיךָ: városod. — וּמִנְחָלָתְךָ: és örökséged ellen.

11. וְנִתֵּן לָנוּ: és teljesítsd nekünk. — אֶת־הַדְּבָר: azt az ígét. — שְׁהַבְטַחְתָּנוּ: melyet nekünk biztosítottál. — בְּהִוְרָתְךָ: tórád-ban. — עֲלֵי־יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ: Mózes szolgád által. — כִּפְיִי בְּבוֹרְךָ: dicsőséges szavad által. — כְּאָמַרְי: a mint mondván van. — וְנִזְכַּרְתִּי: és megemlékezem. — לָהֶם: róluk. — בְּרִית רִאשֹׁנִים: az ősökkel kötött szövetségemmel. — אֲשֶׁר: a (melyet megkötöttem) midőn. — הוֹצֵאתִי אוֹתָם: kivezettem őket. — מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: Egyiptom földjéről. — לְעֵינֵי הָעַם: a népek szeme láttára. — קִדְוִיתָ לָהֶם: hogy legyenek nekik. — לֵאלֹהִים: Istenné. — אֲנִי יְהוָה: Én vagyok az Örökkévaló.

12. כִּי יִזְכֵּר: mert a ki megemlékszik. — כָּל־הַנִּשְׁכַּחֹת: az összes elfelejtett dolgokról. — אַתָּה הוּא: az Te vagy. — וְאֵין שְׂכָחָה: és nincs elfelejtés. — לִפְנֵי כֶסֶף כְּבוֹדְךָ: dicsőséges trónod előtt. — וְעֲקַרְתָּ יִצְחָק: és Izsák megkötöztetéséről. — קוֹרְעִי: az ő magzata javára. — הַיּוֹם: a mai napon. — בְּרַחֲמֶיךָ: irgalmadban. — תִּזְכֹּר: fogsz emlékezni. — בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה: dicsértessél, oh Örökkévaló. — וְיִזְכֵּר הַבְּרִית: a ki megemlékezel a szövetségről.

שׁוּפְרוֹת: Kürtharsogás.

Tartalom: Főnséged felhőjében jelentél meg egykoron, hogy szent népedhez szólj. Mikor a Szináj hegyén tanodat kinyilatkoztattad, az egész mindenség megremegett, de

Te megtanítottad népedet a törvényre és a parancsolatokra, a melyeket immár követnek. Az a kűrthang, mely a kinyilatkoztatás napján szólalt meg, harsogjon meg most újból a mi javunkra és a mi fölszabadulásunkra és arra, hogy mindnyájunkban fölébreszsze a jóra való törekvést és a törvényeid iránti tiszteletet; hogy mindannyian megtarthassuk a törvényt úgy, a hogy Te azt szolgád Mózes által nekünk elrendelted. Dicsértessél Te Örökkévaló, a ki néped Izrael kűrtharsogásait irgalmadban meghallgatod.

1. אלה נלית: Te megjelentél. — כבודך: fönséged felhőjében. — על עם קדשך: szent néped fölött. — לדבר עם: hogy szólj velök. — מן השמים: az égről. — השמעתם: halattad velök. — קולך: hangodat. — ואנחנו עליהם: és megjelentél nekik. — בקדושת טהר: tiszta fényfellegekben.

2. כל העולם ברוך: az egész világ is. — קל מפניך: rendült meg Előtted. — ובריית בראשית: és a természet teremtményei. — חררו מן: megijedtek Előtted. — בעלותך: a mikor megjelentél. — סלח: oh királyunk. — על הר סיני: Szinaj hegyén. — ללמד: hogy taníts. — לעמך: népednek. — תורה: törvényt. — ומצות: és parancsokat.

3. ואשמעם: akkor hallattad velök. — אתהוד קולך: fönséges szavadat. — ודבורת קדשך: és szent igéidet. — סעבות אש: tüzek lángjai közül. — בקולות וברקים: mennydörgés és villámok között. — עליהם נלית: jelentél meg nekik. — ויבול שפר: és a sófár hangjai között. — עליהם הושת: nyilatkoztál fölöttük. — ככתוב: a mint írva van. Következnek idézetek a tóra és a zsoltárok és a prófétákból, melyekben a sófár hangjai Izraelt Isten dicsőítésére hangolják és a sófár hangjai mellett egyúttal fölszabadúlnak.

4. על עמך וישראל: népedet Izraelt. — בשלום: békédben.

5. A most következő rész imát tartalmaz, hogy Isten fogadja kegyesen az ősi sófárkürt harsogása mellett fölhangzó fohászaikat és segítse meg a világ minden tájára szétszórt népét, hogy teljesíthesse magasztos hivatását. Az ima keletkezése a talmud legelső korszakába nyúlik vissza, még jó régen a misna szerkesztése előtt. Eredeti helye az újévi imában van, de majdnem egyidejűleg a 18 hétköznapi imába (שמעיה עשרה) is fölvétetett.

A mikor az imát szerkesztették, a zsidóság még politikai államot is alkotott. Saját hazájában lakott, de a római hatalom erősen előrenyomult és a zsidóság legjobbjait rablánczokon Rómába hurczoltatta. A nép, legjobb fiaitól megfosztva, vezetőik nélkül állott. Folytonos rettegés között élve, csak azt kérték Istentől, vajha valamennyien együtt lehetnénk Czijjonban, hogy itt Isten tanait művelhessék és szellemét maguk között ápolják. Idők multán a Czijjonban való együttélés vágya megszűnt, de megmaradt az imában kifejezett szellem, hogy Izrael fiai egységes szellem és egységes vallásos elvek szerint élhessenek az egész föld kerektségén és habár távol egymástól, *a vallásban* egyeknek érezhessék magukat. *אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ*: Istenünk és őseink Istene. — *הָאֵל*: szólaltasd meg. — *הַשּׁוֹפָר יָדוּל*: a nagy sófart. — *לְחֵרֹתֵנוּ*: megszabadításunkra. — *וְשָׂא*: és emeld föl. — *גַּם*: a zászlót. — *לְקַבֵּץ וְקִוִּיֵּנוּ*: számkivetettjeink egybe gyűjtésére. — *וְקָרַב*: és hozd közelebbre. — *פְּזוּרֵינוּ*: szétszórtjainkat. — *בְּצֵין הַגּוֹיִם*: a népek közül. — *וְסַמְּצוּתֵנוּ*: és szám- űzöttjeinket. — *מִכָּל־אֶרֶץ*: a föld széleiről.

6. *וְהֵבֵיאֵנוּ*: és hozz minket. — *לְצִיּוֹן עִירָךְ*: Czijjon városba. — *בְּרָחָה*: ujjongással. — *וּלְיְרוּשָׁלַם*: és Jeruzsálembé. — *בֵּית מִקְדָּשְׁךָ*: szentélyed házába. — *בְּשִׂמְחָה עוֹלָם*: örök örömmel. — *וְשָׂם*: és ott. — *וְנָשָׂא*: letesszük. — *לְעֵלֶךָ*: Eléd. — *אֶת־קִרְבָּנֵינוּ*: köteles áldozatainkat. — *כַּקֶּדֶשׁ עֲלֵינוּ*: a mint ez reánk parancsoltatott. — *בְּתוֹרָתְךָ*: tórádban. — *עֲלֵנוּ מִשָּׁה עֲדִידָךְ*: szolgálád Mózes által. — *כַּאֲמֹר*: a mint mondva van.

7. *וּבְיוֹם שִׂמְחָתְכֶם וּבְמִצְוֹתֵיכֶם*: öröm- és ünnepnapjaitokon. — *וּבְרָאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם*: és újholdjaitokkor. — *וּתְהַלֵּלְתֶּם*: fujjátok meg. — *בְּחִצְצוֹרֹת*: a trombitákat. — *עַל עוֹלֹתֵיכֶם*: égő áldozataitok mellett. — *וְעַל וְקָרְבַּי שְׁלֵמֵיכֶם*: és örömåldozataitok mellett. — *וְהָיוּ לָכֶם*: és ezek legyenek nektek. — *לְזִכְרֹן*: emlékezetül. — *לְפָנֵי אֱלֹהֵיכֶם*: Istenetek előtt. — *אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם*: Én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek.

8. *כִּי אָתָּה שָׁמַע*: mert Te hallod. — *קוֹל שׁוֹפָר*: a sófar hangját. — *וַיִּשְׁמָע*: és figyelsz. — *הַרְסוּגָה*: a harsogásra. — *וְאֵין דָּם דָּךְ*: és senki sem hasonlít Hozzád.

9. *דָּרִיד אָתָּה יְהוָה*: dicsértessél, oh Örökkévaló. — *שִׁמְעָה*: a ki hallod. — *קוֹל הַרְסוּתָ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל*: néped Izrael harsonaszavát. — *בְּרִחְמִים*: irgalmadban.

יְהוָה: Bűnvallomás.

Tartalom. Megtörtén a bűnök súlya alatt bocsánatért esedezünk ahhoz, a kié a bocsánat. Nem tagadunk semmit és nem szépitgetjük eljárásunkat. Hiába is tennők! Isten a szívek és a vesék vizsgálója, amúgy is ismeri legtitkosabb gondolatainkat. Őszintén kimondjuk hát a valót: *vétkeztünk*. Nem egyszer és nem kétszer, hanem számtalanszor; nem egyet és nem kettőt, hanem sokat. Nem voltunk elég erősek, hogy szenvedélyeinken uralkodjunk. A tilos után vágyódtunk, a rossz után áhitoztunk. Hazudtunk magunknak és hazudtunk másoknak. Rágalmaztunk és kárörvendők voltunk. Megszentségtelenítettük Isten nevét. S mindazt még védeni sem tudjuk. Szánk csak könyörgésre nyílik a mai napon, ajkaink csak irgalomért rebeghetnek imát. »Bocsáss meg, engedj és engesztelődjél«. — Ebben áll a jom kippuri bűnvallomásnak a lényege. Minden jom kippuri tefilla után ismételjük, kivéve a וְיִזְכֶּרֶה után, melynek külön imája van. Már עֶרֶב יוֹם כִּפּוּר mincha imájában is mondják e bűnvallomást (יְהוָה).

1. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: Istenünk és őseink Istene. — קַבּוּל: hadd jusson. — אֵלֶיךָ: Te hozzád. — הִשְׁתַּחֲוֵיתִי: a mi imánk. — וְאַל תִּהְיֶה עֵלָּי: és ne rejtőzzél el. — מִתְחַנְּנֵנוּ: könyörgésünk elől. — שֶׁאֵין אֵין: mert nem vagyunk mi. — עֲזֵר קָדִים: erős arczuak. — וְקִשְׁתֶּיךָ: és kemény nyakuak. — לִימֶר: hogy azt mondjuk. — קִדְמָךָ: Előtted. — צְדִיקִים אֲנֵנוּ: igazságosak vagyunk. — וְלֹא חָטָאנוּ: és nem vétkeztünk. — אֲדָלָה: (mert) bizony. — אֲנֵנוּ חָטָאנוּ: mi vétkeztünk. Következnek egyes bűnök felsorolása. Nagyjában olyanok, melyek inkább a hamis gondolkodás és az álnok beszéd gyermekei.

2. סָרְנוּ: eltértünk. — מִמִּצְוֹתֶיךָ: parancsaidtól. — וּמִדְּבַרֶיךָ: és nem volt elég nekünk. — וְלֹא שָׁמַעְנוּ לָנוּ: és nem volt elég nekünk. (T. i. még azonkívül is vétkeztünk).

3. וְאַתָּה: Te pedig. — צְדִיק: igazságos vagy. — עַל כָּל־הֵבֶא: mindenben, a mi ért. — אֵלֵינוּ: bennünket. — כִּי אָמַרְתָּ: mert igazságot. — גָּשִׁיתָ: gyakoroltál. — וְאַתָּה: mi pedig. — הִרְשָׁעֵנוּ: gonoszúl cselekedtünk.

4. מִי־נִמְאָר: mit mondjunk. — קִדְמָךָ: Előtted. — יֵשֶׁב קְדוֹם: magasságban trónoló. — וּמִי־נִסְפָּר: és mit beszélünk. — שֶׁנּוּ

שחקים : egek lakója. — הלא : hiszen. — קלה נסתרות : minden titkot. — ונעלית : és nyilvánvalót. — אזה ידע : tudsz Te.

5. אזה ידע : Te ismered. — רץ עולם : a világ titkait. — ומעלמות סתר : és mélyen elrejtett dolgait. — קלה : minden élonek. — אזה חפש : Te kutatod át. — כלחדר במן : a belső minden kamráját. — ויבחן : és vizsgálod. — קלות ולב : a veséket és a szívet. — אין דבר : egy dolog sincs. — נעלם : elrejtve. — ממך : Előtted. — אין נסתר : és nincs titok. — ממך עיני : szemed előtt.

6. יבן : így tehát. — וסי רצון מקפיד : legyen meg a Te akaratod. — שחקפד לי : hogy megbocsássad nekünk. — על כל חטאתי : minden vétkünket. — ומתחילתי : és eltöröljed nekünk. — על כל פשעני : minden bűnünket. — ותסלח לנו : és engedjed nekünk. — על כל גנותי : minden rossz tettünket. Következik a részletes bűnlajstrom, melynek nagy részét tetekben követtünk el.

נעילה : Neila.

Tartalom: Oh Istenünk, ki a bűnösök felé nyújtod kezedet és örömmel fogadod a megtérteket: Te hozzád fordulunk, hogy magadhoz fogadhass. Megtanítottál bűneinket bevallanunk és ennek következtében kezeink erőszakosságával fölhagynunk. Így térünk hát vissza Te hozzád, Te Örökkévaló Istenünk, tisztán és vétkeinktől megtisztultabban, mintha áldozatokkal engesztelnők ki Istenünket. Áldozatok sokaságával nem is érnénk el semmit. Bizunk Benned: ismered tehetetlenségünket, gyenge mivoltunkat és életünk gyarló végét. Bizunk, hogy megbocsátsz, mert tudod, hogy egyebek sem vagyunk a férgek eledelénél. Életünk, jóságunk, jámborságunk, szeretetünk, erőnk és hatalmunk számba sem jön. *Hőseink*, Te előtted nem hősök, neves *férfaink*, mintha nem is léteznének, *bölcsseink* értelem nélkül szükkölködnek. A mit tesznek, a Te akaratod nélkül hiábavaló, *egész életünk* egy lehelet és fölényünk az állat fölött nem emelkedik ki, mert minden létező semmi egyéb, mint fuvallat.

Csak egy valami van, a mi ősidők óta az embert minden fölé helyezi és abban a kitüntetésben részesíti, hogy Istene

elé állhasson: *megtérése*. Ez emel föl Istenünkhöz és ez tesz bennünket méltóvá arra, hogy éljünk. Jámborságunk és vallásságunk nem Isten iránti szivességek, hanem eszközök arra, hogy élhessünk és hogy Istentől szeretettel fogadtassunk. Bűnbánó szívvvel lépünk a mai napon Eléd, mert hisz azért adtad nekünk az engesztelő napot, hogy alkalmunk legyen bűneink megbánására és elhatározhassuk magunkat a Te akaratod végrehajtására. Légy hát irgalmas hozzánk és bocsásd meg vétkeinket, hisz Te nem kívánod pusztulásunkat. Prófétáid által hirdetteted, hogy a ki keres, az meg is talál, hogy a ki gonosz útját és igazságtalan gondolatait elfelejti, az Nálad irgalmat talál. Hányszor szólitottad föl népedet prófétáid által, hogy megtérjenek, hányszor biztattad, hogy lépjenek útaira. Akarod javulásunkat, és megbocsátója vagy Izraelnek és Jesurun törzseinek.

Nem érdemeinket soroljuk föl, azok nincsenek. A mig élünk, a föld porához ragaszkodunk s ha meghaltunk, mi is porrá leszünk. Csak eszköz vagyunk, a szégyen és a gyalázat eszközei. Legyen a Te akaratod, hogy magadhoz emelj, ne hogy vétkezhessünk és ha már vétkezünk, bocsáss meg, de ne úgy, hogy fájdalmak és szenvedések árán tisztuljunk meg bűneinktől.

1. **תָּעַתָּה**: Te. — **נָתַן**: nyújtod. — **יָד**: kezedet. — **לְשֹׁמְרֵי**: a bűnösöknek. — **וַיִּשְׁקָךְ**: és jobbod. — **לְשֹׁמְרֵי**: ki van nyújtva. — **לְשֹׁמְרֵי**: befogadására. — **וַיִּשְׁקָךְ**: a megtérteknek.

2. **וַיִּלְמַדְךָ**: Te tanítottál meg. — **לְשֹׁמְרֵי**: hogy bevalljuk. — **לְשֹׁמְרֵי**: Előtted. — **לְשֹׁמְרֵי**: minden vétkünket. — **לְשֹׁמְרֵי**: hogy. — **לְשֹׁמְרֵי**: fölhagyjon. — **לְשֹׁמְרֵי**: erőszakkal. — **לְשֹׁמְרֵי**: kezünk. *A bűnnek beismerése eszköz a javulásra.* Csak a tárgyilagos megítélése saját tetteinknek képes bennünket attól óvni, hogy igazságtalanságokra ne vetemedjünk. *Az önmegismerés képessége* a legkiválóbb tulajdonságunk, a legnagyobb erőnk, melylyel önmagunkat fejleszthetjük, melynek segítségével *önmagunknak vagyunk ujjáteremtői*. A jom kippurnak is az az eszméje, hogy az őszinte bűnvallomás által egészen átalakultunk és új életet kezdhünk, melyben még elkövetett hibáinkat jóvá tehetjük.

3. **בְּהִשָּׁבָה שְׁלֹחָה**: fogadj hát bennünket. — **מִגְתֵּרָה**: igaz megtéréssel. — **מִגְתֵּרָה**: Magad elé. — **מִגְתֵּרָה**: mint áldozatokkal. — **וּבְנִחָה**: és oltári ajándékokkal. — **לְמַעַן דְּבָרָךְ**: igéid miatt. — **אֲשֶׁר אָמַרְתָּ**: melyet hirdettél. Hirdetted t. i. hogy a megtérést jobban fogadod, mint az égő áldozatot.

4. **אֵין קֵץ**: végtelenek is volnának. — **לְשֵׁן**: az áldozatok. — **הַבִּינֹתִי**: bűneinkért. — **וְאֵין מִסְפָּר**: és számtalanok lennének, — **לְנִיחָה**: az oltári ajándékok. — **אֲשֶׁר אָמַרְתָּ**: vétünkért. Értelme: ha áldozatokkal kellene ellensúlyoznunk bűneinket, nem talál-nánk annyi áldozatot. De mi igaz megtéréssel lépünk Eléd.

5. Az ima következő részének az a gondolatmenete: Nekünk embereknek különben egyebünk sem lehet a megtérésnél. Nagy alkotásokat nem vihetünk véghez és kicsinyes voltunkban nem csoda, ha gondolkodásunk is kicsinyes. Ez a tény támogat abban a hitünkben, hogy Isten meg fog bocsátani. Érdemekkel nem kérkedhetünk. **וְאָמַרְתָּ**: hisz Te. — **וְדָע**: tudod. — **שֶׁאִמַּרְתִּי**: hogy a mi végünk. — **רֶמֶה וְתוֹלָעָה**: féreg és rovar. — **קִפְצָךְ**: azért. — **קִפְצָךְ**: gyakran. — **קִפְצָךְ**: bocsátsz meg.

6. **מִי אָנֹכִי**: mi vagyunk mi? — **מִי אָנֹכִי**: mi a mi életünk. — **מִי אָנֹכִי**: mi a mi jóságunk. — **מִי אָנֹכִי**: mi a mi igazságunk? — **מִי אָנֹכִי**: mi a mi segítségünk? — **מִי אָנֹכִי**: mi a mi erőnk? — **מִי אָנֹכִי**: mit mondjunk. — **לְפָנֶיךָ**: Előtted.

7. **אֵין**: hiszen. — **כָּל-הַגִּבּוֹרִים**: a hősök mind. — **אֵין**: mint a semmi. — **לְפָנֶיךָ**: Előtted. — **וְאֵין שֵׁם**: és a neves férfiak. — **אֵין**: mintha nem volnának. — **וְהַבְּנִים**: és a bölcsék. — **כָּל-יָדָע**: tudás nélkül. — **וְהַבְּנִים**: és az értelmesek. — **כָּל-יָדָע**: értelem nélkül. — **רַב מַעֲשֵׂיהֶם**: a legtöbb cselekedetök. — **חַדְשֵׁי**: hiábavalóság. — **וְיָמֵי חַיֵּיהֶם**: és életök napjai. — **הָבָל**: lehelet. — **לְפָנֶיךָ**: Előtted. — **וְיִמּוֹת הָאָדָם**: és az ember fölénye. — **מִן**: fölé: az állat fölé. — **אֵין**: semmi. — **כִּי הָבָל**: mert minden. — **הָבָל**: lehelet.

8. **אָמַרְתָּ**: Te. — **הַבְּדִלְתָּ**: megkülönböztetted. — **אֵין**: az embert. — **מֵרֵאשִׁית**: kezdettől fogva. — **וְנִתְּנָתִי**: és kijelölted őt. — **לְעֵינֶיךָ**: hogy álljon. — **כִּי מִי אֲמַרְיָךְ**: mert ki mondhatja Neked. — **מִי אֲמַרְיָךְ**: mit művelsz. — **וְאֵין-יָדָע**: és ha igazságosnak bizonyúl. — **מִי אֲמַרְיָךְ**: mit ad neked?

9. Folytatását képezi a megelőző fejezetnek, mely azzal végződött, hogy az ember minden ereje és képessége számba sem jöhet. Mégis — így folytatja — az isteni Gondviselés az embernek a világrendben magasabb helyet jelölt ki. Nem

azért, mintha Isten érdekében állana az emberek jámborsága, hisz a jótettel Isten hatalmát nem gyarapítjuk. De megtette, mivel lehetségesnek tartja, hogy az ember saját jócselekedetei révén az Istenséghez fölemelkedjék. Az emelkedés egyik eszköze a *jóm kippur*, melynek megbocsátó ereje átalakítólag hat az egész emberre. Ezért jelölt ki számunkra olyan napot, mely erkölcsi érzületünkre termékenyítőleg hat. **וַתְּחַדְּשׁ**: és adtad nekünk. — **אַתִּים תִּפְסְרוּם הַיּוֹם**: ezt az engesztelő napot. — **וְז**: hogy vége legyen. — **וַתְּחַדְּשׁ**: és megbocsáttassék. — **וַתְּחַדְּשׁ**: és elengedtessek. — **כָּל-עֲוֹנוֹתַי**: minden bűnünk. — **לִפְנֵי ה' יִשָּׁחַט**: hogy fölhagyjon. — **חֶסֶד**; erőszakkal. — **וְיָדֵינוּ**: kezünk. — Már a megelőző részben is találkoztunk azzal a gondolattal, melyet Jezsájás próféta 58. fejezetében találunk legjobban kifejezve. *A megbocsátás célja: a további bűnök abbahagyása.* Más szóval ez azt jelenti, hogy a bűn megbocsátása nem Isten *büntető* képességében rejlik, hanem önmagunkban; az által, hogy a bűn káros voltát és erkölcssemmisítő hatását érezzük, *hiptelenné leszünk a további vétkezésre.* A megbocsátás jele abban mutatkozik, hogy képesek vagyunk-e, még tovább is tudva rosszat tenni. Ha nem, akkor előbbi vétkeink megbocsáttattak. Ezt fejezi ki a célhatározó mondat, hogy »*megbocsátás által vége legyen a mi vétkezésünknek, hogy ezentúl erőszaktól tartózkodjunk*«. Hogy az ima az erőszakot a bűnök közül kiemeli, mint a legnagyobbat, az mutatja mennyire mentek át a prófétai eszmék a zsidó köztudatba. — **וְיָשִׁיב**: és visszatérjünk. — **וְאֵלֶיךָ**: Hozzád. — **לַעֲשׂוֹת**: gyakorolván. — **כִּי רָצוֹן**: akaratod törvényeit. — **בְּלֵב שָׁלֵם**: teljes szívvel.

10. **וְאַתָּה**: Te pedig. — **בְּרַחֲמֶיךָ רַחֵם**: végtelen kegyelmedben. — **כִּי לֹא סָחַפְךָ**: könyörülj rajtunk. — **כִּי לֹא סָחַפְךָ**: mert nem kívánod. — **בְּהַשְׁחֵת עוֹלָם**: a világ elpusztulását. — Értelme: az ember javulásának eszméje beleillik Isten világfentartó rendszerébe. A bűn következménye a büntetés, mely a világrendben megsemmisüléssel együtt jár. Isten, ki a világot teremtette és léte alapjául az erkölcsöt jelölte meg, az erkölcs erősödését a maga akarata győzelmének tekinti.

11. A következő része az imának egészen az utolsó bekezdésig idézetek a prófétai beszédből, melyekben az imádkozó a prófétai tanítások kijelentéseiből erőt és bizodalmat merit, hogy a megtérés ténye a legkedvesebb cselekedet Isten előtt. — **כִּי יִרְאֶה**: mert irva van. — **וְיִשָּׁחַט**: keressétek. — **כִּי יִרְאֶה**: a mikor található. — **וְיִשָּׁחַט**: hívjátok. — **בְּחֵוֹן קָרִיב**:

a mig közel van. (Jezsájás 55:6.) Isten akkor van közel az emberhez, a midőn az erkölcsi érzületünk saját jótetteinkből táplálkozik. Minél távolabb estünk a bűntől, annál jobban érezzük a jó uralmának szükségét és annál könnyebben találjuk meg a kiutat az esetleges hibáinkból. Igazán megtérnie — azt mondja ez a vers — csak az erkölcsös embernek lehet és a megtérés képességét csak úgy érhetjük el, ha mindig azon vagyunk, hogy erkölcsileg emelkedjünk. — וְהֵאָמַר: és mondva van. — יָעֻב: hagyja el. — רָשָׁע: a gonosz. — דַּרְכּוֹ: az ő útját. — וְאִישׁ אֵן: és a jogtalan férfi. — מַה־שִּׁבוּתָיו: gondolatait. — וְנָשַׁב: és térjen vissza. — אֶל־הֵחָה: az Örökkévalóhoz. — וְיִרְחַמֵּהוּ: és Ő könyörül rajta. — וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ: és Istenünkhöz. — כִּי יָרֵבָה לְלֵאִם: ki gyakran megbocsát (u. o. 7.) Folytatása a megelőzőnek. Még a gonosz is megtérhet. A megtérésre való törekvés az első állomás a bocsánathoz vezető uton.

12. וְאָמַר: bizony Te. — אֱלֹהֵי מְלִיחָה: a megbocsátás Istene vagy. — חַנּוּן וְרַחוּם: kegyelmes és irgalmas. — וְגִבּוֹר־חֵסֶד: és nagy jóságú. — וְיִרְבֶּה לְחַיִּים: és a ki gyakran jót tesz. — וְאֵין אַתָּה חָפֵץ: Te akarod. — בְּתַשׁוּבַת רָשָׁעִים: a gonoszok megtérését. — וְאֵין אַתָּה חָפֵץ: és nem kívánod. — בְּמִיתָתָם: halálukat. — שֶׁנֶּאֱמַר: mert mondva van. — אָמַר אֱלֹהִים: mond nekik. — מִי אֲנִי: a mint élek. — נֹאֵם אֲדָנִי אֱלֹהִים: mondja az Örökkévaló Isten. — אֲנִי־אֶחָפֵץ: nem kívánom. — בְּמוֹת רָשָׁע: a gonosz halálát. — כִּי אֵם: csak azt. — דְּשׁוּבוֹ: hogy megtérjen. — מִדַּרְכּוֹ: útjáról. — וְחָיָה: és éljen. — מִדַּרְכֵּיכֶם הָרָעִים: gonosz útjaitokról. — וְלִמָּה תָמוּתוּ: mért haljatok meg. — בֵּית יִשְׂרָאֵל: Izrael háza (Ezékiel 33:11.)

13. וְהֵאָמַר: és mondva van. — חָפֵץ אֶחָפֵץ: hát kívánom-e én. — מוֹת רָשָׁע: a gonosz halálát. — נֹאֵם אֲדָנִי אֱלֹהִים: mondja az Örökkévaló Isten. — חָלָא: nem-e azt. — דְּשׁוּבוֹ: ha megtér. — מִדַּרְכֵּי: útjairól. — וְחָיָה: és él.

14. וְהֵאָמַר: és mondva van. — כִּי לֹא אֶחָפֵץ: mert nem kívánom. — בְּמוֹת תָּמַת: a halálra méltó halálát. — וְיִשְׁבִּי: térjetelek hát meg. — וְדָוִי: és eljetelek. — כִּי אַתָּה קָדְדָן: mert Te megbocsátója vagy. — דְּיִשְׂרָאֵל: Izraelnek. — יִקְחֶלֶן: és elengedője. — לִישִׁבְנֵי יִשְׂרָאֵל: Jesurun törzseinek (Izrael költői melléknéve. יִשְׂרָאֵל = egyenes). — בְּכָל יוֹר יוֹרֵי: minden nemzedéken keresztül. — וּבִמְקַדְדֵּךְ: és Rajtad kívül. — אֵין לִנִּי: nincs nekünk. — מֶלֶךְ: királyunk. — מִסִּלִּי: a ki megbocsát. — וְסִלֵּם: és elenged. Az ima végén ünnepélyes vallomást tesz az Egy-Isten hitéről.

15. אֱלֹהֵי: Istenem. — עַד שֶׁלֹּא נִוצַרְתִּי: mig nem voltam alkotva. — אֵין דָּבָר: nem értem semmit. — וְעַתָּה: és most. —

שְׁנוּעָרְתִּי : alkottatásom után. — קָדָלִי : mintha. — לֹא יוֹצֵרִי : nem
 volnék alkotva. — עָפָר אֲנִי : por vagyok. — בְּחַיִּי : életemben.
 — הִדֵּי אֲנִי לְפָנֶיךָ : annál inkább. — בְּמִיתָתִי : halálom után. —
 וְהִנֵּנִי כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ : úgy vagyok Előtted. — כְּכֵל : mint egy eszköz. — כִּלְכָּל : telve.
 — בְּיוֹשֶׁה : szégyennel. — וּבְלִצְוֹן : és gyalázattal. — יְהִי רְצוֹן מִקִּדְמוֹתֶיךָ :
 legyen a Te akaratod. — וְאֵלֵהוּ אֲבֹתַי : és őseim Istene. — שֶׁלֹּא
 אֶדְבָּר : hogy ne vétkezzem. — עוֹד : többé. — וְיִמְחֶה־שִׁחְטָתִי : és
 a mit vétkeztem. — מָרַק : semmisítsd meg. — בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים :
 végtelen kegyelmedben. — אֲבָל לֹא : de nem. — עַל־יְדֵי יְסוּרִים :
 fájdalmak által. — וְחֳלָיִם רָעִים : és veszedelmes betegségek által.

Szójegyzék.

אב, אב and אב, אב hn. atya. — Jezs. 58:14. אבד.

אבד: elveszett, elpusztult; hifiltó האבד: elvesztett, elpusztított.

אבד: akart.

אבד, אבד hn. jászol.

אבד, אבד hn. szegény, szükkölködő.

(אבד) אבד hn. hatalmas.

אבד hn. gyász; Jezs. 31:12. אבד.

אבד hn. por.

אבד hn. szárny.

אבד, אבד: csomó, kötél.

אבד hn. tó, mocsár.

אבד hn. nád, káka, sás.

אבד hn. ököl.

אבד, אבד hn. ur, tbbszban: Isten.

אבד hifiltó האבד: vörösödött.

אבד hn. ember.

אבד, אבד; אבד, אבד nn. föld.

אבד hifiltó האבד: magasztalt. Jezs. 42:21. אבד.

אבד és אבד: szeretett; Hós. 14:5. אבד.

אבד, אבד nn. szeretet.

אבד indsz. óh! jaj!

אבד, אבד hn. sátor.

אבד kötőszó: vagy.

אבד hiszpaeltóve האבד: akart.

אבד indsz. jaj.

אבד, אבד hn. ellenség.

אבד, אבד hn. fáradalom, hiuság; gonoszság.

אבד, אבד hn. erő, hatalom.

אבד, אבד; אבד, אבד hn. kincs; tárház.

אבד, אבד és אבד hn. világosság.

אבד hn. jel.

אבד: akkor.

אבד hn. öv.

אבד, kettőszám אבד, אבד hn. fül.

אבד hifiltóve האבד: figyelt, Jezs. 1:2. אבד.

אבד: övezett; pieltó אבד: öveztetett.

אבד f. a. אבד; אבד, אבד hn. fivér. — אבד: fivére.

אבד f. a. אבד hn. számnév egy; tbbsz. אבד egyes darabok, Ezékiel 37:17. אבד: nn. אבד.

אבד: megfogott.

אבד: hatrafelé.

אבד, אבד: után

אחר, אחרים f. a. אחר: más.
 אחר pieltőve אחר: késedelmezett.
 אחרון, אחרני hn. utolsó.
 אחרית nn. vég, jövőendő.
 אי, אים: sziget, szigetlakó.
 איב v. אויב.
 איה: hol?
 אייה: melyik.
 איך és אייה: hogyan.
 אייה v. אויך.
 איל, אלים: hn. kos.
 אין f. a. אין: nincs. — Jer.
 31:14. אינו: (ő) nincs.
 איה: éfa (ürmérték).
 איש, אנשים hn. férfi.
 איש hn. mindegyik.
 איד igh. bizony.
 אכל: evett; Ezékiel 18:2.
 אכלו; pieltőve אכל: emésztett;
 pualtőve אכל: megemésztetett;
 hifiltőve אכל: étetett. — Jer.
 9:14. מאכלים.
 אכל hn. eledel.
 אל: ne.
 אל, אלי hn. Isten.
 אל-hoz, höz.
 אלה: ezek.
 אלה nn. terebintus.
 אלה, אלהי hn. tölgyfa.
 אלהם nifaltőve אלהם: elnémult.
 אלהם hn. néma.
 אלהם (אלמנות); אלהם (אלמנות)
 nn. özvegy.
 אלה, אלהי: számn. ezer.
 אלה, אלהי hn. barom, házi
 állat.
 אם, אםות nn. anya.
 אם: ha; vajjon? לא: ha
 nem; bizony. — כי אם: hanem.
 אם, אםות nn. alap.
 אםות nn. hit.
 אמן hifiltőve אמן: hitt.

אמן hn. erős.
 אמן pieltőve אמן: erősített.
 אמר: mondott; Ezékiel 18:25.
 ואמרם; Jezs. 44:5. אמר; Jer.
 9:12. ואמר; Jezs. 6:8. אמר.
 אמר, אמרים hn. beszéd.
 אמרה, אמרות, אמרות nn.
 szó.
 אמת nn. igazság.
 אנית, אנית nn. hajó.
 אנה: haragodott, Jezs. 12:1.
 אנפה.
 אנש: büntetett. Jezs. 17:9.
 אנש.
 אסיר, אסיר hn. fogoly.
 אסף: egybegyűjtött; Jezs.
 58:8. ואסף (imperf. kal sze-
 mélytárgyraggal) nifaltőve אסף:
 összegyűlt; Ámosz 3:9. ואסף
 Jezs. 43:9. ואסף.
 אפים dualis alakú tbbsz. אפים
 hn. harag.
 אף kötőszócska: is.
 אפלה, אפלות nn. sötétség.
 אפם hn. vége valaminek;
 semmi, nincs.
 אפע (a szólam végén אפע)
 hn. semmiség, lehelet.
 אפע hiszpaeltőve אפע: ma-
 gát visszatartotta, magát le-
 győzte.
 אפר hn. hamu.
 אפרים Efrajim, József másod-
 szülött fia. Mint országnév:
 Észak-Izrael.
 אפרים, אפרים: újj.
 אפרים, אפרים; אפרים és
 אפרים hn. szöglet; Jezs. 41:9. אפרים.
 אפר: halmozott. Ám. 3:10.
 האפרים.
 אפר hn. leshely; Jezs. 9:7.
 אפר.

אָרז hn. czédrus.

אָרז nn. út, ösvény.

אָרז; אָרז; אָרז hn. vándor, utas.

אָרז hn. oroszlán.

אָרז hifiltőve אָרז: hosszabított; אָרז: hosszú életű volt, Jezs. 53:10. אָרז.

אָרז hn. hosszúság; אָרז: hosszú élet.

אָרז nn. gyógyulás.

אָרז tbbsz. אָרז hn. palota.

אָרז; אָרז, אָרז nn. föld; ország.

אָרז: átkozott; אָרז: az átkozott (átkozott legyen).

אָש nn. tűz.

אָש; אָש; אָש és אָש; אָש nn. asszony.

אָשד: Asdod, filiszteusi város.

אָשד: Asziria.

אָש hn. véték, bűnaldozat.

אָש: a ki, a mely, a mi. —

אָש mindig a mondat elején, míg a hozzá tartozó igehatározói szócska mindig a mondat végén áll. Pl. Jer. 1:2. אָש... אָש a kihez; אָש: mig.

אָש nn. liget; Jer. 17:2.

אָש.

אָש (אָש elött) a tárgy megerősítésére használt szócska.

אָש és אָש hn. csoroszlya.

אָש: jött; אָש a mi jön, a bekövetkezendő dolog; Jezs. 41:25. imperf. vav conver-sivummal אָש.

ב

ב -ban, -ben; -val, -vel; -ért. Ragozva: ב, ב, ב stb.

ב: jött; Jer. 17:25. וב, וב, וב; Jer. 17:27. וב; Jer. 17:21.

ב: hozott; Jer. 17:21. וב, וב, וב; Jer. 17:24. וב, וב, וב; Jer. 17:26. וב, וב, וב.

ב: gödör, kút.

ב: büzlött.

ב csak tbbsz. rossz, savanyú szőlő.

ב: Babilonia.

ב: hűtlen volt.

ב hn. ruha.

ב hn. ólom.

ב hn. elkülönített rész.

Ám. 3:12. ב: fülezimpa.

ב; ב; ב; ב; állat, barom.

ב: szégyenkezett; Jezs. 1:29. וב; hifiltő וב: megszégyenített.

ב hn. zsákmány.

ב: megvetett; nifalt וב: megvettetett. Jezs. 53:3. וב.

ב: zsákmányolt; part. וב: nifalt וב: zsákmányoltatott.

Ám. 3:1. וב.

ב hn. בחור, בחור; בחור, בחור.

ifju.

ב: kiválasztott. Jezs. 42:1. וב: az én választottam.

ב: megvizsgált, Jer. 17:10. וב.

ב: kiválasztott.

ב: bizott.

בטן hn. has, belső; anya-méh.

בין : között. Ragozva בִּינִי, ביניהם, בינינו, בינו.

בית hn. ház.

בִּית : sirt; pieltő בִּיקָה : erősen sirt Jer. 31 : 14. בִּיקָה.

בְּכוֹר hn. első szülött.

בְּכִי tbsz. בְּקִי, בְּקִיָּה nn. sirás.

בֵּל ktsz. nehogy; a reakövetkező szó rendszeren függő alakú inf.

בָּקָה : szétesett.

בָּלִי ige. nélkül.

בָּלַע (csak személyraggal) בָּלַעַר vagy בָּלַעַרִי rajtam kívül. בָּלַעַם tulajdn. Bileam, pogány jós.

בָּלַק tulajdn. Balak, Moab királya.

בָּלַי ktsz. kivéve; nem. — בָּלַי : kivéve ha.

בָּמָה nn. magaslat.

בָּנִים (makkef előtt בָּנִי), בָּנִי hn. fiu.

בָּן : értett, imperf. אָבֵן; hiszpaeltő הִבֵּן : értett; hiszpaeltő הִתְבַּיֵּן : figyelt. Jer. 2 : 10. הִתְבַּיֵּן.

בָּנָה : épített.

בָּסַר hn. savanyú szőlő, egres. בְּעוֹר tulajdn. Beór, Bileam atyja.

בֶּעֱלִי, בֶּעֱלִים hn. úr.

בֶּעֱלָה : nősült.

בָּעַר : égett, nn. בָּעֵרָה; pieltő מְבַעֵר : gyújtott. Jer. 7 : 18. מְבַעֵר.

בָּעַר : legelt; pieltő בָּעֵר : legeltetett.

בָּעֵר : legeltetés, legelő.

בָּעַע : levágott.

בָּעַע hn. megvesztegetés.

בָּעַק hn. tézta.

בָּעֵרָה nn. szárazság.

בָּקַע : hasított; nifaltő יִבָּקַע : hasított. Jezs. 58 : 8. יִבָּקַע : hasad.

בָּקַע, בָּקַעַת, בָּקַעַת nn. völgy.

בָּקַר hn. szarvasmarha.

בָּקַר hn. reggel.

בָּקַשׁ pieltőve בָּקַשׁ : keresett.

בָּר hn. lugsó.

בָּרָא : teremtett. Jezs. 43 : 7. בָּרָאָה és 8. בָּרָאָה.

בָּרוּשׁ hn. cziprus.

בָּרוּל hn. vas.

בָּרוּחַ : menekült.

בָּרוּחַ, בָּרוּחִים; בָּרוּחַ hn. menekülő.

בָּרוּת nn. szövetség.

בָּרוּת nn. lugsó.

בָּרָד nn. térd.

בָּרָד pieltőve בָּרָד : áldott; Jer. 31 : 22. בָּרָד.

בָּרָכָה, בָּרָכָה, בָּרָכָה nn. áldás.

בָּשָׂר hn. hús.

בָּשָׂה nn. szegény.

בָּת, בָּת; בָּת, בָּת nn. leány;

בָּת־הַעֲנָה nn. struczmadár.

בָּת hn. bat (ürmérték folyadékok számára).

בָּתָה nn. pusztulás.

בָּתִּיל, בָּתִּילִים nn. hajadon.

ב

בָּאָה nn. büszkeség, döllyf.

בָּאוֹן hn. fenség.

בָּאָה nn. magasztosság.

בָּאָה : megváltott.

גָּבַהַּ : magas volt.
 גָּבַהַּ mn. גְּבוּהוֹת, גְּבוּהִים; (גְּבוּהָה) גָּבַהַּ.
 magas.
 גְּבוּהוֹת nn. magasság.
 גָּבַל hn. határ.
 גָּבוּר hn. גְּבוּרִים, hős.
 גָּבַר hn. férfiú.
 גָּבַר : erős volt; hiszpaeltő
 הִתְגַּבֵּר : erősnek mutatkozott.
 Jezs. 42:13. יִתְגַּבֵּר.
 גָּדַל : nagy lett, nagyra nőtt;
 הִפְגִּיל : nagygyá tett. Jezs.
 42:21. גָּדַל.
 גָּדַל nn. גְּדֻלָּה, גְּדֻלִּים, גְּדֻלָּה, nagy.
 גָּדַע : levágott; pieltő גָּדַע : ki-
 vágott. Jezs. 42:5. אָגַדַּע.
 גָּדַח : gyalázott.
 גָּדַח hn. גְּדֻפִּים, גְּדֻפָּה, gyalázás, ká-
 romlás.
 גָּדַר hn. גְּדָרִי, kerítés, sövény.
 גָּז hn. hát.
 גָּז hn. גְּזֻיָּה, nép, nemzet.
 גָּז : nyirt, Jezs. 53:7. גְּזֻיָּה.
 גָּזַל hn. גְּזֻלָּה, sors.
 גָּזַל : rabolt.
 גָּזַל és גָּז hn. rabolt jóság.

גָּזַח, גָּזַח nn. rablás.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, törzs.
 גָּזַח : elvágott; nifaltő גָּזַח :
 elvágatott.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, völgy.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, in.
 גָּזַח : vigadt; imperf. kal גָּזַח.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, hullám.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, kőrakás.
 גָּזַח : föltakart; nifaltő גָּזַח :
 megnyilatkozott.
 גָּזַח : száműzetésbe ment.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, rakás, szemét-
 domb; bálvány.
 גָּזַח is. Mindig a hang-
 súlyozandó szó előtt áll.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, kert.
 גָּזַח nn. גְּזֻיָּה, kert.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, tolvaj.
 גָּזַח nn. גְּזֻיָּה, גְּזֻיָּה; גְּזֻיָּה, kiáltás, fenyegetés.
 גָּזַח nn. גְּזֻיָּה, szőlőtő, szőlő.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, idegen.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, torok.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, eső.
 גָּזַח hn. גְּזֻיָּה, csecsemő.

ד

דָּאָב : epedett. Jer. 31:24.
 דָּאָב : inf. דָּאָבָה u. o. 11.
 דָּאָב : aggódott.
 דָּב hn. דְּבִים, medve.
 דָּבַק hn. hozzáforrasztás.
 דָּבַר pieltőve דָּבַר : beszélt
 (makkef előtt דָּבַר).
 דָּבַר hn. דְּבָרִים, szó,
 ige.
 דָּבַר part. דְּבָרִים, דְּבָרָה, szó.
 דָּבַר v. ö. דָּבַר.
 דָּבַח nn. דְּבָחָה, hal. Jezs. 50:2.
 דָּבַח.

דָּבַח hn. gabona.
 דָּבַח : kotlott (a szőlam vé-
 gén דָּבַח).
 דָּבַח tulajdn. Dávid.
 דָּבַח hn. דְּבָרִים, barát
 דָּבַח : beteg volt.
 דָּבַח (דְּבָח, דְּבָח) mn. szo-
 morú, beteg.
 דָּבַח nn. singly.
 דָּבַח hn. דְּבָרִים és דְּבָרִים, nemze-
 dek.
 דָּבַח ige. elég.
 דָּבַח hn. itélet.

דָּבָא pieltöve דָּבָא: szétzúzott
Jezs. 53:10. דָּבָא (ragozott inf.)
pualtő דָּבָא szétzúzatott. Jezs.
53:5. סָדָא (part.)

דָּבָא: tört, zúzott.

דָּל hn. szegény.

דָּל hn. veder.

דָּלָק: gyujtott; hifiltő סָדָלָק:
hevitett. Jezs. 5:11. וְדָלָק.

דָּלָת, דָּלָתָה, דָּלָתָה nn. ajtó;
דָּלָת, דָּלָת: ajtószárnyak.

דָּם, דָּמָה hn. vér; דָּמָה:
vérontás.

דָּמָה: hasonló volt; pieltő

דָּמָה: hasonlított, imperf. דָּמָה.

Jezs. 40:18. דָּמָה (a | csak
költői művekben fordul elő;
a »« föltünteteti a töbetű דָּ-t,
szintugy 25. דָּמָה).

דָּמָה nn. alak.

דָּמָה, דָּמָה nn. köny.

דָּמָה hn. damaszkuszi szövet.

דָּן tulajdn. Dan. (város Észak-
Izraelben; hirhedt bálvány-
imádóhely, melyben I. Jero-
beam bálványoltárt állított).

דָּן: ítelt.

דָּעָה: elaludt (tűzről).

דָּעָה, דָּעָה nn. tudás.

דָּעָה v. ö. דָּעָה és דָּעָה.

דָּק hn. porszem.

דָּק hn. szőnyeg.

דָּקָה: porrá tört.

דָּרֹר hn. szabadság.

דָּרֹר: lépett; hifiltő דָּרֹרָה: fe-
szített. Jer. 9:2. וְדָרֹרָה [e. h.
וְדָרֹרָה].

דָּרֹר, דָּרֹר, דָּרֹר és דָּרֹר hn.
és nn. út.

דָּרֹשׁ: keresett.

דָּרֹשׁ hn. kövér, kövérség (a
szólam végén דָּרֹשׁ).

דָּרֹשׁ, דָּרֹשׁ, דָּרֹשׁ mn.
kövér.

ה

הָבֵל, הָבֵל hn. hiuság,
semmiség.

הָבֵל: semmi volt. Jer. 2:5.

הָבֵל (imperf. vav conversi-
vummal).

הָבֵל hn. göröngyös helyek.

הָבֵל: kinyujtott.

הָבֵל: tisztelt; nifaltő הָבֵל:
tiszteltetett. Siralm. 5:12. הָבֵל.

הָבֵל hn. tisztelet.

הָבֵל hn. dicsőség.

הָבֵל inds. jaj.

הָבֵל: volt; imperf. vav con-
versivummal. הָבֵל.

הָבֵל, הָבֵל, הָבֵל és
הָבֵל hn. templom, csarnok.

הָבֵל: ment (imperf. és a többi

alakok הָבֵל-ból) Jezs. 6:8. הָבֵל,
6:9. הָבֵל; Jer. 2:1. הָבֵל; hifiltő
הָבֵל (szintén הָבֵל-ból) vezetett.
Jer. 2:17. מִלִּבְיָהּ és 31:8. אֲלֵיָהּ.

הָבֵל pieltöve הָבֵל: magasz-
talt; hiszpaeltő הָבֵל: dicse-
kedett. Jezs. 41:15. הָבֵל, Jer.
9:23. הָבֵל és הָבֵל.

הָבֵל: ütött, part. הָבֵל. Jezs.
41:7. הָבֵל.

הָבֵל: zúgott, Jer. 31:19. הָבֵל,
és 31:34. הָבֵל.

הָבֵל, הָבֵל, הָבֵל: tömeg; zú-
gás. Jezs. 5:13. הָבֵל.

הָבֵל: ime. Ragozva הָבֵל és
הָבֵל, הָבֵל, הָבֵל stb.

הפך: megfordított; nifaltó
 נהפך: megváltozott.
 הר, הרים, הרי és הר' hn. hegy.
 הרני: megölt.

הרם: bontott; Jer. 1:10. és
 31:27. ולחרום.

הרה: várandós volt; imperf.
 vav conversivummal וסרה.
 הרה nn. várandós asszony.

ואב, ואבים hn. farkas.
 ובח, ובהי hn. áldozat.
 ובח: áldozott.
 ורב hn. arany.
 (ויה' ige.) csak ragozva:
 ויהי, ויהי, ויהי stb. rajtam,
 rajtad, rajta kívül stb.
 ויהי v. ö. ויהי.

ויהי hn. olajfa.
 ויה: tiszta volt, pieltő
 tisztított; hiszpaeltó. הויה (e. h.
 הויה, illetve הויה) önmagát
 megtisztította. Jezs. 1:16. הויה.
 ויה: emlékezett, Jer. 31:19.
 הויה; nifaltó
 הויה: megemléttetett, megemlé-
 keztek róla. Ezék. 18:24. הויה;
 hifiltó הויה: említett, emleget-
 tett. Jezs. 43:26. הויה.
 ויה hn. emlékezet, név. Hós.
 14:8. ויה.

ויה, ויה, ויה nn. per-
 zselő forráság.

ויה: levágott, nyesett; ni-
 faltó ויה: lenyesetett. Jezs.
 5:6. ויה: pieltő ויה: énekelt
 (a szőlői munkálatok közben

a munkások rendszeresen énekel-
 nek). Jezs. 12:5. ויה.

ויה nn. ének. Költői
 alak ויה.

ויה v. ö. ויה.
 ויה: eltért; (a rendes uttól el-
 tért) paráználkodott; part. ויה,
 ויה stb. parázna.

ויה, ויה, ויה hn. vén,
 öreg.

ויה: szorított; nifaltó
 visszaszorított, hátrált. Jezs.
 1:4. ויה.

ויה, ויה, ויה: idegen (oly-
 kor ellenséges értelemben).

ויה pieltőve ויה szétszórt,
 Jer. 31:9. ויה.

ויה nn. kar.

ויה: fénylett.

ויה, ויה, ויה hn. mag, mag-
 zat.

ויה: vetett, Jer. 2:2. ויה
 stb; pualtő ויה: vettetett. Jezs.
 40:24. ויה.

ויה: kinyomódott. Jezs. 1:6.

ויה v. ö. ויה.

ויה nn. arasz.

ויה hofaltőve ויה: elrejte-
 tett.

ויה hn. seb.

ויה, ויה, ויה hn.
 kötél, kötelék.

ויה nn. zálog.

חֶבֶר, חֶבְרִים, חֶבְרִי hn. társaság;
banda.

חִבְרָה nn. seb (a. m. חִבְרָה).

חָבַשׁ: kötött; pualtő חָבַשׁ: be-
kötötetett (a seb). Jezs. 1:6.

חֶבְשִׁי.

חֶבֶר, חֶבְרִים (חֶבְרִי) hn. sáska.

חָרַל, חָרַל nn. elhagyatott.

חָרַשׁ pieltőve חָרַשׁ: megújított.

חָרַשׁ, חָרַשׁ stb. mn. új.

חָרַשׁ, חָרַשׁ hn. újhald.

חֹב hn. adósság.

חֹרֶה hn. kör, korong.

חֹמָה, חֹמֹת nn. fal.

חֹמֶר hn. agyag.

חֹץ, חֹצֵה, חֹצֵה hn. utoza;

חֹצֵה ige. kifelé, kint.

חֹרֶה hn. lyuk.

חֹרֶה: látott; part. חֹרֶה: látó,
proféta.

חֹרֶה, חֹרֶה hn. látomás.

חֹק: erős volt; pieltő חֹק:

erősített, biztatott. Jezs. 41:7.

חֹק; hifiltő חֹק: megfogott.

Jezs. 42:6. וְחֹק.

חֹק, חֹק stb. mn. erős.

חָטָא: vétkezett, Jezs. 1:4.

חָטָא: vétkes.

חָטָא, חָטָא hn. hiba,

bűn.

חָטָא, חָטָא; חָטָא, חָטָא nn.

bűn.

חָטָא, חָטָא nn. bűnázdozat.

חָטָא hn. ág, hajtás.

חָיָה, חָיָה mn. élő.

חָיָה: élt, חָיָה: és élt.

חָיָה, חָיָה: élő (állat), mezei

vad.

חָיָה, חָיָה; חָיָה, חָיָה

és חָיָה hn. sereg.

חָיָה csak tbbsz. élet.

חָיָה hn. öl.

חָכָם: bölcs volt.

חָכָם, חָכָם; חָכָם, חָכָם hn. bölcs.

חָכְמָה, חָכְמָה nn. böl-

csesség.

חָלָב, חָלָב hn. tej.

חָלָב, חָלָב hn. zsir.

חָלָה: beteg volt.

חָלָה, חָלָה hn. betegség (a szó-

lam végén חָלָה); Jezs 53:3.

חָלָה.

חָלָה hn. sip, fuvola.

חָלָה: átszúrt; halottá, tisz-

tátlanná tett; pieltőve חָלָה:

megszentségtelenített; pual-

tőve חָלָה: átszúratott, Jezs.

53:5. מַחֲלָה.

חָלָה, חָלָה hn. (a

kard által) elesett.

חָלָה, חָלָה hn. kovakő, zsirt.

חָלָה: eltűnt; hifiltő חָלָה:

változtatott, újból fölvelt; Jezs.

40:31. חָלָה.

חָלָה: elvonult; hifiltő חָלָה:

magához húzott, erősített. Jezs.

58:11. חָלָה.

חָלָה (חָלָה) csak kettősszám

nn. ágyék, czipő. Jezs. 5:27.

חָלָה.

חָלָה: sima volt; pieltőve חָלָה:

(hasitással simit); oszt, osztály-

részlül jutatt, Jezs. 53:12. חָלָה

és חָלָה (makkef előtt חָלָה);

hifiltő חָלָה: simított, Jezs.

41:7. חָלָה.

חָמַר: kívánt. Jezs. 53:2.

וְחָמַר.

חָמָה, חָמָה nn. harag.

חָמָה hn. erőszakoskodó.

חָמָה, חָמָה hn. számár.

חָמָה hn. erőszak, igazság-

talanság.

חמר hn. Chómer, ürmérték
száraz testek számára.

חן hn. kegyelem, szeretet.

חניתה nn. lándzsa.

חן חסד hn. szeretet, kegyelem.

חסון hn. hatalmas.

חפץ akart. Ezékiel 18 : 23.

חפץ חפץ Jezs. 58 : 2.

חפץ חפץ hn. kívánság. Jezs. 58 : 13.

חפשי mn. szabad.

חפר elásott, arczát elásta;
szégyenkezett.

חצי hn. nyíl.

חצי : vágott.

חצה : osztott; nifaltó חצה :
megoszlott, két részre osztott.
Ezék. 37 : 22.

חצי : fél.

חצי hn. fű.

חצרי, חצרות és חצרים; חצר
és חצרות hn. udvar; falu;
csarnok.

חק hn. törvény.

חק חקות hn. törvény, szabvány.

חקר : kutatott; nifaltó חקר.
Jer. 31 : 36.

חרב nn. kard.

חרב : elpusztult; hifiltó חרב :
elpusztított. Jezs. 42 : 15.

חרב nn. rom.

חרב : megrettent, Jezs. 41 : 5.

חריר : megrettentett.

חרה : fölgerjedt; nifaltó חרה :
áskálódott. Jezs. 41 : 11.

חרון hn. fölgerjedés;

חרון : az orr fölgerjedése,
harag.

חרץ v. ö. חרץ.

חרץ : élesített (állapotjelző
állapotjelző). v. ö. Jezs. 41 : 15.

חרם hn. átok.

חרפות (חרפות) nn. szégyen.

חרבות csak tbbsz. csomók,
erős kötelek; kín, fájdalom.

חרב, חר, חר nn. száraz.

חרש : bevészt (állapotjelző
állapotjelző). Jer. 17 : 1.

חרש : hallgatott, hifiltó חרש :
hallgatott. Jezs. 42 : 14.

חרש hn. kovácsművész.

חרש hn. süket.

חשב : gondolt; nifaltó חשב :
gondoltatott, (valamibe) vétetett.

חשה hifiltó חשה : hallgat-
tam. Jezs. 42 : 14.

חשד : elsötétedett.

חשד : visszatartott.

חש hn. széna.

חט : félt, csüggedett; ni-
fáltó חט : félt, Jer. 1 : 17.

חט : csüggesztett, Jer. 1 : 17.

ט

טבח : levágott.

טבח : levágás.

טהר : tiszta volt; pieltó טהר :
tisztított.

טהר stb. mn. tiszta.

טוב, טובה stb. mn. jó.

טוב hn. jó.

טחון hn. kézi malom; ma-
lomkő.

טיט hn. sár.

חַמָּה hn. harmat; tbbsz. חַמָּה :
harmatcsöppek.

חֶמֶל, חֶמֶל; חֶמֶל hn. bá-
rány.

חֶמֶל : tisztátlan volt; nifaltó
חֶמֶל : megfertőztetett; pieltó
חֶמֶל : fertőzött; hiszpaeltó חֶמֶל

(e. h. חֶמֶל v. ö. חֶמֶל), magát
megfertőztette.

חֶמֶל : elrejtett; nifaltó חֶמֶל :
elrejtetett, Jezs. 2 : 10. חֶמֶל.

חֶמֶל hn. teher.

חֶמֶל-ből חֶמֶל mn. friss.

חֶמֶל hn. zsákmány.

חֶמֶל : szétépített.

חֶמֶל hn. termés.

חֶמֶל hifiltóve חֶמֶל : vezetett.

Jer. 31:8. חֶמֶל; hofaltó חֶמֶל :
vezettetett, imperf. חֶמֶל.

(חֶמֶל; חֶמֶל) hn. patak.

חֶמֶל : kiszáradt, imperf. חֶמֶל;
hifiltó חֶמֶל : kiszáritott, Jezs.

42 : 15. חֶמֶל.

חֶמֶל stb. mn. száraz,

חֶמֶל és חֶמֶל (f. a. mindig
חֶמֶל) nn. szárazság.

חֶמֶל hn. szomorúság, bá-
nat, Jer. 31:12. חֶמֶל.

חֶמֶל hn. fáradság. Jezs.
55 : 2. חֶמֶל.

חֶמֶל : fáradt, Jezs. 49 : 4. חֶמֶל.

Jezs. 40:30. חֶמֶל (a szólam
végén); hifiltó חֶמֶל és חֶמֶל :
fárasztott. Jezs. 43:23. חֶמֶל.

חֶמֶל, חֶמֶל; חֶמֶל, חֶמֶל nn.
kéz; oldal.

(חֶמֶל) חֶמֶל hn. barát. Jezs. 5 : 1.
חֶמֶל.

חֶמֶל : tudott, Jer. 7 : 9. חֶמֶל.

Jer. 9 : 23. חֶמֶל, Jezs. 58 : 2.

חֶמֶל; nifaltó חֶמֶל : tudatott.
Jer. 31:8. חֶמֶל; hifiltó חֶמֶל
és חֶמֶל : tudattam.

חֶמֶל — חֶמֶל : Örökkévaló.

חֶמֶל hn. (csöndesen folyó)
patak.

חֶמֶל (a kettősszám függő
alakja nem használatos); חֶמֶל,

חֶמֶל hn. nap.

חֶמֶל időh. nappal.

חֶמֶל hn. és nn. csecsemő.

חֶמֶל nn. (חֶמֶל; חֶמֶל)
hajtas.

חֶמֶל hn. fazekas v. ö. חֶמֶל.

חֶמֶל tn. Jótam, Júda királya.

חֶמֶל ige. együtt.

חֶמֶל ige. együtt.

חֶמֶל pieltóve חֶמֶל : várt, re-
mél.

חֶמֶל : jó volt; hifiltó חֶמֶל : jót
tett, javított. Jer. 7 : 3. חֶמֶל.

Rendesen egy-^l-del ragozott in-
finitivussal kapcsolatik össze,
mely esetben a magyarban a
hifilben álló חֶמֶל »jól«-lal fordit-
tatik, mig az utána következő
infinitivus a személyragokat
veszi föl. Jer. 1 : 2. חֶמֶל :
jól láttál.

חֶמֶל hn. bor.

חֶמֶל nifaltóve חֶמֶל (törvény
előtt) szembe szállt, Jezs. 1 : 18.

חֶמֶל; hifiltóve חֶמֶל : intett,
dorgált; hiszpaeltó חֶמֶל : iga-
zolta magát.

חֶמֶל hofaltóve חֶמֶל : birt, Jer.
1 : 19. חֶמֶל.

הוליד : született; hifiltő הוליד : nemzett.

ילד, ילדים hn. gyermek.

ילד בנה hn. született; a házban született; a szolga gyermeke, mely urának tulajdonát képezte, v. ö. Jer. 2:14.

ים (a szolam végén ים, ים; ימים hn. tenger.

יפה nn. (a tenger felé, tehát) nyugat.

ימין hn. jobbkéz, jobb-
oldal.

ימיר hifiltőve : fölcserélt.

יפה és hifiltőve : elnyomott.

יפה és hifiltőve : hozzá-
tett; szaporított. Reákövetkező
infinitivussal : *gyakran*, v. ö. ישב.

יפה : tanított; nifaltő יפה :
okult, Jer. 31:17. יפה : pieltő
יפה : fenytett.

יפה : rendelt; nifaltőve יפה :
találkozott, Ámosz 3:3. יפה.

יפה hifiltőve : használt,
Jer. 2:8 יפה.

יפה : mivel.

יפה v. ö. בנה.

יפה : tanácsolt; nifaltő יפה :
tanácskozott.

יפה : elfáradt, Jezs. 40:30.

יפה stb. mn. fáradt.

יפה tn. Jákob.

יפה hn. erdő.

יפה hifiltőve : fénylett.

יפה : kiment, Jezs. 2:3. יפה,
hifiltő יפה : kivezetett, Jezs.
42:1. יפה.

יפה hiszpaáltő : megállt.

יפה hifiltő : állított.

יפה hifiltőve : aláterített.

יפה hn. olaj.

יפה : alkotott, Jer. 1:5. יפה,
Jezs. 45:7. יפה : alkotó; faze-
kas, művész.

יפה : öntött, Jezs. 44:3. יפה
(makkef előtt יפה).

יפה nifaltőve : elégett.
Jer. 2:15. יפה; hifiltő יפה :
meggyújtott. Jer. 17:27. יפה.

יפה hn. présház.

יפה : égett; hofaltő יפה :
lángolt, Jer. 17:4. יפה.

יפה nn. drága, kedvelt.

יפה : drága volt.

יפה : félt, Jer. 1:7. יפה; ni-
faltő יפה : felelmetes volt, part.

יפה stb. magasztos.

יפה nn. félelem.

יפה : lement; hifiltő יפה : le-
szállított; Jezs. 43:14. יפה.

יפה hn. hold; יפה :
hónap.

יפה nn. czomb.

יפה nn. (יפה);
valaminek belső része.

יפה : van, létezik.

יפה : ült, Jer. 9:5. יפה
hifiltő : letelepített; ho-
faltő : leültetett, (ülve)
maradt.

יפה hn. Jisáj, Dávid atyja.

יפה (יפה alak יפה),
nn. segítség.

יפה hn. üdv, segítség.

יפה hn. üdv, segítség.

יפה nifaltőve : segítte-
tett; hifiltő : segített,
Jer. 31:6. יפה; Jezs. 43:12.

יפה : segítő.

יפה : aludt, imperf. Jezs. 5:27.

יפה (a szolam végén).

יִשֶׁר: egyenes volt; pieltő יִשֶׁר: egyenessé tett, Jezs. 40:3. יִשְׁרָהּ mn. egyenes.

יִשְׂרָאֵל: Izrael; Jákob egyik neve.

כָּבֵד mn. súlyos. Jezs. 1:4. כָּבֵד (e. h. כָּבֵד).

כָּבֵד nifaltöve וְכָבֵד: tiszteltetett. Jezs. 43:4. וְכָבֵדְתִּי; pieltő כָּבֵד: tiszteltté tett; Jezs. 43:20. תִּכְבְּדֵנִי, 43:23. כָּבֵדְתִּי; hifiltő תִּכְבְּדֵר: súlyossá, süketté tett. Jezs. 6:10. תִּכְבְּדֵר.

כָּבֵד: elaludt, Jer. 7:20. תִּכְבְּדֵר; pieltő כָּבֵד, Jezs. 42:3. וְכָבֵדְתִּי.

כָּבוֹד hn. tisztelet; dicsőség, fenség.

כָּבֵשׁ hn. bárány, juh.

כֹּה: így.

כָּהַן: elbágyadt, Jezs. 42:4. תִּכְהֶה.

כֹּהֵן hn. pap.

כָּוֵה nifaltöve יָכֹוֶה. Jezs. 43:2. תִּכְוֶה.

כּוֹכֵב hn. csillag, égi test. כּוֹכָבִים: csillagalakú kalács, melyet bizonyos istennő ünnepein sütöttek. Jer. 7:18. כּוֹכָבִים.

כִּישׁ: Aethiopia.

כָּזַב pieltöve כָּזַב: hazudott, Jezs. 58:11. יִכְזְבוּ.

כֹּחַ hn. erő.

כֵּן ksz. mert, mivel.

כָּל (makkefelött) minden.

כָּל: mért. Jezs. 40:12. וְכָל.

כָּסָא: elzárt. Jezs. 43:6. תִּכְסֵּא.

כִּסֵּי hn. sivatag.

כִּסְרִי tn. Jesurun (az egyenes) Izrael költői neve.

כִּסְרִי hn. árva.

כִּסְרִי nifaltöve כִּסְרִי: megmaradt; hifiltő כִּסְרִי: hagyott.

כָּסָא hn. elzárás. Jezs. 42:7. כָּסָא בֵּית כָּסָא és 44:22. כָּסָא: tömlőcz.

כָּלָה: megsemmisült. Jezs. 1:28. כָּלָה; pieltő כָּלָה: megsemmisített. Jer. 9:15. כָּלָה. כָּלָה nn. (csak tbbsz.) mátkaság. Jer. 2:2. כָּלָה.

כָּלָה nn. כָּלָה, כָּלָה, כָּלָה nn. vese; belső.

כָּלָה nifaltöve כָּלָה: megszégyenült. Jer. 31:18. וְכָלָה. Jezs. 41:11. וְכָלָה, 50:7. וְכָלָה.

כָּלָה nn. szegény, pirolás. Jezs. 50:6. כָּלָה.

כָּסֵר nifaltöve וְכָסֵר: megfeketedett; összehúzódott. Sir. 5:10. וְכָסֵר.

כֵּן: úgy.

כָּנָה pieltöve כָּנָה: melléknevet adott. Jezs. 44:5. וְכָנָה.

כָּנֹף hn. hárfa.

כָּנֹף; כָּנֹף; כָּנֹף; כָּנֹף; כָּנֹף nn. szárny; szeglet.

כָּסֵר hn. trón.

כָּסֵר pieltöve כָּסֵר: eltakart. Jezs. 58:7. וְכָסֵר.

כָּסֵר hn. ezüst; pénz.

כָּסֵר hifiltöve כָּסֵר: haragított, boszantott. Jer. 7:18. és 19. כָּסֵר és 19. כָּסֵר.

נָפֶה, נָפִי, נָפִים nn. kéz, tenyér.

נָפִיר, נָפִיר hn. fiatal oroszlán.

נָפִל : kétszeres.

נָפִר hn. váltságdíj. Jezs. 43:3. נָפִיר.

נָפִר : hajlitott. Jezs. 58:5. נָפִר; nifaltöve נָפִר : simult, Micha 6:6. אָפִי.

נָפִר pieltöve נָפִר : megbocsátott; pualtó נָפִר : megbocsátatott. Jezs. 6:7. תָּנָפִר.

נָפִר nn. válás.

נָפִר hn. szőlő.

נָפִר : szőlőmunkát végzett. Jezs. 6:15. וְנָפִיר.

נָפִר hn. kerti föld; hegység neve.

נָפִר : letérdelt.

נָפִר nn. térd, lábszár.

נָפִר tn. Cyrus.

נָפִר : vágott; נָפִר : szövetiséget kötött. Jezs. 55:3. נָפִר; nifaltöve נָפִר : kiirtatott. Jezs. 55:13. נָפִר; hifiltöve נָפִר : kiirtott.

נָפִר : gyöngye volt. Jezs. 5:27. נָפִר; nifaltöve נָפִר : megbotlott. Hós. 14:10. יָנָפִר.

נָפִר : irt. Jer. 17:1. נָפִר és 31:32. אֶת־נָפִיר, Jezs. 44:5. יָנָפִר. נָפִר : Cyprus szigete.

נָפִר : nem, ne; נָפִר : nemde?

נָפִר nifaltöve נָפִר : elfáradt. Jezs. 1:14. נָפִיר.

נָפִר és נָפִר (f. a. נָפִר), נָפִר és נָפִר (f. a. נָפִר) nn. szív. Jezs. 41:22. נָפִיר és Jer. 7:24. נָפִר.

נָפִר hn. oroszlán.

נָפִר hifiltöve נָפִר : fehérre lett. Jezs. 1:18. נָפִיר.

נָפִר : Libanon.

נָפִר nn. tömjén.

נָפִר és hifiltöve נָפִר : öltött. Jezs. 50:3. נָפִיר.

נָפִר nn. lebbent, lebbent; נָפִר nn. láng. Jezs. 43:2. נָפִיר.

נָפִר pieltöve נָפִר : lángolt. Jezs. 42:25. נָפִיר.

נָפִר hn. tábla.

נָפִר (a szólam végén נָפִר) hn. állkapocs.

נָפִר hn. kenyér.

נָפִר nifaltöve נָפִר : harczolt. Jer. 1:19. נָפִיר.

נָפִר (meghosszabbított alakja [נָפִיר] a szólam végén [נָפִיר]), נָפִר hn. éjszaka; éjjel.

נָפִר : zsákmányt fogott. Ám. 3:5. נָפִיר לא יָנָפִיר.

נָפִר igh. azért.

נָפִר : tanult; pieltöve נָפִר : tanított; pualtó נָפִר : taníttatott. Jer. 31:17. נָפִיר.

נָפִר hn. tanítvány.

נָפִר v. ö. נָפִר.

נָפִר : végett.

נָפִר nn. öröm.

נָפִר v. ö. נָפִר.

נָפִר : vett. Hós. 14:3. נָפִיר, pualtó נָפִר : vétetett.

נָפִר : szedett; pieltöve נָפִir : szedegetett. Jer. 7:8. מִלְּנָפִיר.

נָפִיר nn. nyelv.

ige h. nagyon.
 מאה, מאה, מאה szn. száz;
 מאים két száz.
 מאורה nn. odu.
 מאנים nn. mérleg.
 מאן pieltöve מאן: venakodott.
 Jezs. 1:20. תמאני.
 מאם: megvetett. Sir. 5:22.
 מאסתו, Jezs. 5:24. מאסו.
 מבטה hn. bizodalom.
 Jer. 17:7. מבטחו.
 מבצר hn. erősség.
 בשר pieltöve בשר: (jó) hirt
 hozott. Jezs. 40:9. מבשרת.
 מני, מני, מני; מני, מני.
 מדבר hn. puszta.
 מדד: mért; nifaltó. Jer.
 31:36. מדדו.
 מדוע; mért?
 מה, מה, מה: micsoda?
 miel? למה: miért, minek?
 מהל: kevert. Jezs. 1:22. מהול.
 מהפכה nn. fölforgatás.
 מהר pieltöve מהר: sietett.
 Jezs. 5:19. מהיר.
 מהרה ige h. gyorsan.
 מוט hn. iga.
 מומה nn. iga.
 מוסר, מוסדות (f. a. מוסדות és
 מוסדות) hn. alap.
 מוסר hn. büntetés.
 מועדים és מועדות: gyü-
 lekezet; ünnep.
 מורג hn. cséplőhenger.
 מות, מות hn. halál.
 מנחה, מנחות; מנחה, מנחה
 oltár.
 מנחה, מנחות nn. vinczellér-
 kés.
 מורה hn. kelet.

(מח) mn. gazdag, elő-
 kelő.
 מחה: eltörölt. Jezs. 43:25.
 מחה.
 מחול hn. körtáncz.
 מחמונים, מחמון hn. rejtékhely.
 Jezs. 45:3. מחמי.
 מחיר hn. vételár.
 מחשך hn. sötétség.
 מחסה, מחסה hn. oltalom. Jer.
 17:17. מחסי.
 מחשבות, מחשבות nn.
 מחשבותיו. Jezs. 55:7.
 מחשבותי és מחשבותי.
 מחתה nn. rettegés.
 מי: kicsoda?
 מי, מי hn. viz. Sir. 5:4.
 מימינו és Jezs. 58:11. מימינו.
 מישור hn. síkság.
 מישרים (csak tbbsz.) egyenes-
 ség, igazság.
 מלאכות, מלאכה hn. fájdalom.
 מכה nn. seb.
 מוכר: eladott; nifaltó.
 נמכרת. Jezs. 50:1.
 ממשול hn. akadály, botlás.
 מלא: tele volt; pieltó.
 Jer. 31:24. מלאה.
 מלאות, מלאים; מלאה, מלא
 tele. Jezs. 1:21. מלאה.
 מלא, מלא hn. a mi valamit
 betölt. Jezs. 42:10. מלאה.
 מלאה, מלאה; מלאה, מלאה
 angyal; követ. Jezs. 42:19.
 מלאה.
 מלאה és מלאכה (f. a. מלאכה);
 מלאכות, מלאכות mn. munka.
 מלא, מלא hn. szállás.
 מלונה nn. függő ág.

מלחה mn. sós, Jer. 17: 6.
ארץ מלחה.

מלחמה és מלחמת (f. a. מלחמת);
מלחמות nn. háború. Jezs. 42: 13. איש מלחמות és 42: 12.
אנשי מלחמתך.

מלך: uralkodott. Jer. 1: 2.
למלכו.

מלכי, מלכיה, מלך hn.
király.

מלכת: királynő. Jer. 7: 8.
למלכת השמים.

מעל v. ö. מעלה.

מלקחים nn. harapófogó.

ממלכה és ממלכת (f. a. ממלכת),
ממלכות, ממלכות nn. királyság,
birodalom.

ממנו, ממך, ממני stb.

מנה: számlált; nifaltó מנה:
számláltatott.

מנחה, מנחה; מנחות (מנחות) nn.
ajándék, lisztáldozat.

מנע: visszatartott. Jer. 2: 25.
és 31: 14. מנעי.

מסגר hn. börtön.

מסכה nn. öntött kép.

מסקן mn. szegény.

מסלה, מסלות nn. ösvény.

מסמרים (e. h. מסמרים) nn. szeg.

מספר hn. szám.

מסבים (csak kettősszámban) nn.
bél.

מעוני, מעוני; מעונות (f. a. מעוני)
és מעונות hn. lakhely.

מענות, מענות; מענות, מענות hn.
forrás.

מעל csak összetételeiben
מלמעלה: fönt, fölülről.

מעל hn. hűtlenség.

מעלל, מעלל; מעלל hn.
tett, cselekedet (rendesen rossz

értelemben). Jer. 7: 3. מעלליכם
és 17: 10. מעלליו.

למען csak összetételben
ért, végett; miatt. Jezs. 43: 25.
למעני.

מעקשים (csak tbbsz.) görön-
gyös út.

מערב hn. nyugat.

מערת (e. h. מערת) nn.
barlang.

מעשה, מעשה, מעשים hn.
cselekedet. Jezs. 41: 29. מעשיהם.

מץ hn. polyva.

מצא: talált. Jezs. 41: 12.
נמצא: nifaltó מצא: találtatott.

מצא: 55: 6. מצא.

מצבה (mellékalakja מצבה-nak)
nn. tő. Jezs. 6: 13. מצבתה.

מצה nn. czivakodás.

מצות nn. czivakodás. Jezs. 41: 12. מצותך.

מצרים tn. Egyiptom.

מק, מק hn. rothadás.

מקדש, מקדשי, מקדשים; מקדש, מקדש
szentély. Ezék. 37: 26. מקדשי.

מקרא hn. gyülekezet.

מקשה nn. uborkamező.

מקנה, מקנה hn. remény.

מקום, מקום; מקום, מקום hn. hely.
Jer. 7: 12. מקומי.

מקל hn. vessző.

מקור, מקור hn. forrás.

מקנה hn. jószág, birtok.

מך (מך) stb. keserű.

מראה, מראה hn. alak.

מרה: engedetlenkedett. Jezs. 1: 20. ומרתם.

מרה: föllázadt. Jezs. 58: 7.
מרה: üldözöttek.

מרום, מרום hn. magas, magas-
ság; fönség.

מרחק hn. távolság.

מָרַט : tépett. Jezs. 50 : 6.
לְמֹרְטִים.

מָרָמָה nn. álnokság.

מָשָׂא; מִשְׁאֹת (מִשְׁאוֹת); מִשָּׂא hn. teher.

מִשְׁבֶּרָה nn. hűtlenség. Jer. 2 : 14
וּמִשְׁבֹּתֶיךָ.

יֵשַׁע v. ö. מוֹשִׁיעַ.

מִשׁוֹשׁ, מִשׁוֹשׁ hn. gyönyör.

מִשָּׁד : húzott. Jezs. 5 : 18.
מִשְׁכֶּתֶיךָ, Jer. 31 : 2.

מִשְׁכָּנִים, מִשְׁכָּנוֹת; מִשְׁכָּנוֹת, מִשְׁכָּנוֹ
(מִשְׁכָּנוֹ) hn. hajlék.

מִשָּׁד hn. példabeszéd.

מִשַּׁל : példabeszédet mondott.
מִשַּׁל, Ezék. 18 : 2, 18 : 3.

מִשָּׁד : uralkodott.

מִשְׁלָם hn. bizalmas, meghitt.

מִשְׁנָה, מִשְׁנָה hn. kétszeres rész.
מִשְׁפָּה nn. eltiprás.

מִשְׁפָּחָה, מִשְׁפָּחָה; מִשְׁפָּחָה, מִשְׁפָּחָה
nn. család, nemzetség.

מִשְׁפָּט, מִשְׁפָּט; מִשְׁפָּט, מִשְׁפָּט
hn. ítélet, jog; peres ügy.

מִשְׁמָרָה : megőrzés.

מִתִּיק mn. (מִתִּיקִים) édes.

מִתִּיר : kiterjesztett. Jezs. 40 :
23.

מִיְּמֵי : mikor?

מִתִּי, מִתִּי (csak tbbsz.) hn.
férfiak.

מִתִּי hn. egészséges hely.

מִתְּנָה, מִתְּנָה; מִתְּנָה, מִתְּנָה
nn. ajándék.

מִתְּנָה, מִתְּנָה (csak kettősszám-
ban) nn. csipő.

נָא kérést jelentő szócska :
ugyan.

נָא nn. v. ö. נֹאֵה.

נָאם : szólt.

נָאם, נָאם hn. szólás; נָאם, נָאם :
az Örökkévaló mondása, így
szól az Örökkévaló.

נָאם : paráználkodott. Jer. 7 : 9.
נָאם, נָאם : paráznál-
kodott. Jer. 9 : 1.

נִפְּלָה nifaltöve נִפְּלָה : jósolt Ám. 3 : 8.
נִפְּלָה és Ezék. 37 : 7.
נִפְּלָה (הִנְפָּא); hiszpaeltöve
נִפְּלָה, Ezék. 37 : 10.

נִפְּלָה nifaltöve נִפְּלָה : tekintett.
נִפְּלָה, נִפְּלָה hn. (נִפְּלָה);
próféta.

נָבַל : elhervadt.

נָבַל hn. megvetendő.

נָבַל (a szólam végén נָבַל),
נָבַל hn. tömlő; lant.

נָבֵלָה, נָבֵלָה; נָבֵלָה, נָבֵלָה nn.
hulla.

נָבֵל hn. délvidék.

נָבֵל hifiltöve נָבֵל : mondott.
Jezs. 41 : 26. נָבֵל; hofaltöve
נָבֵל : mondatott.

נָבֵל : szemközt, נָבֵל stb.

נָבֵל, נָבֵל; נָבֵל, נָבֵל hn. fe-
jedelem.

נָבֵל nn. ének. Sir. 5 : 14.
נָבֵל.

נָבֵל : érintett. Jezs. 53 : 4.

נָבֵל : sujtott; hifiltöve נָבֵל : érin-
tett, Jer. 1 : 9. נָבֵל, Jezs. 5 : 8.
נָבֵל.

נָבֵל (a szólam végén נָבֵל);
נָבֵל, נָבֵל hn. csapás.

נָבֵל : odalépett; hifiltöve נָבֵל :
előhozott. Jezs. 41 : 21. נָבֵל;
hiszpaeltöve נָבֵל, Jezs. 45 : 20.
נָבֵל.

נָגַשׁ: szorongatott. Jezs. 58: 3.
נָגַשׁ (e. h. תָּנַשׁ); nifaltő: szorongatott.

נָדַד: mozgott. Jer. 9: 10.
hiszpaeltő: תִּתְנַדֵּד, Jer. 31: 17.
מִתְנַדֵּד.

נָהַל és pieltő: נָהַל: vezetett.
נָהַל (a szólam végén נָהַל) hn. bús dal.

נָהַל pieltőve: נָהַל: vezetett.
Jezs. 40: 11. נָהַל.

נָהַל: özönlött. Jezs. 2: 1.
נָהַר, נָהַר, נָהַר és נָהַר; נָהַר, נָהַר és נָהַר hn. patak.

נָהַל: folyt. Jezs. 44: 3.
נָהַל: folyt. Jezs. 45: 8.
נָהַל hn. korona.

נָהַל: hifiltőve: נָהַל: letett. Ezék. 37: 1.
נָהַל és 14. נָהַל; hofaltő Sir. 3: 5.
נָהַל.

נָהַל: vezetett. Jezs. 58: 11.
נָהַל.

נָהַל: נָהַל mn. érzezből való.
נָהַל nn. birtok.

נָהַל: nifaltőve: נָהַל: megbánt;
vigasztalódott. Jer. 31: 14.
נָהַל; pieltő: נָהַל: vigasztalt.
Jezs. 40: 1.
נָהַל hn. kigyó.

נָהַל: kinyújtott. Jezs. 42: 5.
נָהַל: hifiltő: נָהַל: odanyuj-
tott. Jezs. 55: 3.
נָהַל: fölvetett. Jezs. 40: 15.
נָהַל.

נָהַל: ültetett. Jer. 31: 4.
נָהַל és נָהַל, Jer. 1: 10.
nifaltő: נָהַל: ültetett, Jezs. 40: 24.
נָהַל.

נָהַל: elhagyott.
נָהַל hn. szikra.

נָהַל: hifiltőve: נָהַל: vert. Jezs.

58: 4. נָהַל; hofaltő: נָהַל: meg-
veretett. Jezs. 53: 4.
נָהַל.

נָהַל: átellenben.
נָהַל: נָהַל stb. mn. egyenes.
נָהַל; נָהַל; נָהַל hn. és
nn. idegen.

נָהַל: aludt. Jezs. 5: 27.
נָהַל hn. párducz.
נָהַל hn. zászló.

נָהַל és hifiltőve: נָהַל: öntött;
Jer. 7: 18. נָהַל.

נָהַל: elvonult.
נָהַל: ingott. Jezs. 6: 4.
נָהַל hn. saru. Jezs. 5: 27.

נָהַל: folyt. Jezs. 44: 3.
נָהַל: folyt. Jezs. 45: 8.
נָהַל hn. korona.

נָהַל: hifiltőve: נָהַל: letett. Ezék. 37: 1.
נָהַל és 14. נָהַל; hofaltő Sir. 3: 5.
נָהַל.

נָהַל: vezetett. Jezs. 58: 11.
נָהַל.

נָהַל: נָהַל mn. érzezből való.
נָהַל nn. birtok.

נָהַל: nifaltőve: נָהַל: megbánt;
vigasztalódott. Jer. 31: 14.
נָהַל; pieltő: נָהַל: vigasztalt.
Jezs. 40: 1.
נָהַל hn. kigyó.

נָהַל: kinyújtott. Jezs. 42: 5.
נָהַל: hifiltő: נָהַל: odanyuj-
tott. Jezs. 55: 3.
נָהַל: fölvetett. Jezs. 40: 15.
נָהַל.

נָהַל: ültetett. Jer. 31: 4.
נָהַל és נָהַל, Jer. 1: 10.
nifaltő: נָהַל: ültetett, Jezs. 40: 24.
נָהַל.

נָהַל: elhagyott.
נָהַל hn. szikra.

נָהַל: hifiltőve: נָהַל: vert. Jezs.

58: 4. נָהַל; hofaltő: נָהַל: meg-
veretett. Jezs. 53: 4.
נָהַל.

נָהַל: átellenben.
נָהַל: נָהַל stb. mn. egyenes.
נָהַל; נָהַל; נָהַל hn. és
nn. idegen.

נָהַל: aludt. Jezs. 5: 27.
נָהַל hn. párducz.
נָהַל hn. zászló.

נָהַל és hifiltőve: נָהַל: öntött;
Jer. 7: 18. נָהַל.

נָהַל: elvonult.
נָהַל: ingott. Jezs. 6: 4.
נָהַל hn. saru. Jezs. 5: 27.

נָהַל: folyt. Jezs. 44: 3.
נָהַל: folyt. Jezs. 45: 8.
נָהַל hn. korona.

נָהַל: hifiltőve: נָהַל: letett. Ezék. 37: 1.
נָהַל és 14. נָהַל; hofaltő Sir. 3: 5.
נָהַל.

נָהַל: vezetett. Jezs. 58: 11.
נָהַל.

נָהַל: נָהַל mn. érzezből való.
נָהַל nn. birtok.

נָהַל: nifaltőve: נָהַל: megbánt;
vigasztalódott. Jer. 31: 14.
נָהַל; pieltő: נָהַל: vigasztalt.
Jezs. 40: 1.
נָהַל hn. kigyó.

נָהַל: kinyújtott. Jezs. 42: 5.
נָהַל: hifiltő: נָהַל: odanyuj-
tott. Jezs. 55: 3.
נָהַל: fölvetett. Jezs. 40: 15.
נָהַל.

נָהַל: ültetett. Jer. 31: 4.
נָהַל és נָהַל, Jer. 1: 10.
nifaltő: נָהַל: ültetett, Jezs. 40: 24.
נָהַל.

נָהַל: elhagyott.
נָהַל hn. szikra.

נָהַל: hifiltőve: נָהַל: vert. Jezs.

נָשַׁב : fűjt. Jezs. 40:7. נִשְׁבָּה
נִשְׁבָּה : hitelezett. Jezs. 50:1.
מְנוּשִׁי.

נִשָּׁר hn. uzsora.
נָשַׁם : fujt. Jezs. 43:14. נִשְׁמָה
nn. נִשְׁמָה, נִשְׁמָה, נִשְׁמָה
lehelet; lélek.

נִשָּׁף : fujt.
נִשְׁפָּה hn. esti
szürkület.

נִשַּׁר hn. sas.
נִשְׁכָּה nn. ösvény.

נִפְּלָה : ömlött
(szilárd tárgyról). Jer. 7:20.
נִפְּלָה.

נָתַן : adott. Ámosz 3:4. נָתַן,
Jezs. 42:5. נָתַן, Jer. 17:10.
נָתַתְּ, Jezs. 43:6. נָתַתְּ és 20. נָתַתְּ.
נִפְּלָה pieltöve נִפְּלָה : elszakított.
Jer. 2:20. נִפְּלָה, Jezs. 58:6.
נִפְּלָה.

נִפְּלָה : fölöldott.
Jezs. 58:6. נִפְּלָה.

נִקְּטָה : kitépett. Jer. 1:10.
נִקְּטָה.

D

נִכְבָּד hn. bor. Jezs. 1:22. נִכְבָּד
tn. Szeba (afrikai nép-
törzs).

נִכְבָּד (f. a. נִכְבָּד) körül.
נִכְבָּד nifaltöve נִכְבָּד. Jezs. 50:5.
נִכְבָּד.

נִכְבָּד hn. helytartó.
נִכְבָּד : elzárt; nifaltöve נִכְבָּד :
elzáratott. Jezs. 45:1. נִכְבָּד.

נִכְבָּד tn. Szodoma.

נִכְבָּד hn. titok.

נִכְבָּד nn. szemét.

נִכְבָּד hn. ló.

נִכְבָּד nn. szélvész.

נִכְבָּד hn. salak. Jezs.
1:22. נִכְבָּד.

נִכְבָּד hn. fazék.

נִכְבָּד nn. sátor.

נִכְבָּד : megbocsátott. Jer.

31:33. נִכְבָּד, Jezs. 55:7. נִכְבָּד.

נִכְבָּד hn. szikla.

נִכְבָּד nn. vihar.

נִכְבָּד hn. küszöb.

נִכְבָּד : ütött.

נִכְבָּד és pieltöve נִכְבָּד : meg-
számlált. Jezs. 43:21. נִכְבָּד
és נִכְבָּד.

נִכְבָּד hn. könyv.

נִכְבָּד pieltöve נִכְבָּד : kövektől
megtisztított. Jezs. 5:2. נִכְבָּד.

נִכְבָּד : elpártolt. Jer. 17:5. נִכְבָּד,

17:13. נִכְבָּד; nifaltöve נִכְבָּד : eltá-
volított. Jezs. 58:9. נִכְבָּד és
5:5. נִכְבָּד.

נִכְבָּד nn. hűtlenség.

נִכְבָּד hn. tüske.

נִכְבָּד : elpártolt. Jezs. 1:23.
נִכְבָּד.

נִכְבָּד nifaltöve נִכְבָּד : elrejtő-
zött. Jezs. 40:27. נִכְבָּד; nifaltöve
נִכְבָּד : elrejtett. Jezs. 53:3.

נִכְבָּד.
נִכְבָּד hn. rejték-
hely.

ע

עב hn. felhő.
הַעֲבָד : dolgozott; hifiltő
dolgoztatott, Jezs. 43 : 23.
הַעֲבָדִים.

עֲבָד hn. szolgák.
עָבַד : átment. Jer. 2 : 10. עֲבָד,
Jezs. 40 : 27. וַעֲבָד : hifiltő
átvezetett; Ezék. 37 : 2. וְהַעֲבִדוּ.
עֲבָרָה nn. harag.
עָבַת, עָבַת ; עֲבָתִים és עֲבָתוֹת nn.
kötél.

עֵל hn. borjú.
עֲלָה, עֲלָה, עֲלָה nn. szekér.
עָל ige. - ig. Jer. 17 : 4.
עָל : örökké, Jezs. 45 : 24.
עָל a. m. עָל : ellene, Jezs.
6 : 11. עָל : mig.

עָר : erősített; hifiltőve :
esküvel erősített, intett. Ámosz
3 : 13. וְהָעִיר.

עָר hn. tanu, Jezs. 43 : 9.
עָרִים.

עָרָה : ékesített. Jer. 31 : 3.
עָרָה.

עָרָה nifaltőve : hiány-
zott. Jezs. 5 : 6. עָרָה : körül-
kapáltatik.

עָרָה hn. nyáj.
Jezs. 40 : 11. עָרָה.

עָרָה ige. még, újra, tovább.
עָרָה hifiltőve : jogtalanul
cselekedett. Jer. 9 : 4. עָרָה.

עָל hn. igazságtalan-
ság. Ezék. 18 : 26. עָל.

עָל hn. עָלָם, עָלָם ; עָלָם,
őskor, hajdan, örökkévalóság ;
világ.

עָן hn. véték, bűn.
Jezs. 40 : 2. עָן.

עָן hn. szárnyas állat, madár.

עָר hn. bőr. Sir. 5 : 10. עָר.

עָר hn. vak.

עָר nn. hatalmas.

עָר hn. hatalom.

עָר : elhagyott. Jezs. 6 : 12.

עָרָה, Jer. 1 : 16. עָרָה, 2 : 17.

עָרָה, Jezs. 41 : 17. עָרָה.

עָר hn. erő, hatalom.

עָר pieltőve עָר : megkapálta.

Jezs. 5 : 2. עָר.

עָר : segített. Jezs. 41 : 6. עָר.

עָר hn. íróvessző.

עָר és עָרָה (f. a. עָרָה)

nn. koszoru, korona.

עָר nn. עָרָה ; עָר ; עָר ; עָר.

szem. Jezs. 40 : 26. עָרָה.

עָר stb. nn. fáradt.

עָר nn. város. Sir.

5 : 11. עָר.

עָל (a szólam végén עָל) -on,

-ön stb. עָל stb.

עָל nn. levél. Jezs. 1 : 30.

עָל.

עָל nn. égő áldozat.

עָל : fölment. Ámosz 3 : 5.

עָל ; hifiltőve : fölvezetett,

Jer. 2 : 6. עָל, Ezék. 37 : 6.

עָל és 13. עָל.

עָל nn. örvendező. Jezs.

5 : 14. עָל.

עָל hifiltőve : elrejtett.

Jezs. 1 : 15. עָל ; hiszpaeltő

עָל : elrejtőzött. Jezs. 58 : 7.

עָל.

עָל hn. nép.

עָל -val, -vel, עָל stb.

עָל : állt. Jer. 7 : 2. עָל.

Ezék. 37 : 10. עָל, Jezs. 50 : 8.

עָל.

עָל hn. oszlop.

עֵסֶל hn. munka, fáradság.

עֵנִי, עֵנִים, עֵנִי hn. szőlő.

עֵנִי hiszpaeltöve : הגֵּעַנִי : gyö-
nyorködött. Jezs. 58:14. הִתְעַנֵּה.

עֵנִי : felelt. Jer. 7:13. עֵנִי
és 27. נִעַנְהָ, Jezs. 58:9. נִעַנְהָ.

עֵנִי : szenvedett; nifaltöve
עֵנִי : kinoztatott; pieltöve עֵנִי :
kinozott, Jezs. 58:5. עֵנִי.

עָנִי, עָנִי hn. szegény.

עָפָר hn. por.

עָץ hn. fa.

עֲצָב, עֲצָב (e. h. אֲצָבִים),
עֲצָב hn. bálványkép.

עֲצָב, עֲצָב hn. munkás. Jezs.
58:3. עֲצָבִים.

עֲצָה, עֲצָה nn. tanács.

עֲצוּמָה, עֲצוּמָה mn.
erő.

עֲצוּמָה, עֲצוּמָה hn.
csont. Jezs. 58:11. וְעֲצָמוֹתָי,
Ezék. 37:5. לְעֲצָמוֹתָי.

עֲצוּמָה, עֲצוּמָה nn. erős-
ság, bizonyíték.

עֲצָמָה nn. hatalom.

עֲבָרָה hn. nyomor.

עֲבָרָה és עֲבָרָה (f. a. אֲבָרָה),
עֲבָרָה nn. gyülekezett.

עֲבָרָה v. ö. אֲבָרָה.

עָקָב : görbén járt el, csalt.
Jer. 9:3. נִעְקַבְתָּ.

עָקָב mn. görbe.

עָקָב hn. sark; következmény;
jutalom; -ért.

עָרֵב : kellemes volt. Jer.
31:25. עָרֵבָה.

עָרֵב, עָרֵב (עָרֵבָה); עָרֵב nn.
fűzfa.

עָרֵב nn. sivatag.

הִעָרָה : kiöntötte;
meztelenítette.

עָרֵב, עָרֵב hn. felhő, Jezs.
5:30. בְּעָרֵבָה.

עָרָד : rendezett, egymás mellé
állított, összehasonlított. Jezs.
40:18. מַעֲרָבִי.

עָרָם hn. meztelenség.

עָרָם mn. meztelen.

עָרָף hn. nyak. Jer. 7:26.
עָרָם.

עָרָץ hn. elhagyatott, csupasz.

עָרָשׁ (a szólam végén עָרָשׁ),
עָרָשׁ hn. ágy.

עָשׂ hn. moly,

עָשָׂה, עָשָׂה (e. h. אֲשָׁרִים),
hn. fű.

עָשָׂה : tett, cselekedett. Ámosz

3:7. וְעָשָׂה, Jezs. 5:4. לְעָשׂוֹת

5:5. עָשָׂה, Jer. 1:12.

7:13. עָשָׂה, Ezék. 18:19.

עָשָׂה, Ezék. 18:19.

עָשָׂה, עָשָׂה stb. mn. elnyo-
mott.

עָשָׂה (csak tbbsz.) nn. erő-
szakoskodás.

עָשִׂיר, עָשִׂיר hn. gazdag.

עָשִׂיר, עָשִׂיר : tizedrés.

עָשָׂן, עָשָׂן hn. füst.

עָשָׂן : füstölt.

עָשָׂן : erőszakoskodott. Jer.
7:6. מִתְעַשֵּׂן.

עָשָׂן hn. szorongatás.

עָשָׂר, עָשָׂר hn. tíz.

עָשָׂר hn. gazdagság, vagyon.

עָשָׂה (mindig עָשָׂה-vel) tizen-
egy.

עָתָה nn. idő.

עָתָה : most.

עָתִיד, עָתִיד hn. bak.

פֶּאֶר, פֶּאֶר nn. széle valaminek.
פֶּאֶר pieltőve פֶּאֶר: diszitett;
dicsőített, dicsővé tett. Jezs.
55:5. פֶּאֶר.

פֶּנֶה: érintett; hifiltő פֶּנֶה:
közbenjárt, imádkozott. Jezs.
53:12. פֶּנֶה.

פֶּנֶה hn. baj, csapás.
פֶּנֶה: kiváltott; nifaltő פֶּנֶה:
kiváltatott. Jezs. 1:27. פֶּנֶה.
פֶּנֶה nn. kiváltás.

פֶּה hn. száj. Jer. 1:9.
פֶּה és פֶּה, 7:28. פֶּה, 9:7.
פֶּה, Jezs. 40:5. פֶּה.

פֶּה hn. tör.

פֶּה hifiltő פֶּה: elfujt, sem-
mivé tett; foglyul ejtett. Jezs.
42:22. פֶּה.

פֶּה hn. félelem.

פֶּה: megijedt. Jezs. 12:2.

פֶּה.

פֶּה hn. kalapács.

פֶּה: menekült; hifiltő פֶּה:
elragadt. Jezs. 5:29. פֶּה.

פֶּה hn. friss; פֶּה: menekült.

פֶּה nn. menekülés.

פֶּה hiszpaeltőve פֶּה: imád-
kozott. Jezs. 45:20. פֶּה,
Jer. 7:16. פֶּה.

פֶּה hn. mérleg.

פֶּה hn. faragott kép. Jezs.
45:20. פֶּה.

פֶּה hn. santa.

פֶּה hn. faragott kép.

פֶּה ksz. nehogy.

פֶּה: elfordult. Jezs. 45:22.
פֶּה; pieltő פֶּה: tisztított, Jezs.
40:3. פֶּה.

פֶּה (csak tbbsz.) hn.
arcz: פֶּה: előtt. Jezs. 40:10.
פֶּה: azelőtt, hajaden,
Jezs. 41:26. פֶּה; פֶּה:
miatt, Jer. 1:13. elől.

פֶּה: lihegett. Jezs. 42:14.
פֶּה.

פֶּה: cselekedett.

פֶּה, פֶּה; פֶּה hn. cse-
lekedet.

פֶּה nn. cselekedet.
פֶּה (פֶּה) nn. nyom; álló;
פֶּה (egy nyom), egyszer,
פֶּה (a szólam végén פֶּה)
vagy פֶּה: kétszer, פֶּה
פֶּה: háromszor stb.

פֶּה: száját kitátotta. Jezs.
5:14. פֶּה.

פֶּה hifiltőve פֶּה: szétszórt.
Jezs. 41:16. פֶּה, Jer. 9:15.
פֶּה.

פֶּה: kitört. Jezs. 55:12.
פֶּה.

פֶּה hifiltőve פֶּה: ömlesztett,
nyújtott. Jezs. 58:10. פֶּה.

פֶּה: megemlékezett, szá-
mon kert. Ámosz 3:14. פֶּה
és פֶּה 3:2. פֶּה, hifiltő פֶּה:
rendelt, Jer. 1:10. פֶּה.

פֶּה: kinyitott. Jezs. 42:7.
פֶּה, 42:20. פֶּה.

פֶּה (a szólam végén פֶּה), פֶּה,
פֶּה hn. bika.

פֶּה hn. vadsza-
már.

פֶּה, פֶּה; פֶּה nn. tehén.

פֶּה: virágzott. Jezs. 11:1.
פֶּה.

פֶּה (a szólam végén פֶּה) hn.
gyümölcs. Jer. 2:7. פֶּה.

פרס: széttört. Jezs. 58:7. פרס.
nn. פרסות, פרסות; פרסת, פרסה.
pata. Jezs. 5:28. פרסות.

פרץ: פריצי, פריצים; פריץ, פריץ.
hn. erőszakoskodó, zsvány.

פרץ: lerontott. Jezs. 5:5. פרץ.

פרר: darabokra tört; hifltó.
הפר: megszegett. Jer. 31:31.
הפרו.

פרש: kiterjesztett. Jezs. 1:15.
וּפְרָשְׁכֶם (rendhagyóan ragozott
infinitivus).

פרט: elpartolt. Jezs. 1:2.
פרט, Ezék. 18:31. פרט.

hn. פשעי, פשעים; פשע, פשע.
véték. Jezs. 43:25. פשעו,
50:1. וּבְפִשְׁעֵיכֶם, 53:5. פִּשְׁעֵי,
Ezék. 18:28. פִּשְׁעֵי, 37:23.
פִּשְׁעֵיכֶם.

nn. פשתה.

פחה: kinyitott. Jezs. 41:18.

פחה, 45:1. לפחה, Ezék. 37:12.

פחה, 37:13. בפחתי; pieltó.

fölordott. Jezs. 45:1. פחה,

58:6. פחה.

hn. פתחי, פתחים, פתה.

פחן (a szólam végén פחן) hn.
vipera.

צ

צאן hn. juh; nyáj.

צאצאים (csak tbbsz.) hn. iva-
dék. Jezs. 42:5. וְצִאצְאֵיהֶם és
44:3. צִאצְאֵיהֶם.

צבא, צבאות; צבא, צבא nn.
sereg. Ám. 3:13. וְצִבְאוֹתָיִךְ,
Jer. 2:19. וְיִהְיֶה צִבְאוֹתָיִךְ, Jezs.
40:26. צִבְאוֹתָיִךְ.

צדק, צדקים, צדקי hn. igaz-
ságos.

צדק hn. igazság. Jezs. 42:6.

צדק és 42:2. צדק.

צדק: igazságosnak bizonyult.

Jezs. 43:9. וְיִצְדְּקוּ, 43:26. וְיִצְדְּקוּ,

hifltó וְיִצְדְּקוּ: igazságosnak ítelt.

Jezs. 5:23. וְיִצְדְּקוּ, 53:11. וְיִצְדְּקוּ.

צדק, צדקות; צדק, צדקה nn.

igazság. Jezs. 1:27. וְיִצְדְּקֶהָ,

5:7. וְיִצְדְּקֶהָ, Ezék. 18:24. וְיִצְדְּקֶהָ.

צהל: fénylett; ujjongott.

Jer. 31:6. וְצָהֲלוּ.

צהרים (a szólam végén צהרים)

nn. dél, délben. Jer. 58:10.

צהרים.

צוואר hn. nyak. Sir. 5:5. צוואר.

צוה pieltóve צוה: parancsolt.

Jezs. 5:6. וְצִוָּה, Jer. 1:7. וְצִוָּה,

1:17. וְצִוָּה, 7:22. וְצִוָּה, Ezék.

37:10. וְצִוָּה, Jezs. 55:3. וְצִוָּה;

pualtóve צוה: parancsoltatott, Ezék.

37:7. וְצִוָּה.

צוה: kiáltott. Jezs. 42:11.

יצוה.

צום hn. böjt. Jezs. 58:3. צום.

צוה, צוה hn. szárazság.

צוה (csak tbbsz., f. a.

צוה) nn. szárazság.

צוה nn. pusztaság.

צוה, צוה hn. útjelző.

צוה hn. Czijjon.

צוה hn. bimbó, virág.

צל hn. árnyék. Hos. 14:8.

פצה.

צלח: átment, sikerült. Jezs.

53:10. וְצָלַח; hifltó וְצָלַח: bol-

dogult, Jezs. 55:11. וְהִצְלִיחַ.

צדקה hn. sötétség.

צם: böjtölt. Jezs. 58:3. וְצָם,

58:4. וְצָם.

צדקה hn. szomszóság, szárazság.

יָמֵד; יָמֵד, יָמֵד hn. egy pár igavonó; darab föld, a melyet egy pár igevonó egy nap alatt fölszánthat: hold.

יָמֵד: kisarjadzott. Jezs. 42:9. הַיָּמֵד, 43:19. הַיָּמֵד, 44:4. וְיָמֵדוּ; hifiltő הַיָּמֵד: sarjasztott, Jezs. 55:10. וְהַיָּמֵד.

יָמֵד hn. gyapju.

יָמֵד hifiltőve יָמֵד: magát elrejtette, szerény volt, Micha 6:8. וְיָמֵד.

יָמֵד: kiáltott. Jezs. 42:2. וְיָמֵד.

יָמֵד nifaltőve יָמֵד: gyülekezett. Jezs. 43:9. יָמֵד, 45:10. יָמֵד; pieltő יָמֵד: összegyűjtött, Jer. 31:7. יָמֵד, 31:9. יָמֵד, Ezék. 37:21. יָמֵד, Jezs. 43:5. וְיָמֵד.

יָמֵד és יָמֵד, יָמֵד, יָמֵד hn. sir. Ezék. 37:12. יָמֵד, Jezs. 53:9. יָמֵד.

יָמֵד stb. mn. szent. יָמֵד: meggyújtott. Jer. 17:4. יָמֵד.

יָמֵד: kelet; régen. Sir. 5:21. יָמֵד.

יָמֵד pieltőve יָמֵד: valaki elément. Micha 6:6. יָמֵד.

(יָמֵד) (csak tbbsz.) mn. azelőtti, régi (dolgok).

יָמֵד hn. fejtető.

יָמֵד tn. Kedar (arab törzs neve).

יָמֵד nn. sötétség.

יָמֵד nifaltőve יָמֵד: szentnek bizonyult; pieltőve יָמֵד:

יָמֵד, יָמֵד; יָמֵד, יָמֵד nn. jajkiáltás.

יָמֵד hn. éjszak. Jer. 1:13. יָמֵד, Jezs. 43:9. יָמֵד.

יָמֵד hn. vipera, mérges kigyó.

יָמֵד hn. szög, íróvessző.

יָמֵד hn. kovakő; sötétség.

יָמֵד, יָמֵד; יָמֵד, יָמֵד nn. baj, szerencsétlenség.

יָמֵד hifiltőve יָמֵד: kiáltott. Jezs. 42:13. יָמֵד.

יָמֵד: olvasztott. Jezs. 1:25.

יָמֵד, 40:19. יָמֵד, Jer. 9:6. יָמֵד.

ק

יָמֵד, Jer. 17:22. וְיָמֵד, 17:24. וְיָמֵד; hifiltőve יָמֵד: valaminek szentelt, Jer. 1:5. וְיָמֵד.

יָמֵד: eltompult, megvásott. Jer. 31:28. és Ezék. 18:2. וְיָמֵד.

יָמֵד hn. gyülekezet.

יָמֵד: remélt. Jezs. 40:31. יָמֵד, 5:7. וְיָמֵד; pieltőve יָמֵד: remélt, Jezs. 5:4. וְיָמֵד.

יָמֵד hn. hang. Jer. 31:15. יָמֵד, 2:15. וְיָמֵד, 7:23. וְיָמֵד, 58:1. וְיָמֵד, Jezs. 42:2.

יָמֵד, יָמֵד; יָמֵד, יָמֵד mn. kicsiny. Jer. 31:33. וְיָמֵד.

יָמֵד pieltőve יָמֵד: tömjénezett. Jer. 1:16. וְיָמֵד, 7:9. וְיָמֵד.

יָמֵד nn. tömjén; áldozat.

יָמֵד nn. gyászének.

יָמֵד hn. nyár.

יָמֵד, יָמֵד; יָמֵד, יָמֵד mn. könnyű.

יָקַם : fölkelt. Jezs. 40:8. יָקַם,
43:17. יָקַמְתָּ, Jer. 1:17. יָקַמְתָּ,
31:5. יָקַם : pieltove föl-
állított, Jezs. 58:12. יָקַם :
hifiltó : föllállított.

יָקַם, pieltove יָקַם : gyászolt.
Jer. 9:16. יָקַם : למקונות.

יָקַם, pieltove יָקַם : irigyelt.
Jezs. 11:13. יָקַם.

יָקַם, קָנָה ; קָנָה, קָנָה nn.
buzgalom, féltékenység.

יָקַם : szerzett. Jezs. 43:24.
לָקַח, 1:3. קָנָה, 11:11. לָקַח.

יָקַם, קָנָה hn. fahéj.

יָקַם, קָנָה ; קָנָה nn. vég, szél.
Jezs. 41:9. מִקְצֵה.

יָקַם, קָנָה hn. végső rész. Jezs.
42:10. מִקְצֵה.

יָקַם, קָנָה hn. קָנָה ; קָנָה, קָנָה
fejedelem.

יָקַם : aratott.

יָקַם : rövid volt. Jezs. 50:2.

יָקַם, קָנָה.

יָקַם : hívott. Jezs. 50:2.

יָקַם, קָנָה, 40:3. יָקַם, 40:6.

יָקַם, קָנָה, 40:16. יָקַם, 41:9.

יָקַם, 45:3. יָקַם, 45:4. Jer.

2:2. יָקַם, 31:5. יָקַם ; nifaltó

יָקַם : hivatott, neveztetett.

Jezs. 43:7. יָקַם.

יָקַם : látott. Jer. 1:10. יָקַם,

1:11. יָקַם, 1:12. יָקַם, 2:10.

יָקַם, 2:19. יָקַם, 7:11. יָקַם,

Jezs. 41:5. יָקַם, 41:20. יָקַם,

41:23. יָקַם, Ezék. 18:14. יָקַם

és יָקַם.

יָקַם, ראשי hn. fej.

יָקַם, ראשונים, ראשונים, ראשונים

mn. első. Jer. 7:12. יָקַם,

hn. fogolymadár.

יָקַם : közeledett. Jezs. 5:19.

יָקַם, 41:5. יָקַם, Ezék. 37:7.

יָקַם, 37:17. יָקַם : hifiltó

יָקַם : közelebb hozott, Jezs. 5:8.

יָקַם.

יָקַם, קָרַב nn. közelség.

יָקַם : belső ; között. Ám. 3:9.

יָקַם, 31:32. יָקַם, 31:32.

יָקַם.

יָקַם : megtörtént. Jezs. 41:22.

יָקַם.

יָקַם, קָרַב stb. nn. közel ;

rokon.

יָקַם, קָרַב nn. város.

יָקַם : bőrrrel bevont. Ezék.

37:6. יָקַם, 37:8. יָקַם.

יָקַם, קָרַב (olykor

יָקַם) szarv ; szeglet. Jer. 37:1.

יָקַם.

יָקַם hn. polyva.

יָקַם, hifiltó יָקַם : figyelt.

Jezs. 42:23. יָקַם.

יָקַם, hifiltó יָקַם : kemé-

nyitett. Jer. 7:26. יָקַם.

יָקַם, קָשָׁה ; קָשָׁה, קָשָׁה nn.

íjj. Jezs. 5:28. יָקַם, Jezs.

41:2. יָקַם, Jer. 9:2. יָקַם.

יָקַם, 41:4. יָקַם, Jezs. 41:4.

יָקַם, 43:9. יָקַם, 43:9.

יָקַם, 43:27. יָקַם.

יָקַם nn. kezdet.

יָקַם, רָבָה ; רָבָה, רָבָה mn. sok.

יָקַם : sokaság. Jezs. 40:26.

יָקַם.

יָקַם, רָבָה ; רָבָה, רָבָה

ezer.

הרבה : sok volt; hifiltöve הרבה : sokasított Jezs. 40 : 29. הרבה : Ezék. 37 : 26. הרבה : hevert. Jezs. 11 : 6. הרבה : és 11 : 7. הרבה : reszketett. Jezs. 5 : 25. הרבה : nn. láb. Jezs. 58 : 13. הרבה : mozgásba jött. Jer. 31 : 34. הרבה : hifiltöve : nyugalmat szerzett, Jer. 31 : 1. הרבה : szabad volt, Jer. 2 : 31. הרבה : letiport. Jezs. 45 : 1. הרבה : üldözött. Jezs. 41 : 3. הרבה : nifaltó : üldöztetett, Sir. 5 : 5. הרבה : mn. megittatott. הרבה : hifiltöve : áztatott, Jezs. 43 : 24. הרבה : tágassá tett. Jezs. 5 : 14. הרבה : mn. távol. הרבה : nn. anyajuh. הרבה : tn. Ráchel. הרבה : pieltöve : könyörült. Jer. 31 : 10. הרבה : 55 : 7. הרבה : 49 : 13. הרבה : hn. anyaméh. הרבה : fürdött; mosakodott. Jezs. 1 : 16. הרבה : távol volt. Jer. 2 : 5. הרבה : pieltó : távolított, Jezs. 6 : 12. הרבה : perlekedett. Jer. 2 : 9. הרבה : 1 : 17. הרבה : hn. perleke-

dés. Jezs. 58 : 4. הרבה : 41 : 11. הרבה : 41 : 21. הרבה : hn. illat. הרבה : igh. üresen. הרבה : nyargalt. Hós. 14 : 4. הרבה : Jer. 17 : 25. הרבה : hifiltó : fölemelte, Jezs. 58 : 14. הרבה : hn. hadi szekér, Jer. 17 : 25. הרבה : hn. rágalmazó. הרבה : meglágyított. Jezs. 1 : 6. הרבה : hn. domboru vidék. Jezs. 40 : 4. הרבה : magas volt. Jezs. 6 : 1. הרבה : (part.), pieltó : föl-emelt. Jezs. 1 : 2. הרבה : hifiltó : magasra emelt. Jezs. 58 : 1. הרבה : 40 : 9. הרבה : taposott. Jezs. 41 : 25. הרבה : (rész). הרבה : ujjongott. Jer. 31 : 6. הרבה : (e. h. rész). Jezs. 42 : 11. הרבה : pieltó : vigadott, Jer. 31 : 11. הרבה : nn. ujjongás. Jezs. 43 : 14. הרבה : hifiltöve : zajongott. Jezs. 42 : 13. הרבה : hifiltöve : rosszat cselekedett. Jezs. 1 : 4. הרבה : 1 : 16. הרבה : 41 : 23. הרבה : 31 : 27. הרבה : mn. rossz, gonosz. הרבה : hn. éhség. הרבה : (rész, rész, rész) mn. éhes. Ezék. 18 : 7. és 16. הרבה : 58 : 7. és 10. הרבה : (rész, rész) nn. go-

noszság. Jer. 1:14. הרעה, 1:16.
רעתה, 2:19. רעתה.

רעה: legeltetett. Ám. 3:12.
הרעה, Jezs. 40:11. קרעה, Jer.
2:8. והרעים, 17:16. מרועה, Ezék.
37:24. ורעה.

רעון (רענים, רעון) mn. viruló.
רפא: gyógyított. Hós. 14:5.
ארפא, Jezs. 6:10. ורפא, 17:14.
רפאי; nifaltó רפא: gyógyította-
tott, Jer. 17:14. וארפא.

רפה: ellankadt. Jezs. 5:24.
ורפה.

רץ: futott. Jezs. 40:31. és
55:5. קרוצו.

רצה: kedvet talált. Micha
6:7. ורצה, Jezs. 42:1. ורצה;
nifaltó רצה: elfogadtatott;
megtoroltatott.

רצון hn. akarat, jóakarat.
רצח: ölt. Jer. 7:9. רצח; pieltó
רצח: gyilkolt, Jezs. 1:2. מרצחים.

רצפה (רצפות; רצפות) nn.
parázs.

רצץ: zúzott. Jezs. 42:3. רצץ;
58:6. רצוצים; nifaltó רצץ:
szétzúzatott, Jezs. 42:4. ורצץ.

רק: csak.
רק hn. nyál, köpés.
רקב: megrothadt, Jezs. 40:
20. ורקב.

רקיע (רקיע) hn. égboltozat.
רקע: kiterjesztett. Jezs. 42:5.
רקע; pieltó רקע: vékonyra vert,
Jezs. 40:19. ורקעו.

רשע: hifiltóve רשעי: elítélt.
Jezs. 50:9. ורשעי.

רשע hn. gonosz-
szok. Jezs. 53:9. ורשעים.

רשע hn. gonoszság.
רשעה (רשעות) nn.
gonoszság. Ezék. 18:20. ורשעה,
18:27. ברשעה.

רשת nn. láncz. Jezs. 40:19.
ורשתה.

רשא: meritett. Jezs. 12:3.
ורשאה.

רשא: orditott. Ám 3:4. ורשא;
3:7. רשא, Jezs. 5:29. רשא;
2:15. ורשא.

רשא (רשאות, רשאות) nn.
orditozás.

רשא: elpusztult. Jezs. 6:11.
רשא; nifaltó רשא: elpusztította-
tott, Jezs. 6:11. ורשא.

רשול nn. alvilág.
רשון hn. zugás. Jezs.
5:14. ורשא.

רשית nn. maradvány.
רשית nn. fogság; fogoly. Jer.
31:22. ורשיתם.

רשב: visszatért. Jezs. 1:27.
ורשוב, 45:25. ושוב, 55:7. ושוב;
(óhajtó mód), Jer. 31:7. ושוב;
31:15. ושוב, 31:18. ושוב, 31:22.
18:24. Ezék. 18:23. ושוב;
18:28. ושוב, 18:30. ושוב;
hifiltó רשב, Jezs. 41:28. ושוב;
42:22. ושוב, 43:13. ושוב;
58:13. ושוב, Jer. 31:22. ושוב;
Ezék. 18:7. ושוב, 18:17. ושוב,
18:30. ושוב.

רשה: hasonló volt. Jezs. 40:25.
ורשה.

רשה nn. verem.
רשה pieltóve רשה: magasztalt.
רשה hn. vessző;
törzs. Jezs. 11:4. ורשה.

נִפְּלַתְּוֶה נִפְּלַתְּוֶה : esküdt. שְׁבַע
 שְׁבַע nn. hét. שְׁבַע
 שְׁבַר hn. romlás. שְׁבַת
 שְׁבַת ; שְׁבַת ; שְׁבַת nn.
 szombat; hét. שְׁוֹעַ
 pieltöve שְׁוֹעַ : kiáltott.
 Jezs. 58:9. תִּשְׁוֹעַ
 שְׁוֹעַ hn. róka. שְׁוֹעַ
 hn. kürt. Jezs. 58:1.
 בְּשֹׁפָר
 שֹׁד hn. erőszak. Ám. 3:10.
 שֹׁד
 שׁוּלִי nn. szél(e vala-
 minek). Jezs. 6:1. וְשׁוּלִי
 שׁוּר hn. ökör. הִשְׁתַּחֲוֶה
 hiszpaeltöve שְׁחָה :
 meghajolt. Jer. 1:16. וְהִשְׁתַּחֲוֶה
 להשפחות. 7:2.
 שְׁחַט : levágott. Jer. 9:7. שְׁחַט
 שְׁחַק ; שְׁחַקִּים hn. felhő; ég.
 Jezs. 40:15. וְשְׁחַק
 שְׁחַר hn. hajnal. Jezs. 58:8.
 בְּשַׁחַר
 שָׁחַ nn. akácza. וְשָׁחַבּוּ
 áradt. Jezs. 43:2. שָׁחַבּוּ
 és שָׁחַבּ tn. Siló. שִׁישָׁה
 nn. lilium. שִׁשְׁתָּה
 nifaltöve שִׁשְׁתָּה : Jezs.
 15:5. וַיִּשֶׁשׁ
 שִׁשְׁתָּה hifiltöve שִׁשְׁתָּה : rontott.
 Jezs. 1:4. מִשְׁחָתִים 11:9. וְשִׁשְׁתָּה
 שִׁיר hn. ének, dal. שִׁירָה
 שִׁירָה nn. ének. שִׁירָה
 שִׁירָה (שִׁיר) hn. tüske. שָׁכַב
 lefeküdt. Jezs. 43:17.
 וַיִּשְׁכַּב
 שָׁכַח : elfelejtett. Sir. 5:20.
 תִּשְׁכַּחְתָּ
 שָׁכַח hifiltöve תִּשְׁכַּחְתָּ : korán
 kelt. Jer. 7:13. és 25. תִּשְׁכַּחְתָּ
 Jezs. 5:11, תִּשְׁכַּחְתָּ.

שָׁן : nyugodott, lakott; pielt-
 töve שָׁן : lakni engedett. Jer.
 7:3. וְשָׁן 7:7. וְשָׁן 7:12.
 שְׁכָח
 שְׁכָר hn. részegítő ital. בְּשָׁלִי
 hn. hó. Jezs. 1:18. וְהִשְׁלִי
 55:10. שָׁלוֹם
 שָׁלוֹם hn. béke. Jezs. 53:5.
 וְשָׁלוֹם 55:12. שָׁלַח
 küldött. Jezs. 6:8. אֶשְׁלַח
 Jer. 1:7. וְאֶשְׁלַח 1:9.
 וְאֶשְׁלַח 2:10. שָׁלַח 7:25.
 וְשָׁלַח Jer. 42:19. אֶשְׁלַח ;
 pieltöve שָׁלַח : elbocsátott, Jezs.
 55:11. שָׁלַחְתִּי ; 43:14. שָׁלַחְתִּי
 50:1. שָׁלַחְתִּי 58:6. וְשָׁלַח ;
 pualtöve שָׁלַח : elbocsátatott.
 Jezs. 50:1. שָׁלַחְתִּי
 שְׁלִישׁ hn. harmad (ürmérték).
 שְׁלַח hifiltöve שְׁלַח : eldo-
 bott. Jer. 7:15. וְהִשְׁלַחְתִּי
 וְהִשְׁלַחְתִּי
 שְׁלַח nn. elejtés, levágás.
 שָׁלַל hn. zsákmány. שָׁלַשׁ
 szn. három. Jer. 1:2.
 בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
 pieltöve שָׁלַם : fizetett.
 Hós. 14:3. וְשָׁלַמְתָּ
 שָׁלַמְתָּ hn. fizetés elfogadása ;
 vesztegetés. שָׁם
 שָׁמָּה ige. ott. שָׁם
 hn. név, hirnév. Jezs. 40:26.
 בְּשָׁם 41:25. בְּשָׁם 43:1.
 בְּשָׁמָּה 44:5. וְשָׁם 45:4.
 בְּשָׁמָּה 55:13. קָשָׁם Jer. 7:10, 11, 12,
 14. שָׁמָּה 31:34. שָׁמָּה
 שָׁמָּה nn. iszonyodás. Jer. 2:15.
 לְשָׁמָּה
 שָׁמַט : elhagyott. Jer. 17:4.
 וְשָׁמַטָּה
 שָׁמָּה hn. ég. Jer. 7:18.
 וְשָׁמָּה Jezs. 40:12. וְשָׁמָּה.

שְׁמִיר hn. túske; gyémánt.
שָׁם: iszonyodott. Jer. 2:12.

שָׁמוּ.

שָׁמָה nn. pusztaság.

שָׁמָּה (a szólam végén שָׁמָּה)
hn. olaj.

שָׁמָּה hifiltöve שָׁמָּה: kövérré
tett. Jezs. 6:10. הִשְׁמָה.

שָׁמָּה: hallott. Jezs. 40:21.

שָׁמָּה, 40:28. שָׁמָּה, 42:18.

שָׁמָּה, 42:20. שָׁמָּה, 42:23. שָׁמָּה, 42:23.

שָׁמָּה; nifaltó שָׁמָּה: hal-

latott, Jer. 31:14. שָׁמָּה; hifiltó

שָׁמָּה: hallatott (műveltetö),

Jezs. 41:26. שָׁמָּה, 42:9. שָׁמָּה,

43:9. שָׁמָּה, 43:12. שָׁמָּה,

58:3. שָׁמָּה, Ám. 3:9. שָׁמָּה.

שָׁמָּה nn. hir, Jezs. 53:1.

לְהַשְׁמִית.

שָׁמָּה: őrzött, megtartott. Jer.

31:9. שָׁמָּה, Ezék. 18:21. שָׁמָּה,

Jezs. 42:20. שָׁמָּה; nifaltó שָׁמָּה:

őriztetett, őrizkedett, Jer. 9:3.

הַשְׁמִיר.

שָׁמָּה tn. Sómron, Omri óta
Izrael fővárosa.

שָׁמָּה hn. nap.

שָׁן nn. fog; elefánt-

csont. Jer. 31:28. és Ezék.

18:2. שָׁן, Ám. 3:15. שָׁן.

שָׁן nn. év

(שָׁן két esztendő), Jer. 1:3.

שָׁן, 17:8. שָׁן.

שָׁן nn. alvás. Jer. 31:25.

שָׁן.

שָׁן szn. a második;

másodszor.

שָׁן hn. karmazsin. Jezs.

1:18. שָׁן.

שָׁן (שָׁן) szn.

kettő. Jezs. 5:2. שָׁן, שָׁן.

שָׁן: taposott. Jezs. 42:22.

שָׁן.

שָׁן (שָׁן) hn. tenyér. Jezs.

40:12. שָׁן.

שָׁן: fordult; hiszpaeltó

שָׁן: gyakran megfordult.

Jezs. 41:10. שָׁן, 41:23.

שָׁן.

שָׁן hn. kapu.

Jer. 7:2. שָׁן, 17:19.

שָׁן, 17:21. שָׁן, Sir. 5:14.

שָׁן, Jezs. 45:1. שָׁן.

שָׁן (csak tbbsz.) hn.

gyönyörűség. Jezs. 5:7. שָׁן,

שָׁן: ítél. Jezs. 1:17. שָׁן,

1:23. שָׁן, 1:26. שָׁן, 11:3.

שָׁן, 11:4. שָׁן, 40:23. שָׁן;

nifaltó שָׁן: ítéletre menni

(valakivel), Jezs. 43:26. שָׁן.

שָׁן: öntött. Jer. 7:6. שָׁן,

Ezék. 18:10. שָׁן, Jezs. 42:25.

שָׁן.

שָׁן: lealacsonyodott. Jezs.

5:15. שָׁן, 40:4. שָׁן.

שָׁן nn. alföld (a szentföld

nyugati részén). Jer. 17:2.

שָׁן.

שָׁן: őrködött; siettetett. Jer.

1:12. שָׁן, 31:27. שָׁן.

שָׁן hn. mandula.

שָׁן hifiltöve שָׁן: ittatott.

Jer. 9:14. שָׁן, Jezs. 43:20.

שָׁן.

שָׁן: mérlegelt. Jezs. 40:12.

שָׁן, 55:2. שָׁן.

שָׁן (שָׁן) hn utálat. Ezék.

37:23. שָׁן.

שָׁן hn. hazugság.

שָׁן nn. makacsság. Jer.

9:13.

שָׁן: fűtyült. Jezs. 5:26.

שָׁן.

טָרַשׁ (טָרַשׁ) hn. gyöker. Jezs. 11:1. וְכִשְׁרַשׁ, Jer. 53:2. מִשְׁרָשׁוֹ, Jer. 17:8. מִשְׁרָשׁוֹ.

טָרַשׁ pieltöve טָרַשׁ: gyökeret vert. Jezs. 40:24. טָרַשׁ.

טָרַשׁ (טָרַשׁ) szn. hat.

לְשָׁחַת: ivott. Jer. 2:18. לְשָׁחַת, Sir. 5:4. שָׁחַת.

שָׁחַת v. שָׁחַת.

שָׁחַת: ültetett. Jer. 17:8. שָׁחַת.

נִפְלְטָה: elepedt. Jezs. 41:17. נִפְלְטָה.

ע

עָבַד: jóllakott. Jezs. 53:11. עָבַד, Jer. 31:13. לְעָבְדָה, Jer. 55:2. וְעָבְדָה, Sir. 5:6. לְעָבְדָה; hifiltó עָבַד: engedte, hogy jóllak-jék, Jezs. 58:11. וְעָבְדָה.

נִפְלְטָה: magasztosnak bizonyult. Jezs. 12:4. נִפְלְטָה.

עָרָה hn. mező. Jezs. 5:8. עָרָה, Jer. 40:6. בְּעָרָה.

עָרָה hn. bárány. Jezs. 43:23. עָרָה, Jer. 53:7. עָרָה.

עָרָה pieltöve עָרָה: gondolt. Jezs. 53:8. עָרָה.

עָרָה pieltöve עָרָה: mulatott. Jer. 31:3. מְשַׁחֲמִים.

עָרָה hifiltöve עָרָה: értett. Jezs. 41:20. וְעָרָה.

עָרָה hn. jutalom. Jezs. 40:10. עָרָה.

עָרָה: tett. Jezs. 41:15. עָרָה, Jer. 42:15. וְעָרָה; hifiltó עָרָה: tett, helyezett (ugyanazzal a jelentéssel, mint a kal), Jezs. 41:18. וְעָרָה, Jer. 41:22. וְעָרָה, Jer. 42:4. וְעָרָה.

עָרָה: örült. Jer. 31:12. עָרָה; pieltó עָרָה: megörvendezettett. Jer. 31:12. וְעָרָה.

עָרָה: שמחה; שמחה; שמחה nn. öröm. Jezs. 55:12. בְּשִׂמְחָה.

עָרָה: gyűlölt. Jezs. 1:14. עָרָה.

עָרָה: elborzadt. Jer. 2:12. עָרָה.

עָרָה: שפח; שפח; שפח; שפח nn. ajak; Hós. 14:2. עָרָה, Jer. 6:7. עָרָה, Jer. 11:4. עָרָה, Jer. 17:16. עָרָה.

עָרָה hn. zsák. Jezs. 50:3. עָרָה.

עָרָה hn. fejedelem. Jezs. 1:23. עָרָה, Jer. 43:28. עָרָה, Jer. 1:18. עָרָה, Jer. 17:25. עָרָה.

עָרָה hn. szíjj.

עָרָה hn. שריר; שריר; שריר. Jer. 31:1. שריר.

עָרָה: égett. Jezs. 1:7. עָרָה.

עָרָה hn. Szeráfok.

עָרָה hn. venyige.

עָרָה hn. vigság. Jer. 31:12. עָרָה.

ת

תֵּאֵר hn. alak.
 תְּאֵשׁוּר hn. czédrusfa.
 תְּבוּאָה nn. termés. Jer.
 2:3. תְּבוּאָתָה.
 תֵּבֵן hn. szalma.
 תִּבְיָה hn. pusztaság.
 תֵּד, תִּד, תִּדֵּי valaminek közepe.
 Ám. 3:9. בְּתוֹכָהּ.
 תִּלְע hn. féreg (melyből a kar-
 mazsinfestéket készítik). Jezs.
 1:18. בְּתוֹלָע.

תוֹעֲבוֹת, תוֹעֲבוֹת; תוֹעֲבוֹת, תוֹעֲבוֹת
 nn. utálat.
 תוֹרָה, תוֹרָה nn. tan; tóra. Jezs.
 1:10. תוֹרָה.
 תִּשְׁתַּחֲוֶה nn. kezdet. Jezs. 1:26.
 כְּבִתְחֻקָּה.
 תִּירוּשׁ hn. must.
 תִּעַב pieltöve תִּעַב: megutált.
 תִּהַ, תִּהַם hn. dob.
 תִּפְלָה nn. imádság.
 תִּתְנֶנֶת: fúvott; nifaltöve תִּתְנֶנֶת:
 megfuvatott. Ám. 3:6. יִתְנֶנֶת.

TARTALOMJEGYZÉK.

Lap

Bevezetés.

A próféták hivatása és eszméi.

1. Próféta és próféta-ság	1
2. A próféta szó eredete	1
A próféta egyéb héber nevei	2
3. A próféta-ság közös eszméi	2
A) Erkölcsi igazságok	2
B) Történeti igazságok	4
4. A próféták jelentősége	6
5. A próféták iratai mint a szónoki művészet remekei	8
6. A próféták iratai a liturgiában	8

A próféták kora és működése.

1. A próféták működésének kora	10
2. A próféta-ság kezdetei	10
3. A próféta-ság a birodalom kettészakadása után	11
A próféták szónokokká lesznek	11
A prófétai iratok fölosztása	13
1. Az asszír korszak prófétái	13
2. A babiloni korszak prófétái	13
3. A perzsa korszak prófétái	13

I. Az asszír korszak prófétái.

Ámosz tanai	15
-----------------------	----

Ámosz.

III. Mindenben ok és okozat nyilvánul	16
---	----

Hóséa.

XIV. A megtérés jutalma	21
-----------------------------------	----

Jézásajás. (I. rész.)

	Lap
Jézásajás politikai működése	24
Jézásajás vallásos eszméi	26
1. Igazság	26
2. Az erkölcsileg tiszta érzület	26
3. Az alázatosság	27
4. Izrael maradékának fennállása	27
I. Igazságszeretetben él a vallásosság	28
II. Az isteni tan győzelme	40
V. Az ország pusztulása csak következménye a nép vétkes életének	45
VI. Jézásajás próféta fölavattatása	55
XI. Az emberiség jövője	60
XII. Isten az üdvösség forrása	64

Micha.

VI: (6—8.)	66
VII: (18—20.)	67

II. A babiloni korszak prófétái.*Jeremiás.*

Korviszonyok	69
Jeremiás és kortársai	69
A nép nem hallgat Jeremiás tanácsára	70
Jeremiás Egyiptomba követi honfitársait	71
Jeremiás a zsidó nép megszemélyesítője	71
Jeremiás eszméi	72
Jeremiás tanait a későbbi zsidóság magáévá teszi	73
A vallásosság föltétele az erkölcsi tökéletesedés	74
I. Jeremiás prófétának avattatik	74
II. Izrael hűtlensége	81
VII. A templom nem védheti a bűnösöket	90
IX. Az ország lakossága hazátlanná lesz	99
XVII. Júda bűnössége. A szombat fontossága	106
XXXI. Izrael jövője	115

A siralmak könyve.

V. Izrael sanyarú helyzete	127
--------------------------------------	-----

Ezékiel.

Ezékiel működése	180
Ezékiel eszméi	181
Ezékiel és Jézásajás	182
XVIII. Isten igazságosan jutalmaz és büntet	182
XXXVII. Izrael népi élete újból föltámad	188

III. A perzsa korszak prófétái.

Jézsaías második része.

Korviszonyok	145
Ellenkező áramlatok	145
A próféta állásfoglalása	145
A próféta vallásbölcseiséte	146
Az egyistenség	147
Izrael kiválasztása világtörténeti szükség	147
Izrael vallási eszméi elismerésre jutnak az egész emberiségben	148
A próféta szenvedése hivatásából folyó	148
Az igazi vallásosság	149
XL. Izraelt megmenti az ő erős Istene	149
XLI. Az isteni gondviselés mindent intéző hatalma	158
XLII. Izrael világtörténeti hivatása	165
XLIII. Izrael Isten vezetése alatt halad előre	172
XLIV. Isten szellemét árasztja az ő népére	178
XLV. Isten Cyrust Izrael érdekében segíti. Isten cselekedetei nyíltak	179
XLIX. Izrael hivatása	186
L. Izrael bizzék Istenében	190
LIII. Izrael igazságot szolgáltat a prófétának	194
LV. Isten szavainak meghallgatása igaz és örök életet szerez	200
LVI. Isten segítsége már közel van	205
LVIII. A vallásos cselekedetek erkölcsi tartalom nélkül nem Isten kedvére valók	207
LXI. A prófétai működés célja	215
LXVI. Vallásos külsőségek vallásos gondolkodás nélkül nem nevez- hetők vallásos cselekedeteknek	219

Újévi és engesztelőnap i mádságok.

Imádság Izrael vallási eszményeinek diadaláért	222
--	-----

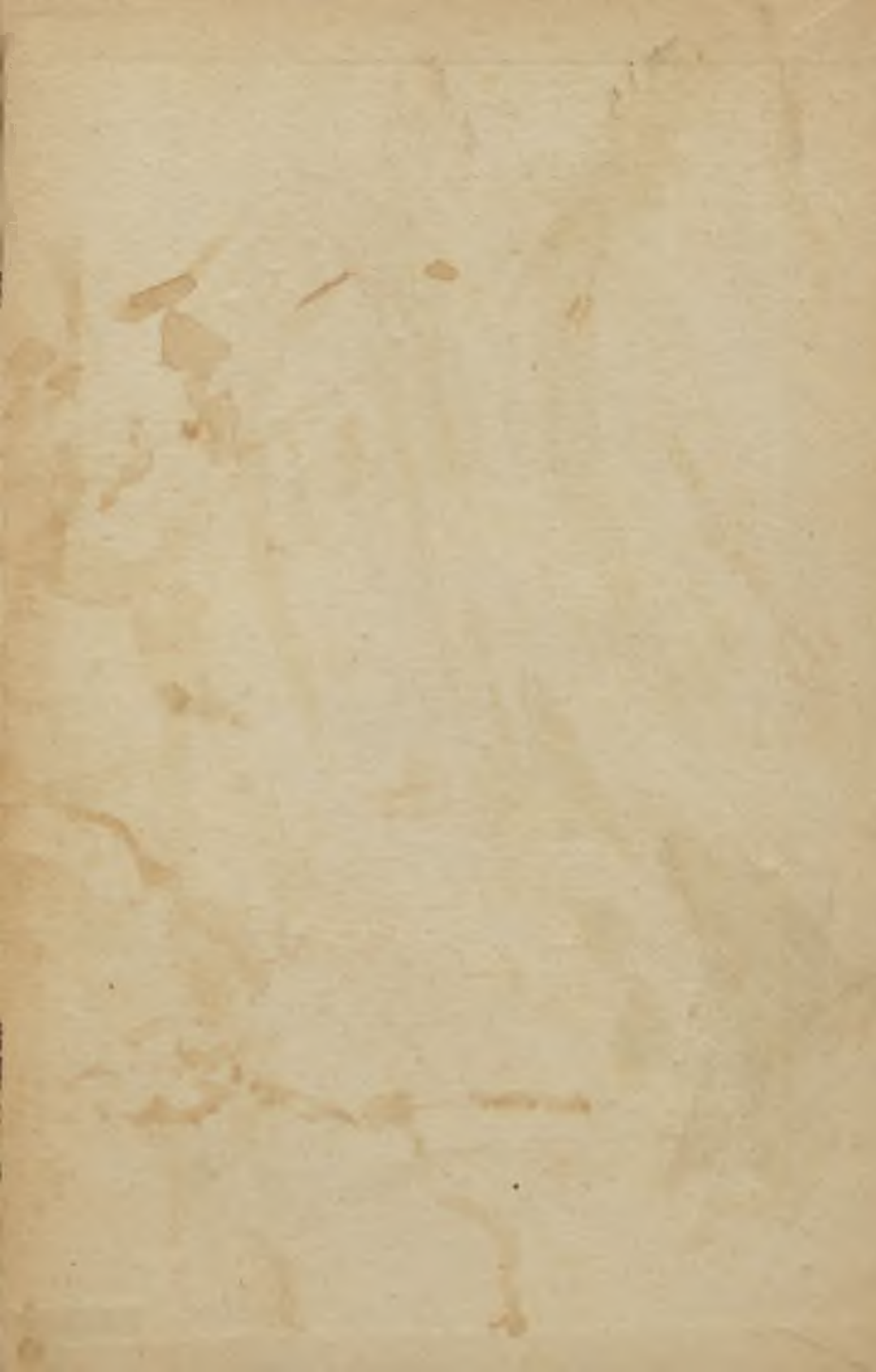
Újévi mádságok.

Isten viláгурalma	224
A megemlékezés	227
Kürtharsogás	230
Bűnvallomás	233
Neila	234

742/3185 Schilling 3.-
2218 Barbieri 6.-
1103 Becker 3
7330 Kleinschmitt 3
1332 Koch 6

- szemelvények a Zsoltárok könyvéből. Bevezetéssel, tárgyi és nyelvi magyarázatokkal. A pesti izr. hitközség megbízásából szerkesztette: dr. FRISCH ÁRMÁN. Ára 2 korona.
  2. szám. Szemelvények a prófétai könyvekből. Bevezetéssel, tárgyi és nyelvi magyarázatokkal. A pesti izraelita hitközség tanterve nyomán szerkesztette: dr. FRISCH ÁRMÁN. Ára 2 korona 50 fillér.
  4. szám. Izráel története. I. kötet. Bibliai történet a honfoglalásig. Olvasmányokkal, héber szentírási szemelvényekkel és nyelvi magyarázatokkal. Írta: STERN ÁBRAHÁM tanár. Ára kötve 1 korona 80 fillér.
  5. szám. Izráel története. II. kötet. A honfoglalástól az első templom elpusztulásáig. Olvasmányokkal, héber szentírási szemelvényekkel és nyelvi magyarázatokkal. A pesti izr. hitközség megbízásából írta: STERN ÁBRAHÁM tanár. Ára 2 korona.
  6. szám. A zsidók története. I. kötet. A babiloni fogságtól a templom befejezéseig. A pesti izr. hitközség megbízásából írta SCHÖN DÁVID, középiskolai vallástanár. Ára 1 korona 40 fillér.
  7. szám. Zsidó vallástörténet. I. kötet. A pesti izr. hitközség megbízásából írta: dr. NEUMANN EDE nagy-kanizsai főrabbi. Ára 1 korona 60 fillér.
  8. szám. Zsidó vallástörténet. II. kötet. A pesti izr. hitközség megbízásából írta: dr. NEUMANN EDE nagy-kanizsai főrabbi. Ára 1 korona 60 fillér.
  10. szám. Az izraelita vallásoktatás elemi iskolai vezérfonala. I. rész. A községi népiskolák I. osztályú növendékei számára a pesti izr. hitközség megbízásából szerkesztette: KONDER LÁSZLÓ vallástanító. Ára 60 fillér.
  11. szám. Az izraelita vallásoktatás elemi iskolai vezérfonala. II. rész. A községi népiskola II. osztályú növendékei számára a pesti izr. hitközség megbízásából szerkesztette: RÉVAY MIHÁLY vallástanár. Ára 64 fillér.
  12. szám. Az izraelita vallásoktatás elemi iskolai vezérfonala. III. rész. A községi népiskolák III. osztályú növendékei számára a pesti izr. hitközség megbízásából szerkesztette: GYÖRI ANOLY vallástanár. Ára 66 fillér.
  13. szám. Az izraelita vallásoktatás elemi iskolai vezérfonala. IV. rész. A községi népiskolák IV. osztályú növendékei számára a pesti izraelita hitközség megbízásából szerkesztette: WEBER SOMA vallástanár. Harmadik javított kiadást rendezte: RÉVAY MIHÁLY vallástanár. Ára 80 fillér.
  14. szám. Vallástan. Az elemi népiskola V. és VI. osztálya, valamint az alsófokú ipar- és kereskedelmi iskolák számára, a pesti izr. hitközség megbízásából írta: RÉVAY IZOR vallástanár. Ára 1 korona 40 fillér.
  18. szám. Az izraelita vallásoktatás polgári iskolai vezérfonala. A községi polgári iskolák III. osztályú növendékei számára. A pesti izr. hitközség megbízásából szerkesztette SCHÖN DÁVID középiskolai vallástanár. Ára 1 korona 60 fillér.
- Rendzseres zsidó vallás-erkölcstan. A pesti izr. hitközség tanterve nyomán az érett tanuló ifjúság számára. Írta dr. KRASZ SÁMUEL, az országos izr. tanítóképző-intézet tanára. Ára 2 korona.
- Imádságkönyv a pesti izr. hitközség polgári leányiskolai ifjúságának szombati és ünnepnapjainak istentisztelete számára. Szerkesztette WEBER SOMA polg. isk. vallástanár. Második javított kiadás. Ára 30 fillér.
- Imakönyv a szombat délutáni istentiszteletre a pesti izr. hitközség polgári iskolai ifjúsága számára. Szerkesztette: SCHÖN DÁVID középiskolai vallástanár. Ára 40 fillér.